
Henriku
Liivimaa
kroonika

HENRIKU LIIVIMAA
KROONIKA

Henriku Liivimaa kroonika

Tõlkinud
RICHARD KLEIS

Teaduslikult toimetanud
ja kommenteerinud
ENN TARVEL

Illustreerinud
HARRY JÜRGENS

Kujundanud
HEINO KERSNA

Henriku Liivimaa kroonika

TALLINN
„OLION"

annoveri kuninglik bibliotekaar Johann Daniel Gruber avaldas 1740. a. trükis ühe vana ladinakeelse kroonika, pealkirjastades selle „Origines Livoniae sacrae et civilis seu Chronicon Livonicum vetus" („Kirikliku ja ilmaliku Liivimaa ajalugu ehk vana Liivimaa kroonika"). See kroonika oli käsikirjades varemgi tuntud, seda oli ajalootöödes sajandeid kasutatud, kuid nüüd hakkas ta laiemalt levima (aastast 1747 ka saksakeelses tõlkes). 1862. a. avastati Varssavis Zamoyskite raamatukogus selle kroonika vanim käsikiri (õigupoolest käsikirja osa kuni XXIII, 8), 14. sajandist pärinev pärgamentmanuskript. Hõlpus oli näha, et see oli senituntud käsikirjadest ürgseim: temas oli enam mõtet, s. t. vähem arusaamatuid kohti (ilmselt ümberkirjutusvigu). See käsikiri, nn. Codex Zamoscianus, *võeti nüüd kroonika edasiste väljaannete põhialuseks. Üldse on teada 16 täielikku või osaliselt säilinud kroonikaärakirja 14.—18. sajandist, viis nendest annavad edasi iseseisvat tekstivarianti.*

Tubli muististeuurija Jaan Jung tõlkis kroonika eesti keelde („Läti Hendriku Liiwimaa kroonika ehk Aja raamat") saksakeelse väljaande põhjal. Kui kirjastaja ei andnud avaldamisluba, kohendas J. Jung oma tõlget, nii et selle sai 1881—1883 publitseerida kui otse ladina keelest tõlgitu („Alguskirja järele wälja annud J. Jung").

Aja jooksul ilmus kroonika ladina, saksa, vene, eesti, läti ja inglise keeles. Tema kohta kogunes päris ulatuslik kirjandus.

palju on kirjutatud tema autorist. Kroonika algupärane pealkiri (kui seda üldse oli) pole teada, Codex Zamoscianus *ei ole pealkirjastatud. J. D. Gruberi väljaande aluseks olnud käsikiri, nn.* Codex Oxenstierna, *pärit arvatavasti 16. sajandi teisest poolest, kannab pealkirja „Vana Liivimaa kroonika" („Chronicon Livonicum vetus"). Sealt on võetud nimi „Liivimaa kroonika", mida on tingliku pealkirjana korduvalt kasutatud.*

J. D. Gruberist alates peetakse kroonika autoriks tekstis korduvalt esinevat Henricust või Heinricust (XI, 7; XII, 6; XVI, 3; XVII, 6; XXIV, 1, 2). See mees oli Ümera lätlaste preester, keda kord nimetatakse Henricus de Lettis *(XVI, 3), s. t. Henricus lätlaste hulgast. J. D. Gruber tuletas sellest hüpoteesi autor Henriku läti päritolust. Osalt hoitakse sellest hüpoteesist tänapäevani kinni, kuigi enamik uurijaid põhjendatult seda ei poolda. Eesti keeles hakati möödunud sajandil autorit nimetama Läti Henrikuks, tema tööd Läti Henriku kroonikaks; mitmed (näiteks ajalooprofessor Sulev Vahtre) peavad neid nimekujusid kõige õigemaks. Et aga täpne tõlkevaste „Henrik lätlaste hulgast" oleks liiga kohmakas ning nimi Läti Henrik võiks jätta mulje läti päritolu hüpoteesi toetamisest, mida aga ei saa teha, on viimasel ajal sageli kasutatud lihtsalt „Henrik" või „preester Henrik" ja kroonika pealkirjana tavapäraselt „Liivimaa kroonika". Niisiis „Henriku Liivimaa kroonika". Selle nime all ilmus kroonika 1982. a. „Eesti Raamatu" väljaandel.*[1]

Sellega oli jõutud kroonika 18. väljaandeni[2]*, eestikeelsetest oli see kolmas. Väljaanne äratas tähelepanu, oma 15 000-lise trükiarvuga vähemalt elevust müügivõrgus. See oli raamat eelkõige ühiskonnateadlaste tarbeks: tõlge koos ladinakeelse tekstiga ning suhteliselt üksikasjaliste kommentaaridega. Ilmumisjärgsed soovid, et kommentaarid võinuksid olla sügavamad ja varustatud viidetega, on kindlasti täiesti põhjendatud. Kuid väljaanne paisus niigi suuresti üle kirjastuse esialgsete, 1970. aas-*

---

[1]Henriku Liivimaa kroonika / Tõlk. R. Kleis; Toim. ja komment. E. Tarvel. Tallinn, 1982.

[2]Mitte 17., nagu on ekslikult märgitud 1982. aasta väljaande eessõnas (lk. 16), vaid vähemalt 18. Nimelt avaldas S. Anninski 1938. a. Leningradis kaks kroonika väljaannet, millest teine on ainult venekeelne tõlge ilma ladinakeelse tekstita. Kui eraldi väljaandeks lugeda ka Würzburgi Holzneri kirjastuse märki ja aastaarvu 1959 kandvat, aga muidu samal aastal Darmstadtis ilmunud L. Arbusowi ja A. Baueri väljaandega identset editsiooni ning 1975. a. Darmstadtis ilmunud teist, muutmata väljaannet, tõuseb see arv 20-ni.

tate alguse kavatsuste avaldada kroonika eestikeelne tõlge väga napi eessõna ja kommentaaridega. Siiski jäi neist kavatsustest püsima sissejuhatuse ja kommentaaride pooleldi populaarne laad koos viidete puudumisega ning üldse väljaande teatud kahepaiksus: mõeldud ühelt poolt ühiskonnateadlastele (ajaloolastele, arheoloogidele, etnograafidele, filoloogidele) kasutamiseks, teiselt poolt kogu lugevale eesti rahvale oma kaugest minevikust mõtlemis- ja juurdlemisaineks.

Kõigis Henriku kroonika väljaannetes on rõhutatud selle kui ajalooteose tähtsust. Eriti eestlased ja lätlased on seda käsitanud oma rahva vanema ajaloo tähtsaima allikana. M. J. Eisen kirjutas 1879. a.: „Kui meie lõppeks weel korra Hindreku ajaraamatu, tema heade ja weade peale waatame, piame tunnistama, et kõik puudused tema kasu wastu midagi ei ole ja ajaraamatule ja tema kirjutajale tõeste auu piab andma, kes niisugusel wanal ajal meie maale ja rahwalle tähtsa mälestuse märgi on valmistanud. Siia maale on ta Eesti poegadelle weel kaunis tundmata warandus, aga ma loodan, et igaüks, kellel ta siia maale keele pärast wõeraks jäänud, ennast temaga tutwustab, oma esiwanemate waimu kindlust, wahwust ja julgust uurib ja seda aega tundma õpib, kus meie maa pärisrahwastel wabaduse päike looja läks..."[3] Ka J. Mägiste märkis oma 1962. a. ilmunud tõlke eessõnas, et Henriku kroonika on meie maa ja rahva ajaloo seisukohalt ainulaadse tähtsusega eesti XIII sajandi vabadusvõitluse heroilis-traagiline kirjeldus, mis valgustab eredalt eestlaste maa jõukust, ilu ja oma aja kohta kõrget sotsiaal-kultuurilist taset ning visa vabadustahet.[4]

See on väga õige. Ainult tänu Henriku kroonikale on olemas seostatud ettekujutus Liivi-, Läti- ja Eestimaa vallutamisest 12. sajandi lõpul ning 13. sajandi algul. Kui kroonika käsikiri oleks enne ärakirjade tegemist kaduma läinud, oleks meil Eesti 13. sajandi alguse ajaloo kohta säilinud mõni maadejagamisürik, Liivimaa vanema riimkroonika ebamäärane jutustus ning mõni napp teade Vene, Taani, Rootsi ja Saksa ajaraamatutes. Kui neis allikates sisalduvat teavet võrrelda Henriku kroonika omaga, selgub, milline varandus kroonika tõepoolest on meie ajaloopildi jaoks. Henrik annab Madisepäeva lahingust üpris üksikasjalise kirjelduse (XXI, 2—4), aga Liivimaa vanem riimkroonika

---

[3] Eisen, M. J. Läti Hindrek ja tema ajaraamat // Eesti Kirjameeste Seltsi aastaraamat. 1879. Tartu, 1879. Lk. 12.

[4] Henriku Liivimaa kroonika. Stockholm, 1962. Lk. 5.

kirjutab ilma igasuguse ajamääranguta ainult: „Siis mindi eestlaste maale, leiti seal paganad, need ei tahtnud taanduda. Kanged ja üllad tõid eestlastele sõja. Tubli Viljandi linnus ei ole kaugel lahinguväljast, kus neil võitlusest isu täis tehti, oma poolteist penikoormat. Lühikese ajaga sai neliteistsada surma. Nende kõrkus aeti neist vendade abiga välja."[5] Rootslaste käekäigust Lihulas 1220. a. jutustab Henrik terve paragrahvi (XXIV, 3), aga Rootsi kroonika (nn. Uppsala annaalid, s. o. osa Vadstena kloostri diaariumist) teatab: „1220 tapeti Linköpingi piiskop Karl ja hertsog Karl 6. päeval enne augusti iide Ridala juures."[6] Samuti on Taani kuninga sõjakäiguga Revalasse 1219. a. (XXIII, 2), millest Taani Ribe kloostri annaalid teatavad ainult: „1219-ndal tungis kuningas Valdemar, kogunud ülisuure sõjaväe, tuhande viiesaja sõjalaevaga Eestimaale ja pärast paljusid sõdu pööras terve selle maa Kristuse usku ning heitis taanlaste alla kuni praeguseni."[7] Stade kloostri annaalid teatavad: „Issanda aastal 1224. Eestlased jätsid maha katoliku usu, minnes liitu barbarite ja venelastega. Aga uus ristisõitjate vägi pani nende kallal toime kättemaksu."[8] Esimene Novgorodi kroonika kirjutab samast sündmusest: „Aastal 6732. ...Samal aastal tapsid sakslased vürst Vjatško Jurjevis, aga linna võtsid ära."[9] Nii napid on neis allikates teated eestlaste suurest vastuhakust 1223—1224, Tartu kaitsmisest ja vallutamisest, millele Henriku kroonikas on pühendatud peaaegu tervenisti kolm peatükki (XXVI, 2—13; XXVII, 1—6; XXVIII, 1—6).

Aga Henriku kroonika käsitamine üksnes Eesti (või Läti) ajaloo tähtsa allikana on liiga kitsas. Tihtipeale on seda kroonikat hinnatud mitte selle järgi, mis ta on ja mis temas on, vaid selle järgi, mis ta ei ole ja mida temas ei ole. Heidetakse ette, et kroonik ei käsitle lähemalt riigiõiguslike vahekordade, läänikorra ja feodaalsuhete kujunemist Liivimaal, tema sisepoliitilist ja majandus-

---

[5] Die ältere livländische Reimchronik / Hrsg. L. Meyer. Paderborn, 1876. Reim 1379—1391.

[6] Annales Suecici Medii Aevi : Svensk medeltidsannalistik / Komm. och utg. G. Paulsen. Lund, [1974]. P. 268. (Bibliotheca Historica Lundensis; 32).

[7] Annales Ryenses // Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum. T. 16. Hannoverae, 1859. P. 406.

[8] Annales Stadenses auctore Alberti // Sealsamas. Lk. 358.

[9] Новгородская первая летопись старшего и младшего изводов. М.; Л., 1950. С. 264.

likku arengut, et ta jätab hoopis kõrvale pärisrahvaste elu (ühiskondliku ja poliitilise korra, majanduse, sõjanduse, uskumused ja tõekspidamised).

Peale selle ja võib-olla koguni eelkõige on Henriku Liivimaa kroonika päris silmapaistev kirjandusteos, hea näide kõrgkeskaegsest ajaloolisest proosast. Eesti lugeja võib olla rahul, et tema koduümbrusest on nii varasest ajast võrsunud ja säilinud arukalt kirjutatud raamat, kust tuleb selgesti välja, kuidas meie esivanemad jäid vallutajatele, s. o. kristlikule maailmale alla paratamatult ja igal rindel — mitte ainult sõjaliselt, vaid ka majanduslikult, poliitiliselt ja ideoloogiliselt. Ja selle ajalooraamatu tõelised väärtused pole ainuüksi ja mitte niivõrd pärisrahvaste saatuse kujutamises, kuivõrd kirjanduslikes ja mõttesügavustes.

Henriku kroonika kannatab välja võrdluse keskaegse ladinakeelse ajaloolise proosa parimate näidetega. Seal hulgas on teoseid, mis saadavad kirjutatud ajaloo valgusesse meie lähimaid või kaugemaid naaberrahvaid. Poola riigi algusest (10. sajandi lõpust peale) jutustab tundmatu võõramaise munga (tinglikult nimetatud Gallus Anonymus) „Poola hertsogite või vürstide kroonika ja ajalugu", Tšehhi riigi algusest poola rahvusest vaimuliku Praha Cosmase „Böömide kroonika", sakside vanimast ajaloost saksi rahvusest benediktiini Corvey Widukindi „Sakside ajalugu". Esimene neist lõpeb 1113., teine 1125., kolmas 973. aastaga. Silmapaistvad ajaloolise proosa teosed on ka Tours'i piiskopi Gregoriuse „Frankide ajalugu" (5.—6. sajandist) ja Beda „Anglite rahva kirikuajalugu", mis käsitleb anglosakside vanemat ajalugu ja ulatub 731. aastani.

Niisuguseid kroonikaid ühendab nende rahvuslik suunitlus, nendes avaldub rahvusliku eneseteadvuse tõus. Nad käsitlevad rahvusriigi sündi, ülistavad oma rahvusest väepealikute ja vürstide tegevust, keda jumal alati aitab, visandavad pilte oma sõjameeste vägitegudest. Teist laadi on vallutuskroonikad, kus kirjeldatakse mingi rahva alistamist, tema vastupanu murdmist, tema surumist ristiusu ikke alla. Selline on näiteks preester Helmoldi „Slaavlaste kroonika", mis kirjeldab polaabi slaavlaste allutamist ja ristiusustamist saksa feodaalide poolt 12. sajandil (1171. aastani), või Saksa ordu vaimuliku Dusburgi Peteri „Preisimaa kroonika" (1326. aastani), mis näitab preislaste verist allaheitmist 13. sajandil Saksa ordu poolt, või eelmisega mitmeti sarnane Henriku Liivimaa kroonika. Need on misjonikroonikad, mis kutsuvad võitlema kurjuse ja pimeduse vastu, s. o. kõige vastu, mis pole veel

alistatud kristlikule maailmale. Erinevalt Widukindi või Cosmase kroonikast pole nende eesmärgiks igatahes pärisrahvaste vaimujõu või sõjalise vapruse jäädvustamine. Ometi nad seda tahestahtmata teevad ning meie otsime nende lehekülgedelt januselt vastavaid lõike.

Henriku kroonika nagu iga tõelise misjonikroonika põhiline teema on paganate ristiusku pööramine (VII, 1) ja uue „issanda viinamäe istutamine“ (XXIII, 4; XXIX, 2, 8). Seda ta kirjutab, mitte Liivimaa ajalugu. Henrik kirjutab, et meie issand Jeesus Kristus soovib, „...et ta usk ja nimi kantaks kõigi rahvaste juurde...“ (XXIX, 9); ta paneb piiskop Alberti ja Võnnu meistri suhu Kristuse käsu: „Minge õpetage kõiki rahvaid neid ristides“ (XVI, 2; XXIII, 7). Kõik kõrvalteemad ja -sündmused jäävad suures misjoniajaloos varju. Aga paganate pööramise loosse peavad mahtuma ja mahuvadki võitluste, rüüsteretkede, põletamiste ja tapmiste kirjeldused. Need leiavad suure üldteema raamides mõtestuse, on kivikesed, millest laotakse mosaiik. Henriku karmleebe (vrd. XXXV, 2) käsitluslaad otsib kogu aja õigustusi vägivallale Kristuse nime vaenlaste vastu. Varasematel aastatel (kuni 1210) Henrik hädaldab ohu ja raskuste üle, mis Liivimaa kirikul on paljude paganarahvaste ja venelaste vahel, kes kõik tahavad teda (VIII, 1; XII, 3; XIII, 4; XIV, 5, 7). Veriseid tegusid õigustab ta harilikult väga inimliku motiiviga, kättemaksuga, ja sugugi mitte alati ema Maarja või tema poja solvamise eest! „Ja kuulis piiskop ja Saksi hertsog Albert omade tapmisest ja kõigest kurjast, mida semgalid tegid, saatis kõigi liivlaste ja lätlaste juurde, käskides neil, et oleksid valmis, kui issand neile kunagi soodsa teekonna kingib, et paganaile kättemaksu korraldada“ (XXIII, 4); „...ja Eestimaa ja Liivimaa olid täis vene vange ja kõige kurja eest, mida venelased olid liivlastele teinud, said nad juba samal aastal tagasi kahe- või kolmekordselt“ (XXV, 6); „...ja nad raiusid kõigil meestel, keda nad vangi olid viinud, pea maha, et oleks kätte makstud neile kahekeelsetele ja truudusetuile paganarahvastele...“ (XXVI, 13); „Kui aga kõik mehed olid tapetud, puhkes kristlastel suur rõõmuhõiskamine ja mäng trummidel ja vilespillidel ja muusikariistadel, sellepärast et nad olid sooritanud kättemaksu kurjategijaile ja kõik Liivimaalt ja Eestimaalt sinna kogunenud truudusemurdjad ära tapnud“ (XXVIII, 6); „...olid nad ära teeninud pigemini mahatapmise kui ristimise. Ja sest et nad rahu vist küll ei tahtnud, rahu neil pages eest, kättemaks üksinda jäi“ (XXX, 4). Sageli korduvad kalk-asjalikud sõjasünd-

muste kirjeldused iseloomustavad mitte ainult Henriku kroonikat, vaid kogu ristisõdadeaegset kroonikakirjutust. Dusburgi Peteri Preisimaa kroonika on sama täis veriseid sündmusi kui Henriku kroonika (näiteks: „...nad tungivad niisiis vägisi sisse läbi müüri, teised läbi linnuse värava; kogu selle hulga uskmatuid, keda oli palju linnuses, mida vendade sõjavägi pidas oma käes, surmasid nad mõõgateraga, viies naised ja lapsed endaga kaasa koos väga suure saagiga muust varast. Kui see oli tehtud, põletasid nad maha linnuse ja selle eeslinna ja muud hooned, mis olid naabruses.“[10]).

Henriku misjonikroonika on oma ideoloogilise suunitluse poolest aktiivne ja võitlev. Tema hoiakus seguneb võitlevale kristlusele omane vanatestamentlik verejanu uustestamentliku leebe armuõpetusega. Uus Testament pakub siiski mõlemaid lähenemisvõimalusi, kuulutades kord armuõpetust, kord deklareerides: „Ärge arvake, et ma olen tulnud rahu läkitama maa peale. Ma ep ole tulnud rahu läkitama, vaid mõõka.“ (Matteuse evangeelium 10, 34.) Henrik tsiteerib rohkem Vana Testamenti, eriti sõjaka tooniga (s. o. sõjakirjeldustesse sobivat) Esimest Makabeide raamatut ja Esimest Saamueli raamatut. Aga mõnikord kasutab ta mahedamaid noote: „Mida kuningad polnud senini suutnud, selle viis õnnis neitsi oma sulaste riialaste läbi oma nime auks kiiresti ja leebelt täide.“ (XXX, 6.) Dusburgi Peteri kroonika, mis nimetab paganlikke preislasi kurivaimu (Beliali) lasteks, on Henriku omast sõjakam.

Henrik oli, nagu tema kroonika tekstist väljaloetu põhjal üldiselt arvatakse, tagasihoidlik latgalite kihelkonnapreester ning rändmisjonär. Kas tema elu täpselt nii kulges, nagu see on rekonstrueeritud (tuli 1205 Liivimaale, pühitseti 1208 preestriks, oli Ümera latgalite vaimulik, kellena teotses misjonärina, võttis osa sõjaretkedest ja läbirääkimistest, saatis 1225—1226 paavsti legaati), on omaette küsimus. Pole ju päris kindel seegi, kas kroonikas korduvalt esinev preester Henricus või Heinricus ongi kroonika autor. Siiski on see üpris tõepärane: koos keskaegsele kristlikule autorile omase siira või teeseldud alandlikkuse ja tagasihoidlikkusega jätta oma nimi märkimata (nagu tegi ka Gallus Anonymus Poolas) on ühtlasi inimlikult mõistetav püüe see kuidagi varjatult ikka sisse põimida (nii nagu Goya maalis endu varju-

---

[10] Peter von Dusburg. Cronica terre Prussie Scriptores rerum Prussicarum. Leipzig, 1861. Bd. 1. III, 182.

kuju kuningas Carlos IV perekonnapildile). Igatahes preester peaks kroonika autor teksti järgi otsustades küll olema. Sellele vastavalt oli tema klassikaline ja teoloogiline haridus tagasihoidlik, mis selgub ka kroonika tekstist. Ta ei olnud paljulugenud mees nagu mõni teine keskaja kroonikakirjutaja. Ajalookirjutusega tegelesid keskajal tavaliselt paavstide või piiskoppide, kuningate või vürstide kapellaanid (vaimulikud) oma isandate käsul või õhutusel. Mõnikord võtsid piiskopid ise sule kätte. Näiteks Merseburgi piiskop Thietmar, tuntud kroonika autor, mis käsitleb sakslaste ja slaavi rahvaste suhteid 11. sajandi alguseni, oli oma aja kohta tippharidusega mees: tundis põhjalikult piiblit, arvukalt klassikuid (mitte ainult Vergiliust, Horatiust ja Ovidiust, vaid ka Terentiust, Juvenalist, Martialist, Macrobiust ja mitmeid teisi) ja kristlikke autoreid (Prudentiust, Augustinust, Gregorius Suurt, Isidorust Sevillast). Samuti tundis Gallus Anonymus mitmeid autoreid. Henrikul pole palju selle kõrvale panna. Nagu enamikul keskaja kirjameestel, oli temalgi oma teose keeleliseks ja stiiliseks rikastamiseks kolm põhiallikat: laenud piiblist, kiriklik liturgia ning tsitaadid rooma autoritelt ja kirikuisadelt.[11] Kogudusepreestril olid tavaliselt käepärast jumalateenistusraamatud (palveraamat, missaraamat, kirikutalituste käsiraamat), patukahetsusraamat, katekismus ja „valgusti“ (teoloogiliste põhiseisukohtade populaarne esitus). Baltisaksa ajaloolane L. Arbusow ning tema õpilane lätlane V. Biļķins näitasid, et Henrik on kasutanud katoliku preestri tavalisi liturgilisi käsiraamatuid, piiblit ning mingit rooma luuletajate tsitaatide kogumikku.

L. Arbusow rõhutab, et liturgilised elemendid on Henriku kroonikas eriti tugevad. Kui ta oli tegevvaimulik, kel ei olnud sügavamat teoloogilist, filosoofilist, kirjanduslikku, ajaloolist ja juriidilist ettevalmistust ega huvi, siis pöördus ta järjepanu ja eelkõige endale kõige lähemate allikate, nimelt piibli ja liturgiliste käsiraamatute poole. Seepärast ei maksaks Henriku töölt nõuda erilist filosoofilist ega teoloogilist sügavust. Henriku kroonikale omistatakse harilikult Augustinuse teoloogilist süsteemi, et ta jaotab tegelaskonna kahte vaenulikku leeri, jumala ja kuradi riiki.[12] Tegelikult on Henriku misjonikroonika märksa lihtsam ja

[11] **Arbusow, L.** Liturgie und Geschichtsschreibung im Mittelalter. Bonn, 1951. S. 1, 42, 87.

[12] **Зутис Я.** Очерки по историографии Латвии. Часть I: Прибалтийско-немецкая историография. Рига, 1949. С. 9—10.

konkreetsem, ilma augustiinliku teoloogiateoreetilise kontseptsioonita. Püha Augustinus vastandab oma töös „Jumala riigist paganate vastu“ jumala riiki (taevariiki) või linna või kogudust maisele riigile, mõistes mõlemat allegooriliselt — inimsugu jaguneb kaheks: üks on vagade ja teine jumalakartmatute inimeste ühiskond. Aga Henrik ei kõnele maisest riigist inimese teadvuses ega isegi reaalsest maisest (resp. kuradi) riigist, mis kehastub ümberkaudseis paganarahvais. Inimese subjektiivne, sisemine, isiklik elamus Kristusega, inimese vastuvõtlikkus jumala armastusele, mis Augustinusele on keskne ja oluline, ei huvita Henrikut eriti. Kuigi Augustinuse kontseptsioon avaldas suurt mõju keskaja ajaloofilosoofilisele mõttele, ei tule tema konkreetsete mõjutuste otsimisega kõigi autorite juures liiga kaugele minna.

Augustiinliku providentsialismi, jumaliku ettemääratuse idee on Henriku töös muidugi olemas, kuigi ta seda lähemalt ei arenda. Tema kroonika algabki sõnadega „Divina providencia“ (jumala ettenägelik hoolitsus, jumalik providents) ning kõik järgnev on määratud näitama, kuidas see providents — äratada Liivimaal ebajumalakummardajaid patu-unest — sai realiseeritud. Inimesele (s. o. paganarahvastele) seisnes vabadus ainult vabas allumises jumala tahtele. Harva, kui vabadus sel kombel realiseerus (ükskülalastel Kyrianil ja Layanil — X, 5; Caupol — X, 13; XVI, 3; XXI, 4). Kristlikud ideaalid, mida ristitud pärisrahvastele esitati — usklikud ja ustavad (XXIX, 3, 5, 7), alandlikud ja kannatlikud (XXIX, 3), neitsi Maarja sulased (XXV, 2) —, surusid neid seni sotsiaalselt vabu inimesi sõltlaste olukorda. Misjonile vastupanemine (olgu sotsiaalpoliitiline või eelkõige usuline) tõi kaasa julma sallimatuse kristlaste poolt.

Keskaja kroonikad on enamasti asjalikud teosed ega sisalda katkematut vähevarieeruvat religioosset sõnadevoolu pietistliku vaimuliku kirjanduse laadis. Gallus Anonymuse Poola ajalugu on väga ilmalik, üks asjalik sündmusekirjeldus järgneb teisele ning jumala nimi tuleb harva ette. Samuti võib iseloomustada Corvey Widukindi, Praha Cosmase ja Dusburgi Peteri kroonikat ja paljusid teisi ajaraamatuid. Kui Merseburgi Thietmar põimibki siia-sinna sisse jumala nime, näitab tema õiglast vahelesegamist maailma asjadesse, jutustab imedest või manitseb lugejat täitma kristlase kohust ja võitlema hingeõnnistuse eest, siis ei kahanda see tema kroonika jutustuse üldist asjalikkust. Nii on lugu ka Lüübeki abti Arnoldi kroonikaga (hõlmab aastaid 1171—1209 ning on Henriku tööst küll palju- ja jumalasõnalisem) ning Henriku

Liivimaa kroonikaga. Kui Henrik kohati jumala osast räägib[13], *siis ei esita temagi piiblikujusid (jumalat, tema poega, neitsi Maarjat, ingleid) kroonika otseste tegelastena, kes võtaksid aktiivselt osa paganahõimude ristiusku pööramisest. Pigem võiks neis tekstikohtades näha literatuurseid arabeske või kajastumas üldist teistlikku filosoofilist kontseptsiooni jumala tegusast sekkumisest maailma asjade loomulikku käiku. Pole juhuslik, et peamised mõttearendused jumalike jõudude aktiivsest osast on teose sõlmkohtades: alguses (I, 1), lõpus (XXX, 6) ning võib-olla esialgse apoteoosliku lõpuna mõeldud 1221. aastaga lõppevas osas (XXV, 2) ja mujalgi ikka kirjelduse kokkuvõtvas ja hinnangut andvas, n.-ö. teoreetilises osas (vt. näiteks XXVII, 1), mitte konkreetses sündmuste esituses.*

Henriku kui keskaja ristiinimese ideoloogias oli tähtsal kohal maagia. Kroonika sisaldab mitmeid näiteid keskaja katoliku preestri uskumustest ja ettekujutustest. Preester Daniel, kellele üks liivlane jutustas oma nägemusest (puust välja kasvav rinnakuju, „liivlaste jumal", hoiatas liivlasi leedulaste väe tulemise eest), mõistis kohe, et seda laadi viirastus pole muud kui kurivaimude silmamoondus (X, 14). L. Arbusow osutab, et preester Danieli manitsussõnad liivlastele on küllastatud sakramentaariumist (liturgiaeeskirjade kogumikust) võetud kurivaimu väljaajamise ja kuradist lahtiütlemise vormelitega, s. t. reaalse kurivaimu vastu võitlemise vahenditega. Ka eestlaste jumalate eksisteerimist (XXIV, 5; XXX, 4, 5) ei sea Henrik kuidagi kahtluse alla. Selline suhtumine oli keskajal üldine, kristlased ei kahelnud paganate jumalate (s. t. kurivaimude) olemasolus.

Mis puutub neitsi Maarjasse, siis tema kultus on Henriku kroonikas ja kogu keskaegsel Liivimaal tõstetud kilbile poliitilistel põhjustel. Piiskop Albert pühendas 1201. või 1202. a. „...piiskopliku toomkiriku koos kogu Liivimaaga õndsaima jumalaema Maarja auks" (VI, 3), Lateraani kirikukogul 1215. a. sai ta

---

[13] Vt. näiteks XI, 6: „Pärast seda kui issand oli vabastanud oma kiriku paganate rünnakutest..." või VII, 2: „Sest jumala juhtimisel tervelt ja puutumatuna Visbysse jõudvad ristisõitjad võetakse kodanike ja seal viibivate võõraste poolt rõõmuga vastu..." või XV, 3: „Siis nimelt mõistis Liivimaa kirik, et jumal tõesti võitleb tema eest, sest selles sõjas langes Eestimaa pea, see on Saaremaa vanemad ja Ridala ja teiste provintside vanemad, kes kõik seal tapeti. Ja nõnda pani issand vaikima nende kõrkuse ja alandas vägevate upsakust" või XXX, 4: „...kuni see sakslane jõudis lõpuks, küll pika mõõgaga tõrjudes vaenlaste piike, kindlasti jumala ingli kergitusel kõige kõrgema kindlustuseni..." või mitmel pool mujal.

sellele paavsti kinnituse (XIX, 7). Liivimaa sai üheks väga paljudest Maarjale pühendatud objektidest (tähtpäevad, taimed ja putukad, allikad, kirikud, kloostrid, külad ja linnad, maad). Nii austas Henrik Maarjas Liivimaal ristiusku levitavate sakslaste patronessi. Ta nimetab Liivimaad õndsa neitsi maaks (XV, 4). Neitsi Maarja nimi tuleb kroonikas ette 38 korda. Maarja ülistamiseks kasutab Henrik mitmeid liturgilisi elemente, sealhulgas 8. sajandist pärinevat tuntud hümni „Ave maris stella", mis seisab tänapäevani katoliku palve- ja lauluraamatuis (eestikeelses tõlkes „Ave, Ema kõrge, meritäht nii selge"). Henriku Maarja-ülistus on väga heas kooskõlas keskaegses Euroopas üldise lopsaka Maarja-kultusega (hüperduuliaga), tema Maarja on armastav, abistav, halastav, helge, hea, leebe ja igavene, nagu ta peabki vastavalt ema arhetüübile olema.

Henrik nimetab oma kroonikat „alandlikuks kirjatükiks" (XXIX, 9). Seda alandlikkust ei tule päris sõna-sõnalt võtta, vaid näha selles kristlikule vaimulikule kohast käitumistüüpi. Keskaja inimesel peeti vajalikuks neli põhivoorust: arukus, õiglus, vaprus ja mõõdukus. Need olid nagu neli ratast vankri all, milleta vanker ei liigu. Peale selle oli 11.—13. sajandil esile tõstetud evangeelne vaesuse ja alandlikkuse ideaal. Ka Gallus Anonymus, Praha Cosmas ja Corvey Widukind on oma teoses väga alandlikud. Widukind näiteks palub pühenduses keisri tütrele Mathildale (III raamatu eessõnas) alandlikult, et see ei käsitaks tema tööd tema rumaluse, vaid pigem andumuse märgina.

Võiks arvata, et südames tundis Henrik siiski uhkust oma suure töö üle — ja õigusega. Sisu, ülesehituse, keele ja stiili poolest on tema kroonika piisaval tasemel. Väärtuslik andmestik on kompositsiooniliselt hästi järjestatud. Krooniku tähelepanu väärivaid sündmusi ei esitata lõdvalt seotud ahelana, vaid need on ajalises järjestuses korrastatud nelja raamatusse ja kolmekümnesse peatükki: 29 nendest moodustavad kroonika põhiosa, mis lõpeb pidu-liku lõppsõnaga (XXIX, 9); XXX peatüki, mis käsitleb piiskop Alberti 28. ametiaastat (1226—1227), on autor hiljem lisanud. Kroonika kolm esimest raamatut „Liivimaast" jutustavad liivlaste ristiusustamisest, olles ajaliselt järjestatud piiskoppide Meinhardi, Bertoldi ja Alberti järgi, neljas raamat „Eestimaast" (algusega XII, 6) on pühendatud eestlaste pööramisele. Henriku jutustus on elav, dramaatiline, kaasakiskuv, ilukirjanduslik selle sõna heas mõttes (vt. näiteks XIV, 5, 11; XV, 3; XIX, 5, 6; XXIII, 9; XXVIII, 5, 6; XXX, 3—5 jm.). Sellepärast ongi arvatud, et

ta oli ise paljude sündmuste pealtnägija, muidu olnuks raske saavutada sellist dramaatilist pinget. Kui mõnikord on kroonikad (näiteks 12.—13. sajandi Taani ajaloolasel Saxo Grammaticusel, Merseburgi Thietmaril) kirjutatud hästi keerulises, raskepärases keeles, siis Henriku lause on lihtne, mõte selgesti väljendatud. Ometi on temagi retoorilises arsenalis mitmesuguseid keskaja kirjanikule omaseid stiilivõtteid, mida ta oskuslikult kasutab.[14]

Henriku kroonikat rahulikult, mõttega ja mõnuga lugedes tekib mitmesem suhtumine sellesse teosesse ja tema autorisse. Henrik kerkib meie ette mitte üksnes ja mitte niivõrd pimedusejüngrist ristikandjana, kes sadistlikult mõnuleb põlevate eluhoonete paistel, naiste ja laste surmakarjed kõrvus. Pigem tundub ta mõtleva inimesena, kes paistab aja ja olude kohta päris sügavalt aru saavat maailmast ja pärisrahvaste ajaloolisest situatsioonist seni püsima jäänud paganlikul saarekesel kristliku maailma sees. Tegelikult polnud tal tegemist kahe võitleva poolega, kellel mõlemal on oma eluõigus, oma võrdväärsed, kuigi vastandlikud printsiibid, vaid mõlemad — kuri ja hea, paganad ja kristlased — olid ühise jumaliku predestinatsiooni idee praktiliselt võrdväärsed elluviijad. Tubli pagan aitab objektiivselt võttes rohkem kaasa jumala armunõu elluviimisele kui halb kristlane. See oli tõesti eksistentsialistlik piirsituatsioon. Mida pidid tegema liivlased, Ako, Kaupo? Lähed vasakule, kaotad hinge, lähed paremale, kaotad elu. Paigalejäämist ei ole. Sellepärast leiabki Henrikul mitmest suhtumist pärisrahvastesse. Mõnikord kirjutab ta päris tunnustavalt nende vaprusest ja kindlameelsusest.[15]

Henrik kasutab korduvalt irooniat. Selles polekski iseenesest midagi erilist, sest kristlikku huumorit esineb nii Vanas kui Uues Testamendis. Esimeses Kuningate raamatus (XVIII, 27) pilkab

---

[14] Henrik kasutab assoneeruvaid sõnamänge: *oves et boves* — lambad ja härjad; *Riga rigat* — Riia kastab; sõnatüvega *laetus* (rõõmus) mänglemine lähedase kõlaga sõna *Lettus* (lätlane) naabruses (vt. IV, 5; XXV, 6; XXVII, 2; XXX, 3, 6). Kroonika viimases peatükis on päris korralikke ja sisukaid värsse, kuigi alati mitte päris korrektses värsimõõdus, kroonika sissejuhatuse ette on seatud kena luuletus, nagu sel ajal kombeks oli — ka Merseburgi Thietmaril algab kroonika lugeja poole pöörduvate värssidega.

[15] Ta tunnustab eestlaste vaprust Toreida ründamisel 1211. a. (XV, 3) või Leole kaitsmisel 1215. a. (XVIII, 7), eriti liivlaste oma 1212. a. vastuhaku ajal (XVI, 3, 4) ja semgalite oma Mežotnes 1220. a. (XXIII, 8); ta tunnistab 1213. a. õigeks leedulaste sõnad, et eestlased käivad ikka veel sirge kaelaga (XVI, 8), ning toob ära sakalaste suuremoelised, ehkki küllap tõsiselt mõeldud sõnad aastavanusest või küünrapikkusest poisikesest (XXVI, 9).

prohvet Elias jumal Paali prohveteid, kui jumal neile ei vasta: „Hüüdke suure häälega, ta on ju jumal, sest ehk ta mõlgutab mõtteid, ja ehk ta on kõrvale läinud, ja ehk tal on teekond, vahest on ta magamas — et ta üles ärkaks." Matteuse evangeeliumis (XVIII, 7) seisab: „Häda maailmale pahanduste pärast! Sest pahandused peavad tulema, siiski häda sellele inimesele, kelle läbi pahandus tuleb." Aga Henriku iroonia on paiguti nii ambivalentne, et ei saa õieti arugi, kelle üle, kumma poole üle ta ironiseerib, kuigi tema erapoolikuses ei ole vähimatki kahtlust. Seda annab ta järjekindlalt tunda.[16] *Henrik kirjutab, kuidas liivlased piiskop Meinhardi pilkasid (I, 11). Kui Meinhard oli liivlastega konflikti sattunud ja tahtis sõita kaupmeestega Ojamaale sõjaväge koguma, keelitasid liivlased teda mitte minema. Kui aga Meinhard oli maha jäänud, kõnetasid liivlased teda väga sarkastiliselt: „Tere, rabi", küsides, mis Ojamaal sool ja vatmal maksavad.* Ave rabbi *olid sõnad, millega äraandja Juudas Kristust tervitas (Matteuse evangeelium 26, 49). Seega nimetasid liivlased piiskoppi äraandjaks, vihjates tema kavatsusele salaja ära minna.*[17] *Henrik jutustab, kuidas Reinevere külavanem seletanud Riia preestritele, et külarahvas on juba ristitud: „„Kui me olime Jalgsema külas, kui taanlaste preester seal oma ristimise sakramenti toimetas, ristis ta mõned mehed meie omadest ja andis meile püha vett ja me pöördusime tagasi oma küladesse ja piserdasime selle veega ja ristisime igaüks oma pere, naised ja lapsed — ja mida me teile peale selle teeme? Sest kui me oleme kord ristitud, ei võta me teid enam vastu." Seda kuulnud, preestrid pisut muigasid..." (XXIV, 5.) Pole päris selge, miks ja kelle üle preestrid muigasid: külavanema käsitusel polnud teoreetiliselt eriti viga — hädaristimist lubab kirik igal kristlasel veega toimetada ning praktikas toimisid preestrid ise täpselt samuti: pühitsetud veega piserdamine (aspersioon) oli paganate ristimise talituses keskset kohal, mõni-*

---

[16] Nende usu eest langenute õndsakssaamist, kes polnud sakslaste poolel (nagu Eestimaa piiskop Theoderic või Linköpingi piiskop Karl), kuulutab ta reserveeritumalt ja nagu kõhklevalt, lisades „nagu usume", „nagu loodame" (XXIII, 11; XXIV, 3). Truude vastristitute Kyriani ja Layani (X, 5) või preester Johannese (X, 7) jõudmises igavesse ellu pole aga kroonikas vähimatki kahtlust.

[17] Blezais, H. Bischof Meinhard zwischen Visby und der Bevölkerung Livlands Kirche und Gesellschaft im Ostseeraum und im Norden vor der Mitte des 13. Jahrhunderts: Visby-symposiet för historiska vetenskaper 1967. Göteburg, 1969. S. 81—82. (Acta Visbyensia; 3).

kord piirdutigi ainult sellega (XIV, 11; XXIV, 2; XXX, 5). Kui virulased uskusid, et kristlastel, nii taanlastel kui sakslastel, on üks jumal, üks usk ja üks ristimine (XXIV, 1), siis küllap pidi preester Henrik olema nendega üht meelt ja kui siit irooniat välja lugeda, siis küll mitte virulaste vastu.[18] *1206. a., kui Polotski vürsti sõjaretk oli tagajärjetult lõppenud, kirjutab Henrik liivlaste meelemuutuse kohta: „Sest pärast venelaste kuninga lahkumist koos oma sõjaväega valdas jumalakartus liivlasi kogu Liivimaal..." (X, 13) Selliste joonekestega väldib kroonika vagajutule omast mustvalget tonaalsust ning saavutab sügavalt inimliku mõistmise ja tegelaskujude (individuaalsete või kollektiivsete) hingestatuse.*

Tõlke kontseptsioon ei tohiks Henriku kroonikas peituvat lugejale raskesti kättesaadavaks teha. Henriku maailmatunnetust ja kroonika informatsiooni kannavad stiil ja sõnad. On vaja leida sõnadele adekvaatsed vasted, säilitades sõnastusliku omapära, kujutuslaadi, nende kaudu autori maailmanägemisprintsiibi.

Julius Mägiste, kes tõlkis 1959—1962 Henriku kroonika eesti keelde, lähenes sellele omapäraselt: taotles rahvapärasust, kuid siiski originaalitruudust, niipalju kui Henriku konarlik kirikuladina stiil seda lubab, ilma et loetavus kannataks või võimatuks muutuks. Ta pidas vajalikuks tõlkida kroonika vanaaegsemasse ja „kangemasse" eesti keelde, et nõnda selle dokumentaalteose karm vaim paremini mõjule pääseks, kuid stiililiseks vaheldamiseks kasutas moodsat sõnavara (isegi kunstlikult loodud sõnu), püüdes vanas läkituses luua praegusaegsele eestlasele sünteesi vana ja uue vahel.[19] *Tulemuseks oli hea raamat, huvitav ja mõnuga loetav jutustus, aga originaalitruuduse küsimust ei maksa tema puhul tõstatada; pigem võiks seda võrrelda mõne Aino Kalda stiliseeringuga F. Tuglase tõlkes.*

---

[18] Henrikul leiab üldse siin-seal väikesi torkeid. Kuningas Philipp lubas piiskop Albertile toetuseks sada marka aastas. „Kui keegi võiks lubadustest rikkaks saada," kommenteerib Henrik (X, 17). Umbes sama lugu oli keisriga. Kui piiskop Albert otsis keisrilt abi Taani kuninga, venelaste ja paganate vastu, siis see, „...olles hõivatud mitmesugustest ja kõrgetest riigiasjadest, pakkus piiskopile vähe lohutust..." (XXIV, 4). Kui ristisõitjad tahavad vastu piiskopi keeldu merel eestlastele kallale minna ega kuula sõna, „...arvab piiskop, et on kasulikum sõnakuulmises lahingusse minna, sest sõnakuulmine on parem kui ohver..." (VII, 2). Mežotne all 1220. a.: „Ja tulevad meie hulgast mõned rumalad, kelle arv on lõpmatu, ja nabides need vanemad kinni, kes olid linnusest alla tulnud, tapavad neist sada ja rohkem isandate teadmata, kes on läinud ära väljale paganate vastu võitlema." (XXIII, 8)

[19] Henriku Liivimaa kroonika. Stockholm, 1962. Lk. 7—8.

Richard Kleisi tõlkes pole taotletud keele arhaiseerimist, eesmärgiks on olnud anda võimalikult täpne ettekujutus Henriku ladinakeelsest tekstist, kuivõrd eesti grammatika reeglid seda vähegi lubavad.[20] Selline esitus tingis teatud raskepärasuse. Mõni lugeja avaldas arvamust, et Henriku sõna ei jõua sellisel kujul pärale, et nn. lai lugejaskond vajab eestikeelsemat tõlget. Seepärast tekkis vahepeal mõte esitada käesolevas väljaandes kroonika eestikeelne tekst tänapäeva argikeeles. Aga sellele kavatsusele kujunes kirglikke oponente: ei tohi alahinnata meie lugejat, kes vajab just Henriku keskaegset mõtet ja sõna, aga mitte mõnd steriliseeritud ümberjutustust.

Nii ongi ka käesolevas väljaandes jäädud sõnasõnalisuse printsiibi juurde. Mõndagi on kohendatud ja silutud, suupärasemaks tehtud, aga seejuures on taotletud mitte vähendada originaalilähedust. On katsutud säilitada tõlkes kõiki kroonika aardeid, kogu informatsiooni, mida see sisaldab. On püütud lähtuda originaali sõnakasutusest, mitte meil tavapäraseks saanud terminoloogilisest pruugist, ning kasutada läbi kogu tõlke üksüheseid püsivasteid. Nii on antud erinevad tõlkevasted samale mõistele, kui see ladina keeles on esitatud mitme eri sõnaga, näiteks ülemkarjane või kirikupea piiskopi tähenduses, kõrgeim ülempreester või apostoolikus paavsti tähenduses). Isikunimedest on toodud ära eri variandid (näiteks Lembitu puhul 5 nimekuju), et mitte vaesestada teavet. Ainult vene isikunimed on hõlpsamaks arusaamiseks esitatud tänapäevasel kujul venepärastatuna (Jaroslav, Mstislav, Vjatško, Vladimir pro Gerceslawe, Misteslawe, Vesceka vms., Woldemar). Seevastu Jersika Vissewalde kroonikapärane nimekuju on muutmata, kuna pole küllaldast ajaloolist alust tegemaks teda Vsevolodiks. Erinevalt 1982. aasta väljaandest on tõlkes säilitatud Henriku teksti liivipärased kohanimed (nagu soovitas Evald Tõnisson), mis kujutavad endast omamoodi varandust, muistset ja kadunut. Samuti on muutmatuna säilitatud kohanimed, mil pole kindlat tänapäevast vastet (nagu Riole, Maianpata, Loppegunde jt.). Muudel juhtudel on kasutatud tänapäevased nimekujusid (Virumaa, Otepää, Riia, Pihkva, Lüneburg jt.). Erandiks on ajalookirjandusest laenatud Mõhu, mille allikapärased kujud Mocha, Moge on õudvõõrad.

Tõlkes on jõudumööda püütud säilitada nüansse, mida sõna tähenduses võib olla, sealjuures võimalikku ambivalentsust, ka

[20] Henriku Liivimaa kroonika. Tallinn, 1982. Lk. 16.

Henriku teksti sõnastuslikku tihedust, lauserütmi. Ainult ei ole kujutletud ennast suutvat midagi juurde mõelda, teksti rikastada. Autori mõtet, sellisena nagu see tõlkijani jõudis, ei saa edasi anda teisiti kui sõna kaudu. Kuhugi ei vii pürgimused tabada sõnadevälist mõtet ning väga kasinad tulemused saavad olla üritustel anda autori sõnastatud mõtet oma sõnadega edasi, olgu siis tegemist mõne termini või väljendi ühekülgse, meelevaldselt liiga kaugele mineva avamisega või ilutseva, tervete lauseosade võrra rikastatud ilukirjandusliku ümberjutustusega kroonika teemadel. Lugeja seisukohalt oleks sellisel juhul parem juba lugeda mitte Henriku kroonikat originaalis või tõlkes, vaid pigem fantaasiarikkaid (kuigi põhjendamata) variatsioone ja mõttearendusi, selliseid, nagu tegi Juhan Luiga ajakirjas „Eesti Kirjandus“ aastail 1921—1923.

Täpsusepüüd on viinud R. Kleisi tõlkes võimaluse piires igasuguse tõlgendamise, täiendamise ja juurdemõtlemise vältimiseni. On püütud mitte lõhkuda olemasolevaid loogilisi seoseid, aga ühtlasi mitte mingil juhul luua oletamisi juurde uusi, hüpoteetilisi. Sellepärast et isegi seal, kus seosed tunduvad olevat üsna ühemõttelised või koguni ülimalt tõenäolised, jääb täiendamise korral püsima lugeja valesse suunda juhtimise võimalus.[21] *Ja et anda paremat ettekujutust Henriku tekstist, ei ole sellele lähenetud täpselt ladina kooligrammatika reeglitega, mida Henrik ise ka eriti põhjalikult ei tundnud ega arvestanud. Henrikul on mitmeid iseloomulikke keelevigu, nagu tema uurijad (H. Hildebrand jt.) on näidanud: omadussõnadel keskvõrde kasutamine seal, kus mõte tingimata nõuab ülivõrret; kohanimedes saksapäraselt eessõna* in *kasutamine, mida ladina keel ei vaja; kolmanda isiku enesekohase ja isikulise asesõna segiajamine; tegusõna minevikuaegade (eriti täismineviku ja ennemineviku) sagedane segiajamine jms. Tegusõna ajad eesti keeles pole samatähenduslikud ladina keele formaalselt samanimeliste aegadega. Seda tuleb muidugi kogu aja arvestada. Aga seal, kus mõte vähegi lubab nii sisulist kui vormilist kokkulangevust, on seda võimalust kasutatud. Näiteks ladina*

---

[21] Näiteks I, 6 on lause „Quinta pars castri sicut a predicatoris surgit expensis, sic eius cedit proprietati, ecclesie fundo ab eo primitus comparato“ tõlgitud „Et viies osa linnust kerkib usukuulutaja kulul, siis läheb see tema omandiks, tema oli algul ostnud kirikule krundi“, lisamata „sest“ (tema oli ostnud) või „kuna“ (tema oli ostnud), sellepärast et krundi ostmine kirikule (millest on juttu I, 3) ei ütle veel midagi ei linnuse omandamise ega linnuse omandiõiguse kohta.

praesens historicum — *olevik mineviku tähenduses — on alati tõlgitud olevikuga. Või ladina lühike ja tabav konstruktsioon* accusativus cum infinitivo, *mida eesti keelde harilikult tõlgitakse sidesõnaga „et" algava kõrvallausega, laseb end ümber panna ka palju plastilisemalt ja täpsemini (*vidi eum venire = *nägin teda tulevat). Seal, kus Henrik ladina keeles ise tegusõna aegu läbisegi kasutab või koguni segi ajab, ei ole tõlkes üritatud neid korda panna ega loogilisemaks seada, vaid on püütud kasutada eesti tegusõna aegu võimalikult täpses sisulises ja vormilises vastavuses, et anda maksimaalselt ettekujutust Henriku tekstist selle sõnastuse, rütmi ning ka ebakohtadega.*

Kui sellise kontseptsiooni najal kujundatud tõlge aitaks mõnele lugejale lähemale tuua keskaegse preestri loodud teksti, laseks kohati aimata tema kohmakavõitu väljendusviisi, tajuda selle liturgilist hõngu, siis oleks soovitu saavutatud.

Lõpuks tuleks märkida veel, et Henriku kroonika hõlmab aega Meinhardi misjonitöö algusest liivlaste juures, umbes 1184. aastast, Saaremaa vallutamiseni 1227. aastal, Eestimaa lõpliku alistamiseni. Kronoloogia on uurijate poolt rekonstrueeritud. Henrik ise kasutab piiskop Alberti ametiaastaid, mis algavad 1. märtsi paiku. Ainult kolmes kohas (III, 1; XIV, 11; XVI, 1) seostab ta oma ajaarvamise üldkristlikuga. Uus aasta algab Henrikul 25. märtsil (nn. maarjaaasta). Kirja on kroonika pandud, nagu arvatakse, ajavahemikus 1224. aasta augustist 1227. aasta kevadeni. „Ei ole aga siin midagi muud juurde lisatud kui see, mida me peaaegu kõik oma silmaga nägime; ja mida me oma silmaga ei näinud, seda saime teada nendelt, kes nägid ja juures olid. Ja mitte meeldida püüdmise või ajaliku kasu pärast pole me seda kirja pannud, vaid pigemini oma üleastumiste andekssaamiseks..." (XXIX, 9.)

ENN TARVEL

eel püha arm tahab vagasid andisid kinkida maa
Ning uusi rõõme, mis endale kiituseks, kinkida maa
Valgust uut ning uusi lahkusetegusid laotada maa
Kõiksugu helgust ja kirkaimat sädelust laotada maa
Kõiksugu pahateod, kõiksugu roimad et võõraks jääks maa
Kõiksugu ilgused, kõiksugu tõved et võõraks jääks maa le
Paganajumalad, valede templid et võõraks jääks maa
Pühimat ristimisandi nüüd liivlastel' andagi maa
Kasta ja pühimaid taevaseid kinke siis andagi maa
Parimaid ande ja taevaseid hüvesid andagi maa

Oo, püha arm, nõnda vagasid andisid anna sa mei
Valgust uut, erksat ja suurimaid rõõmusid anna sa mei
Kõike, mis helgib, ja kõike, mis sädeleb, anna sa mei
Kõike, mis hüva on, vaga on, vastne on, anna sa mei
Pahimat võita ja roimasid vältida anna sa mei
Alatust kaotada, haigusi tõrjuda anna sa mei
Mis paha, põlata, mis hüva, õppida anna sa mei
Parimad taevased annid ja tasud need anna sa mei le
Paganail' jagada suurt armumärki sult anna sa mei
Ristimisaardeid neil' hõimudel' kinkida anna sa mei
Kiita, kuis kohus on, siin sinu vägevust anna sa mei
Lahingus väärata vaenlase kehasid anna sa mei
Maapealset põlata, tähtini pürgida anna sa mei
Ülevaid võitusid, tulevaid rõõmusid anna sa mei

I

Esimene raamat
Liivimaast

SIMESEST PIISKOPIST MEYNARDIST.

Jumala ettenägelik hoolitsus on Rahabit ja Paabelit, nimelt segaduses olnud paganarahvast meeles pidades äratanud ebajumalakummardajad liivlased meie uuel ajal ebajumalateenimise ja patu unest nõndaviisi oma armastuse tulega.

2. Segebergi kloostris oli auväärse eluviisiga ja austatud halli peaga mees[1], preester õndsa Augustinuse ordust. Ta tuli kaupmeeste seltsiga Liivimaale[2] lihtsalt Kristuse pärast ja ainult jutlustama. Sest saksa kaupmeestel, kes olid liivlastega sõprussidemeis, oli kombeks sagedasti laevaga Väina jõge mööda Liivimaal käia.

3. Eelnimetatud preester, saanud niisiis loa Polotski kuningalt Vladimirilt, kellele liivlased, seniajani paganad, andameid tasusid, ja samuti ka võtnud tema käest kingitusi vastu, hakkab julgesti jumalatööle, pidades liivlastele jutlusi ja ehitades Üksküla külasse kirikut[3].

4. Sellest külast on esimene Ylo, Kulewene isa, ja Viezo, Alo isa, nemad ristitakse esimestena, teised järgnevad omakorda.

5. Järgmisel talvel[4] laastavad leedulased Liivimaad ja viivad väga paljusid vangipõlve. Nende märatsemise eest kõrvale hoides varjab seesinane usukuulutaja ennast koos ükskülalastega metsades. Kui leedulased lahkunud, siis kurdab nimetatud Meynard liivlaste sõgeduse üle, sest neil ei ole mingeid kindlustusi, ja lubab, et neile tehakse linnused, kui nad otsustavad end jumala lasteks pidada ja seda olla. Tehakse otsuseks ja tõotatakse ja kinnitatakse vandega, et nad võtavad ristimise vastu.

6. Niisiis tuuakse järgmisel suvel Ojamaalt kiviraiujad. Vahepeal kinnitavad liivlased teist korda, et nad võtavad siiralt usu

---

[1] Tulevane piiskop Meinhard, kes kuulus augustiinlaste-kanoonikute mungaordusse.

[2] Liivimaa oli tollal liivlaste asuala, 60—100 km laiune riba Riia lahe rannikul Väina jõest eestlasteni, osalt Väina lõunakaldal.

[3] U. 1184. a.

[4] U. 1185. a.

vastu. Enne Üksküla linnuse ehituse algust ristitakse osa rahvast ja kogu rahvas tõotab, kuigi küll valelikult, et nad lasevad ennast ristida, kui linnus on valmis. Nii kerkivad müürid vundamentidel. Et viies osa linnust kerkib usukuulutaja kulul, läheb see tema omandiks, tema oli algul ostnud kirikule krundi. Kui lõpuks linnus valmis, taganevad ristitud usust; kes veel polnud uuesti sündinud, keelduvad usku vastu võtmast. Ometi ei loobu seesinane Meynard ettevõtmisest. Sel ajal said semgalid, paganlikud naabrid, kiviehitisest kuulda, ja teadmata, et kive kinnitatakse mördiga, arvasid suurte laevaköitega tulles oma rumala aruga, et veavad linnuse Väinasse; kuid saanud ammukūttidelt haavata, läksid nad kaotusi kandes ära.

7. Naabrid holmlased veavad eelnimetatud Meynardit samasuguse lubadusega alt, saades kavalusest kasu, sest neile tehti linnus. Esmalt lasksid end ristida, olgu mis tahes kavatsusega, kuus, kelle nimed on Viliendi, Uldenago, Wade, Waldeko, Gerweder, Vietzo.

8. Kahe nimetatud linnuse ehitamise vahel pühitsetakse Meynard Breemeni metropoliidi poolt piiskopiks.

9. Kui aga teine linnus oli valmis saanud, valetas ülekohus iseendale, unustanud vande, ega olnud ühtainustki, kes oleks usu vastu võtnud. Usukuulutaja hing saab muidugi rahutuks, pealegi et nad, rüüstanud kord-korralt ta vara ja tagunud rusikatega ta peret, otsustavad tema enda oma maalt välja ajada ja arvavad ristimise, mille nad olid vees vastu võtnud, kõrvaldavat enda pesemisega Väinas, saates selle Saksamaale tagasi.

10. Selsamal piiskopil oli kaastööline evangeeliumis, vend Theoderic tsistertslaste ordust, pärastpoole Eestimaa piiskop, kelle Toreida liivlased kavatsevad oma jumalatele ohverdada, sest tema põldudel oli vili voodsam, aga nende viljad hävisid liigvihmade käes. Rahvas tuleb kokku, arbuga küsitakse jumalate tahet ohverdamise kohta. Oda pannakse maha, hobune astub, paneb jumala tahtel ette eluks arvatud jala. Vend palvetab suuga, õnnistab käega. Arbuja kuulutab: kristlaste jumal istuvat hobuse seljas ja sundivat hobust jalga ette panema, seetõttu tulevat hobuse selga pühkida, et jumal maha kukuks. Kui see tehtud ja hobune paneb elujala ette nagu ennegi, jäetakse vend Theoderic ellu. Kui seesama vend saadeti Eestimaale, siis sai ta päikesevarjutuse tõttu, mis oli Ristija Johannese päeval[5], palju surmaohtu kannatada paganate läbi, kes ütlesid, ta söövat päikese ära. Samal ajal palus keegi haavatud liivlane Toreidast, et vend Theo-

[5] Jaanipäeval. Varjutus oli õieti jaanilaupäeval, 23. juunil 1191.

deric teda ravitseks, lubades end ristida lasta, kui ta terveks ravitud saab. Tampides rohtusid peeneks, nende toimet küll teadmata, kuid kutsudes appi issanda nime, tegi aga vend ta terveks ihult ja ristimisega ka hingelt. Ja see võttis esimesena Toreidas Kristuse usu vastu. Ka keegi tõbine kutsub vend Theoderici ja palub ristimist. Naiste häbematu kangekaelsus[6] takistab teda pühas kavatsuses. Kuid haiguse ägenedes saadakse naiselikust uskmatusest võitu, ta ristitakse ja antakse palvetega jumala hoolde. Selle surija hinge nägi seitsme penikoorma tagant keegi vastristitu inglite poolt taevasse kantavat ja tundis ära.

11. Aga näinud ära liivlaste kangekaelsuse ja töö tühjaminemise, läheb eelnimetatud piiskop, kogunud vaimulikud ja vennad kokku, lahkumise kavatsusega kaupmeeste laevade juurde, mis pidid juba lihavõtte ajal[7] Ojamaale minema. Sellest kardab liivlaste salakavalus ja kahtlustab, et nende peale tuleb kristlaste sõjavägi, sellepärast nad püüavad kavaluse ja pisaratega ja mitmel muul viisil ülalnimetatud piiskoppi silmakirjalikult tagasi kutsuda, lausudes talle nagu nood kunagi õndsale Martinile, ehkki mitte sama kavatsusega: „Miks sa meid maha jätad, isa, või kellele sa meid hüljatuid jätad? Sest lahkudes jätab karjane oma lambad hädaohtu huntide lõugade ette." Ja liivlased lubavad ise jälle, et võtavad usu täielikult vastu. Tema, ilmsüütu, usub iga sõna ja pöördub kaupmeeste nõuandel liivlastega koos tagasi, saanud ühtlasi kinnituse, et sõjavägi saabub. Nimelt olid mõned sakslaste ja mõningad taanlaste ja norralaste ja üksikute muude rahvaste hulgast lubanud sõjaväge siia tuua, kui tarvis on. Pärast kaupmeeste lahkumist tervitavad holmlased tagasitulevat piiskoppi Juuda tervitusega ja vaimus, öeldes: „Tere, rabi", ja küsivad, mis hinnaga saab Ojamaal osta soola või vatmalit[8]. Südamekibedus annab pisaratele voli, ta siirdub Üksküllasse ja asub uuesti oma majja. Ta määrab päeva, et rahvas kokku kutsuda tõotust meelde tuletama. Päevast nad kinni ei pea, tõotust ei täida. Sellepärast, pidanud omadega nõu, kavatseb ta reisida Eestimaale, et sõita nende kaupmeestega, kes seal olid talvitanud, edasi Ojamaale. Vahepeal kannavad liivlased hoolt, et ta tee peal otsa saaks, kuid toreidalane Anno hoiatab teda ja manitseb tagasi minema. Ta pöördub niisiis igatpidi vintsutatuna Üksküllasse tagasi, suutmata maalt lahkuda.

12. Sellepärast läkitas ta salaja oma saadiku, vend Theoderici Toreidast isand paavsti juurde

[6] Ristimisega keelati ära senised polügaamsed abielud.

[7] Kas 2. IV 1195 või 21. IV 1196.

[8] Jäme kalev.

nõu küsima. Nähes, et ta maalt välja ei pääse, sai see liivlaste varitsusest vaga kavalusega võitu, sõites hobusega ratsa, stoola[9], raamat ja pühitsetud vesi kaasas, otsekui haiget külastama; pärivatele teekäijatele seda oma teekonna põhjusena ette tuues pääses ta maalt minema ja jõudis kõrgeima ülempreestri[10] juurde pärale. Kuulda saanud ristitute arvu, arvas siis kõrgeim ülempreester, et neid ei pea maha jäetama, vaid otsustas, et neid tuleb sundida usust, mille nad olid vabatahtlikult vastu võtnud, kinni pidama. Ta lubas pealegi kõigi pattude andeksandmist kõigile, kes, võtnud risti, lähevad üle [mere] seda esikkirikut uuesti ellu äratama.

13. Juba siis[11] oli seesama piiskop[12] koos Rootsi hertsogi, sakslaste ja ojamaalastega läinud sõjaga kuralaste vastu, aga aetud tormiga Virumaale, Eestimaa provintsi; nad randuvad ja laastavad maad kolm päeva. Kuid kuni virulased pidasid läbirääkimisi usu vastuvõtmise üle, pööras hertsog, võtnud neilt pigem andamit, heisates purjed, sakslaste meelepahaks minema.

14. Vahepeal jääb piiskop, hardalt meelespeetav Meynard pärast paljusid vaevu ja valusid voodisse maha, ja nähes, et ta sureb, kutsub kokku kõik Liivimaa ja Toreida vanemad ja küsib, kas nad tahavad pärast tema surma jääda edaspidi ilma piiskopita. Nemad aga kinnitavad üheskoos, et nad tahavad pigem piiskopist ja isast rõõmu tunda. Ja vähe aja pärast lõpetas piiskop oma viimse päeva.

II

Teine raamat

Piiskop Bertoldist

PIISKOP BERTOLDI AMETISSE-PÜHITSEMISEST.

Kui matusetalitus kombekohaselt peetud ja piiskop liivlaste olgu mis tahes laadi halisemise ja pisarate saatel maetud, arutatakse järglase asja ja saadetakse Breemeni emakirikusse sobiva isiku järele. Osutatakse Loccumi abti Bertoldi auväärsele isikule tsistertslaste ordust. Algul paistab tal minek raske, kuid veenduna met-

---

[9] Katoliku preestri missarüüsse kuuluv värviline siidist õlalint.

[10] Paavst, tollal (1191—8. I 1198) Coelestinus III.

[11] Arvatavasti 1197.

[12] Tavaliselt arvatakse, et see oli tulevane Eestimaa piiskop Theoderic (I, 12). Mõned ajaloolased (Haralds Biezais jt.) dateerivad sõjaretke 1194. aastaga (enne I, 11 kirjeldatud konflikti) ja peavad nimetatud piiskopiks Meinhardi.

ropoliidi palvetest, asub ta usukuulutamise koorma ette.

2. Saanud piiskopiks, siirdub ta Liivimaale esialgu ilma sõjaväeta õnne katsuma, usaldades end issanda hoolde; tuleb Üksküllasse, ja võttes kiriku vara enda valdusse, kogub enda ette kokku kõik paremad, niihästi paganad kui ka kristlased. Ta püüab neid leplikuks teha jookide ja toitudega ja kingituste andmisega, öeldes, et on tulnud nende kutsel ja järgneb oma eelkäijale aujärjel. Nad võtavad ta esialgu lahkesti vastu, aga Holmi kalmistu pühitsemisel vaidlesid: ühed, et põletada ta kirikus ära, teised, et lüüa maha, kolmandad, et uputada; nad heitsid ette, et vaesus olevat tema tuleku põhjus.

3. Niisugust algust silmas pidades läheb ta salaja laevade juurde ja pöördub tagasi Ojamaale, ja läinud edasi Saksimaale, kurdab niihästi isand paavstile kui ka metropoliidile ja kõigile ristiusulistele Liivimaa kiriku lagunemist. Niisiis tõotab isand paavst pattude andeksandmist kõigile, kes võtavad vastu ristimärgi ja relvastuvad sõnamurdlike liivlaste vastu, läkitades sellelesamale piiskop Bertoldile nagu tema eelkäijalegi selle kohta kirja.

4. Piiskop niisiis, olles kogunud mehi, tuleb sõjaväega Liivimaale[1] ja jõuab Holmi linnuse juurde, mis aga asetseb kesk jõge. Saatnud saadiku üle vee, küsib ta, kas nad otsustavad usu vastu võtta ja vastuvõetuna pidada. Nemad karjuvad, et nad ei taha usku meelde tuletada ega seda pidada. Aga piiskop ei saanud neile kahju teha, sest ta oli hooletult laevad tahapoole jätnud. Seepärast pöördub ta sõjaväega Riia paika[2] tagasi ja peab omadega nõu, mis teha.

5. Vahepeal koguneb liivlaste kogu tema vastu ja võtab Riia mäe taga koha sisse, valmis võitlema. Nad saadavad siiski piiskopi juurde saadiku, pärides sõjaväe kohaletoomise põhjust. Piiskop vastab, et nad on, justnagu koerad okse kallale, ühtelugu usust paganausku tagasi pöördunud. Liivlased ütlevad siis: „Selle põhjuse me lükkame endalt tagasi. Kui sina ainult pöörduksid omadega, saates sõjaväe tagasi, rahus tagasi oma piiskopikohale ja sunniksid neid, kes on usu vastu võtnud, seda pidama, teisi aga meelitaksid seda vastu võtma sõnadega, mitte piitsahoopidega." Piiskop nõuab neilt selle tagatisena poegi pantvangideks, aga nemad vaidlevad kogu hingest nende andmise vastu. Vahepeal nad annavad ja võtavad vastu lühikese vaherahu oma poole kokkukogumise tarbeks, saatnud kombekohaselt vastastikku odad rahu kinnituseks. Selle rahu ajal tapsid nad palju hobustele moona otsivaid sakslasi. Seda näinud, ütles

[1] Juulikuu paiku 1198.

[2] Arheoloogia andmeil oli tollal Riia linna kohal kaks liivi küla ja kalmistu.

isand piiskop rahu üles, saates neile oda tagasi.

6. **PIISKOP BERTOLDI LAHINGUST JA TEMA TAPMISEST.** Liivlased kisendavad ja käratsevad paganlikul kombel. Vastaspoolel relvastuvad sakside rivid võitlemiseks ja sööstavad tormates paganatele peale. Liivlased põgenevad. Piiskopi kannab ta hobuse väledus, keda ta viletsasti tagasi hoiab, põgenejate hulka. Kaks haaravad ta kinni, kolmas, nimega Ymaut, pistab ta selja tagant odaga läbi ja teised rebivad ta liigehaaval lõhki. Liivlased põgenevad ülepeakaela, kartes, et sõjavägi ajab neid taga, sest nad näevad üht tapetud sakslase sõjakiivrit, mille tapja liivlane oli endale pähe pannud. Sest kaotanud oma pea, läheb sõjavägi muidugi rahutuks ja nad hävitavad nii hobustega kui laevadelt, nii tule kui mõõgaga liivlaste viljasid.

7. **HOLMLASTE JA ÜKSKÜLALASTE RISTIMISEST.** Seda näinud, uuendavad liivlased rahu, et suuremaid kahjusid ära hoida, ja kutsusid enda juurde vaimulikke; esimesel päeval ristiti Holmis umbes viiskümmend, järgmisel päeval pööratakse umbes sada. Nad võtavad preestrid linnustesse, määrates iga preestri ülalpidamiseks mõõdu[3] vilja igalt adralt. Seda näinud, sõjavägi rahuneb ja valmistub tagasiminekuks.

8. Nõnda siis saadavad liivlased, olles kaotanud oma karjase, vaimulike ja vendade nõuandel saadikud uue järglase pärast Saksamaale. Ja nii pöördub kergeusklik ebakindlale rahule lootev sakside salk tagasi. Jäävad vaimulikud, jääb üks kaupmeeste laev. Tuul oli alles purjed eemale puhunud, ja ennäe — tulnud välja harjunud saunadest, valavad äraandlikud liivlased end üle Väina jõe veega, öeldes: „Siin me nüüd kõrvaldame jõeveega ristimisvee koos ristiusu endaga, ja viheldes maha vastuvõetud usu, saadame selle lahkuvatele saksidele järele." Need aga, kes olid lahkunud, olid ühe puuoksa sisse lõiganud justnagu inimese pea; pidades seda sakside jumalaks ja uskudes sellega neile saadetavat üleujutust ja taudi, keetsid liivlased usukombe kohaselt mõdu, jõid seda üheskoos ja pidasid nõu; võtnud siis pea puu otsast maha, seovad nad puid kokku ja saadavad nende peale pandud pea nagu sakside jumala koos kristlaste usuga Ojamaale lahkujaile merd mööda järele.

9. Murdnud kuu möödudes rahu, tungivad nad vendi kinni võttes ja pahasti koheldes nende vara kallale ning viivad selle varga kombel ja vägivallaga ära. Et ka hobused on ära viidud, jäävad põllud harimata. Sellest saab kirik ligi 200 marka kahju. Sellepärast põgenes vaimulikkond Üksküläst Holmi, teadmata, mis

[3] Arvatavasti vaka (vist umbes 50 l).

saatuse või paiga hoolde end usaldada.

10. Järgmise paastu ajal[4] kokkutulnud liivlaste kogu otsustab, et kes iganes vaimulikest pärast lihavõtteid[5] maale jääb, see peast ilma on. Siis lähevad vaimulikud surmahirmust aetuna ja ka karjase otsimise pärast edasi Saksimaale. Liivlased otsustasid tappa ka kaupmehed, kes olid paigale jäänud. Kuid kaupmehed päästsid oma elu, andes kingitusi vanematele.

III

Kolmas raamat

Piiskop Albertist

1. ssanda aastal 1198 pühitsetakse auväärne Albert, Breemeni toomhärra, piiskopiks.[1]

2. Järgmisel suvel pärast ametissepühitsemist läheb ta Ojamaale ja tähistab seal umbes viissada meest ristimärgiga Liivimaale minekuks. Minnes sealt Taani kaudu edasi, sai ta kuningas Knudilt, hertsog Valdemarilt ja peapiiskop Absalonilt kinke. Pöördunud tagasi Saksamaale, tähistab ta issanda sündimise päeval[2] Magdeburgis paljusid ristimärgiga. Seal kroonitakse kuningas Philipp koos abikaasaga[3]. Ja sellesama kuninga palge ees küsitakse otsust, kas Liivimaale ristiretkele läinute vara pannakse paavsti[4] kaitse alla nagu neil, kes Jeruusalemma lähevad. Ja vastati, et see on antud apostoolikuse kaitse alla, kes võrdsustas Liivimaa palverännaku Jeruusalemma teekonnaga, ühendades selle täieliku pattude andeksandmisega.

IV

IISKOP ALBERTI AMETISSE-PÜHITSUSE TEISEST AASTAST.

Oma piiskopiameti teisel aastal läheb ta koos Dortmundi krahvi Conradiga ja Harbertiga Iburgist paljude ristisõitjatega Liivimaale, kaasas 23 laeva.

2. Pärast Väinasse sissesõitmist läheb ta, andes enda koos kõigi omadega jumala hoolde, Holmi

---

[4] 3. III — 19. IV 1199.

[5] 18. IV 1199.

---

[1] Tõenäoliselt kevadel 1199, enne 25. märtsi, kui kroonika ajaarvamises kestis veel 1198. aasta.

[2] Jõulu ajal, 25. XII 1199.

[3] Maria (surn. 1208), aastast 1197 Philippi abikaasa, Bütsantsi keisri tütar Eirene.

[4] Innocentius III.

linnuse juurde ja kavatseb sealt edasi liikudes minna Üksküllasse. Kuid liivlased tungivad ülespoole sõidul neile kallale; haavanud mõningaid, tapavad nad preester Nicolause koos teistega. Siiski jõuavad piiskop ja tema omad, kuigi raskustega, Üksküllasse. Esimese piiskopi ajast saadik seal viibivad vennad ja teised võtavad nad rõõmuga vastu. Sinnasamasse kogunenud liivlased teevad sakslastega kolmeks päevaks rahu, kuid salakavalalt, et nimelt vahepeal oma sõjavägi kokku koguda.

3. Kui rahu tehtud, sõidab piiskop alla Holmi ja saadab rahule kindel olles käskjalad Dünamündesse laevade juurde oma aujärje, piiskopivõimu tunnuste ja muu vajaliku järele. Võtnud kaasa, mis tahtsid, pöörduvad nad just nagu suures rahu julgeolekus tagasi sama teed, mida mööda olid alla sõitnud. Pärast Rumbulast ülestõusmist tungivad liivlased rahu murdes sellel [teel] neile ägedasti kallale, ja kui üks laev taandub ja pääseb minema, võtavad nad teise kinni ja tapavad peaaegu kõik selles olijad, ja liikudes nõnda edasi Holmi, piiravad piiskopi koos tema omadega sisse. Kui seal piiratuil polnud moona ei endale ega hobustele, leidsid nad üpris kitsikuses olles maad kaevates mitmesugustes koobastes väga palju vilja ja toidukraami. Vahepeal süütavad friisid, tulles üheainsa laevaga, liivlaste viljad põlema ja teevad neile sellega ja muuga nii palju kahju, kui suudavad. Seda nähes ja suuremat ohtu kartes liivlased uuendavad ja kinnitavad rahu ja lähevad koos piiskopi ja muude sakslastega Riia paika, kus Asso ja paljud teised võtavad vastu ristimisarmu.

4. **ESIMESTEST LIIVLASTELT SAADUD PANTVANGIDEST.** Piiskop, usaldamata siiski liivlaste truudusetuse tõttu nende rahu, mida nad olid juba mitu korda murdnud, nõuab pantvange Annolt ja Caupolt ja maa vanematelt. Sakslaste poolt joomapeole kutsutuna tulevad nad kõik ühekorraga kokku ja pannakse ühte majja kinni. Aga kartes, et nad saadetakse üle mere Saksamaale, esitavad nad isand piiskopile oma pojad, kes olid paremad Väinalt ja Toreidast, umbes kolmkümmend. See võtab need rõõmuga vastu ja läheb Saksamaale, andes maa issanda hoolde.

5. Enne tema lahkumist näitavad liivlased piiskopile linna asukohta, mida nad kutsuvad ka Riiaks, kas Riia järve järgi või just nagu kastetut, kuna tal oleks alumine kastmine ja ülemine kastmine[1]. Alumine kastmine sellepärast, et ta on lodu karjamaa, või sellepärast, et seal jagatakse patustele täielikku pattude andeksandmist ja selle kaudu järe-

[1] Tegemist on sõnamänguga, mis rajaneb linnanime Riga ja ladina sõna *rigare* (niisutama, kastma, ristima) kõlalisel sarnasusel

likult jagatakse ülemist kastmist, mis on taevariik; või et Riia on uue usuga kastetud ja et tema kaudu kastetakse ümbruskonna rahvad pühast ristimise lättest.

6. Piiskop aga, teades liivlaste õelust ja nähes, et ta ilma ristisõitjate abita ei suuda selle rahva hulgas edeneda, saadab vend Theoderici Toreidast Rooma ristisõjakäigu kirja järele. Avaldanud enda hooleks antud asja pühimale paavstile Innocentiusele, sai ta temalt ülalnimetatud kirja, mis armulikult kätte ulatati.

7. **ZEMGALE SADAMA**[2] **KEELAMISEST.** Tema palvel ja pealekäimisel keelab ka seesama kõrgeauline Rooma aujärje ülemkarjane kõigil kauplemiseks Zemgales käijatel kirikuvande ähvardusel rangelt ära nende sadama. Kaupmehed ise, kiites pärastpoole selle teo heaks, panevad ühise otsusega selle sadama keelu alla, nii et kes edaspidi söandaks kauplemiseks sellesse sisse minna, jääb ilma varast ja ühtlasi elust. Sellepärast pärastpoole, kui kaks aastat oli linna ehitamisest mööda läinud, paluvad kõik kaupmehed esialgu härdalt mõningaid, kes tahavad oma tõotust murda, et nad ei läheks Zemgalesse. Kuid need, hoolimata apostoolikuse korraldusest ja pidades kaupmeeste ühist otsust tühiseks, laskuvad oma laevaga Väinat mööda alla. Nende söakust nähes tungivad ülejäänud, ajanud teiste laevadega ligi, neile kallale. Lõpuks, võtnud kinni kaks meest, nimelt tüürimehe ja laevajuhi, ja saatnud julmalt surma, sunnivad nad teised tagasi minema.

[2] Lielupe jõe suudmes, Ē. Mugurevičsi järgi Daugmale juures Väina jõel.

V

KOLMANDAST AASTAST. 1

Oma ametissepühitsuse kolmandal aastal pöördub piiskop koos ristisõitjatega, keda ta oli suutnud saada, tagasi Liivimaale, jätnud pantvangid Saksamaale, ja selsamal suvel ehitatakse Riia linn avarale väljale, mille kõrval võis olla laevasadam. Sel ajal piiskop, võttes enda juurde suurtsugu mehe Danieli ja Conradi Meiendorfist, läänistas neile kaks linnust, Lenevarde ja Üksküla.

2. Vahepeal saadavad kuralased, kuulnud piiskopi tulemisest ja linna rajamisest, linna saadikud — mitte sõjahirmust, vaid Kristuse kutsel rahu tegema; kui kristlased on rahuga nõus, kinnitavad nad selle verevalamisega, nagu on paganate komme.

3. Leedulased tulevad ka jumala seadmist mööda samal aastal Riiga, paludes rahu, kus nad, niipea kui rahu tehtud, astuvad krist-

lastega sõprusliitu. Pärastpoole, järgmisel talvel suunduvad nad suure sõjaväega Väinat mööda alla laskudes Zemgalesse. Kuid kuuldes enne maale sissetungimist, et Polotski kuningas tuleb sõjaväega Leedumaale sisse, lähevad nad kiiruga tagasi, jätnud semgalid; ja leides tõusengul Rumbula juures kaks piiskopi kalameest, märatsevad nagu kiskjad hundid nende kallal ja viivad ära riided, mis neid katsid. Kui see on sündinud, põgenevad alasti kistud kalamehed Riiga ja teevad tehtud ülekohtu avalikuks. Ristisõitjad aga, pidades asjalugu tõeks, võtavad mõned seni veel Riias olevad leedulased kinni ja hoiavad nii kaua ahelais, kuni äravõetu kalameestele tagastatakse.

VI

ELJANDAST AASTAST.

Oma ordinatsiooni neljandal aastal usaldab piiskop linna vähestele ristisõitjatele, kes seavad end müürina issanda koja ette, ja sõidab ülejäänud ristisõitjatega ära Saksamaale.

2. Pärast tema lahkumist tuli ta vend Engelbert, munk, Neumünsterist kutsutuna koos esimeste kodanikega Riiga ja hakkas selle toel, kes evangeeliumikuulutajaile sõna annab, koos vend Theodericiga Toreidast ja Alabrandiga ja teiste Liivimaal mungatõotuse järgi elavate vendadega paganate seas Kristuse nime levitama.

3. **ESIMESEST KONVENDIST JA NENDE PRAOSTIST.** Tema elu ja ordut heaks kiites valivad Õndsa Neitsi Maarja konvendi[1] vennad veidi aja möödudes ta Riias praostiks, sest samast ordust Segebergi kloostrist oli valitud hästi meelespeetav Meynard, esimene liivlaste piiskop, kes neid enda sarnaseks teha tahtes oli esimesena sisse seadnud nende konvendi Üksküla kihelkonnas. Selle regulaarvaimulike[2] konvendi aga ja piiskopiaujärje tõi piiskop Albert pärastpoole, oma ametissepühitsuse kolmandal aastal[3] Ükskülast üle Riiga ja määras piiskopliku toomkiriku[4] koos kogu Liivimaaga õndsaima jumalaema Maarja auks. Ta ehitas ka Väina jõesuus tsistertslasmunkade kloostri, mille nimetas Dünamünde kloostriks või Püha

---

[1] Piiskop Meinhardi poolt Üksküla asutatud vaimulike nõukogu tõi piiskop Albert üle Riiga, muutes ta vastrajatud Maarja katedraali vaimulikuks nõukoguks (toomkapiitliks).

[2] Vaimulik, kes on andnud tõotuse mingeid reegleid järgida (näit. ordu või kloostri liikmena).

[3] 1201. või 1202. a.

[4] Riia esimene toomkirik, mis põles maha 1215. a. (XVIII, 6).

Nicolause Mäeks. Selle kloostri abtiks pühitses ta oma kaastöölise evangeeliumis vend Theoderici Toreidast.

4. **SÕJATEENISTUSE VENDADE SISSESEADMISEST.** Samal ajal, nähes ette liivlaste äraandlikkust ja kartes, et paganate hulgale ei suudeta vastu panna, ja selleks, et suurendada usklike arvu ja hoida alal kirikut paganate seas, seadis seesama vend Theoderic sisse mingid Kristuse sõjateenistuse vennad[5], kellele isand paavst Innocentius kehtestas templirüütlite ordureeglid ja andis märgi rüül kandmiseks, nimelt mõõga ja risti, ja usaldas nad nende oma piiskopi sõnakuulmise alla.

5. **ESIMESEST SEMGALITEGA TEHTUD RAHUST.** Seejärel põletavad semgalid, kel polnud liivlastega rahu, Holmi kiriku koos kogu külaga maha, ja rünnanud kaua aega linnust ja suutmata vallutada, lähevad tagasi. Jumal aga, tahtes vastset ristiusu istandikku laiendada ja talle kõikjal rahu kindlustada, saadab pärast seda sõjakäiku semgaleid endid Riiga rahu tegema ja teeb nõnda, kui rahu paganate kombel kinnitatud, sõpradeks need, kes varem olid olnud sakslaste ja liivlaste vaenlased.

[5] Nn. Mõõgavendade ordu (umbes 1202—1237).

VII

IIENDAST AASTAST.

Oma piiskopiameti viiendal aastal toob piiskop Saksamaalt tagasi tulles endaga kaasa suurtsugu mehed Arnoldi Meiendorfist, Bernardi Seehausenist, oma venna Theoderici koos paljude auväärsete meeste ja rüütlitega. Kartmata koos nendega jumala pärast edu ja kadu kannatada, usaldab ta end voogava mere hoolde, ja Taani kuningriigi Listerby provintsi jõudes leiab eest paganlikke eestlasi Saaremaalt kuueteistkümne laevaga, kes olid just maad laastanud, põletades maha kiriku ja tappes inimesi, kirikukellad ja kirikuriistad ära viinud, nagu nii paganlikud eestlased kui kuralased olid seni harjunud Taani ja Rootsi kuningriigis tegema. Ristisõitjad relvastuvad, tahtes kristlaste kahju eest kätte maksta, kuid paganad, saades teada, et nad liiguvad Liivimaale, ja kangesti kartes, valetasid, et neil on riialastega rahu tehtud. Et kristlased neid veel uskusid, siis pääsesid nad nende käest, kuid nende pettus ei toonud neile mingit kasu: nad langevad hiljem samasse silmusesse, mis oli nende jaoks valmis.

2. **RISTISÕITJATE KOKKUPÕRKEST EESTLASTEGA ME-**

REL. Sest jumala juhtimisel tervelt ja puutumatuna Visbysse jõudvad ristisõitjad võetakse kodanike ja seal viibivate võõraste[1] poolt rõõmuga vastu. Mõne päeva pärast tulevad eestlased kogu oma röövsaagiga; neid purjetamas nähes süüdistavad ristisõitjad kodanikke ja kaupmehi, et need lasevad kristlase nime vaenlase rahuga oma sadamast läbi minna. Et need ei tee välja ja tahavad pigem rõõmu tunda rahu julgeolekust nendega, lähevad ristisõitjad oma piiskopi juurde ja nõuavad nendega võitlemise luba. Ja nii püüab piiskop, nende tahtmist mõistes, neil kavatsust maha laita, niihästi sellepärast, et vaenlased võivad neid võitluses ohtu saata, kui ka sellepärast, et paganate hulgas asuv kirik, kes ootab nende päralejõudmist, ei suudaks nende kaotust korvata. Nemad aga käivad peale, olgu parajal või ebasobival ajal, jumala halastuses kahtlemata ei taha nad oma meelt kavatsusest tagasi pöörata; kinnitades, et paganlike eestlaste ja liivlaste vahel pole mingit vahet, paluvad nad, et ta nende palveid kuulda võttes suvatseks nende pattude pärast selle neile peale panna. Nende visadust nähes arvab piiskop, et on kasulikum sõnakuulmises lahingusse minna, sest sõnakuulmine on parem kui ohver; nende tahtmist rahuldades kohustab ta neid, et nad paganatega lahingus mehiselt võitleksid pattude andekssaamiseks, nagu nad olid palunud. Siis kipuvad ristisõitjad Kristuse nimel julgesti võitlusse, ja olles sõjariistadega vägevasti varustatud, seavad kiiresti valmis laevad, millega nad kavatsevad minna. Vastaspoolelt seda märgates kaheksa röövilaeva mõnevõrra teistest eemale nihutanud, arvavad eestlased, et suudavad pealetulevad ristisõitjad keskel sulgu panna ja niiviisi nende vastu valmispandud laevad ära võtta. Ja nii tungivad sakslased, sööstes neile ägedalt peale, kahte röövilaeva eestlastele kallale, tappes seal kuuskümmend meest; kelladega, preestrirüüdega ja vangivõetud kristlastega koormatud laevad viiakse ära Visby linna. Kolmandasse röövilaeva hüppab keegi kõva jõuga sakslane, hoiab paljast mõõka mõlema käega ja mõlemale poole raiudes sirutab üksinda maha kakskümmend kaks vaenlaste hulgast. Kuni tema end selle raiumisega üle jõu vaevab, tõmbavad kaheksa meest, kes olid veel alles jäänud, purje üles, ja nii, tuule tõugates purje, viiakse see mees vangina ära ja tapetakse hiljem, kui laevad on ühtekokku kogunenud, ja see laev põletatakse meeste vähesuse tõttu tulega ära.[2]. Kui see nõnda siis on kuulsusrikkalt korda saadetud, tänavad kõik ristisõitjad kõikvõimast jumalat neile antud võidu eest, ja piiskop saatis inimesed koos

[1] Võõrkaupmeeste.
[2] Võib-olla on need põletusmatused.

varaga, mis paganad olid taanlastelt röövinud, auväärsele isand Andreasele, Lundi peapiiskopile tagasi.

Siis jätkavad ristisõitjad, tahtmata kauem Visbys viibida, alustatud teekonda ja jõuavad Riiga. Nende saabumise üle kangesti rõõmsad kodanikud ja muud Riias viibijad lähevad välja neile vastu ja võtavad nii piiskopi kui kogu tema kaaskonna reliikviatega aupaklikult vastu.

3. **CAUPO TEEKONNAST KOOS VEND THEODERICIGA KÕRGEIMA ÜLEMPREESTRI JUURDE.** Pärast seda vend Theoderic, minnes ära Saksamaale koos ristisõitjatega, kes selle aasta olid Liivimaal oma ristimärgi all jumala väes sõdinud, võtab endaga kaasa kellegi liivlase nimega Caupo, kes oli nagu Toreida liivlaste kuningas ja vanem, ja rännanud läbi suure osa Saksamaad, viib ta lõpuks Rooma ja esitleb apostoolikusele[3]. Apostoolikus, võttes ta väga lahkesti vastu, suudleb teda, ja pärides temalt palju Liivimaa ümber asuvate rahvaste olukorra kohta, rõõmustab üliväga jumalas liivi rahva pööramise üle. Kui mõni päev on möödunud, annab seesama auväärne paavst Innocentius eelnimetatud Caupole üle oma kingitused, nimelt sada kuldraha, ja jättes temaga, kes ta tahab Saksamaale tagasi minna, suures kallimeelsusetundes hüvasti, õnnistab teda ja saadab vend Theodericiga Liivimaa piiskopile õndsa paavst Gregoriuse käega kirjutatud piibli.

4. **POLOTSKI KUNINGA SÕJAKÄIGUST ÜKSKÜLASSE.** Selsamal suvel, tungides sõjaväega ootamatult Liivimaale, ründab Polotski kuningas Üksküla linnust. Liivlased kui sõjariistadeta mehed, söandamata vastu hakata, tõotavad talle raha anda. Võttes selle vastu, jätab kuningas piiramise järele. Nüüd aga hõivavad mõned vahepeal piiskopi saadetud sakslased ambude ja sõjariistadega Holmi linnuse, ja kui kuningas tuleb ja tahab seda linnust vallutada, haavavad nad õige palju hobuseid ja ajavad venelased põgenema, kes ei julgenud noolte pärast Väinast üle minna.

5. **PREESTRITE VANGIVÕTMISEST JA KARJA RÖÖVIMISEST KUNINGAS WISCEWALDE POOLT KOOS LEEDULASTEGA.** Jersika kuningas aga, ilmudes koos leedulastega Riia alla, röövib kodanike kariloomi karjamaalt, võtab kinni kaks preestrit, Johannese Vechtast ja Volchardi Harpstedtist, kes Vana mäe juures koos ristisõitjatega metsa maha võttis, ja tapab Theoderic Brudegame, kes teda koos kodanikega jälitas.

6. **PREESTRI PUUSÄRGI PIKENEMISEST JUMALA ABIGA.** Selsamal ajal peab Holmi kihelkonnas keegi munk nimega

[3] Paavstile.

Sifrid preestriametis väga vagalt temale usaldatud hingehoolt, ja püsides jumala teenistuses päeval ja öösel, õpetab ta liivlasi oma hea eluviisi eeskujuga. Lõpuks pärast pikka tööd annab jumal talle õndsa elulõpu ja ta sureb. Vastristitute salk saadab teda pisarsilmi, kandes ta põrmu usklike kombe kohaselt kiriku juurde. Kui nad temale nagu lapsed armastatud isale heast puust kirstu teevad, leiavad nad, et üks kaane jaoks lõigatud laud on terve jala jagu liiga lühike. Sellest hämmeldunud, püüavad nad ülalnimetatud lauale külge sobitades naeltega kinnitada puud, millega võiks pikemaks jätkata, mida kaua otsitud ja lõpuks leitud; kuid pannes selle enne kirstule peale ja silmitsedes hoolikalt, näevad nad, et see oli pikemaks jätkatud mitte inimese, vaid jumala kunstiga ja sobitatud kirstule ülihästi nende soovi kohaselt. Sellest teost rõõmsaks saanud koguduseliikmed heidavad oma tarbetult lõigatud puutüki kõrvale, ja matnud oma karjase usklike kombel, õnnistavad jumalat, • kes oma pühakute juures teeb selliseid imetegusid.

VIII

EMA PIISKOPIAMETI KUUENDAST AASTAST.

1. Kuuendal aastal läheb piiskop jälle Saksamaale ristisõitjaid koguma, kartes, et linn, mis oli veel väike ja nõrk, võib usklike vähesuse tõttu sattuda paganate salasepitsuste ohtu. Ja tehes hoolega tema peale pandud paganate pööramise tööd, näeb ta iga aasta niihästi Saksamaale minemisega kui ka sealt tagasitulemisega korduvat ja peaaegu talumatut vaeva.

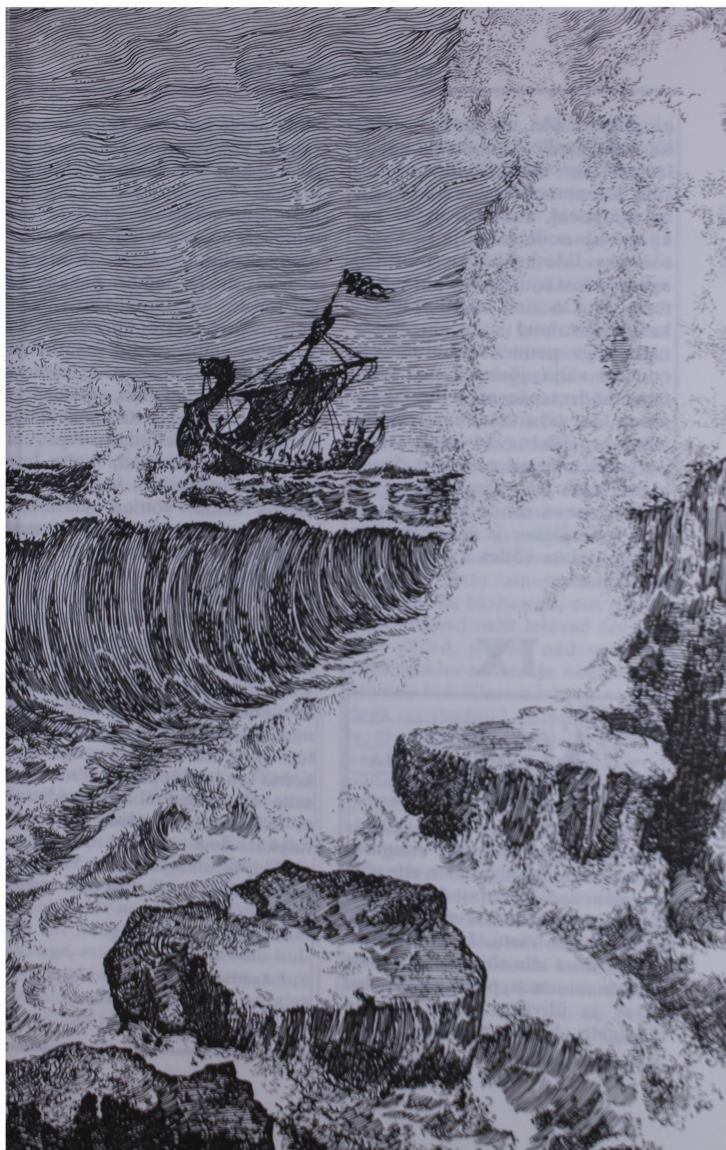
LAHINGUST LEEDULASTE VASTU JA KARJA TAGASISAAMISEST. Pärast tema lahkumist tulevad kristlaste nime vihkavad leedulased koos Askrade ja Lenevarde liivlastega, senini paganatega, umbes kolmesajakesi alla Riiga ja katsuvad juba teist korda ära viia tema kariloomi, mis karjamaal kinni püütud. Et nüüd on Riias ikka veel vähe mehi ja need kardavad naabruses olevate metsade tõttu kõikjal varitsemist, ei julge nad kõik korraga linnast välja minna, vaid umbes kakskümmend vaprat meest linnast jälitavad vaenlasi, otsivad kariloomad üles, ja kutsunud endale appi kõikvõimast jumalat, astuvad, kui linnast tuleb rüütleid lisaks, Vana mäe juures paganatega võitlusse, ja lahingu

ägenedes võitlevad nii kaua, kuni väsinuna teineteisest lahku lähevad. Mõned liivlased sõidavad ka laevaga Väinat mööda alla, et rahva äraolekul teiselt poolt linna sisse tungida, kuid issand kaitseb omasid, mõned astuvad neile linnast nooltega vastu ja nii aetakse nad põgenema. Kui see on nõnda toimunud, lahkuvad leedulased koos liivlastega, saades kõigest kolm kodanike hobust; ja sakslased, kiites ühel meelel jumalat inimeste hoidmise ja kariloomade tagasisaamise eest, pöörduvad rõõmsalt linna tagasi.

2. **MÕNEDE RISTISÕITJATE TAGASIPÖÖRDUMISEST SAKSAMAALE JA MITMESUGUSTEST HÄDADEST.** Pärast seda, talve tulekul toovad mõned rüütlid, nimelt Arnold Meiendorfist, Bernard Seehausenist ja mõningad teised, kes, võtnud taas risti, olid juba teist korda sinna jäänud, Saksamaale minna tahtes oma laeva enne õndsa neitsi Maarja sündimise päeva[1] välja, olles teinud teekonnaks vajalikud ettevalmistused; ja kui nad on Väinale välja sõitmas, teeb jumal nii, et nad kohtavad sadama ees teisi ristisõitjaid kolme laevaga. Neil laevadel rõõmustavad Roomast tagasipöörduvad vend Theoderic ja Caupo kurbusesse jäänud riialasi oma saabumisega. Kuid mida enam kasvab kristlaste rõõm, seda enam tunneb valu ja hämmeldust paganate hulk.

3. Eelmainitud rüütlid, olles nimelt kaua merevoogudel vaevelnud, saabuvad koos oma kaaslastega lõpuks Eestimaa kanti. Tahtes neilt vara ja elu võtta, tungivad eestlased neile kümne röövilaeva ja kaheteistkümne muu laevaga kallale. Jumal aga hoiab omasid, nad ei saa vaenlaste läbi mingit häda ega vaeva kannatada, vaid hoopis, kui kristlased purustavad ühe röövilaeva, tapetakse mõned paganatest, mõned upuvad armetult meres. Teise röövilaeva püüavad nad raudkonksudega haarates enda juurde tõmmata, kuid paganad, tahtes pigem meres ohtu jääda kui ennast kristlastel tappa lasta, hüppavad ükshaaval laevast välja, ja sel ajal kui need surmaohus otsa saavad, pääsevad teised laevad tagasi tõmbudes minema. Sest kuigi kõikvõimas jumal ei lakka oma äravalituid proovimast nagu kulda tules, pannes neid mitmesugustesse kimbatustesse, ei jäta ta neid siiski kunagi täiesti maha, vaid aidates nad välja kõigist hädadest, ajab nende vaenlastele suurema hirmu peale. Sealt edasi liikudes saatsid nad palju päevi mööda ülirohketes vaevades, eriti näljas ja janus ja külmas; kuigi neil oli väga vähe toidumoona, korjavad nad enda juurde viiskümmend merehädalist kristlast, kes seisavad rannal, ja armuheitlikult toimides tarvitavad nendega koos oma toidumoona ära. Ja kui enam

[1] Ussimaarjapäev, 8. IX (1204).

ei jäänud üle muud kui nälga lõppeda, ennäe, kuidas neid külastas see, kes ilmub ülalt: sest tuli suur kaupmeeste laev, mis kosutas näljaseid, niihästi andes kui ka müües neile toitu, ja nad said söönuks. Edasi sõites satuvad nad aga senistest suurimasse ohtu. Sest torm tõukas nad väga ohtlikele karidele; tulnud suure hirmu ja raskustega nende vahelt läbi ja nendest välja, jõuavad nad päev enne andresepäeva[2] Visby sadamasse, ja varustanud end toiduainetega, lähenevad sealt edasi purjetades Taani piiridele. Suutmata aga jää pärast, mis oli tohutu, laeva randa viia, jätavad nad selle jäässe ja lähevad oma kraami kaasa võttes Taani kaudu Saksamaale.

IX

1.

ÕITLUSEST LEEDULASTEGA RODENPOISIS.

Seitsmendal aastal paastuaja[1] paiku, mil need rahvad enamasti tavatsevad oma sõjakäike ette võtta, panevad leedulased ligi kaks tuhat ratsameest liikvele sõjakäigul eestlaste vastu. Ja kui nad on piki Väinat alla sõitmas ja linnast mööda minemas, pöörab üks neist, rikas ja ülivägev mees nimega Suelgate, koos oma kaaslastega linna poole kõrvale. Teiste linnast rahuga vastuminevate meeste hulgast pakub üks kodanik, Martin nimeks, temale mesijooki juua. Selle kummutanud, läheb ta ees minevale sõjaväele järele ja ütleb oma seltsilistele nõnda: „Kas te ei näinud meile mõdu pakkuvate värisevate sakslaste käsi? Nad olid meie tulekust kiiresti leviva kuulduse läbi teada saanud ja selletõttu ei lakka nad hirmust vapustatuna siiasaadik värisemast. Praegu me niisiis lükkame linna enda hävitamise edasi. Aga kui me need maakohad, kuhu me tungime, oleme ära võitnud, inimesed kinni võtnud ja maha löönud, teeme nende küla maatasa. Sest vaevalt jätkub selle linna tolmust meie rahva peotäieks."

2. Ent nüüd tuleb mõne päeva pärast üks suurtsugu Zemgale mees, Viesthard nimeks, leedulaste sõjaretkest kuuldes kiiruga Riiga ja ütleb sakslasi hoiatades, et vaenlased, kes rahulikult nende maalt läbi lähevad, hävitavad ehk tulevikus, kui nad on paiga asukohta tundma õppinud, linna koos selle elanikega. Kuna need aga ei tahtnud enne piiskopi tagasitulekut oma vähese arvu tõttu sõdida, õhutab seesama Vesthard kui sõjakas mees nende meeli

[2] Andresepäev 30. XI (1204).

[1] 23. II —10. IV 1205.

võitlusele, ja lubades tuua neile abiks võimalikult rohkem semgaleid, palub anda talle vähemalt mõned sõjaks õppinud mehed, kes oskaksid sõjaväge juhtida ja lahinguks välja õpetada. Sakslased ütlevad tema meelekindlust kuuldes, et nad tahavad tema palve rahuldada, ent ainult siis, kui ta soovib neile anda igast Zemgale linnusest ühe pantvangi, kelle nad välja valivad. Tema, üliväga rõõmustatud sellisest vastusest, pöördub rõõmuga omade juurde tagasi, ja võtnud nimepidi nõutud pantvangid kaasa, kogub küllaldase sõjaväe. Kui see on kohale toodud, antakse pantvangid üle sakslaste kätte; ja näidanud end niiviisi küllalt ustavatena, saavutavad nad nende abi ja ühtlasi sõpruse. Sest piiskopi pere koos Kristuse sõjateenistuse vendadega ja rüütel Conrad Üksküläst ühes väheste teistega, kes võisid ära olla, lähevad välja sõjaväe juurde ja ootavad kõrgendikul koos semgalitega leedulaste tagasitulekut.

3. Vahepeal saadetakse Toreidasse kohased käskjalad, kes suudavad vaenlaste tee hoolikalt välja uurida ja teadet tuua. Ka kogub eelnimetatud semgalite juht üksikutes majades Riias toiduaineid ja toimetab need edasi sõjaväele, kes oli kaugelt tulnud. Leedulased aga, minnes tagasi arvutu hulga vangidega ja ütlemata suure kariloomade ja hobuste saagiga ja liikudes pärast Liivimaale jõudmist aegamööda külast külasse, pööravad lõpuks Caupo linnuse juurde, ja usaldades rahu liivlastega, puhkavad öösel nende juures. Aga sakslaste ja semgalite saadikud, uurinud targu välja nende tagasimineku, teatavad oma sõjaväele, ja teisel päeval järgnevad eelmistele teised käskjalad, kes tõendavad, et leedulased tahavad otseteed Rodenpoisi kaudu Üksküla poole tagasi minna. Neid kuuldusi teada saanud, rõõmustab kogu maleva[2] ja kõik valmistuvad üksteise võidu lahinguks. Siis jagavad leedulased, tulles kogu saagi ja vangidega, keda arvu poolest oli üle tuhande, oma sõjaväe kahte ossa, ja paigutanud vangid keskele, sammuvad liiga sügava lume tõttu ainult ühteainsat teed mööda ükshaaval, ent niipea kui esimesed neist leiavad ees läinute jäljed, jäävad nad varitsust kahtlustades seisma ja kogunevad niiviisi, kui viimased koos vangidega on jõudnud esimestele järele, üheks kiiluks. Semgalid näevad nende suurt hulka, paljud neist püüavad, hirmust vabisedes ja julgemata võidelda, ära pöörata kindlamatesse kohtadesse. Seda märgates astuvad mõned sakslased rüütel Conradi juurde, paludes tungivalt, et nemad võiksid kõige esmalt Kristuse vaenlastega võitlust alustada, väites, et pigem sünnib Kristuse eest kuulsusrikkalt surma minna kui oma rahva

[2] Ladina tekstis on eesti sõna *maleva*.

häbiks autult põgenema pista. Rüütlite kombel nii hobune kui ise hästi soomustatud, tungib ta koos väheste kohalolevate sakslastega leedulastele kallale. Kuid nood, kohkudes nende sõjariistade särast, ja kui ka jumal neile hirmu sisendab, pööravad nende eest igast küljest ära. Semgalite juht, nähes niisiis leedulasi tänu jumala halastusele nii heidutatuna, ergutab omi mehiselt nendega võitlusse astuma, ja et nõnda oli sõjavägi ühte kogunenud, pillutatakse leedulased kõikjal teed mööda lammastena laiali ja umbes tuhat kakssada sirutatakse maha mõõgatera läbi.

4. **LEEDULASTE PÕGENEMISEST JA SUELGATE SURMAST.** Aga keegi Theoderic Scilling piiskopi perest, leides Suellegate, kes oli öelnud, et ta hävitab jumala linna, pistab teda sõiduriistas istuvat nähes tema küljed odaga läbi. Mõned semgalid, nähes teda tõmblevat, lõikavad ta pea ära, ja pannud oma sõiduriistadele, mis nad olid ükspäinis leedulaste päid täis laadinud, viivad Zemgalesse. Nad tapsid ka paljud vangivõetud eestlastest mõõga läbi, sest needki olid kogu aja elanud vaenus kristlase nime kummardajate vastu, ja nõnda saavad kristlased, liitunud paganlike semgalitega, täieliku võidu mõlema rahva, nimelt leedulaste ja eestlaste üle. Nõnda siis pöörduvad sakslased ühes semgalitega pärast leedulaste ja eestlaste tapmist mõlema rahva sõjasaagi juurde tagasi, ja saades lõpmata röövsaagi, niihästi hobuseid kui kariloomi, niihästi riideid kui sõjariistu, lähevad kõik jumala armu läbi hoituna tervelt ja puutumatult ja jumalat õnnistades koju tagasi.

5. Keegi preester nimega Johannes, keda sel ajal Leedumaal vangis peeti, jutustas, et viiskümmend naist surmasid end oma meeste hukkasaamise tõttu poomisega, muidugi sellepärast, et nad usuvad end varsti nendega koos teises elus elavat.

6. Tähistanud niisiis üle Saksamaa paljud mehed ristimärgiga, pöördub isand piiskop lõpuks laevade juurde tagasi, võtnud endaga kaasa oma venna Rothmari Segebergi kloostrist, sest ülivaga apostoolikuse Innocentiuse voliga on tal lubatud võtta kaastööliseks mistahes kloostrist üks vendadest, keda aga tahab. Nõnda siis jõuti selle juhtimisel, kes käsutab tuuli ja merd, Riiga, kus omade poolt kaua igatsusega oodatud isand piiskop võeti koos kogu ristisõitjate väega austusega vastu. Selles väesalgas oli väejuht krahv Henric Stumpenhusenist, aadlimees Cono Isenburgist ja õige palju teisi rüütleid niihästi Vestfaalist kui Saksimaalt koos muude ristisõitjatega.

7. Et nüüd piiskop tahtis nii paljude meeste nõu ja abiga issanda viinapuu võsusid paganate seas laiali laotada, rajasid nad pärast

Väinasse sissesõitu Dünamündes tsistertslasmunkade kloostri, kelle etteotsa seadis piiskop abtiks ülalnimetatud venna Theoderici, ja Üksküla linnuse juurde saadab ta Conradi Meiendorfist, kellele ta oli juba ammu andnud selle linnuse benefiitsiks, et tema teate peale liivlased teaksid ette piiskoppi koos mõningate ristisõitjatega tulevat ja võtaksid ta lahkesti vastu nagu pojad isa, kellega nad korraldaksid omavahel rahupidamist ja usu edasilaotamist.

8. Niisiis liivlased, kes pärast ristimisarmu vastuvõtmist esimeselt liivlaste ülemkarjaselt Meynardilt Kristuse usku pilkasid ja sageli ütlesid, et nad hävitavad selle end Väinas pestes, kuulnud piiskopi ülespoole tulemisest, valmistuvad põgenema koos teistega, seni paganatega; ja kutsudes, kui hommik tulnud, nimetatud Conradi enda juurde, üritavad teda salaja tappa. Kuid et ettemääratud nool tabab harvem, tuleb tema nende salakavalust teades, sõjariistad ümber, koos oma kaaslastega nende juurde välja ja vastab kohasel viisil iga asja peale, kui nad temaga paljudest asjadest vestlevad. Vahepeal tulevad juurde mõned, kes piiskopi eel liiguvad. Sellest veel enam jahmunud liivlased pistavad põgenema, usaldavad end paatide armu hooleks ja sõidavad koos oma naiste ja lastega ülesjõge Lenevarde linnuse poole, näidates sellega küllalt selgesti, et nad juba ammu vastuvõetud ristimisest vähem hoolisid. Kui siis nüüd ristisõitjad näevad vastristitud liivlasi sedavõrd eksituses olevat ja otsekui koeri okse juurde tagasi minevat, sest et nad kunagi vastuvõetud usu unustavad, ajavad nad jumala vihast süttinuna põgenejaid taga. Aga niipea kui nad märkavad, et need on ühinenud teiste paganatega Lenevardest, oma külad maha jätnud ja koos nendega metsade pelgupaikadesse läinud, süütavad nad, tule otsa pannes, nende linna põlema.

9. **SÕJAKÄIGUST VÄINA ÄÄRES.** Kui sellejärel ristisõitjad mööda Väinat ülespoole tõusevad, ennäe, taanduvad Askrade linnuse liivlased, kuuldes toimunust, metsa ohutumatesse kohtadesse. Siis sündis, et kui nende linnus on jumala armu läbi maha põletatud, teevad nad sakslastega rahu, andnud pantvange, ja lubavad peatselt Riiga tulla ja seal end ristida lasta. Mis ka pärastpoole nii sündis.

10. **KUNINGAS VJATŠKOGA TEHTUD RAHUST.** Koknese kuningas Vjatško aga, kuuldes, et ladina ristisõitjad on tulnud nii tugeva väesalgana ja on tema naabrid, nimelt kolme miili peal, palub piiskopilt vahemehe kaudu turvet ja sõidab nõnda laevaga tema juurde alla; kui nad olid seal siis paremat kätt andes üksteist tervitanud, tegi ta sealsamas sakslastega kindla rahu, mis püsis sel-

lejärel siiski lühikest aega. Rahu tehtud, pöördus ta, jätnud kõigiga hüvasti, rõõmuga omade juurde tagasi.

11. Kui see on nõnda sündinud, ohustavad tagasiminevaid ristisõitjaid nende teel ülitihedas metsas Meemeküla tee ääres väga rängasti kahe linna, Lenevarde ja Üksküla liivlased. Pääsedes nende rünnakust ilma suure ohuta, jõuavad nad Üksküllasse. Vaadates, et see linn, kunagi piiskop Meynardi ehitatud, on väga kindel ja pealegi tühi, näis neile, et liivlased, kes, olgugi ristitud, olid siiski seni mässulised ja uskmatud, pole niisugust kindlust väärt. Ja sellepärast panevad nad Conradi seda benefiitsi valdama, jättes talle ristisõitjate hulgast mõned vaprad ja võitlusvalmis mehed. Tahtes teda võitluse ettevalmistamiseks ka teraviljaga varustada, lõikavad nad, mõned sirpidega, mõned mõõkadega, liivlaste juba küpse vilja maha. Suutmata aga paganate sagedasi varitsusi välja kannatada, niidavad kõik vilja sõjariistus; ja kui linn on otsani täidetud, annab isand piiskop sellest teost rõõmu tundes sinnajääjad jumala hooleks ja laskub ülejäänud ristisõitjate väega Riiga.

12. **SEITSMETEISTKÜMNE MÄRTRISURMAST ÜKSKÜLAS.** Kui see oli lõpule viidud, läksid ristisõitjad veidi aja pärast Üksküla linnusest välja viljamaksu koguma; metsades varitsevad liivlased lõid nendest seitseteistkümmend maha, kellest nad mõned tapsid julma piinamisega, tuues ohvriks oma jumalaile. Ometi ei summuta vaenlased seda ja selletaolist tehes kristlaste hääli jumalasõna jutlustamisel, vaid märkavad hoopis ka usu kasvamisest, et need nii võideldes kui jutlustades iga päevaga aina enam tugevnevad.

13. Sellest ongi, et kõik Väina ümbruses asuvad liivlased lepivad ära isand piiskopiga ja teiste sakslastega, andnud araks muutununa ja segadusse sattununa pantvange, ja kes neist seni paganad olnud, lubavad end ristida lasta. Nõnda siis juhitakse taltsutamatu ja üliväga paganate kommetele andunud rahvas nüüd Kristuse kutsel samm-sammult issanda ikke juurde, ja maha jätnud oma paganluse pimeduse, näeb ta usu läbi tõelist valgust, kes on Kristus. Seetõttu lubatakse neil — mitte ärateenimatult — külad ja põllud ja mis nad õigusega näisid kaotanud olevat, jälle tagasi saada, aga Üksküla küla juurde püstitatud kindlustusest jäetakse nad täiesti välja, ja nii Lenevarde kui Üksküla omad pöörduvad oma koju tagasi.

14. **SUUREST MÄNGUST, MIS OLI RIIAS.** Selsamal talvel sai keset Riiat teoks väga hästi korraldatud prohvetimäng, et paganad ristiusu algmeid silmaga nähes usku õpiksid. Selle mängu sisu seletati tõlgi kaudu väga hoolikalt niihästi vastristituile kui ka paganaile, kes juures olid. Kui

aga Kiideoni sõjariistus mehed võitlesid vilistitega, hakkasid paganad põgenema, kartes tapetud saada, aga kutsuti ettevaatlikult tagasi. Niisiis puhkas kirik lühikest aega, pidades rahu. See mäng aga oli nagu tuleviku eelmäng ja ettekuulutus. Sest selles mängus olid sõjad, nimelt Taaveti, Kiideoni, Herodese omad; oli ka Vana ja Uue Testamendi õpetus, sest tuli ju paganarahvas paljude järgnevate sõdadega ümber pöörata ning Vana ja Uue Testamendi õpetuse kaudu juhatust anda, kuidas ta jõuab tõelise rahutooja ja igavese elu juurde.

X

KAHEKSANDAST AASTAST.

Kaheksanda aasta alguses isand piiskop, tahtes saavutada Polotski kuninga Vladimiri sõprust ja lähedust, mida see oli osutanud tema eelkäijale piiskop Meynardile, saatis talle abt Theodericiga väljaõpetatud hobuse koos relvastusega. Leedu röövlite poolt teel paljaks riisutud, kaotab see koos omadega kõik, mis kaasas oli, kuid jõuab siiski kuninga juurde terve ihuga ja vigastamata. Aga olles linna sisse tulnud, tabavad nad seal mõned liivlased, keda liivlaste vanemad olid salaja saatnud ja kes libeda ja petliku jutuga kandsid ette, mida nad iganes salakavalalt suutsid piiskopi ja tema omade vastu välja mõtelda ja luuletada, et pöörata kuninga meelt sakslasi Liivimaalt välja lööma. Sest nad väitsid, piiskop oma järelkäijatega olevat neile liiga väljakannatamatu ja usu ike talumatu. Nende sõnu täiesti uskuv kuningas käsib kõigil tema riigis elunejatel võimalikult kiiremini valmistuda sõjaretkeks, et Väina jõe tugeva vooluga laeval või arvukatest puudest kokkuseotud parvel, kuhu teekonnaks vajalik peale pandud, kiiremini ja mugavamalt Riiga laskuda. Sellest ongi, et sakslaste saadikuil, kes liivlaste kõrvapuhumist ega kuninga kavatsust ei teadnud, kästakse ilmuda kuninga palge ette, kus neilt liivlaste juuresolekul küsitakse, mis on nende tuleku põhjus. Kuna nad tunnistavad, et on tulnud rahu ja sõpruse pärast, hüüavad liivlased vastu, et need ei taha ega pea rahu. Nende suu on täis sajatamist ja kibedust, nad õhutavad kuninga südant ja meelt pigem sõda sepitsema kui rahu tegema.

2. Kuningas aga, kartes oma salajasi plaane päevavalgele tulevat, saadab sakslased enda juurest ära ja käsib võõrastehoonesse jääda. Kuid abt kaalub hoolega asja, üks kuninga nõunikest ostetakse kingituste ja rahaga ära ja viibimata tuleb kaua varjatud plaan ilmsiks. Kui see on teatavaks saa-

nud, tuleb jumala imeline ettenägelik hoolitsus abtile vastu, juhtides asja paremuse poole. Ta sai nimelt teada, et seal on, nagu jumalast antud, keegi vaene Holmi linnusest; palgates selle poole marga hõbeda eest ja saates oma kirjaga minema, teatas ta selle kaudu isand Riia piiskopile ja kogu usklike kirikule, mis ta oli kuulnud ja näinud. Sellest sündis, et paljud ristisõitjad, kes olid valmistunud sõitma üle mere, läksid tagasi, võttes taas risti. Ka piiskop ise, kes oli koos teistega valmis ära minema, pöördus Riiga omade juurde tagasi, jätnud ärapurjetajatega hüvasti.

3. Nõnda siis, saades abti teost teada, pärib kuningas, kutsunud ta välja, kas ta on käskjala Riiga saatnud; see aga, kartmata kuninga palet, tunnistab, et ta on kellegagi kirja saatnud. Nüüd aga temaga koos Riiast läkitatud saadikud, kartes kuninga karmust, palusid ja soovitasid abtil eitada, mis ta oli öelnud. Kuid see, teades, et kord valla päästetud, lendab sõna tagasipöördumatult, ei eitanud mingil viisil, mis ta oli kuningale tunnistanud. Kuningas niisiis, mõistes, et ta sel moel midagi ei saavuta, sest nõu oli välja tulnud, mõtleb välja kavaluse, niipea kui sõja vägivald langeb ära, sest et tuvi näoga mahedaid sõnu rääkides salvab ta nagu madu rohu sees. Abt saadetakse tagasi ja temaga koos lähetatakse salakavalalt venelaste saadikud rahusõnadega, et nad, mõlemad pooled ära kuulanud, otsustaksid siis, mis on liivlaste ja piiskopi vahel õige, ja selle kinnitaksid. Kui kuningas on nad minema saatnud, saadavad nad vene linnusest Koknesest, kuhu nad väga kiiresti jõuavad, kellegi diakoni Stephani, ometi teise kui esmamärtri, koos abtiga Riiga, kutsuvad piiskoppi saadikuile vastu tulema ja määravad läbirääkimiste päevaks kolmanda päeva enne juuni kalende[1], kohaks paiga Voogene jõe ääres.

VENELASTE VANDENÕUST KOOS LIIVLASTE JA LÄTLASTEGA RIIALASTE VASTU. Ülejäänud, läinud mööda maad igale poole laiali, kutsuvad liivlasi ja lätlasi, keda õieti nimetatakse latgaliteks, koos sõjariistadega. Liivlased tulevad, valmis mitte niivõrd kuninga tahtele alluma kui ennast pühendama Kristusele ustavate hävitamisele. Lätlased ehk latgalid, senini paganad, kiites kristlaste elu heaks ja soovides neile head käekäiku, ei tule äraandlikele läbirääkimistele ega lase end ka kingitustest, mis venelased neile tõid, sakslastele paha tegema kallutada.

4. Isand piiskop, kelle kuninga saadik, eelnimetatud Stephan, oli kutsunud samadele läbirääkimistele, andis omade nõuandel sellise vastuse: „On teatavasti kõigi maade ühine komme," ütleb ta, „et

[1] 30. V 1206.

oma isandate määratud saadikud lähevad selle juurde või otsivad selle üles, kelle juurde neid saadetakse, ja et kunagi ei lähe vürst oma kindlustustest saadikuile vastu, olgu ta kuitahes alandlik või lahke. On sünnis, ütlen ma, kui sellised ja selliste saadikud leiavad meid meie linnas, kus meil ja meie omadel oleks võimalik neid aukamalt vastu võtta ja võõrustada. Tulgu nad niisiis midagi kartmata, hoopis saama auga võõrustatud." Määratud päeva lähenedes kogunevad sõjariistus liivlased läbirääkimistele Voogene jõe äärde. Ka vanemad Holmi linnusest, kõige kurja nõudjad, tõusevad laevaga nende juurde üles, ja randudes Üksküla linnuse juures, kutsuvad neid endaga kaasa.

5. **KAHE VASTRISTITU, KYRIANI JA LAYANI MÄRTRISURMAST.** Sakslased niisiis, arvestades liivlaste salakavalust, keelduvad ülesvoolu sõitmast. Kuid need viivad alustatud teekonna lõpule ja arutavad oma kaasmaalastega kristlaste väljaajamist. Vahepeal paluvad kaks ükskülalast vastristitute hulgast, nimelt Kyrian ja Layan, kaua üliväga visalt Conradit, kes oli linnuse eesotsas, et ta lubaks neil osa võtta liivlaste kogunemisest, et nad, näinud nende tõrksust, saaksid sõna tuua, mis salasepitsusi need Kristusele ustavate vastu üritavad; olles nimelt kindlad sugulaste ja sõprade arvukusele, ei karda nad minna kohutava vaenlaste väe juurde. Pidades seda liivlaste mitutsugu õeluse tõttu väga rumalaks, ei soovitanud Conrad seda teha, kuid nende tungivale palvele järele andes lubas ta neil minna. Kui nad on nõupidamisele saabunud, võtavad vanemad nad kohe kinni, sunnivad Kristuse usku maha panema ja sakslastest lahti ütlema. Jumalaarmastuses vankumatuna kuulutavad nemad, et peavad vastuvõetud usust kinni kogu armastuse jõuga, ja tunnistavad, et mingid piinaviisid ei suuda neid kristlaste armastusest ja ühendusest lahutada.

NENDE SÕPRADE OTSATU SUUREST JULMUSEST, MIDA NAD NENDE VASTU ILMUTASID. Sellest kasvas muidugi ka sugulaste vihkamine nende vastu niivõrd, et sestpeale vihkamine oli suurem armastusest, mida nad varem olid tundnud. Sellest tuli, et liivlaste ühisel nõul kisti nad jalge ümber seotud köitega keskelt lõhki. Tehes neile kõige kibedamaid piinu, tõmbasid nad sisikonnad välja, kiskusid reied ja käsivarred lõhki. Nende kohta pole kahtlust, et nad suure kannatuse eest pärisid koos pühade märtritega igavese elu.

6. Nende kehad puhkavad Üksküla kirikus ning on pandud piiskoppide Meynardi ja Bertoldi haua juurde, kellest esimene oli usutunnistaja, teine märter ja nagu eespool öeldud, langes nendest-

samadest liivlastest tapetuna. Kui see oli tehtud, leppisid liivlased kokku selles, et kogunenud oma maa kõigist osadest ühtekokku, vallutavad esiteks Holmi linnuse, mis oli linnale lähem, ja sellest alistavad riialased, keda sel ajal oli väga vähe, ja hävitavad Riia. Kogu nende hulk laskub Holmi, teinud niisiis vandenõu ja liidu teoks, lasknud meelest vastuvõetud sakramendid, unustanud ristimise, heitnud ära usu ja alustades rahust hoolimata uuesti sõda, ja tulevad kõik, niihästi toreidalased kui väinalased[2], ühte kohta kokku, kutsudes ka mõned leedulased enda juurde.

7. **PREESTRI JA TEMA KAASLASTE MÄRTRISURMAST.** Omakorda holmlased, kelle jalad on nobedad verd valama, võtavad oma preestri Johannese kinni, lõikavad ta pea ära, ülejäänud keha tükeldavad liigehaaval. Tema ent oli pärit Virumaalt ja paganate poolt poisikesepõlves vangi võetud, auväärse piiskopi Meynardi läbi vangipõlvest vabastatud ja sellesama poolt pandud Segebergi kloostrisse, et ta pühakirjas õpetust saaks. Kui ta oli seal väga suuri edusamme teinud, siirdus ta koos piiskop Albertiga Liivimaale, ja saanud preestripühitsuse, pööras Holmi kihelkonnas paljud ebajumalate kummardamisest. Lõpuks, pärast oma töörännakut jõudis ta kahe teisega, Gerhardi ja Hermanniga, usutunnistuse pärast, nagu me eespool ütlesime, martüüriumipalmi läbi igavese eluni. Ta keha ja luud korjati hiljem teiste preestrite poolt kokku ja isand piiskop koos oma kapiitliga mattis need hardalt Õndsa Maarja kirikusse Riias.

8. **LIIVLASTE JA LEEDULASTE KOGUNEMISEST HOLMIS RIIALASTE VASTU.** Kui see nõnda on sündinud ja liivlaste jõuk Holmi linnuse juurde kokku voolamas, laskuvad mõned vastristitud, Lembewalde mõningate teistega, oma ustavust näidates alla Riiga, jätnud naised ja pere Holmi, ja annavad isand piiskopile nõu, kuidas ta end kaitseks vaenlaste eest, soovides edu pigem kristlastele kui oma truuduseta liivlastele. Liivlased aga olid mõne päeva kõik linnuses koos ja mõned neist tegid Riia poole välja minnes igasugust kurja, mida nad suutsid, küll röövides karjamaadelt hobuseid, küll tappes inimesi, keda kätte said. Lõpuks tüdisid mõned ja läksid koju tagasi, mõned jäid sinna. Kuuldes mõnede lahkumisest, pärib aga piiskop, kutsunud sõjateenistuse vennad, kodanikud ja ristisõitjad kokku, mida tuleks teha liivlaste salasepitsuse vastu. Kõigile näis tululik astuda nendega Holmis võitlusse, kutsudes endale appi kõikvõimast jumalat ja usaldades vastse kiriku tema

[2] Ladina tekstis liivipäraselt *Veinalenses* (väinalased).

hoolde, ja et on parem kõigil surra Kristuse usu eest kui üksikutel iga päev piinata saada. Usaldanud niisiis linna isand piiskopi hoolde, sõidavad sakslased, kes tugevamad olid, laevaga koos oma Riia liivlastega sõjariistus üles Holmi linnuse juurde, võtnud kaasa ammukütte ja teisi vibumehi, ja randuvad viieteistkümnendal päeval pärast nelipühi[3]. Neid aegsasti nähes jooksevad vaenlased julgesti vastu, tahtes kallast ja juurdepääsu kaitsta. Kristlased ehmuvad algul väga oma vähesusest, sest neid oli sada ainult ja viiskümmend ning vaenlasi oli arvutu hulk. Kuid oma lauluga jumala halastust anudes hingejõudu kosutanud, hüppavad nad lõpuks välja. Esimesena neist sõjateenistuse vend Arnold, siis piiskopi sulased teiselt laevalt koos muudega, ja kõik lähenevad korraga vaenlastele. Ja algul võtavad nad vees võideldes vastu halastamatult nende peale lendavaid kaldakive ja odasid, lõpuks vallutavad väga vapralt võideldes kalda.

HOLMI LIIVLASTE PÕGENEMISEST JA NENDE TAPMISEST. Lendav nool haavab siin-seal vaenlaste katmatust, rivid põrkavad kokku, vaenlased võidetakse ning põgenemisel ühed tapetakse, teised upuvad üle ujuda tahtes; ühed taganevad linnusesse, teised, pääsedes üleujumisega, ei pääse usside nõeltest[4]. Aga nende hulgas oli Ako, nende pealik ja vanem, kes oli olnud kogu äraandmise ja kõige kurja algataja, kes oli õhutanud Polotski kuningat sõdima riialaste vastu, leedulasi kogunud, toreidalasi ja kogu Liivimaad kokku kutsunud kristlase nime vastu. Teiste hulgas tapetakse ka tema, tapetu pea saadetakse koos võiduteatega piiskopile. Piiskop aga, pidanud missa, oli koos oma vaimulikega jumalakartuses ja palvetes, oodates, kas ilmuks ehk keegi ja teadustaks talle, mis sünnib. Ta südames oli aga kindel usk issandasse. Ja äkki ilmub kaugelt vene, millega keegi sõjateenistuse vendadest mõningate haavatutega tagasi tuleb ja annab piiskopile võidu märgina üle Ako pea. Ent tema, rõõmutsedes koos kõigiga, kes olid koju jäänud, tänab jumalat, kes väheste läbi saatis korda oma kiriku päästmise.

9. LINNUSE VALLUTAMISEST. Vahepeal lähenevad kristlased linnaäärse kindlustuseni[5], pistavad linnusemüürile[6] tule otsa, paiskavad paterellidega tuld ja kive linnusesse, ammukütid haavavad õige paljusid kindlustuses, mistõttu nad pärast nii paljude tapmist ei suuda end enam kaitsta.

---

[3] 4. VI 1206.

[4] Õieti „usside närimisest", sest ladina keeles pole juttu madudest („nõelussidest").

[5] See oli äärekindlustus, mis kaitses saarel linnuse ümber olnud asulat.

[6] Võib-olla oli see palkidest tara müüri alusel.

Niisiis paluvad toreidalased rahu, mis neile antakse, ja neil lubatakse linnusest lahkuda, peaaegu kõik haavatud. Holmlased aga, kurja algatajad, sunnitakse alla andma, nende vanemad viiakse ära Riiga ja heidetakse köidikuisse, nagu nad on ära teeninud. Teised aga, kes linnuses olid, jäetakse ristimise sakramendi pärast, mille nad olid juba ammu vastu võtnud, hinge ega tehta neile pärastpoolegi midagi paha. Ent kõik, mis nad seni Liivimaal on kuulsusrikkalt korda saatnud, on jumal teoks teinud mitte hulkade jõuga, vaid alati väheste läbi. Sellepärast olgu jumal mitmekordse võidu eest õnnistatud igavesti. Samal ajal oli linnas suur nälg ja toidupuudus ja jumal saatis Danieli, kellegi piiskopi preestri Ojamaalt kahe kogega, mis olid ääreni täidetud vilja ja muu sellesarnasega, mida oli vaja. Sellesama Danieli saatis piiskop koos oma lauaülema Gevehardiga ja ammuküttidega ja mõnede teistega ülalnimetatud Holmi linnust hõivama, et edaspidi liivlased ei saaks venelasi ja paganaid kokku kutsudes kristlastele vastu hakata. Holmlaste vanemad aga viib piiskop hiljem endaga ühes Saksamaale, et need, kes on alati uskmatud olnud, õpiksid seal kristlaste kombeid nähes ja kuuldes ustavaks saama.

10. **SÕJAKÄIGUST TOREIDASSE KOOS SEMGALITEGA.** Pärast seda riialased, mäletades kogu ülekohut, mida toreidalased, senini paganad, olid neile teinud, ja õige sagedasi rahumurdmisi, kutsuvad semgalid appi vaenlastele kätte tasuma. Semgalitel oli aga alatine vaen toreidalaste vastu ja nad said rõõmsaks ja tulid oma pealiku Vestardiga, ligikaudu kolm tuhat meest, riialastele vastu. Ja Koiva äärde jõudes jagavad nad oma väe ja annavad poole üle Caupole, kes olid sõjaväe juht. Sest too oli pärast seda, kui oli Roomast tagasi tulnud, muutunud väga ustavaks, oli liivlaste jälitamise eest linna põgenenud ja jäänud kristlaste juurde peaaegu kogu selleks aastaks. Teise poole sõjaväge suunavad nad Dobreli osasse.

TOREIDA LINNUSE PÕLEMAPANEMISEST. Ja Caupo läks oma sõjaväega oma linnuse poole, kus olid ta sugulased ja sõbrad, senini paganad. Ja nähes sõjaväge äkki ja ootamatult tulevat, haarab neid hirm, vähesed neist tõusevad linnuse kaitseks üles kindlustusele. Hüpates tagaküljelt linnusest välja, püüab enamjagu neist põgeneda metsadesse ja mägisele maale. Kristlased aga, rünnates mehiselt linnust, ronivad lõpuks vapralt üles, ja olles vaenlased võitnud ja kindlustuselt tagasi paisanud, võtavad linnuse ära, ja jälitades paganaid igal pool mööda linnust, tapavad neist ligi viiskümmend, ülejäänud pääsesid põgenema. Võtnud nii-

siis kogu vara ja palju saaki, panevad nad linnuse põlema. Aga liivlased, kes olid teisel pool Koivat Dabreli linnuses, nähes suitsu ja tuld tõusvat ja Caupo linnust põlemas ja kartes, et neid ja nende linnust tabab samasugune asi, kogunevad kõik linnusesse ning üles kindlustusele tõustes ootavad oma vaenlasi ja panevad tulijatele väga vapralt vastu. Nimelt julgustas neid Dabrel, nende vanem, ja innustas nii nagu muiste vilistid, kes ütlesid: „Olge vaprad, vilistid, ja võidelge, et mitte orjata heebrealasi." Ristisõitjad koos semgalitega, rünnates küll linnust kogu päeva, ei suuda seda ära võtta, ja kui mõned neist püüavad vähese hulgaga teisest küljest üles ronida, jätavad nad sinna viis omadest liivlaste poolt tapetuna. Nähes aga, et linnus oli tugev ja vallutamatu, lahkusid nad selle alt ja pöördusid maad rüüstates omade juurde tagasi, ja tagasiminekul Riia all terve sõjaväega peatuma jäädes jagasid ära kogu saagi, mis nad olid kaasa toonud. Piiskop aga saatis jumalat tänades semgalid rõõmuga nende maale tagasi.

11. Pärast seda piiskop, uuendanud liivlastega rahu, võtab nõuks Saksamaale minna; merele jõudes kannatas ta kogu öö väga ränga tormi käes ja aeti järgmisel päeval Väinale tagasi. Puhanud mõne päeva, päevatõusust õhtuni rõõmu tundes, annab too, keda ei kõrveta õnnepäike päeval ega kurvasta õnnetusekuu öösel, et ta jumalatööd ei jätaks maal ega merel, end jumalat tänades uuesti samade ohtude kätte, millest oli pääsenud, ja kui jumal annab tuulevaikuse, läheb ta Saksamaale koguma ristisõitjaid, kes kirikut kaitseksid.

12. Pärast seda annavad mõned oma äraandlikkuses paadunud liivlased oma saadikute kaudu Polotski kuningale märku omade haavadest ja kaotustest, paludes teda tulla neile appi sakslaste vastu, seda enam, et Riiga olevat jäänud vähesed ja teised piiskopiga lahkunud. See, jäädes nende kavatsuste ja kutsumisega nõusse ja kutsunud kokku sõjaväe oma kuningriigi ning ka teiste kuningate, oma naabrite ja sõprade omade kõigist paikadest, sõitis suure väega laevadel Väinat mööda alla. Üksküias randudes said mõned neist rüütel Conradi ammuküttidelt raskesti haavata. Sellest märgates, et sakslased on linnuses, sõidavad nad allavoolu, ja tulles äkki Holmi linnuse juurde, piiravad selle igalt poolt ümberringi sisse. Liivlastest, kes sõjaväest ei teadnud, pääsesid küll mõned metsadesse põgenedes, mõned kogunesid sakslastega ühtekokku linnuse juurde; ja kui linnus oli suletud, haavasid ammukütid kindlustusele tõustes väga paljusid.

HOLMI LINNUSE PIIRAMISEST POLOTSKI KUNINGA VLADIMIRI POOLT. Ka vene-

lased, kes ei tunne ammukunsti, olles vilunud vibudega, võitlesid hulga päevi, vigastades õige paljusid kindlustuses, ja kandnud kokku väga suure virna puid, püüdsid kindlustust põlema süüdata. Kuid teinud tühja tööd, langesid paljud neist puude kokkukandmisel ammuküttide poolt haavatuna. Kuningas läkitas sellepärast käskjalad toreidalaste, lätlaste ja paganate juurde ümbruskonnas, et kõik tuleksid sõjakäigule riialaste vastu. Sellest rõõmsaks saanud toreidalased tulevad kohe kuninga juurde kokku ja tulijaile pannakse ainult see töö, et nad, kandnud puid kokku, linnuse põlema paneksid; selle puude kokkukandmise juures tapeti neid, nimelt kui relvituid[7], väga suur hulk ootamatult lendavast noolest. Lätlased aga ei tulnud ega läkitanud käskjalgu. Venelased ka tegid väikese masina sakslaste kombel, kuid kivide heitmise kunsti tundmata vigastasid nad väga paljusid omadest, heites selja taha. Sakslased aga, et neid vähe oli, nimelt üksnes kakskümmend, kartsid äraandmist liivlastelt, keda oli linnuses palju nendega koos, ja istusid öösel ja päeval sõjariistus üleval kindlustuses, valvates kantsi niihästi sõprade eest sees kui vaenlaste eest väljas. Liivlased aga pidasid iga päev kuningaga igasugu nõu, kuidas neid saaks salakavalusega kinni võtta ja venelaste kätte üle anda. Ja kui sõjapäevi poleks lühendatud, oleksid nii riialased kui holmlased oma vähese arvu tõttu end vaevalt kaitsta suutnud. Sest Riias oldi hirmul linna pärast sees, mis polnud veel tugevasti välja ehitatud, ja hirmul omade pärast väljas Holmis piiramises. Ka tulid mõned liivi salakuulajad tagasi kuninga juurde, öeldes, et kogu väli ja kõik teed Riia ümber on täis pandud kolmeharulisi raudnaelakesi; näidates mõningaid neist kuningale, ütlevad nad, et niihästi nende hobuste jalad kui nende endi küljed ja taguotsad on selliste konksudega igalt poolt rängalt läbi torgitud. Sellest hirmust kohkunud kuningas ei laskunud oma sõjaväega Riia alla ja issand päästis need, kes tema peale loodavad. Sest toreidalased, näinud merel laevu, andsid sellest kuningale teada. Et see, kui polnud pärast üheteistkümnepäevast linnuse ründamist midagi saavutanud, vaid omade tapmise tõttu oli pigem nõrgenenud, ühtlasi ka kartis sakslaste tulekut, läks ta kogu oma sõjaväega ja haavatute ja tapetutega liikvele ja pöördus laevadega oma maale tagasi. Gevehard aga, piiskopi lauaülem, suri hiljem väikesest haavast. Teised aga, terved ja vigastamata, õnnistasid jumalat, kes ka see-

[7] Sõnaga „relvitud" (lad. *inermes*) on tähistatud kaitserelvastuse (soomusrüü) puudumist.

kord kaitseb väheste käega oma kirikut vaenlaste eest.

13. **TAANLASTE KUNINGA ESIMESEST SÕJAKÄIGUST SAAREMAALE.** Samal ajal kinnitas Saaremaal kanda taanlaste kuningas suure sõjaväega, mida ta oli juba kolm aastat kogunud[8], ja ühtlasi ka Lundi peapiiskop Andreas, kes oli pattude andestuseks lõpmata hulga ristimärgiga tähistanud, et rahvastele kätte maksta ja paganahõime ristiusu ikke alla heita. Kui aga linnus[9] oli valmis ehitatud ega leidunud, kes oleks julgenud jääda sinna paganate ootamatute rünnakute vastu, läks kuningas, süüdanud linnuse põlema, kogu sõjaväega oma maale tagasi. Eelnimetatud Lundi peapiiskop aga ja piiskop Nicolaus kahe toiduainetega lastitud laevaga ja kogu nende pere pöörduvad Riiga ja võetakse Väinale tulles Õndsa Maarja kiriku praosti Eggelberti ja kogu tema konvendi poolt väga hardalt vastu. Ja kuulnud kiriku nii suurest hädast ja ta veelkordsest päästmisest jumala poolt, soovivad nad õnne ja on koos rõõmsad, õnnistades jumalat, et ta paganahõimude keskel niisuguses meestenappuses oma kirikut ikka alal hoiab. Pärast seda kutsub peapiiskop kogu vaimulikkonna kokku, kuulutab teoloogilist õpetust ja Taaveti lauluraamatu lugemisega saadavad nad kogu talve mööda mõtiskluses jumalaasjadest.

Ja õigusega järgneb pärast sõdu teoloogiline õpetus, sest selsamal ajal pärast kõiki ülalnimetatud sõdu pöörati ja ristiti kogu Liivimaa. Sest pärast venelaste kuninga lahkumist koos oma sõjaväega valdas jumalakartus liivlasi kogu Liivimaal ja niihästi toreidalased kui väinalased läkitavad käskjalgu Riiga, paluvad seda, mis rahusse puutub. Toreidalastele tuuakse siis ette kõik kurjad teod, mis nad rahu ajal rahu rikkudes olid ühtelugu teinud. Sest olles paljud maha tapnud, olid nad palju paha teinud Caupole, kes võitles alati koos kristlastega, olles nemad maha jätnud; nad olid kõik ta valdused tulega laastanud, põllud ära võtnud, mesipuud purustanud, peale selle riialaste vastu väga palju sõdu ette võtnud. Sellepärast keelduti, ja õigusega, rahust nendega, kes ei osanud olla rahu lapsed, rikkusid kogu aja rahu.

LIIVLASTE RISTIMISEST. Ent need paluvad veel tungivamalt ristitud saada, lubavad preestrid vastu võtta ja kõiges nende sõna kuulata. Lenevardelased aga lubavad lepituseks isand Danielile, kes selle linnuse oli juba ammu benefiitsiks saanud, iga aasta adralt pool punda[10]

[8] 1203. a. olid saarlased rünnanud Listerbyd (VII, 1, 2).

[9] Linnuse asukoht pole teada.

[10] Pund võrdus hilisemal ajal 2 tündriga (eri aladel 250—275 l).

rukist, mida nad on seni tänase päevani tasunud.

14. **PANTVANGIDE ANDMISEST JA USUKUULUTAJATE SAATMISEST ÜLE KOGU LIIVIMAA.** Nõnda siis Riia praost, võtnud peapiiskopi sõna peale paremate poegi kogu Liivimaalt pantvangideks, saadab preestrid jutlustama. Neist esimene, Alebrand, läheb Toreidasse, jagab jutlusesõna ja ristimise sakramenti, ja eraldades kihelkonnad, ehitab kiriku Kubeselesse. Metsepoolesse suunatakse preester Alexander, kes, olles kogu selle provintsi[11] ristinud, hakkab seal nendega koos elama ja evangeeliumiseemet külvama ja kirikut ehitama. Preester Daniel, kes oli Holmi linnuse piiramisel teatud määral läbi katsutud, saadetakse lenevardelastele. Need võtavad ta lahkesti vastu ja ta ristib nad. Ja kui ta läheb edasi külasse, mida nimetatakse Sidegundeks, kutsub ta kohe rahva kokku jumalasõna kuulama. Keegi liivlane aga, tulles öösel metsade pelgupaigast ja jutustades oma nägemusest, ütleb talle: „Ma nägin liivlaste jumalat, kes meile tulevikku ennustas. See oli nimelt puust välja kasvav kuju, rinnast ülespoole, ja ta ütles mulle, et homme tuleb leedulaste vägi, ja hirmust selle väe ees ei julge meie kokku tulla." Preester aga, mõistes, et see on kurivaimu silmamoondus, sest sel sügisesel ajal polnud teed, mida mööda leedulased oleksid võinud tulla, andis oma palvetes viibides end jumala hooleks. Hommiku saabudes, kui nad ei ole kuulnud ega märganud midagi selletaolist, mis viirastus liivlasele oli ennustanud, kogunevad nad kõik kokku; preester, neede neil ära ebajumalateenimise ja kinnitades, et seda laadi viirastused on kurivaimude silmamoondus, kuulutab neile lõpuks, et on üks jumal, kõikide looja, üks usk, üks ristimine, ja selle ja muu taolise varal kutsub ta neid üles ühte jumalat kummardama. Seda kuulnud, ütlevad nad lahti kuradist ja tema tegudest ja tõotavad jumalasse uskuda, ja nad ristitakse, nii palju kui neid oli jumalast ette määratud. Ristinud ka reminlased[12], läheb ta edasi askradlaste juurde. Need võtavad jumalasõna rõõmuga vastu; jaganud seal ristimise sakramenti, pöördus ta tagasi Toreidasse, ja kui ta tuli Dabreli linnuse juurde, võeti ta nende poolt lahkesti vastu. Ja külvates sealgi jumalasõnaseemet, pööras ja ristis ta neid, ja lahkudes sellest

[11] Kroonik kasutab ladinakeelset terminit *provincia* (provints) erinevates tähendustes: kord tähendab see maakonda, kord kihelkonda, mõnikord vist ebamäärasemalt piirkonda.

[12] Remini linnus asus tõenäoliselt Mazā Jugla jõe ääres Suntaži lähedal, selle asukad olid arvatavasti liivlased.

provintsist, läks edasi võndlaste[13] juurde.

VÕNDLASTE RISTIMISEST. Võndlased aga olid sel ajal alandlikud ja vaesed[14], nimelt Venta äärest ära aetud, mis on Kuramaa jõgi; ja elanud Vanal mäel, mille kõrvale on nüüd ehitatud Riia linn, ja sealt jälle kuralaste poolt pakku aetud ja paljud ära tapetud, põgenesid ülejäänud lätlaste juurde, ja seal nendega koos elades rõõmustasid nad preestri tuleku üle. Kui nad olid pööratud ja ristitud, läks preester Riiga tagasi, jättes juba istutatud viinamäe ja külvatud põllu issanda hooleks.

15. **IDUMEALASTE[15] RISTIMISEST.** Pärastpoolt aga, saadetuna idumealaste juurde ja ristides seal neid õige palju, nii lätlasi kui idumealasi, ehitas ta Raupa jõe taha kiriku, ja jäädes nende juurde, seletas neile igavest elu. Toreidalased aga, võtnud vastu püha ristimise müsteeriumi koos kogu vaimuliku õigusega, paluvad oma preestrit Alabrandi, et ta nii nagu vaimulikus õiguses, nõnda lahendaks neil kristlaste õiguse järgi ka ilmalikke kohtuasju, mida meie ütleme ilmalikus õiguses. Liivlaste hõim oli nimelt varem väga alatu ja igaüks võttis oma ligimeselt, mis sel oli, ja seepärast keelati ristimisega seda laadi vägivald, röövimine, vargus ja muu sellesarnane ära; keda aga enne ristimist oli röövitud, need, kurvastades oma vara kaotuse pärast, sest nad ei julgenud pärast ristimist oma vägisi tagasi võtta, palusid seda laadi kohtuasjade lõpuleviimiseks ilmalikku kohtunikku.

ALEBRANDI HOOLEKS ANTUD ILMALIKUST KOHTUMÕISTMISEST. Sellepärast pandi preester Alebrandi peale esialgu niihästi vaimulike kui ilmalike kohtuasjade ärakuulamine. Ja tema, pidades talle pandud ametit niihästi jumala pärast kui oma pattude pärast ustavalt, näitas varguste ja röövimiste karistamisega ja ülekohtuselt äravõetu tagasiandmisega liivlastele õiglaselt elamise teed. Liivlastele aga meeldis see kristlaste komme esimesel aastal, sest seda laadi foogtiametit pidasid ustavad; hiljem väärdus see väga suurel määral kogu Liivimaal, Latgales ja Eestimaal mitmesuguste ilmalikust seisusest ilmalike kohtunike kätes, kes seda foogtiametit pidasid rohkem oma kukru täitmiseks kui jumala õiglust silmas pidades.

---

[13] Võndlased ehk vendid (kroonikas *Wendi*) olid väikerahvas, kes elas latgalite hulgas Võnnu (Cēsise) ümbruses. Nende päritolu pole selge.

[14] „Alandlikud ja vaesed" tähendas kirikukirjanduses evangeelsele vaesuse ja alandlikkuse ideele vastamist, niisiis lihtsalt positiivset iseloomustust.

[15] Kroonik ei nimeta Idumea asukaid idumealasi liivlasteks, arvatavasti oli seal segarahvastik (latgaleid ja kedagi läänemeresoomlasi, tõenäoliselt liivlasi).

16. Selsamal talvel toimus päikesevarjutus suure päevatunni[16].

17. **LIIVIMAA ANNETAMISEST KEISRIRIIGI ALLA.** Piiskop Albert aga rändas Saksamaal mööda külasid, väljakuid ja kirikuid ringi, otsides ristisõitjaid. Ja käinud läbi Saksimaa ja Vestfaali, jõudis ta lõpuks kuningas Philippi õukonda, ja et tal polnud väljavaadet ühegi kuninga abile, pöördus ta keisririigi poole ja võttis Liivimaa keisririigi käest vastu[17]. Selle tõttu lubas hardalt meelespeetav kuningas Philipp anda talle iga aasta toetuseks sada marka. Kui keegi võiks lubadustest rikkaks saada.

XI

ÄTLASTE RISTIMISEST. ÜHEKSAS AASTA.

Üheksandal aastal, kui kogu Liivimaa oli ristitud, puhkas kirik; ta tunneb rõõmu rahu vaikusest, oodates oma ülemkarjase tulekut. Lundi peapiiskop aga ja kantsler koos kõigi omadega, olles valmistunud tagasiminekuks, jõuavad palmipuude pühal Ojamaale ja peavad omal maal ülipühasid lihavõttepühi. Riia piiskoppi aga, kes nelipühil[1] Riiga tuleb, võtavad kõik rõõmuga vastu; temaga koos tuleb Pyrmonti krahv Godescalc ja üks teine krahv ja õige palju teisi, ristisõitjaid, suursuguseid ja ausaid mehi, kes kiriku rahust rõõmu tundes ehitasid linna müüri nii kõrgeks, et edaspidi enam paganate rünnakuid ei kardetaks.

2. **KOKNESE KUNINGAST.** Aga Koknese kuningas Vjatško, kuuldes piiskopi ja ristisõitjate saabumisest, asus oma meestega teele ja läks neile vastu ja võeti Riiga tulles kõigi poolt auga vastu. Veetnud niisiis piiskopi kojas hulga päevi ja tunda saanud suurt armastust, palub ta lõpuks piiskopi abi leedulaste kallaletungide vastu, pakkudes talle poolt oma maast ja linnusest. Selle vastu võtnud, saadab piiskop kuninga rõõmuga koju tagasi, austades paljude kingitustega ning lubades abi meeste ja sõjariistade poolest.

PREESTRITE PANEMISEST KIHELKONDADESSE. Pärast seda saadab piiskop, rõõmus liivlaste pööramise ja ristimise üle, preestrid kõigi juurde, niihästi Toreidasse kui Metsepoolesse ja Idumeasse ja Väina äärde, ja kui

---

[16] 28. II 1207. Päev jagunes keskajal roomlaste ajajaotuse eeskujul 12 tunniks, mis eri aastaaegadel pikkuse poolest erinesid. Sama lugu oli ööga. Mõnes Saksa linnas kasutati nn. suuri tunde, neist oli pikimatel päevadel 16 ja lühimatel 8.

[17] Sai kuningalt Liivimaa lääniks, arvatavasti 2. II 1207.

---

[1] Palmipuude püha 15. IV, lihavõtted 22. IV ja nelipühad 10. VI 1207.

kirikud on ehitatud, pannakse preestrid oma kihelkondadesse.

3. **LIIVIMAA KOLMANDA OSA ANNETAMISEST SÕJATEENISTUSE VENDADELE.** Aga selsamal ajal sündis, et issand suurendas päevast päeva sõjateenistuse vendade arvu ja peret; neile näis, et nii, nagu nad kasvasid isikute ja vaeva poolest, nõnda peaksid kasvama ka vara ja hüve poolest, nii et nemad, kes sõdades ja muudes lakkamatutes vaevades talusid päeva koormat ja palavust, saaksid ühtlasi oma vaeva lohutuseks igapäevase penni. Sellepärast nad palusid isand piiskopilt iga päev visalt kolmandat osa kogu Liivimaast ja ka teistest veel pööramata maadest ja hõimudest ümbruskonnas, keda issand nende ja ühtlasi teiste riialaste läbi edaspidi ristiusu alla heidab, et nii, nagu neile tehakse tuska suuremate kuludega, nõnda nad ka rõõmustaksid suuremate tulude üle. Piiskop aga, soovides selliseid mehi, kes ennast ööl ja päeval seadsid müürina issanda koja ette, isa kombel soosida ja nende arvu suurendada, loovutas nende vaeva ja kulusid tasuda tahtes neile ükspäinis Liivimaa kolmanda osa. Ja et ta ise oli Liivimaa koos kogu valitsusvõimu ja õigusega keisrilt vastu võtnud, jättis ta neile nende kolmanda osa koos kogu õigusega ja valitsusvõimuga. Veel omandamata või pööramata maade kohta rääkis ta mõistlikult vastu, sest ta ei võinud anda seda, mida tal polnud. Et need aga kohaste ja kohatute palvetega peale käivad, kandus lõpuks pärastpoole kõrgeima ülempreestri kõrvu. See, jättes veel omandamata maad jumala hooleks, määras neile vallutatuist kolmanda osa, jätnud piiskopile nende osades neljanda osa kümnistest sõnakuulmise tunnistuseks.

LIIVIMAA JAOTAMISEST. Nõnda siis jätavad sõjateenistuse vennad, jagades Liivimaa kolme ossa, piiskopi palvel temale nagu isale esimese valiku. Kui ta sellejärel oli esiteks ise võtnud Caupo osa, nimelt Toreida, jätsid nad piiskopile kolmanda osa Metsepooles, valides ise endale teiselt poolt Koivat teise osa. Teiste provintside või maavalduste asemel, mis juba ammu olid benefiitsiks antud, said nad hiljem muude näol kõiges täieliku hüvituse.

4. **ESIMESEST FOOGTIST GODFRIDIST.** Jaganud selliselt Liivimaa, jättis piiskop sõjateenistuse vendadele nende osad hooldada, saates preestrid oma osadesse. Ka saadeti selsamal aastal Godfrid, keegi ristisõitja rüütel, Toreidasse ilmaliku õiguse järgi foogtiametit pidama. Kihelkondades ringikäimisega, lahendades inimeste kohtuasju ja tülisid, kogus ta raha ja õige palju kingitusi, ja andes pisut üle piiskopile, jättis rohkem endale. Sellest kurvastades ta kasti lahti murdnud, leidsid mõned teised ristisõitjad varga viisil kogutud varast ühek-

sateist marka[2] hõbedat, välja arvatud palju muud, mis ta oli juba ära pillanud. Ja et ta õigust väänates ja vaeseid rõhudes ja ülekohtuseid õigeks mõistes ja vastristituid koorides ülekohtuselt oli toiminud, sündis jumala õiglase kohtumõistmise järgi, et ta teiste hirmuks sattus sellisesse häbisse, ja nagu mõned on teatanud, suri hiljem väga autut surma.

5. **SÕJAST LEEDULASTEGA.** Pärast seda leedulased, pidades meeles kõiki omi, keda riialased ja semgalid olid kahe aasta eest[3] tapnud, saatsid sõna üle kogu Leedumaa, kogudes kokku suure sõjaväe; ja läinud terve öö üle Väina, tulevad nad issanda sündimise päeva laupäeval[4] Toreidasse, ja läinud vara hommikul üle Koiva, valguvad mööda kõiki külasid laiali; ja leides maa kuuldustest hoiatamata, tapavad nad paljud maha, rohkem viivad vangivõetuna ära.

LEEDULASTE SÕJAKÄIGUST TOREIDASSE. Aga just issanda sündimise päeval olid kaks preestrit Kubesele kirikus pidamas liivlastele jumalateenistust, Johannes Stric nimelt ja teine, Theoderic oma teenriga. Ja kui Johannes, lõpetanud esimese missa, pidas juba teist[5], põgenes koguduserahvas sõjaväge tulemas kuuldes kirikust; ja mõned pääsesid ära, usaldades end metsade pelgupaikade hooleks, mõned, kes tõttasid koju, võeti teel kinni ja õige paljud tapeti. Ja kui pärast sekventsi[6] lõppu juba loetakse evangeeliumi, liiguvad leedulased kiirete hobustega ümber kiriku siia ja sinna, ja et jumal omasid hoiab, ei lähe nad kirikusse, vaid tõttavad preestri maja juurde, röövivad hobuseid ja kariloomi ja panevad sõiduriistadele riided, toiduained ja kõik, mis leiavad. Ja kui nad kirikumõisas riisudes nii palju aega viitsid, andis vahepeal preester kirikus enda issanda hoolde, viies issanda ihu ja vere ülipüha müsteeriumi lõpule, kahtlemata juba, et toob ka iseenda jumalale ohvriks. Preester Theoderic missal teenides ja teener ust valvates olid talle ustavalt toeks, julgustades teda, et ta paganatehirmu pärast jumalateenistust hooletusse ei jätaks.

PREESTRITE IMEPÄRASEST ELLUJÄÄMISEST KIRIKUS JUMALA HALASTUSE LÄBI. Kui aga missa on jumala armust lõpule viidud, võtavad nad altarikatted ära, panevad kõik rüüd kokku ja panevad altariruumi nurka varjule, ja istudes üheskoos samasse nurka, peidavad ennast ära. Vaevalt aga on nad sellega toime saanud, ennäe, tuleb keegi vaenlastest kirikusse,

---

[2] Riia mark kaalus umbes 208 g.

[3] 1205. a. (IX, 1–5).

[4] Jõululaupäeval, 24. XII 1207.

[5] Esimesel jõulupühal peetakse kolm jõulumissat.

[6] Missa koosseisus pidulik kirikulaul, mis järgneb gradualile (vahelaulule).

jookseb seal kõikjal ringi ja peaaegu kuni altariruumini; ja nähes altari lageda olevat ja nähes, et seal pole midagi tema jaoks, ütleb „Võe!" ja läheb välja omade juurde. Röövinud niisiis kõik, mis nad leidsid, lähevad leedulased tagasi oma teed; ja vaevalt on need kirikumõisast lahkunud, kui ennäe, tuleb nende teine jõuk, eelmisest arvukam, ja leides maja rüüstatuna, tõttavad nad teistele järele; üks neist tungis kirikusse sisse, ja oma hobuselt maha astumata ja leidmata midagi riisumiseks ja märkamata nurgas peidusolijaid, lahkus jälle tõtlikult. Kui tuleb veel kolmas leedulaste salk, läheb üks neist oma sõiduriistal istudes läbi kiriku ega näe preestreid. Need aga, tänades jumalat, et ta oli neid hoidnud paganate palge ees tervena ja puutumatuna, tulevad pärast nende lahkumist vastu õhtut kirikust välja ja põgenevad metsadesse, ja kolm päeva leiba söömata, tulevad neljandal päeval Riiga. Leedulased aga, rüüstanud kogu provintsi ümberkaudu, kogunevad öösel Anno külla, ja lahkudes varahommikul maalt, viivad endaga kaasa naisi ja lapsi ja suure röövsaagi. Aga selsamal issanda sündimise ööl annavad liivlased, läkitades käskjalgu, piiskopile teada, et leedulaste sõjavägi tungib Liivimaale sisse, ja hiljem tulevad ühed käskjalad teiste järel, tuues teateid tapetud ja vangivõetud inimestest, rüüstatud kirikuist ja kõigest kurjast, mis paganad on teinud vastsele kirikule.

RIIALASTE KOGUNEMISEST LEEDULASTE VASTU. Seda kuulnud ja kutsunud ristisõitjad ja sõjateenistuse vennad ja kaupmehed ja kõik enda omad kokku, manitseb piiskop kõiki, et nad seaksid end pattude andekssaamiseks müürina issanda koja ette ja vabastaksid kiriku vaenlastest. Ent täites käsku ja valmistudes võitluseks, saadavad nad kõik kõigile liivlastele ja lätlastele sõna, ähvardades ja määrates: „Kes iganes ei tule välja ega järgne kristlaste sõjaväele, karistatakse kolme marga trahviga." Nõnda siis tuli hirm kõigile peale, nad järgnesid ja tulid Väina äärde riialastele vastu; ja minnes jõge mööda üles, tulevad nad Lenevardesse kokku, oodates linna all vaikselt leedulaste tagasiminekut. Saadetakse ka maakuulajad nende teed välja uurima. Nad saavad kokku, kui nood lähevad koos kõigi vangidega ja röövitud saagiga Lenevarde juures öösel jääd mööda üle Väina. Sõjaväe juht aga tõuseb koos oma kaaslastega üles linnusele lähemale, ja kutsunud linnuse vanema, küsib, kus on kristlaste kogunemine, ja ütleb: „Mine teata kristlastele, kes kahe aasta eest tapsid minu Eestimaalt tagasituleva sõjaväe just nagu une pealt, et nüüd nad leiavad minu ja kõik minu omad ärkvel eest."

RIIALASTE LAHINGUST LEEDULASTEGA. Seda kuul-

nud, tõttavad kristlased issanda võitlusse ja jälitavad vaenlasi varahommikul, ja minnes kolmanda tunni paiku Askrade juures üle Väina, leiavad need seal eest. Niipea kui paganad neid nägid end jälitavat, tõstsid nad kõik korraga suurt kisa, kohkunud sellest, mis kindel. Ja kutsudes omad kokku, pöörduvad nad kristlastele vastu. Kristlased, kartmata nende kisa ja hulka ja lootes jumalale, tungivad kõrgele tõstetud lippudega äkki nendele kallale, ja tappes siin ja seal, ajavad lahingu mõlemalt poolt ägedaks. Ja leedulased, teistest rahvastest just nagu kiiremad ja julmemad, kes olid ette teatanud, et nad on võitlemiseks ärkvel, näitavad lõpuks selga, olles võidelnud kaua ja vapralt vastu, ja nagu nad on kärmed võitluseks, nõnda saavad nad vilkaks põgenemisel. Põgenedes, ühed metsadesse, teised teed mööda, jätavad nad selle tõttu vangid ja saagi maha. Neid kogu päeva jälitades tapavad kristlased neist paljud ja ülejäänud pääsesid põgenemise läbi. Sellejärel saagi juurde tagasi tulnud, vabastavad nad vastristitute naised ja lapsed koos kõigi vangidega köidikuist ja kõik vastristitud, niihästi liivlased kui lätlased, tulles sakslastega ühtekokku, tänavad jumalat kadunud ja leitud lamba või huntide lõugade vahelt väljakistud lammaste eest; ja jaganud saagi, saadavad nad kõik vangid nende sõpradele vabadena tagasi.

6. SEELIDE LINNUSE[7] PIIRAMISEST. Pärast seda kui issand oli vabastanud oma kiriku paganate rünnakust, mõtles piiskop — kartes, et nad võiksid pärast ta ärasõitu sama tehes Liivimaa kõikjal ära laastada — lõhkuda maha seelide linnuse, mis oli neile alati taganemistel ja sissetungidel pelgupaigaks; ja saatnud oma käskjalad üle kogu Liivimaa ja Latgale, kes olid juba liitunud ristiusku, kutsub ta nad kõik kokku sõjaretkele. Ja kogunud suure sõjaväe, saadab piiskop abt Theoderici ja praost Eggelberti koos kogu oma perega ja ristisõitjatega ja ka nendega ühinenud Kristuse sõjateenistuse vendadega seele alla heitma. Ja nad läksid Askrade poole, ja Väinast üle minnes leiavad nad varem tapetud leedulaste matmata surnukehad. Neid teel tallates ja korra järgi edasi liikudes jõuavad nad seelide linnuse juurde. Ja piirates linnuse ümberringi igalt poolt sisse, haavavad nad kindlustuses paljusid nooltega, võtavad külasidpidi palju vange, tapavad veel rohkem, süütavad kokkukantud puudest vägeva tule. Ööl ja päeval rahu andmata, ajavad nad seelidele hirmu peale. Seetõttu paluvad need rahu, kutsunud salaja sõjaväe vanemad. Ent need ütlevad: „Kui te ihaldate tõelist rahu, ütelge lahti ebajumalate kummardamisest ja võtke vastu

[7] Sèlpils Väina lõunakaldal.

oma linnusesse tõeline rahulooja, kes on Kristus. Laske ennast ristida ja hoidke leedulased, Kristuse nime vaenlased, oma linnusest edaspidi eemal."

PANTVANGIDE ANDMISEST JA USU VASTUVÕTMISEST. Neile on rahuviis meelepärast, ja andnud pantvange, lubavad nad ristimise sakramendi vastu võtta, tõotavad leedulased eemal hoida ja kõiges kristlaste sõna kuulata. Võtnud niisiis vastu nende poisikesed, muutub sõjavägi leebemaks. Seejärel abt ja praost koos teiste preestritega, tõustes üles nende juurde linnusesse, õpetavad neid, juhatades usu juurde, piserdavad linnust pühitsetud veega ja kinnitavad kantsi[8] õndsa Maarja lipu; paganate pööramisest rõõmu tundes ja kiites jumalat kiriku kordamineku eest, pöörduvad nad rõõmsalt koos latgalite ja liivlastega oma maale tagasi.

7. **KAUPMEESTE VARADEST, MIS UGALASED OLID KUNAGI ÄRA RÖÖVINUD.** Selsamal ajal läkitati preester Alebrand koos mõnede teistega Ugandisse tagasi nõudma kaupmeeste vara, mis oli röövitud kord enne Riia ehitamist, kui nad oma sõiduriistadega olid minemas Väinalt Pihkva poole; selle olid röövinud ugalased teel liivlaste nõuandel ja seda oli rohkesti, võrdudes nimelt üheksasaja marga ja enamagagi. Ugalased aga ei tagastanud vara ega andnud kindlat vastust selle tagasiandmise kohta tulevikus.

ÜMERA ÜMBRUSES ELUNEVATE LÄTLASTE RISTIMISEST. Sellepärast pöördub Alebrand tagasi, niisuguse asja üle suurt muretsemata, ja kõnetab tee peal jumalasõnaga ristimise vastuvõtmise asjas Ümera ümbruses asuvaid latgaleid, seda enam, et juba kogu Liivimaa ja paljud latgalitest olid jumalasõna vastu võtnud. Ent nemad, rõõmustades preestri tuleku üle, sest loodavad leedulastest sageli rüüstatuna ja liivlastest alati rõhutuna sakslastelt kergendust ja kaitset saada, võtavad rõõmuga jumalasõna vastu, heites siiski enne arpu ja küsides oma jumalate nõu, kas peavad nad koos teiste Tālava latgalitega heitma Pihkva venelaste ristimise alla või ladinlaste oma. Nimelt olid venelased endi ajal käinud oma Tālava latgaleid, alaliselt nende maksualuseid, ristimas. Ja arp langes ladinlastele ja nad arvati koos Liivimaa kirikuga riialastele. Ja Alebrand ristis mõned külad ja pöördus Riiga tagasi ja teatas piiskopile. Tema aga, rõõmustades kaasa ja alati ihates kiriku eest hoolitseda, saatis oma õpilase Henricu, kes oli vaimulikku seisusesse seatud, koos sellesama Alebrandiga sinna tagasi, ja kui nad olid selles maakohas ristimise lõpule viinud, tuli

[8] Arvatavasti linnusetorn, mis kaitses sissepääsu.

Alebrand tagasi. Teine aga, ehitanud kiriku üles ja saanud selle prebendiks[9], jäi sinna nendega koos elama ja väga rohketes hädaohtudes viibides ei lakanud neile näitamast tulevase elu õndsust.

8. **KUIDAS KOKNESE LINNUS VALLUTATI.** Sel ajal tõusis tüli Koknese kuninga ja Lenevarde rüütli Danieli vahel. Sest kui see kuningas on teinud tolle inimestele õige palju kahju ega jäta, ehkki sagedasti manitsetud, seesugust tülitamist järele, tõttavad selle Danieli sulased, asunud teele, öösel koos ta endaga kiiresti kuninga linnuse juurde ja leiavad hommikuhämarikus tulles need, kes all linnuses olid, magavat ja vahimehe ülal hooletult valvavat; ja ronides kiiresti üles, jõuavad nad päris kindlustuse kantsi. Ja ristiusu nime pärast ei söanda nad linnuses tagasitõmbuvaid venelasi tappa, vaid ajavad mõned põgenema, neid oma mõõkadega ähvardades, teised võtavad vangi ja panevad köidikuisse. Nende seas võtavad nad kinni kuninga enda ja heidavad ta köidikuisse; ja kandes kogu vara, mis linnuses oli, ühte kohta kokku, hoiavad selle hoolsasti alles ja kutsuvad oma isanda Danieli, kes oli lähedal, enda juurde. See aga, ihates kuulda piiskopi nõu selle sündmuse kohta, teeb kõik riialastele teatavaks. Sellepeale piiskop, kiitmata heaks seda, mis oli sündinud, ja saades koos kõigi enda omadega väga kurvaks, käsib kuninga ta linnusesse tagasi panna ja kogu vara tagasi anda, ja kutsunud kuninga enda juurde, austab teda ohtrate kingitustega hobuste näol ja annab talle õige mitu paari kalleid riideid, hoolitsedes lihavõttepühade[10] ajal suurima lahkusega hellalt tema ja kõigi tema omade eest, ja kui kogu tüli tema ja Danieli vahel on uinutatud, saadab tema rõõmuga tagasi ta linnusesse. Mäletades ka lubadust, mille oli talle andnud, kui võttis temalt vastu poole ta linnusest, saadab piiskop temaga kaasa kakskümmend tublit meest sõjariistade ja ratsavarustusega, rüütleid, ammukütte ning ka müürseppi linnuse kindlustamiseks ja leedulastele vastupidamiseks, varustades neid kõigega nende kuludeks ja vajadusteks. Nendega pöördubki see kuningas küll rõõmsa näoga, ent südames salanõu kaaludes tagasi Koknesesse, jättes piiskopi Dünamündesse, kes harjunud viisil valmistus minema Saksamaale järgmiseks aastaks ristisõitjaid koguma. Sest ka need, kes oma palverännuaasta olid juba lõpetanud, olid valmis Saksamaale tagasi minema. Keda, juba ammu Dünamündes viibijaid, jumal lahkuda ei lubanud, tõugates vastutuulega tagasi.

9. Eelnimetatud kuningake aga pöördus tagasi Koknesesse, kahtlemata, et ristisõitjad koos piis-

---

[9] Prebend on kogudusepreestrile antud valdus.

[10] 6. IV 1208.

kopiga on juba lahkunud; ja ülihästi teades, et Riiga olid jäänud väga vähesed, ei suutnud ta enam kauem oma äraandlikkuse salakavalust südames varjata — siiski pidanud nõu kõigi oma meestega ja ära oodanud soodsa aja ja päeva, mil peaaegu kõik sakslased läksid välja oma töö juurde ja murdsid kraavis kive linnuse ehitamiseks, pannud vahepeal oma mõõgad ja sõjariistad käest üles kraavi äärele, kartmata pealegi kuningat nagu oma isandat või isa. Ja ennäe, joostes äkki kohale, haaravad kuninga sulased ja kõik ta mehed sakslaste mõõgad ja sõjariistad ja tapavad õige paljud neist, kes sõjariistadeta ja paljalt olid oma töö juures. Ja mõned nendest, põgenedes ööl kui päeval, jõuavad Riiga, et seal teatada, mis oli juhtunud. Tapeti aga seitseteist meest, kolm pääsesid põgenemise läbi. Nende surnukehad heitsid nad Väinasse ja saatsid riialastele tagasi. Ent need, korjates jumalateenimisel tapetute kehad veest välja, matsid need hardalt ja pisaratega. Pärast seda toosama kuningas, saates sakslaste paremad hobused, ammud ja soomusrüüd ja muud sellesarnast suurkuningas Vladimirile[11], palub ja veenab, et see, kutsunud kokku oma sõjaväe, võimalikult kiiremini tuleks ja Riia vallutaks; ta annab teada, sinna olevat jäänud vähe mehi ja paremad olevat tema ära tapnud ja teised koos piiskopiga tagasi läinud. Seda kuulnud, kutsub see väga kergeusklikult kõik oma sõbrad ja oma kuningriigi mehed sõjakäiguks kokku. Piiskoppi pidas vahepeal vastutuul Dünamündes kinni; saanud teada omade tapmisest ja saanud aru oma kiriku äraandmisest, kutsub ta kõik ristisõitjad kokku, kuulutab neile pisarsilmi kiriku lüüasaamist ja kutsub neid üles, et nad saaksid kiriku kaitsjaiks ja vapraiks abilisteks, ja julgustab neid manitsedes uuesti võtma ristimärki varem unustusse jäänud eksimuste täielikuks andekssaamiseks ja tõotab neile nende pika ristisõjateenistuse suurema vaeva eest suuremat patukustutust ja igavest elu. Seda kuulnud, ei karda peaaegu kolmsada paremate hulgast, võtnud ligi astudes uuesti risti, Riiga tagasi minna ja end müürina issanda koja ette seada. Peale selle saadab piiskop paljusid palga eest värvatuna Riiga tagasi. Pealegi tulevad kõik sakslased, kes ümberringi Liivimaal laiali asusid, koos liivlaste teiste vanematega kiriku kaitsmiseks Riiga kokku. Venelased siis, kuuldes sakslaste ja liivlaste kogunemisest Riiga, kardavad endi ja oma linnuse pärast, sest nad olid halvasti toiminud, ja söandamata oma linnuses riialaste tulekut ära oodata, kogunud oma vara kokku, jaganud sakslaste hobused ja sõjariistad omavahel, pistavad Koknese linnuse

[11] Polotski vürstile Vladimirile.

põlema ja põgenevad igaüks oma teed. Latgalid ja seelid, kes seal asusid, otsivad üles metsade varjulised pelgupaigad. Sagedasti nimetatud kuningas aga, sest et ta oli halba teinud, läks ära Venemaale, et sealt edaspidi mitte kunagi oma kuningriiki tagasi pöörduda.

XII

1.
ÜMNENDAST AASTAST.

Kui see nõnda on sündinud, läheb piiskop, jättes oma ametissepühitsuse juba kümnendal aastal oma kiriku Liivimaal issanda ja ristisõitjate ja kõigi Liivimaal asuvate kristlase nime kandjate hooleks, mitmesuguste kiriku asjade pärast Saksamaale, et koguda nii ristisõitjaid kui ka asju, millega abistada veel uut ja paljust puudust tundvat kirikut. Rännates ringi ja jutlustades õige paljudes kohtades, nägi ta palju vaeva. Kes aga olid Riiga jäänud, kindlustasid linna igast küljest, kinnitades vastastikku üksteise meelt ja käitudes mehiselt. Ja Koknese linnuse mahapõletamisest ja venelaste põgenemisest kuuldes saadavad nad mõned neid jälitama. Nende hulgas jälitasid põgenejaid Meynard ja mõned teised piiskopi sulased ja leidsid paljusid neist metsades ja soodes, nimelt latgaleid ja seele, kes olid kuninga maksualused, olid kuninga kaasteadjad ja kaastöölised sakslaste reetmises ja surmamises, ja nabinud kinni mõned venelased, võtsid ära nende saagi ja said tagasi sakslaste omanduse ja mõningad sõjariistad. Ja kellel nad leidsid süüd, et need olid äraandmise kaasteadjad, saatsid nad kõik julmalt surma, nagu need olid ära teeninud, ja hävitasid juurteni äraandjad neis maakohtades.

2. **SÕJAKÄIGUST LEEDUMAALE KOOS SEMGALITEGA.** Sel ajal ihkasid riialased ja kristlased, kes olid Liivimaal, rahu ja seda ei tulnud, nad otsisid head ja ennäe — tuli segadus. Sest nad loodavad pärast venelaste põgenemist, et on pääsenud Charybdisest, kuid veel oli ähvardamas Skylla oht. Sest Vesthard, semgalite juht, pidades aina meeles sõdu ja paljut kurja, mida tal leedulastest võidetuna ja rüüstatuna oli sageli olnud Zemgale kõigil piirialadel, valmistub sõjaretkeks leedulaste vastu ja palub Riias härdasti kristlaste abi, tuues ette, et ta on juba teist korda tulnud teiste paganate alistamiseks riialastele appi; peale selle veenis ta, et nende jumalate arbud olid langenud hüvamale poolele. Sellepeale riialaste vanemad, kes ei hooli nende jumalate arpudest, vaidlevad igati sõja vastu leedulastega sellel ajal, keeldudes oma vähesuse tõttu sootuks abi andmast. Kuid lõpuks, andnud

järele nende pealekäimisele ja palvetele ja temaga minna tahtvate sõgedate meeste jonnakale uljusele, otsustavad nad neile sõda mitte keelata, vaid neid sõnakuulmises võitlusse saata, et nad oma ihu ja hinge ei ohustaks. Niisiis saadetakse Vesthardiga kaasa viiskümmend või veidi enam meest, rüütleid ja ammukütte ja ka palju Kristuse sõjateenistuse vendi. Võtnud kaasa Danieli, idumealaste preestri, asusid nad teele semgalite maale. Kui nad oma hobuste seljas ja oma sõjariistade säras tulid, võtsid semgalid neid väga lahkesti vastu. Saates sõna üle kogu oma maa, kogusid nad suure sõjaväe kokku, ja jõudnud Leedumaa lähedale, puhkavad öösel, ja puhkamisel küsivad oma jumalatelt tulevikku, heites arpu, paludes oma jumalate soosingut ja pärides, kas nimelt kuuldus nende tulekust on ette lennanud ja kas leedulased on tulemas võitlema nende vastu. Ja langes arp, et nii kuuldus on ette jõudnud kui ka leedulased on sõjaks valmis. Sellest rabatud semgalid keelitavad väga sakslasi tagasi minema, sest nad kardavad hirmsasti leedulaste kallaletungi. Kuid sakslased ütlesid vastu: „Jäägu see asi tegemata, et nende eest põgeneme ja oma rahvast süüga koormame. Vaid mingem oma vaenlaste vastu, vahest me suudame nendega võidelda." Ja semgalid ei suutnud neid pöörata. Semgaleid oli nimelt lõpmata hulk, kellele sakslased lootsid. Kuigi sadudest ja paduvihmadest oli õige suur üleujutus, tungivad nad siiski julgesti Leedumaale, ja jaotades oma väesalgad mööda külasid, leiavad need tühjad ja kõik mehed koos naiste ja lastega põgenema pääsenud. Sellest kartes, et neid ähvardab võitlus, kogunevad nad nii kiiresti kui võimalik kokku ja põrmugi viivitamata seavad end samal päeval tagasiminekuks valmis. Seda taibates lendlevad leedulased oma väledail hobustel igal pool nende ümber, ja nagu nende komme on, tiirutavad siin ja seal, kord põgenedes, kord jälitades, ja haavavad oma odasid ja nuiasid heites õige paljusid. Sakslased aga koonduvad nüüd tihedalt üheks kiiluks ja lasevad semgalitel ees minna, varjates sõjaväge selja tagant. Need, pistes äkki põgenema, tallavad rüsinas ise üksteist jalge alla, mõned pagevad metsadesse ja soodesse ja kogu lahingu raskus langes sakslastele. Sellepärast võitlesid mõned neist kaua, kaitstes end väga vapralt, et aga neid vähe oli, ei suutnud nad sellisele hulgale vastu panna. Seal oli ka väga tublisid mehi, Gerwin ja Rabodo koos paljude teistega, kellest pärast pikka võitlust mõned haavatuna langesid, vaenlased viisid mõned vangivõetult Leedumaale, teised pääsesid põgenemise läbi ja läksid Riiga tagasi, et teatada, mis oli sündinud.

3. Kuulnud siis omade põgenemisest ja leedulaste hulljulgu-

sest, kurvastas linn kibedasti ja korraga muutus riialaste tsitter leinamiseks ja nende laul nutjate kaebeiks. Ja pöördudes palves taeva poole, tegid kõik vanemad ja arukad mehed otsuseks, et edaspidi ei tule loota paganate hulgale ega võidelda koos paganatega teiste paganate vastu, vaid tuleb oma lootus panna issandale ja ristuda koos juba ristitud liivlaste ja lätlastega julgesti välja kõigi paganate vastu. Nii see ka sündis. Sest selsamal aastal kandsid liivlased, lätlased ja sakslased õndsa Neitsi lipu Ugandisse ja nõnda edaspidi kõigi eestlaste ja paganarahvaste juurde ümberkaudu, jumala kaasaaitamisel, kes üksinda on võitu saanud kõigist kuningriikidest.

4. **SEMGALITE POOLT TAPETUD LEEDULASTEST.** Seljärel aga hakkasid leedulased, tungides suure sõjaväega Zemgalesse, kõike tapma ja laastama, mis eest leidsid. Semgalid aga, varitsedes neid teel ja raiudes metsi maha[1], tapsid tagasiteel peaaegu kõik. Ja oma saagist saatsid nad austavalt riialastele kingitusi.

5. Selsamal ajal saatis jumal oma kiriku lohutuseks õige palju orduvaimulikke Väina äärde: tsistertslaste ordu abti Florenciuse, Kölni kiriku kanooniku Roberti, breemenlase Conradi ja mõningaid teisi. Mõned nendest valisid püha eluviisi Dünamündes, mõned sõjateenistuse vendade juures, mõned läksid üle usukuulutamistööle. Nende tuleku üle rõõmutses seni veel väike kirik väga, ja saanud kinnitust pärast kurbi sõdu, tänas jumalat, kes kunagi üheski hädas ei jäta omasid lohutamata, kelle päralt on au ja kuulsus igavesti. Aamen. **LÕPEB KOLMAS RAAMAT LIIVIMAAST.**

6. **ALGAB NELJAS RAAMAT, EESTIMAAST.** Ja sündis, et kui juba kogu Liivimaa oli ristitud ja Latgale, läkitasid lätlaste vanemad, Russin Sotecle linnusest, Waridote Autinest, Talibald Beverinist ja ka Bertold, sõjateenistuse vend Võnnust, oma saadikud eestlaste juurde Ugandisse nõudma, mis õigus, kogu ülekohtu eest, mis need olid neile teinud. Nimelt olid lätlased enne usu vastuvõtmist alandlikud ja põlatud, kannatades rohkesti ülekohut liivlastelt ja eestlastelt, mistõttu nad seda enam rõõmutsesid preestrite tuleku üle, sest [pärast] ristimist pidid nad kõik koos tundma rõõmu samast õigusest ja samast rahust. Eestlased aga, pidades saadikute sõnu väheks, ei andnud mingit õigust, vaid saatsid koos nendega oma saadikud Latgalesse. Ja et sõjateenistuse vennad olid juba Võnnus[2] elamas,

---

[1] Tehes raidtõkkeid.

[2] Orduvennad asusid Võnnus hiljemalt 1207. aasta sügisest, veel 1210 koos võnnulastega nende vanas linnuses (XIV, 8), 1218 oma linnuses (XXII, 5).

saatsid nad Bertoldi kui esimese endi seast lätlaste nõupidamisele eestlastega. Ka tuli piiskopi osast preester Heinric ja õige palju lätlasi. Ja nad hakkasid jälle arutama, mis rahu ja õiglus on. Kuid eestlaste saadikud, nii põlates ära lätlaste rahu kui ka keeldudes neile ülekohtuselt äravõetut tagasi andmast, vaidlevad lätlastele kõiges vastu; ja ähvardades vastastikku kõige teravamate odadega, lähevad nad ilma mingisuguse rahuleppeta lahku. Kuna vahepeal tuli juurde mõningaid kaupmehi ja sakslasi Ojamaalt, läks liikvele Waridote koos teiste lätlaste vanematega, ja tulnud Riiga, paluvad nad härdalt abi eestlaste ülekohtu vastu. Riialased niisiis, tuletades meelde ka oma ülekohut ja lugematuid varasid, mis ugalased kunagi olid nende kaupmeestelt ära võtnud, nõustuvad palujate soovidega ja lubavad sõjaväge; eriti kuna ka nende endi saadikud olid nendesamade kaupmeeste varade pärast ühtelugu ugalaste juurest halvakspanduna ja väljanaerduna tagasi tulnud, sest need ei tahtnud ülekohtuselt äravõetut tagastada.

ESIMESEST SÕJAKÄIGUST EESTIMAALE. Hüüdnud niisiis kõikvõimsa jumala ja õndsa jumalaema Maarja endale appi, liikusid riialased koos sõjateenistuse vendadega ja piiskopi venna Theodericiga ja kaupmeestega ja teiste sakslastega Toreidasse; ja kutsunud kogu Liivimaalt ja Latgalest kokku tugeva ja suure sõjaväe, lähevad nad päeval ja öösel, tulevad Ugandisse, rüüstates külasid ja tappes paganarahvast, makstes tule ja mõõgaga kätte nendele tehtud ülekohtu eest, ja kogunevad lõpuks Otepää, see on Karupea linnuse juurde ja süütavad linnuse põlema. Ja nad puhkavad pärast seda kolm päeva ja pöörduvad neljandal päeval kariloomade ja vangide ja kogu oma rööviga oma maale tagasi. Lätlased aga, oma maale tagasi pöördunud, valmistuvad väga kõvasti võitluseks, kindlustades oma linnuseid, kandes kogu oma vara linnustesse kokku ja oodates eestlaste väge, valmis neile vastu astuma. Ugalased, olles kutsunud sakalasi endale appi, tungivad ootamatult Trikāta piirides lätlaste maale ja põletavad kellegi lätlase nimega Wardeke elusalt tules ja võtavad teisi vangi, tehes lätlastele palju kurja; ja piiranud Beverini linnuse sisse, ründasid nad linnuses viibivaid lätlasi kogu päeva.

BEVERINI LINNUSE PIIRAMISEST. Lätlased aga, väljudes linnusest ja söööstes mehiselt nende vastu võitlusse, tapsid neist viis, röövisid nende hobused; ja jooksnud linnusesse tagasi oma preestri juurde, kes sel ajal kohal oli, õnnistasid kõik üheskoos temaga jumalat, keda nad märkasid enda eest võitlevat. Nende hulgas oli Roboam, üks vapramatest, kes alla vaenlaste keskele

laskudes tappis kaks nendest ja pöördus linnuse külgmise osa kaudu tervena ja vigastamata omade juurde tagasi, kiites jumalat säärase erilise tunnustuse eest, mis issand laskis talle osaks saada paganate vastu. Ka nende preester tõusis üles linnuse kindlustusele, vähe hoolides eestlaste rünnakust, ja kuni teised võitlesid, mängis ta muusikariistal, paludes jumalat. Kuid laulu ja pilli selget häält kuuldes barbarid peatusid, sest omal maal polnud nad seda kuulnud, ja pidades sõjas vahet, pärisid nii suure rõõmu põhjust. Lätlased aga vastasid, et nad rõõmustavad ja kiidavad jumalat selle pärast, et nad nägevat, et pärast hiljutist ristimise vastuvõtmist jumal neid kaitseb. Siis panid eestlased ette uuesti rahu teha. Kuid lätlased ütlevad: „Veel pole te sakslastelt äravõetud kaupu ega ka meilt tihtipeale äravõetud varasid tagasi andnud. Kuid kristlaste ja paganate vahel ei saa olla ühte südant ega ühte hinge ega kindlat rahuviisi muidu, kui te, olles võtnud koos meiega vastu sellesama ristiusu ja igavese rahu ikke, kummardate ühte jumalat.“ Seda kuulnud, pöördusid eestlased väga pahastena linnuse juurest minema, selja tagant järgnenud lätlased haavasid paljusid.

VAENLASTE JÄLITAMISEST. Ja saates läbi öö sõna Kristuse sõjateenistuse meistrile Wennole Võnnus, kes sel ajal kohal oli, palusid nad teda koos omadega tulla eestlasi taga ajama. Ent see, kutsunud kokku kõik ümbruskonna lätlased, tuli hommiku kätte jõudes Beverini ja leidis, et paganate sõjavägi oli juba ammu lahkunud, ja jälitas neid kogu selle päeva. Järgmisel ööl aga tuli väga kõva pakane ja et peaaegu kõik hobused lonkasid, ei suutnud nad vaenlasi kätte saada, sest tapnud kariloomad ja lasknud vangid vabaks, pöördusid need, teed mööda põgenedes, lahingut ära ootamata igaüks oma maale tagasi.

LÄTLASTE ESIMESEST SÕJAKÄIGUST SAKALASSE. Siis saatsid Beverini lätlased, kurvad omade surma pärast, kelle eestlased olid tapnud ja tules põlenud, kõigile ümbruskonna lätlastele sõna, et nad oleksid teekonnaks valmis, et kui jumal annab, võiksid vaenlastele omade eest kätte maksta. Nõnda sündis, et Russin, kes oli lätlastest vapraim, ja Waridote kõigi lätlastega, kes olid nende piirkonnas, tulid suure hulgana kokku ülalnimetatud Beverini linnuse juurde. Ja sepitsedes vandenõu eestlaste vastu, valmistusid nad nende maa rüüstamiseks, varustanud end sõjariistadega, mis neil olid; nad läksid ühe päevateekonna edasi ja peatudes korraldasid oma väge ja läksid ööd kui päevad; ja tungides Sakala provintsi sisse, leidsid nad mehed ja naised ja lapsed kõigis külades ja paikades oma

kodudes ja tapsid, keda nad leidsid, hommikust õhtuni, nii nende naisi kui lapsi ja kolmsada Sakala provintsi paremateest meestest ja vanemaist, peale selle lugematuid teisi, kuni tapjate väsinud käed ja käsivarred suurest rahva surmasaatmisest juba jõuetuks jäid. Ja kui kõik külad olid ohtralt värvitud paganate verega, läksid nad järgmisel päeval tagasi; ja kogudes kõigis külades palju saaki, viisid endaga kaasa palju veoloomi ja kariloomi ja õige rohkesti tütarlapsi, ükspäinis keda sõjaväed nendes maades säästa tavatsevad. Ja aegamööda tagasi pöördudes viivitasid nad teel mitu päeva, olles valmis, kui ülejäänud eestlased oleksid juhtumisi selja tagant neile kallale tunginud. Kuid eestlased ei söandanud omade nii hulgalise tapmise tõttu lätlasi jälitama tulla, vaid korjates mitu päeva kokku ja põletades tules õnnetuid surnukehi, mis lätlased olid neile jätnud, pidasid oma kombe järgi peieid rohkete itkude ja jootudega. Lätlased aga võtsid Asti järve ääres aset, ja jaganud omavahel kogu saagi, läksid rõõmsalt Beverini tagasi, ja leides seal eest sõjateenistuse venna Bertoldi ning ka omaenda preestri koos mõningate piiskopi rüütlite ja ammuküttidega, jagasid neile kõigest kingitusi. Ja et oli Gaudete[3] pühapäev, õnnistasid kõik üksmeelselt rõõmuga jumalat, et issand oli hiljuti ümberpööratute läbi toime pannud nii suure kättemaksu ka teiste paganate hulgas. Ka Russin avas tagasi Beverin linnusesse minnes oma suu, öeldes: „Mu lapselapsed kuulutavad seda oma lastele kolmandast ja neljandast põlvest saadik, mis Russin saatis korda sakalaste peietel."

EESTLASTEGA AASTAKS TEHTUD RAHUST. Seda kuulnud, sai liivlaste foogt Hermann lätlaste peale väga pahaseks, et nad ikka rohkem ja rohkem eestlaste vastu sõda uuendavad, saatis sõna ja kutsus kokku kõik liivlaste ja lätlaste vanemad ja pidas nõu nendega, kuid samuti ka sakslastega, kuna maal elavad sakslased olid seni haruldased ja vähesed; kõik arvasid, et eestlastega rahuasjade üle läbi räägitaks enne isand piiskopi päralejõudmist, kes oli Saksamaal järgmiseks aastaks ristisõitjaid kogumas. See nõu meeldis ka eestlastele ja nad võtsid rahu vastu, sest nad olid hakanud pärast oma paremate tapmist lätlaste ees juba suurt hirmu tundma, ja tüli veel lõpetamata, sõlmisid nad midagi vaherahu taolist üheaastase tähtajaga.

[3] 14. XII 1208. Gaudete — kolmas advendipühapäev (14. detsember), mil loeti piiblist kohta „Gaudete domino semper..." („Rõõmustage alati issandas...").

XIII

1. ma ametissepühitsuse üheteistkümnendal aastal tuli kirikupea Albert Saksamaalt tagasi, kaaskonnas arvukas hulk ristisõitjaid. Nende seas olid Rodolf Jerichow'st, Wolter Emerslebenist ja õige paljud muud aadlikud, rüütlid ja vaimulikud koos igasuguse rahvaga, kes kõik end mereohtude võimusesse andes Liivimaale saabusid. Seesama kirikupea kutsus kõik juba ammu ristiusku pööratud liivlased ja lätlased kokku, tarvitades nende nõu; ja pidades meeles seda mõrtsukatööd, mis kuningas Vjatško möödunud aastal tema ja tema omade kallal oli teinud, kui ta kavaluse ja suure pettuse läbi oli surmanud tema rüütlid ja pere, keda ta tolle palvel suurte kuludega oli leedulaste vastu appi saatnud, pöördus ta kõigi ristisõitjatega ja oma sõjaväega Koknesesse. Ja leides mäe enda mahajäetuna ja endiste elanike räpasuse tõttu usse ja madusid täis, käskis ja palus ta selle mäe puhastada ja uuesti korda seada ja laskis selle tugevate kindlustustega kindlustada ja ehitas üles väga tugeva linnuse ja jättis sinna rüütleid ja ammukütte koos oma perega linnuse hoidmiseks ja laskis seda rohkete kulutuste varal väga hoolsasti valvata, et leedulaste osavus ega venelaste valelik salakavalus ei saaks neid petta nagu varem. Ka loovutas ta eelnimetatud Rodolfile Jerichow'st poole linnusest ja määras sõjateenistuse vendadele nende kolmanda osa. Jätnud nad sinna ja kõik hästi korraldanud, läks ta tagasi Riiga. Lätlased olid aga vahepeal kahe sõjaväega Leedumaale tunginud; ja tapnud mõned, mõned vangi võtnud, läksid nad meie omade juurde Koknesesse tagasi ja läksid koos piiskopi ja kõigi tema omadega tagasi koju.

2. Selsamal ajal oli sõjateenistuse vendade hulgas keegi Wickbert, kes oli oma südame kallutanud küll enam ajaliku maailma armastuse kui ordukorra poole ja külvas ise palju lahkhelisid vendade vahel. Tundes vastikust püha eluviisi osaduse vastu ja põlates Kristuse sõjateenistust, tuli ta Idumeasse preestri juurde, öeldes, et tahab piiskopi tuleku ära oodata ja tahab piiskopile kõiges sõnakuulelik olla. Sõjateenistuse vennad aga, Bertold Võnnust koos mõningate teiste vendadega ja sulastega, venda kui jooksikut jälitades, võtavad ta Idumeas kinni, ja viinud ta Võndu tagasi, heitsid köidikuisse. Kuulnud piiskopi saabumisest, palus ta end vabastada ja lubada Riiga tagasi minna, tõotades piiskopi ja vendade sõna kuulata. Vennad aga saadavad ta auga Riiga, rõõmustades ja lootes, et pärast tülikaid

pahandusi nende vend nagu pillaja poeg aru pähe võtab, ja võtavad uuesti eneste seltsi[1]. Tema aga, viibinud lühikest aega nagu Juudas vendade seas või nagu hunt tallede hulgas, oskamata oma petlikku ja võltsi südametunnistust varjata, ootas sobivat päeva, mil ta oma südame kurjuse saaks täide viia.

MEISTRI TAPMISEST JA MEISTER WOLQUINI ASEMELESEADMISEST. Ja sündis ühel pühal, kui teised vennad läksid koos muude inimestega toomkirikusse, et tema, kutsunud vahepeal enda juurde sõjateenistuse meistri ja nende preestri Johannese, pannes ette avaldada neile oma saladused, lõi äkki üleval majas oma kahe teraga kirvega, mida ta tavatses alati endaga kaasas kanda, meistrile pähe ja lõi maha ja tappis sellessamas paigas preestri koos meistriga. Ja see sai teistele vendadele teatavaks ja nad ajavad teda taga põgenemisel majast kabelisse[2]; ja võtnud ta kinni, saatsid nad ta ilmaliku kohtu läbi julma surma, nagu ta ära oli teeninud. Ja matnud suure halisemisega oma ustava ja vaga meistri Wenno koos preestriga, seadsid nad tema kohale mitte vähem vaga ja lahke ja kõigi voorustega täidetud Volquini. Sellejärel tema, juhtides ja valitsedes niihästi piiskopi kohal olles kui ka ära olles kõigil sõjakäikudel issanda sõjaväge, võitles rõõmuga issanda võitlusi ja käis retkedel ümbruskonna paganarahvaste juurde ja tagasi. Ja kõik ta vennad toetasid teda ja issanda abi ja võit oli alati nendega.

3. **ESIMESE PRAOSTI ENGELBERTI SURMAST JA PRAOST JOHANNESE ASEMELESEADMISEST.** Kui selsamal aastal suri ka Eggelbert, Õndsa Maarja kiriku praost, võttis piiskop enese juurde Scheda kloostrist tasase, ettevaatliku ja kõigis oma eluviisides mõistliku mehe Johannese, määras ta oma venna, sellesama auväärse praosti kohale ja usaldas Õndsa Maarja kiriku tema juhtida. Ja et see Johannes oli õndsa Augustinuse reeglite alt ja ordust ja valge rüüga, mis tõeliselt tähendab puhtust, asendas piiskop selle rüüga ühtlustamiseks selle kiriku toomhärrade mustad rõivad ja kapuutsid valgetega. Ja et nad seni kartsid paganaid seestpoolt ja väljastpoolt, asus see klooster seespool algse linna ringpiiret esimesena ehitatud kirikus ja pärast selle kiriku ja linna tulekahju hakkasid nad ehitama Õndsa Maarja kirikut[3] väljaspool müüre Väina

---

[1] Templiordu reeglid, mis Mõõgavendade ordus kehtisid, keelasid raskemate eksimuste korral suhtlemise teiste vendadega.

[2] Tapmine toimus Riias. Maja oli ordulinnus, kabel orduvendade St. Georgiuse kirik (XVIII, 6).

[3] Praegune Riia toomkirik, mida hakati ehitama 1211. a.

ääres ja sealsamas elama. Selle aasta ristisõitjad aga olid valmis sõna kuulama müüri kõrgendamisel ja muis asjus, millega nad võisid jumalat teenida.

4. Ja kui sügispäevad juba lähenesid, mõtles alati Liivimaa kiriku edendamise ja kaitsmise pärast mures piiskop, pidanud nõu oma usaldusalustega, hoolikalt läbi, kuidas päästa vastset kirikut leedulaste ja venelaste salasepitsustest. Ja meelde tuletanud kõike kurja, mida Jersika kuningas koos leedulastega Riia linnale, liivlastele ja lätlastele [teinud], otsustavad nad kristlase nime vaenlaste vastu sõtta minna. Nimelt oli Jersika kuningas Vissewalde alatine kristlase nime ja eriti ladinlaste vaenlane, kes oli naiseks võtnud Leedumaa võimumehe tütre, ja nagu üks nende hulgast, nimelt nende väimees ja nendega kõigi sugulussuhetega seotud, oli ta tihti nende sõjaväe juhiks ja muretses nende Väinast ülepääsu ja toidumoona eest nende minnes nii Venemaale kui ka Liivimaale ja Eestimaale. Ka olid siis leedulased sedavõrd valitsevad kõigi nendes maades olevate rahvaste, nii kristlaste kui paganate üle, et vaevalt keegi julges oma külakeses elada, ja kõige vähem lätlased. Jättes oma kodud tühjaks, otsisid nad ikka metsade varjulisi pelgupaiku, kuid ei suutnud ka sel moel nende eest pääseda, sest kogu aja neid metsipidi varitsedes püüdsid nood neid kinni, ja löönud ühed maha, viisid teised vangidena oma maale ja võtsid neilt kõik, mis neil oli. Ja venelased põgenesid mööda metsi ja külasid isegi väheste leedulaste palge eest, nii nagu põgenevad jänesed jahimeeste palge eest, ja liivlased ja lätlased olid leedulaste toiduks ja roaks ja nagu lambad huntide lõugade vahel, kui nad on ilma karjaseta.

SÕJAKÄIGUST JERSIKA KUNINGA VASTU. Niisiis saatis jumal karjase ja päästis oma lambad, juba ristitud liivlased ja lätlased, huntide lõugade vahelt — nimelt piiskop Alberti, kes, kutsunud kokku sõjaväe kõigist Liivimaa ja Lätimaa rajadest, läks riialaste, ristisõitjate ja kogu oma rahvaga mööda Väinat üles Koknese poole. Ja et Jersika oli alati püüniseks ja nagu suureks kuradiks kõigile Väina sellel kaldal asujaile, ristituile ja ristimatutele, ja et Jersika kuningas alati pidas vaenu ja sõda riialaste vastu ja põlgas ära nendega rahulepingutesse astumise, pöörab piiskop oma sõjaväe linna poole. Venelased aga, nähes sõjaväge kaugelt tulevat, jooksevad linnavärava juurde vastu; ja kui sakslased, sõjariistad käes, neid ründasid ja mõned nendest tapsid, siis pagesid nad, suutmata ennast kaitsta. Ja sakslased tungisid neid jälitades nendega koos väravast sisse, tappes austusest kristlase nime vastu vähesed, võttes rohkem vangi ja lastes pigem neil põgene-

mise läbi pääseda; pärast seda kui nad olid linna vallutanud, võtsid nad neist paljud vangi, säästes naisi ja lapsi; ja kui kuningas koos paljude teistega põgenes laevaga üle Väina, võeti kuninganna vangi ja toodi koos tütarlaste ja naiste ja kogu oma varaga piiskopi ette. Niisiis püsis kogu sõjavägi selle päeva linnas ja kogus palju saaki; nad tõid kõigist linna nurkadest rõivaid ja hõbedat ja purpurit ja palju kariloomi ja kirikuist kelli ja pühapilte ja muid kirikuriistu ja võtsid raha ja palju vara ja vedasid endaga kaasa, õnnistades jumalat, et see nii kiiresti andis neile võidu vaenlaste üle ja avas linna, ilma et omad oleksid viga saanud.

JERSIKA PÕLETAMISEST. Järgmisel päeval, kui kõik oli laiali kantud, seadsid nad end tagasiminekuks valmis ja süütasid linna põlema. Ja näinud tulekahju, ohkas kuningas Väina teiselt kaldalt sügavalt ja hüüdis valjusti oiates ja halades: „Oh Jersika, armastatud linn! oh mu isade pärusosa! oh mu rahva ootamatu häving! Häda mulle! Milleks olen ma sündinud nägema oma linna põlemist, nägema oma rahva hävitamist!"

Pärast seda jagasid piiskop ja terve sõjavägi kogu saagi omavahel ja pöördusid kuninganna ja kõigi vangidega oma maale tagasi. Ja kuningal kästi uuesti, et ta tuleks Riiga, kui ta ihkab vähemalt nüüdki veel rahu teha ja vange tagasi saada. Ent tema tuleb ja palub andestust süütegude eest, nimetab piiskoppi isaks ja anub härdalt kõiki ladinlasi kui vendi kaaskristlasi, et nad unustaksid möödunud kurja, annetaksid talle rahu ja annaksid naise ja vangid tagasi, tuues ette tule ja mõõga kui väga kibedad vitsad, millega ladinlased teda olid nuhelnud. Siis heitis piiskop koos kõigi omadega armu härdasti paluvale kuningale ja pani talle ette rahukava, öeldes: „Kui sa edaspidi tahad hoiduda ühendusest paganatega, nõnda et sa nende abil meie kirikut ei lõhu ja üheskoos leedulastega oma kaaskristlaste venelaste maad ei rüüsta, kui sa tahad oma kuningriigi põlise annetusena üle anda Õndsa Maarja kirikule, ometi nii, et sa selle meie käest jälle vastu võtad ja koos meiega rõõmu tunned püsiva rahu üksmeelest; siis alles anname sulle tagasi kuninganna koos kõigi vangidega ja osutame sulle alati ustavat abi." Võttes selle rahukava vastu, tõotab kuningas edaspidi Õndsa Maarja kirikule alati ustav olla ja hoida paganate salanõudest kõrvale ja kinnitab, et ta hoiab kristlaste poole; ja andes oma kuningriigi sellele kirikule üle, võtab ta selle piiskopi käest vastu kolme lipu piduliku annetamisega ja kinnitab teda oma isaks valides, et nüüdsest peale teeb talle avalikuks kõik venelaste ja leedulaste kurjad

kavatsused[4]. Ja kui kuninganna koos teiste vangidega talle tagasi anti, pöördus ta rõõmsana oma maale tagasi; ja kutsunud oma inimesed kokku, kes olid pääsenud, hakkas ta oma linnust taas üles ehitama. Ja edaspidi samamoodi end sageli leedulaste salanõudesse segades, unustanud ustavustõotuse, ässitas ta paganaid sakslaste vastu, kes Kokneses olid.

5. **TEISEST SÕJAKÄIGUST UGANDISSE.** Pärast seda kui rahu, mis oli ugalastega tehtud, oli lõpule jõudnud, läks Bertold, sõjateenistuse meister Võnnus, kutsunud enda juurde nii Russini oma lätlastega kui ka teised lätlased Autinest, oma võndlastega Ugandisse. Ja nad leidsid inimesed, kes veel polnud linnusesse põgenenud, oma külades ja tapsid õige paljud kõigis külades, kuhu nad suutsid tulla; ja kui nad olid paljud maha löönud ja teised vangi võtnud ja suure saagi saanud, jätsid nad külad tühjadena maha, viies naised ja tütarlapsed endaga kaasa, ja läksid, kui suur tapmine ja põletamine oli tehtud, koju tagasi. Seda kuuldes pahandasid Toreida liivlased, kes olid seni pidanud eestlastega alati oma salajast äraandmisnõu, et Bertold Võnnust alustas koos lätlastega uuesti sõda eestlaste vastu, ja käisid piiskopile peale, et ta määraks saadikud Ugandisse rahu pärast.

TEHTUD RAHUST. Ja piiskop saatis preester Alebrandi Otepääle nii rahu uuendama kui kaupmeeste vara tagasi nõudma. Ja kuuldes, et on saabunud piiskopi saadikud, kogunesid eestlased kogu Ugandist nõupidamisele ja Alebrand, avades oma suu, õpetas neile Kristuse usku. Seda kuulnud, jooksevad eestlased odade ja mõõkadega kokku teda tapma. Kuid mõned vanemaist ütlevad teda kaitstes: „Kui me selle piiskopi saadiku tapame, kes siis edaspidi meid usaldaks või saadikut läkitaks?“ Ja tahtmata kuulata lunastussõnu, saatsid nad Alebrandi piiskopile tagasi ja läkitasid nendega koos mehed rahu tegema. Ja tehti rahu piiskopi liivlaste ja lätlastega ühelt poolt Koivat. Aga Bertold Võnnust ja Russin oma lätlastega, võtmata rahu vastu, valmistusid võitluseks.

XIV

AHETEIST-
KÜMNENDAST
AASTAST.

Käes oli piiskopi ametiaastaist
kaksteistkümnes.
Liivlaste maa sai puhata
väheseid päevi.

[4] See toimus 1209. aasta sügisel. Vissewalde loobus poolest oma linnusest ja valdustest, saades teise poole piiskopilt tagasi nn. lipuläänina.

Oli piiskopi kaheteistkümnes aasta ja kirik puhkas väheseid päevi. Sest nimelt tollesama piiskopi tagasiminekul oma ristisõitjatega Saksamaale, olles jätnud Liivimaale oma mehed koos mõningate ristisõitjatega, ilmusid äkki Ojamaa väina juures mereranna lähedal nähtavale kuralased, Kristuse nime vaenlased, kaheksa röövilaevaga. Seda nähes väljuvad ristisõitjad kogedest, asuvad väiksematele laevadele ja tõttavad paganate kallale, ja ettevaatamatult kiirustades püüab iga laev teisest ette jõuda, et esimesena vaenlaste ligi pääseda. Kuralased aga, kergendanud oma röövilaevade vööriosad koormast, tõstavad need tulijaile kõrgele vastu, ja seades kaks laeva kokku, jätavad iga kahe laeva vahele vahe. Seetõttu takerduvad ristisõitjad, kes tulevad kahe esimese lootsiku või väiksema laevaga, sellesse kahe röövilaeva vahelisse ruumi, ja et nad olid väiksematel laevadel, ei suutnud nad enda kohal seisvaid vaenlasi ülevalt kätte saada.

MÕNEDEST, KEDA KURALASED OJAMAA VÄINAS TAPSID. Seetõttu tapeti mõned neist vaenlaste odade läbi, mõned aga uppusid ja mõned said haavata; teised pääsesid, tulles kogede juurde tagasi. Siis korjasid kuralased tapetute kehad kokku, võtsid need alasti ja jagasid omavahel rõivad ja muu saagi. Hiljem siiski Ojamaa kodanikud matsid nad, kogunud hardalt kokku. Neid aga, kes seal tapeti, oli umbes kolmkümmend rüütlit ja teisi. Sellejärel pidas piiskop omade pärast mõni päev leina, teades, et tagakiusamine on tulus kannatajale, sest õndsad on need, kes õigluse pärast tagakiusamist kannatavad, sellepärast et pottsepa savinõusid proovib ahi ja õiglasi mehi kannatuse katsumus.

2. **VENELASTE ESIMESEST SÕJAKÄIGUST OTEPÄÄLE.** Selsamal ajal tulid Novgorodi suurkuningas[1] ja temaga üheskoos Pihkva kuningas[2] kõigi oma venelastega suure sõjaväega Ugandisse, ja piirates Otepää linnust, võitlesid nendega kaheksa päeva. Ja et linnuses oli puudus veest ja nappus toidust, palusid nad venelastelt rahu. Ja need andsid neile rahu ja ristisid mõningad neist oma ristimisega ja said neilt nelisada marka nogaatasid[3] ja lahkusid nende juurest ja pöördusid tagasi oma maale, öeldes, et saadavad neile oma preestreid püha uuestisünni kümbluse lõpuleviimiseks, mis nad hiljem jätsid siiski tegemata. Sest ugalased võtsid pärast vastu riialaste preestrid ja nad ristiti nende poolt ja arvati riialaste hulka.

---

[1] Mstislav Mstislavitš Udaloi.

[2] Vladimir Mstislavitš, eelmise vend.

[3] Nogaata oli Vene hõbemünt, sel ajal 1/20 Novgorodi grivnat ehk umbes 10 g. Kui arvestus on nogaatades, oli umbes 4 kg hõbedat, kui markades (mis on tõenäolisem), umbes 80 kg.

3. Mõne aasta pärast tulid friisid koos ristisõitjatega eelnimetatud Ojamaa saarele ja leidsid seal kuralased suure röövsaagiga eest, ja piirates nad äkki ümber, võitlesid nendega ja tapsid peaaegu kõik, võtsid neli röövilaeva koos kogu saagiga ja viisid endaga Riiga kaasa; nad võtsid neilt ära ka lõpmata hulga lambaid, mis nad kristlikest maadest olid röövinud, ja tõid Riiga. Ja oli suur rõõm kuralastele sündinud kättemaksust.

4. Piiskop aga, ehkki oli väga kurb jätkuvate vaevade ja omade surma pärast, pöördub siiski jälle issanda juurest abi otsides ja oma teekonna ja ürituse tema hoolde usaldades tagasi Saksamaale, kaebab headele ja jumalakartlikele omade kaotuse üle ja otsib mööda külasid ja väljakuid, linnu ja linnuseid, kes seaks end müürina issanda koja ette, kes kinnitaks endale ristimärgi, et minna üle mere, rännata Liivimaale väheste lohutuseks, kes sinna olid jäänud. Ja leidus Yso, Verdeni piiskop, koos Ratzeburgi piiskopi Philippiga ja Paderborni piiskop[4], kes valmistusid järgmisel aastal koos oma rüütlite ja paljude teistega selleks teekonnaks.

5. **ÄRAANDLIKE LIIVLASTE JA KURALASTE VANDENÕUST RIIA LINNA VASTU.** Pärast piiskopi lahkumist ja kuralaste kokkupõrget ristisõitjatega, kui kõik paganad ümberkaudu kuulsid, et kuralased olid tapnud mõned ristisõitjad, läkitasid nad vastastikku saadikuid, esmalt liivlased kuralaste juurde, kuralased nii eestlaste kui ka leedulaste, semgalite ja venelaste juurde, otsides igati nõu, kuidas Riiat hävitada ja kõiki sakslasi kavalusega kinni pidada ja maha tappa. Leedulased aga, arvates, et Koknesesse on jäänud vähesed, tulid suure sõjaväega linnuse alla, ja leides linnuses eest Rodolfi Jerichow'st koos teiste piiskopi meestega, astusid nendega väga ägedasse võitlusse. Paljusid neist tapsid piiskopi sulased ja lätlased oma odadega, minnes linnusest välja nendele vastu, ja mõningaid ammukütid, haavates kindlustuselt. Suutmata nende rünnakut välja kannatada, taandusid leedulased nende eest. Siis läksid mõned juba ammu ristitud liivlased Adja äärest, tulvil oma reetlikkuse sappi, Kuramaale, ja kihutades kogu maa üles Riia kiriku vastu, kogusid tugeva ja suure sõjaväe, osutades, et linna on jäänud väga vähesed, nagu tõeline olukord näitas. Seda kuuldes saatsid linnakodanikud maakuulajad merele.

LINNA PIIRAMISEST KURALASTE POOLT. Kuralased aga, kogunenud terve oma sõjaväega ja olles naabruses neliteist päeva paigal, nõutasid arpudega oma jumalatelt abi ja soodsat

[4] Bernhard III von Oesede, Paderborni piiskop 1203—1223.

aega. Vahepeal pöördusid maakuulajad midagi nägemata tagasi. Siis sõidavad Schladeni krahv[5] ja rüütel Marquard koos teiste ristisõitjatega, kes olid lihavõtte[6] ajal maha jäänud, Saksamaale tagasi minna tahtes oma kahe kogega alla Dünamündesse ja magavad öö kloostris, jättes vähesed laevadele. Ja järgmise päeva koites paistis kogu meri just nagu tumeda pilvega kaetud. Sellepärast seavad mõned nendest, kes laevadel olid, nähes paganate hulka ja suurt sõjaväge enda peale tulevat, end kaitseks valmis, mõned otsivad kloostrist varju. Paganad aga, lootes linna ootamatult vallutada, enne kui mingi kuuldus ette jõuab, sõuavad suure kiiruga linna alla, ründamata ristisõitjate laevu endid. Kuid kalurid põgenevad neid nähes kummaltki poolt Väinat Riiga ja teatavad, et sõjavägi on järgnemas. Kodanikud aga ja sõjateenistuse vennad ja ammukütid, ehkki neid oli vähe, otsivad koos vaimulike ja naistega kõik sõjariistadelt abi, kutsuvad kella helistades, mida löödi ainult sõja ajal, rahva kokku, ja minnes vaenlastele Väina kaldale vastu, haavavad neist paljusid ambudest. Ja kuralased, jättes oma laevad Väinale, seadsid oma sõjaväe väljale ja igaüks kandis enda ees kahest tükist kokkupandud puust lauda ja karjasesaua taolist keppi selle laua toeks. Ja kui päike säras valgetel laudadel, helkisid nendest veed ja väljad. Aga sõjavägi oli suur ja tugev ja lähenes linnale. Ja liivlased ja ammukütid, joostes neile vastu esimese kindlustuse juurde, mis oli väljal linnavärava ees, võitlesid nendega kuni kolmanda päevatunnini[7]. Kodanikud aga pistsid küla, mis oli väljaspool müüre, põlema. Ka oli mõnedel meie omadest kaasas kolmeharulisi raudnaelakesi ja nad pildusid neid teele, mida mööda sõjavägi tuli. Ja kui mõned kodanikest astusid mehiselt lahingusse ja tapsid palju oma laudade all seisvaid vaenlasi, sattusid nad tagasiteel nendele naelakestele ja mõned neist tapeti ja teised pääsesid meie juurde. Pärast seda läks sõjavägi oma laevadele, ja võtnud einet, valmistus uuesti lahinguks. Ja kui nad kuulsid suure kella helinat, ütlesid nad, et too kristlaste jumal õgib ja hävitab nad ära. Ja jälle linna alla minnes võitlesid nad kogu päeva. Ja kui nad väljusid oma laudade tagant tule süütamiseks puid kokku kandma, said õige paljud neist vibumeestelt vigastada. Ja kes neist aga masinate kividest või ammuküttide poolt haavatuna langes, selle tappis ta vend või muu võitluskaaslane kohe päri-

[5] Krahv Heinrich II Schladenist.

[6] 18. IV 1210, kui piiskop ära sõitis.

[7] Päevane tund oli 1/12 päevast aega (päikese tõusust loojanguni). Kuuenda tunni lõpp langes alati keskpäevale. Sel ajal (10. juuli paiku) oli päevane tund umbes 90 minuti pikkune, võitlus kestis umbes kella kaheksani hommikul.

selt, lõiganud pea otsast. Ja kui nad olid linna igalt poolt sisse piiranud ja vägeva tule süüdanud, pöördusid holmlased teisest küljest linna poole, tulles oma hobustel Vana mäe juurde ja ähvardades vaenlasi mõõkadega. Seda nähes taanduvad kuralased linna alt, ja korjanud oma tapetud kokku, pöörduvad laevade juurde tagasi; ja läinud üle Väina, puhkasid nad kolm päeva, põletades oma surnuid ja pidades neile itkud. Toreida liivlased, kuuldes, et kuralased on Riia sisse piiranud, ja ihates linna hävitamist, kogusid kokku arvuka sõjaväe, et tulla kuralastele appi. Olid nimelt mõned truudusetud liivlased ja semgalid ja muud rahvad, kes ootasid kuralaste edu, et tulla kõik korraga kokku linna hävitama. Kuid holmlased tulid samal päeval linna alla, olles tapnud mõned kuralased saartel ja võtnud laevad ära. Rüütel Marquard, tulles Dünamündest tagasi, tungis vaenlaste keskelt läbi linna sisse ja liitus hiljem sõjateenistuse vendade seltsi. Caupo koos kõigi oma sulaste ja sõpradega ja ustavate liivlastega tuli linna järgmisel ööl. Hommiku saabudes tuli Conrad Üksküllast koos ülevaltpoolt liivlastega[8] väljale linna ääres ja kui suur vaatemäng ratsa ja sõjariistadega oli tehtud, tulid linnast kõik tema juurde kokku ja puhkes suur rõõm nende hulgas. Ja nad astusid välja kuralaste vastu ja kutsusid neid võitlusse, olles valmis kas vapralt surema või elama. Ent need, rääkides omade peiete pärast rohkem mures olles rahumeelselt, taandusid kolme päeva pärast. Liivlased aga, kes selles äraandmises süüdi olid, andsid vabatahtlikult hüvitust jumalale ja piiskopi perele, ilma et nende omad mingit viga oleks saanud, ja tõotasid olla edaspidi ustavad. Linn aga, vabastatud jumala armust halastusega sedapuhku paganaist, tänas jumalat ja otsustas, et õndsa Margareeta päeva[9], mil ta piiramisest vabanes, tuleb linnas nüüdsest peale pühitseda. Ka Bertold Võnnust oli samal ajal tulnud lätlastega Ugandist, kus ta oli pannud hulga külasid põlema, tapnud palju paganaid ja teinud neile rohkesti kahju, ja tuli ise ka suure väesalgaga riialastele appi. Kuid kuralaste taandudes pöördus igaüks oma maale tagasi.

6. **KOLMANDAST SÕJAKÄIGUST UGANDISSE.** Pärast seda kogub seesama Bertold sõjaväe, ja temaga läksid piiskopi sulased Siffrid ja Alexander ja paljud teised ja liivlased ja lätlased; ja tulles Ugandisse Otepää linnuse juurde, leiavad nad linnusest väheseid. Sellepärast võtavad linnuses viibijad, omade vähesusest heidutatud, Bertoldi rahusõnadega linnusesse vastu. Piiskopi

[8] Liivlastega Väina äärest Riiast ülesvoolu.

[9] Margareetapäev (karusepäev) on 13. juulil.

sulased koos mõningate liivlastega, teadmata, et Bertold on linnusesse vastu võetud, ronivad teiselt poolt üles linnusesse.

OTEPÄÄ VALLUTAMISEST JA PÕLEMAPANEMISEST. Neile järgneb kogu sõjavägi, nad võtavad ära mäe tipu, hõivavad kindlustuse kantsi, saavad linnuses võimu, tapavad mehed, võtavad naised vangi, röövivad suure saagi; ja mõned pääsesid põgenemise läbi. Siis puhkavad nad mõned päevad sealsamas, ja jaganud röövsaagi omavahel ja süüdanud linnuse põlema, pöörduvad Liivimaale tagasi.

7. **EESTLASTE SÕJAKÄIGUST VÕNDLASTE VASTU JA VÕNDLASTE PIIRAMISEST.** Nõnda oli Liivimaa kirik siis rohketesse hädadesse seatud, sest ta oli paljude naabruses asuvate paganarahvaste ja venelaste vahel, kes kõik olid üheks nõuks võtnud teda hävitada. Sellepärast otsustasid riialased määrata Polotski kuninga juurde saadikud, kas ehk ei saaks leida mingit rahuviisi temaga. Ja saadeti Rodolf Jerichow'st koos mõnede teistega, et nad Venemaale läheksid.

8. Ja kui nad lähenesid Võnnule, ennäe, piirasid eestlased, tulles suure sõjaväega, Võnnu sisse. Ja Rodolf koos omadega pääses sellesse linnusesse. Ja eestlased võitlesid Bertoldi, tema vendade ja võndlastega kolm päeva vana linnuse juures, kus vennad koos võndlastega seni veel elasid. Ja palju eestlasi langes ammuküttide poolt haavatuna, samuti tapeti ka võndlastest mõned vaenlaste odade läbi. Eestlased tegid nimelt suured puulasud, panid neile linnuse süütamiseks tule otsa, ja lohistades metsadest suuri puid koos juurtega, panid kokku kaitsetorni taoliselt, toetades ja kindlustades teiste puudega; ja võideldes alt ja ülevalt, kiusasid nad tule ja suitsuga väga neid, kes linnuses olid. Ja kui sõjapäevi poleks lühendatud, oleksid nad igatahes suuremat kurja teinud, sest mõnede lohakuse tõttu jõudsid kuuldused riialasteni mitte esimesel ega teisel, vaid piiramise kolmandal päeval. Ja sellepärast need, kui olid teele asunud, jõudsid Sigevaldesse[10] neljandal päeval.

LIIVLASTE MALEVAST. Selsamal päeval eestlased, kuuldes, et koos Caupo ja ta sõpradega on saabunud suur hulk liivlasi ja lätlasi, lahkusid Võnnu linnuse alt, ja läinud üle Koiva, puhkasid järve ääres, mis on Beverini teel, magades öösel. Aga vennad Võnnust ja Caupo koos liivlaste ja lätlastega, minnes hommikul järele, võtsid hommikueineks aset sellesama järve ääres ja saatsid maakuulajad ja sõjaväe valvesalga ette, kellest mõned teatasid tagasi pöördudes, et eestlased on väga ägedasti põgenemas

[10] Siguldasse Koiva vasakul kaldal oli ordu ehitanud linnuse.

üle Ümera. Nende sõnu liialt uskudes ruttasid liivlased ja lätlased otsekohe kiiresti neid jälitama, öeldes, et nad ei saa kuidagi riialaste viivitamist ära oodata. Kuid Caupo koos sakslastega ütles: „Oodakem oma vennad ära ja siis me suudame võidelda ja oma tiibu tõstes kõrgele lennata."

ESIMESEST LAHINGUST ÜMERA ÄÄRES. Ent need, põlates selle ära ja pigem sakslaste hukkumist himustades, ajasid eestlasi taga, seades siiski sakslased eelväkke, et ise nende taga minnes ja lahingu tulemust silmas pidades olla paremini valmis kas jälitamiseks või põgenemiseks. Ja nad liikusid edasi Ümera äärde, teadmata, et eestlaste vägi oli peidus metsades Ümera lähedal. Ja äkki nägid nad kogu väge endale vastu tulemas. Siis tõstis sõjateenistuse vend Arnold lipu: „Koondugem ühtekokku," ütles ta, „vennad sakslased, ja vaadakem, kas me suudame võidelda, ja ärgem põgenegem nende eest ega tõmmakem süüd oma rahvale." Ja nad läksid nendele kallale ja tapsid mõned neist ja võitlesid nendega, ja langes Bertold, Caupo poeg, ning ka tema väimees[11] Wane, julge ja vapper mees, ja mõned sõjateenistuse vendadest ja piiskopi sulased Wichmann ja Alder said raskesti haavata.

LIIVLASTE PÕGENEMISEST. Nende selja taga järgnevad liivlased aga pistsid otsekohe põgenema, kui nägid kõikjalt metsadest sõjaväge hulganisti tulevat, ja sakslased jäid üksinda. Seda nähes ja omade vähesust silmas pidades, sest neid oli vaevalt kahekümne ümber, koondusid sakslased kokku ja läksid vaenlastega võideldes otseteed Koiva äärde tagasi. Rodolf Jerichow'st langes odast haavatuna maha, friis Wigbold pani ta uuesti hobusele, ja usaldades hobuse väledust, päästis seesama friis paljud, kord põgenedes, kord vaenlaste juurde tagasi minnes ja kitsastes kohtades neid kinni pidades.

LÄTLASTE MARTÜÜRIUMIST ÜMERA ÄÄRES. Eestlased aga jälitasid niihästi sakslasi kui liivlasi ja lätlaste jalamehi, kes põgenesid paremale ja vasakule. Ja võtnud neist ligi sada kinni, tapsid ühed, teised piinasid julmalt surnuks, viies nad Ümera äärde tagasi. Nende hulgast oli nimelt neliteist, kellest nad ühed küpsetasid elusalt, teistel lõikasid kõrid maha, kiskudes nad riietest paljaks ja teinud oma mõõkadega nende selgadele ristid, ja saatsid nad, nagu me loodame, taevasse märtrite osasaamisse.

Siis pöördusid eestlased kristlasi mõnitades oma maale tagasi ja saatsid kõigisse Eesti provintsidesse sõna, vannutades ja liitu heites, et nad oleksid üks süda ja üks hing kristlaste nime vastu. Nõnda siis Caupo ja liivlased ja

[11] Või õemees.

lätlased, pöördunud lahingust tagasi, nutsid oma tapetuid taga, kurvastades, et paganad need kui hiljuti ristitud olid surmanud. Ja nendega koos leinas kogu kirik, mis oli siis nagu kõva vibu, mida alati pingutatakse ja mis kunagi ei murdu; nagu Noa laev, mida küll suured vood tõstavad, kuid mis ei hukku; Peetruse laevuke, mida lained peksavad, kuid mis põhja ei lähe; naine, keda lohemadu jälitab, aga maha ei rõhu. Sest pärast seda häda järgnes lohutus, pärast kurbust andis jumal rõõmu.

9. **PÜSIVA RAHU TEGEMISEST POLOTSKI KUNINGA JA RIIALASTE VAHEL.** Sest sõjateenistuse vend Arnold koos oma kaaslastega saadeti Polotski kuninga juurde, kas see vahest rahu vastu ei võtaks ja Riia kaupmeestele oma maale teed ei avaks. See, võttes nad sõbraliku tundega vastu ja rõõmustades, ehkki silmakirjaks, nendega koos rahu vaikuse üle, saatis nendega kaasa Ludolfi, aruka ja rikka mehe Smolenskist, et ta Riiga tulles arutaks, mis õiglane ja rahu toov. Pärast, kui nad Riiga tulid ja kuninga tahtmise teatavaks tegid, oli see riialastele meelepärast, ja sõlmiti siis esmakordselt püsiv rahu kuninga ja riialaste vahel, ometi nõnda, et liivlased tasuksid kuningale iga aasta kohustuslikku andamit või piiskop nende eest. Ja kõik rõõmustasid, et seda julgemini võivad nad pidada sõda eestlaste ja teiste paganahõimudega. Nii see ka sündis.

10. **ESIMESEST SÕJAKÄIGUST SOONTAGANASSE.** Nimelt saadavad issanda sündimise püha[12] kätte jõudes ja talve karmuse kõvenedes riialaste vanemad sõna mööda kogu Liivimaad ja Lätimaad ja mööda kõiki Väina ja Koiva linnuseid, et kõik tuleksid ja oleksid valmis teoks tegema kättemaksu eestlaste hõimudele. Ja sõna jõudis Pihkvasse, kellel siis oli meiega rahu, ja väga suur hulk venelasi tuli meie omadele appi. Ja tulid maa vanemad Russin ja Caupo, ühtlasi Ninnus ja Dabrel koos teistega, ja asusid riialaste ja ristisõitjate ees teele ja kogu sõjavägi järgnes Metsepoolesse. Ja võtnud pantvange liivlastelt, keda peeti äraandlikeks, liikusid nad edasi mere äärde, ja minnes otseteed piki mere äärt päeval ja öösel, tulid esimesse provintsi, mida kutsutakse Soontaganaks. Ja teede valvurid põgenesid sõjaväge nähes, et omadele teatada. Aga kes olid sõjaväe hulgas kiiremad, leidsid maakuulajatega ühel ajal küladesse sisse tungides peaaegu kõik oma külades ja kodudes eest. Ja sõjavägi jagunes mööda kõiki teid ja külasid, ja nad tapsid palju rahvast kõigis paikades ja jälitasid neid naaberprovintsides ja võtsid nende hulgast naised ja lapsed kinni ja tulid kokku linnuse juurde. Järg-

[12] Jõulud, 25. XII 1210.

misel päeval ja kolmandal ringi liikudes rüüstasid ja põletasid nad kõik, mis leidsid, ja võtsid hobuseid ja lugematul arvul kariloomi. Sest härgi ja lehmi oli neli tuhat, arvesse võtmata hobuseid ja muid kariloomi ja vange, kellel ei olnud arvu. Ka hukkusid paljud paganad, kes põgenemisega pääsesid metsadesse või merejääle, külmudes pakases surnuks. Neljandal päeval, vallutanud ja maha põletanud kolm linnust, hakkasid nad kogu röövsaagiga maalt lahkuma ja aeglaselt tagasi minnes jagasid selle võrdselt omavahel; ja nad läksid rõõmuga tagasi Liivimaale ja õnnistasid kõik issandat, kes laskis neil vaenlastele kätte maksta; ja eestlased lõpetasid mõnitamise, kuna nad varemini mõnitasid liivlasi ja lätlasi nende omade märtrisurma pärast.

SAMUTI TEISEST SÕJAKÄIGUST. Järgmisel kuuajal[13] tulid liivlased ja lätlased koos riialastega jälle Asti järve äärde kokku, ja kui sakalaste ja ugalaste vägi tuli seal neile vastu, tungisid nad neile peale, et nendega võidelda. Kuid need põgenesid, pöörates selja, ja üks neist jäi maha, kes meie omade juurde tulles teatas, et teine suur sõjavägi Mereäärsetest provintsidest[14] tungib samal ööl teist teed mööda, mis mere ääres on, Liivimaale sisse. Seda kuulnud, pöördusid liivlaste vanemad tagasi igaüks oma kindlustuste juurde, tõtates oma naiste ja laste juurde, et päästa neid vaenlaste eest. Ja kohe järgmisel päeval tulid eestlased, kes varem olid pääsenud, Soontaganast ja teistest ümberkaudsetest provintsidest suure sõjaväega Metsepoolesse; ja et kogu rahvas oli linnustes, pistsid nad tühjad külad ja kirikud põlema ja tegid oma tapaohvritega kirikute ja surnud kristlaste haudade juures palju kõlvatusi. Ja riialased tulid neid taga ajama kokku Toreidasse ja Bertold Võnnust ja Russin kõigi lätlastega Raupa äärde. Seda kuulnud, lahkusid nood parem maalt ega oodanud ära kokkupõrget kristlastega.

SAMUTI SÕJAKÄIGUST SAKALASSE. Kolmandal kuuajal[15] valmistusid riialased piirama Viljandi linnust Sakalas ja kutsusid kokku liivlasi ja lätlasi kõigilt rajadelt ja linnustest, ja ähvardades mittetulijaid karistusega ja ajades hirmu peale, kogusid tugeva sõjaväe. Ja ühes nendega läks Eggelbert, piiskopi õemees, kes sel aastal pidas Toreidas foogtiametit, koos sõjateenistuse vendade ja ristisõitjatega. Ja nad läksid Sakalasse, viies kaasa väik-

[13] S. t. sünoodilisel kuul, ajavahemikul ühest kuu loomisest järgmiseni. Käesoleval juhul 19. I—17. II 1211.

[14] Ladinakeelses tekstis on piibli väljend *Maritima provinciae*. Selle all on arvatavasti mõeldud kas kogu Läänemaad või selle lõunaosa.

[15] 17. II—9. III 1211.

sema masina ehk paterelli ja ambe ja teisi linnuse ründamiseks vajalikke riistu.

11. **VILJANDI LINNUSE ESIMESEST PIIRAMISEST.** Issanda lihakssaamise 1210.[16], kirikupea Alberti 13. aastal toimus esimene Viljandi linnuse piiramine Sakalas sakslaste, liivlaste ja lätlaste poolt. Ja sakslased saatsid liivlasi ja lätlasi kogu ümberkaudset provintsi rüüstama ja toiduainete ja vilja järele. Käies läbi kõik külad, tapsid need palju paganaid ja tõid teised vangidena linnuse juurde. Siis, võtnud ligi kõik vangid, astub linnusele lähemale Bertold Võnnust Russini ja teiste lätlaste ja vanematega. „Kui," lausub ta, „te ütlete lahti oma valejumalate kummardamisest ja tahate koos meiega tõelisse jumalasse uskuda, siis me tagastame nood vangid teile elusana ja ühendame teid endaga vennalikus armastuses rahu sidemetega." Ent nemad, pidades väärituks üldse kuuldagi jumalat ja kristlaste nime, ähvardavad pigemini sõjaga, panevad endale ümber sakslaste sõjariistad[17], mis nad olid riisunud esimeses kokkupõrkes linnuse väravas, ja hooplevad linnuse tipul[18], valmistuvad lahinguks ja pilkavad irvitades oma kisaga sõjaväge. Russin aga ja lätlased, võtnud kõik vangid kinni ja tapnud maha, heidavad need kraavi ja ähvardavad neid, kes linnuses olid, sellesamaga. Vahepeal tapavad vibukütid paljusid ja tõrjuvad kõik kaitsele; teised ehitavad kaitsetorni, liivlased ja lätlased täidavad kokkukantud puudega kraavi põhjast ääreni ja lükkavad kaitsetorni selle peale; lätlased koos ammuküttidega ronivad üles, tapavad noolte ja odadega paljusid kindlustuses ja haavavad paljusid; väga äge võitlus käib viis päeva. Eestlased püüavad süüdata esimest puuvirna, saates linnusest sõiduriistadel ohtralt tuld. Liivlased ja lätlased kustutavad jääd ja lund pildudes ära. Arnold, sõjateenistuse vend, näinud seal vaeva ööd kui päevad, siirdus lõpuks kivist mahapaisatuna märtrite osasaamisse. Ta oli väga jumalakartlik ja alati palvetav mees ja mida ta palus, selle ta, nagu me loodame, saavutas. Sakslased, seades masina üles, purustavad ööd kui päevad kive heites kindlustatud kohti ja tapavad linnuses inimesi ja lõpmatult veoloomi, sest eestlased polnud kunagi midagi sellist näinud ega olnud oma maju niisuguste pealetungide vastu kindlustanud. Liivlased koos lätlastega kõrgendavad puuvirna kuivade puudega kuni plankudeni. Eylard Dolenist tõuseb selle otsa. Sakslased järgnevad talle sõjariistus, kisuvad plangud laiali ja leiavad seestpoolt teise kindlustuse, mida nad ei suuda lammutada. Linnuse

[16] 1211. aastal enne 25. märtsi.
[17] Mõeldud on vist kaitserelvastust.
[18] Nähtavasti kõrgeim kindlusetorn.

omad kogunevad üles, löövad kive ja puid loopides sakslased tagasi. Need panevad alla laskudes tule otsa, süütavad linnuse põlema. Eestlased lõhuvad põlevad plangud ja kindlustuse süüdatud puuosad lahti ja kisuvad laiali. Kui tulekahjule on lõpp tehtud, panevad nad järgmisel päeval kõik tagasi ja allesjäänud kinnitavad end uuesti kaitsmiseks. Aga linnuses oli palju tapetute surnukehasid ja puudus veest ja peaaegu kõik olid haavatud, nii et nad olid juba nõrkemas. Kuuendal päeval ütlevad sakslased: „Kas te ikka veel panete vastu ega tunnista meie loojat?" Selle peale nemad: „Tunnistame teie jumala suuremaks meie jumalatest, ta on meist võitusaamisega painutanud meie meele teda austama. Sellepärast me palume, et te meid säästaksite ja nagu liivlastele ja lätlastele, nõnda paneksite ka meile halastusega peale ristiusu ikke." Sellejärel sakslased, kutsunud vanemad linnusest välja, esitavad neile kõik ristiusu õigused ja tõotavad rahu ja vennalikku armastust.

KRISTUSE USU JA RAHU VASTUVÕTMISEST SAKALASTE POOLT. Rahu üle väga rõõmustades tõotavad nad sellesama ajaga mis liivlased ja lätlased ja sellesama õigusega ristimise sakramendi vastu võtta. Andnud pantvange ja kinnitanud rahu, võtavad nad preestrid selleks linnusesse vastu. Need, piserdades pühitsetud veega kõik majad ja linnuse ja mehed ja naised koos kogu rahvaga ja mingil moel pühitsedes, katehhiseerivad nad enne ristimist, lükates väga suure verevalamise tõttu ristimise sakramendi veel edasi. Ja kui see nii oli toimetatud, pöördus sõjavägi Liivimaale tagasi ja kõik ülistasid issandat paganate pööramise eest.

12. **SÕJA AJAL RIIGA JÄÄNUD KAUPMEESTEST.** Sellejärel lükkasid kaupmehed lihavõttepühade[19] ajal, kuuldes kõigist eestlaste ja teiste ümberkaudsete paganate kavatsustest, kuidas need enne piiskopi ja ristisõitjate saabumist mõtlesid Liivimaa ja Riia linna hävitada, oma teekonna Ojamaale edasi, hoolimata oma kaubaasjadest ja asjatalitustest, ja jäid kõigi oma laevadega kuni ristisõitjate pärale jõudmiseni kohale. Vahepeal saadeti saadikud Eestimaale vaatama, mis paganad teevad. Tagasi tulnud, teatavad need sõjast, toovad rahu tagasi[20] ja paljastavad truudusemurdjate kavatsused.

SÕJAKÄIGUST SAKALASSE. Ja kohe läksid liikvele Caupo ja Bertold Võnnust omadega ja piiskopi sulased ja läksid lähemasse Sakala provintsi ja süütasid põlema kõik külad, kustsaadik nad jõudsid, ja tapsid kõik mehed

[19] 3. IV 1211.
[20] Ilmselt ütlesid eestlased rahu üles.

ja viisid naised ära vangi ja pöördusid Liivimaale tagasi.

SAKALASTE MITMESUGUSTEST SÕJAKÄIKUDEST LÄTLASTE JUURDE. Ja sakalased järgnesid neile ja süütasid nemadki samamoodi kõik külad Asti järve ümbruses ja jõudsid kuni Ümerani välja, ja tapnud mõned lätlased, viisid naisi ja lapsi vangi ja vedasid saaki ära. Nende järel läksid Lembito ja Meme, vanemad Sakalast, teise sõjaväega liikvele minnes üle Ümera ja jõudsid kiriku juurde ja süütasid selle, laastates kõik, mis oli preestri oma, ja kogusid üle kogu kihelkonna kariloomi ja palju saaki ja tapsid inimesi, keda röövisid, viisid naisi ja lapsi ja tüdrukuid vangi; ja tõusis suur häda kõigil Liivimaa rajadel.

RIDALASTE SÕDADEST. Sest sakalased ja ugalased tungisid lätlastele peale, ridalased ja Mereäärsed provintsid kippusid kolme sõjaväega kallale piiskopi liivlastele Metsepooles ja Letegores, nii et üks vägi järgnes teisele, ühed läksid ja teised tulid ega andnud rahu liivlastele päeval ega öösel, vaid jälitades neid niihästi metsade pelgupaikades kui lodudes ja põldudel, tapsid neid ja võtsid naisi vangi ja viisid hulga saaki kaasa, ajades ära nende hobuseid ja kariloomi, ja vähesed jäid neist järele; ja jumal alandas sel ajal tublisti nende äraandlikku meelt, nii et nad muutusid edaspidi ustavamaks. Saarlased, tunginud oma röövilaevadega Koivale ja tõusnud üles Toreidasse, laastasid täielikult kihelkonna Kubeseles, ja rüüstates kogu provintsi ümberringi, tapsid ühed ja viisid teised vangi; ja mõned neist pääsesid, põgenedes Riiga, ja palusid abi paganate kallaletungi vastu. Riialased aga, hoides linna hoolsa valvamisega ja kartes mõningate ebaustavate äraandmist, ootasid piiskopi ja ristisõitjate saabumist.

13. **SÕJATEENISTUSE VENDADEGA SAAVUTATUD ÜKSMEELEST.** Piiskop aga, tulnud selsamal aastal[21] koos sõjateenistuse vendade meistri Wolquiniga Rooma, võetakse kõrgeima ülempreestri poolt väga lahkesti vastu, ja saanud privileegid Liivimaa ja Lätimaa jaotamise kohta ja võtnud vastu uuendatud volituse jutlustada pattude andeksandmiseks, pöördus rõõmuga tagasi. Ja saatnud privileegide ärakirjad Preisimaa kaudu ära, rõõmustas ta suuresti kogu rahvast Liivimaal, nii et need läksid pisarsilmi sõnumitoojaile vastu, sest said pärast sõdade rohkeid kannatusi ka kõrgeima ülempreestri lohutust.

[21] 1210. või 1211. a.

XV

1.

OLMETEIST-KÜMNENDAST AASTAST.

Oli kirikupea kolmeteistkümnes aasta, aga kirikul polnud rahu sõdadest. Kui nüüd piiskop Saksamaalt tagasi pöördus, tulid koos temaga kolm piiskoppi — Philipp Ratzeburgist, Yso Verdenist ja Paderborni piiskop, Helmold Plessest ja Bernard Lippest ja õige palju teisi aadlimehi ja ristisõitjaid, kelle tulek oli kõigile meelepärast, sest vabastas hädaohtudes viibijad.

2. **EESTLASTE SÕJAKÄIGUST ÜMERALE.** Lätlased niisiis, rõõmsad ristisõitjate saabumise üle, tulevad kokku Ümera äärde; ja liikudes vähestega edasi, kohtavad nad suurt paganate väge — ja nende suurt hulka nähes pistsid nad põgenema. Eestlased järgnevad neile Ümera äärde, jälitades neid ja mõningad neist tappes, ja olles läinud kogu öö, tulevad hommikul Raupa äärde ja süütavad kiriku ja kiriku vara; ja käies kogu provintsis ringi, annavad nad külad ja majad tuleroaks, tapavad mehi, veavad naisi ja lapsi vangi, tirides nad metsade pelgupaikadest välja.

CAUPO SÕJAKÄIGUST SAKALASSE. Seda kuuldes lähevad riialased koos ristisõitjatega välja ja tulevad Toreidasse. Kuid paganad pöörduvad nende tulekut kartes kolme päeva pärast kogu oma röövsaagiga kiiresti oma maale tagasi, ja Caupo, minnes mõningate sakslaste ja teistega Sakalasse järele, süütab põlema paljud külad ja Owele ja Purke linnuse, ja võttes rohke saagi, tapab hulga mehi ja viib naisi koos lastega vangi.

3. **RIDALASTE, REVALASTE JA SAARLASTE SUUREST SÕJAKÄIGUST TOREIDASSE.** Vahepeal kutsuvad saarlased ja revalased ja ridalased kokku suure ja tugeva sõjaväe kõigist ümberkaudsetest Mereäärsetest provintsidest, ja nendega olid kaasas kõik vanemad Saaremaalt ja Ridalast ja kogu Eestimaalt, kel oli palju tuhandeid ratsamehi ja veel enam tuhandeid laevadega tulijaid, ja nad liiguvad edasi Liivimaale. Ja ratsamehed koos oma jalameestega tulevad Metsepoolesse ja tõttavad Toreidasse. Teised, tulles üle mere, tõusevad oma röövilaevadel Koivat mööda üles ja kogunevad ühel päeval ja ühel ajal oma ratsameestega Caupo suure linnuse juurde, kus liivlased hirmust paganate ees siis asusid; ja piirates nad igalt poolt ümberringi sisse, asuvad ratsamehed paigale linnuse eespoolses küljes, teised tagapool oma röövilaevade juures jõe ääres. Ja neile lähevad väljale vastu ammukütid, kes Riiast saadetuna valvasid koos liivlastega linnust, haavavad pal-

jusid neist ja tapavad paljud nagu relvitud, kes polnud sõjariistadega vilunud sel määral kui teised rahvad. Pärast seda saadavad eestlased vapramad endi hulgast mööda provintsi maad laastama. Need, süüdates külasid ja kirikuid, tapavad kinnivõetud liivlased, teised viivad vangi; ja võttes hulga saaki, ajavad nad veiseid ja kariloomi oma kogunemiskohale kokku ja paluvad veiseid ja muid kariloomi tappes ja oma jumalaile ohverdades nende armu. Kuid tapetud keha, langedes vasakule küljele, näitab jumalate pahameelt ja halba ennet. Alustatust taganemata, ründavad nad siiski linnuse omi, teevad puuvirnu, kaevavad linnusemäge ja tõotavad seal magedac[1], see on jääda igavesti, kuni nad kas linnuse hävitavad või liivlased oma nõusse pehmitavad, et nad nendega koos sama teed läheksid Riiat hävitama. Ja lausub liivlane linnusest: „Maga magamas"[2], see on: siia jääd sa igaveseks lebama. Niisiis annavad sõjateenistuse vennad Sigevaldes, nähes kõike, mida paganad tegid[3], riialastele teada ja paluvad ristisõitjate abi. Ootamatult tulevad linnuses ümberpiiratud liivlaste saadikud kannavad pisarsilmi ette kõik viletsused, mida liivlastel ja lätlastel oli paganate pärast tulnud kannatada, ja anuvad piiskoppe, et nad oma mehi saates päästaksid oma kiriku. Sedamaid teevad piiskopid, manitsedes oma rüütleid, ristisõitjaile ja kogu rahvale pattude andekssaamiseks kohustuseks, et nad läheksid oma vendadele liivlastele appi ja maksaksid jumala abiga eestlaste paganahõimudele kätte. Ja läksid liikvele sõjateenistuse vennad koos ristisõitjatega ja Helmold Plessest ja rüütlid; pannud oma sõjariistad ümber ja ehtinud hobused, liiguvad nad oma jalameeste ja liivlastega ja kogu kaaskonnaga Koiva äärde, ja läinud üle Koiva ja liikudes kogu öö, jõuavad juba paganatele lähedale; ja korraldanud sõjaväe ja õpetanud teda lahinguks, saadavad nad jalamehed ette mööda suurt teed, mis viib Vendekülasse, ratsamehed aga järgnevad teed mööda, mis on paremal pool. Ja jalamehed läksid ettevaatlikult ja heas korras; ja laskudes, kui hommik saabunud, mäest alla, näevad nad linnust ja paganate sõjaväge, ja org oli nende vahel. Ja sedamaid lõid nad rõõmuga trummi, lõbustades meeste meeli muusikariistadega ja oma lauluga, ja jumala armu endale appi hüüdes tõttavad kiiresti paganatele vastu; ja ületanud oja, peatuvad viivuks, et ühte koguneda. Seda näinud paganad jooksevad, kohkunud kindlast asjast, haaravad kilbid,

[1] Ladina tekstis eestikeelne sõna (vist „magada").

[2] Ladina tekstis eesti- (või liivi-)keelne väljend.

[3] Sigulda linnus oli Kaupo linnusest umbes 2 km kaugusel teisel pool Koivat.

ühed tõttavad hobuste juurde, teised hüppavad üle tara, ühtlasi kogunevad ühtekokku, panevad oma kisaga õhu värisema, jooksevad kristlastele suure hulgaga vastu ja heidavad oma odasid nende peale nagu vihma, kristlased püüavad oma kilpidega odad kinni; kui need on otsa lõppenud, haaravad nad mõõgad, astuvad lähemale ja alustavad võitlust, haavatud langevad — paganad võitlevad mehiselt. Nende vaprust nähes sööstavad rüütlid otsekohe vaenlaste keskele, ajades neile oma ehitud hobustega hirmu peale; nad rabavad paljud maha, löövad teised põgenema, jälitavad põgenejaid ja tapavad, keda nad teel ja põldepidi kätte saanud. Linnuse liivlased jooksevad koos ammuküttidega põgenevaile paganaile vastu, tuulates nad mööda teed laiali ja piirates endi vahel sisse ja tappes; nad ajasid neid kuni sakslasteni välja nii taga, et vähesed neist pääsesid, ja sakslased tapsid ka mõned liivlaste hulgast, kes eestlastega sarnased. Mõned neist küll pääsevad, põgenedes teist teed ümber linnuse Koiva suunas ja tulles oma sõjaväe teise osa juurde. Kuid mäest laskumisel tapavad jälitavad rüütlid neist õige paljud. Seal surmatakse sõjateenistuse vend Everhard ja mõningad meie rüütleist saavad haavata. Vahepeal koguneb sõjaväe teine osa, nähes omade hukku, mäele, mis on linnuse ja Koiva vahel, ja nad valmistuvad kaitseks. Liivlased aga ja kristlaste jalamehed jooksevad saagi kallale, röövivad hobuseid, keda seal oli mitmeid tuhandeid, ja jätavad hooletusse võitluse ülejäänud paganatega. Kuid rüütlid ja ammukütid, rünnates neid, kes on mäel paigal, tapavad neist paljud. Sellepärast paluvad need rahu ja tõotavad ristimise sakramendid vastu võtta. Nende sõnu uskudes viivad rüütlid piiskoppidele sõna, et nad tuleksid neid vastu võtma. Need aga põgenevad öösel oma röövilaevadele ja ihkavad lahkuda alla merele, kuid ammukütid takistavad kummaltki poolt Koivat nende allasõitu. Teised ristisõitjad koos Bernardiga Lippest, tulnud Riiast Koiva äärde, teevad jõele silla, püstitavad sellele puudest ehitised ja võtavad lähenevaid röövilaevu noolte ja odadega vastu — põgenemistee suletakse paganatele kõikjalt. Sellepärast, tulles järgneva öö sügavas vaikuses, kogu oma vara maha jättes, salaja oma röövilaevadest välja, nad põgenesid, ja mõned said otsa metsades, mõned tee ääres näljast ja vähesed neist pääsesid oma maale, et koju sõna viia. Sealt saadud hobuseid oli aga ligi kaks tuhat, ühtlasi oli ka tapetud mehi teist kaks tuhat. Ristisõitjad ja kõik, kes sõjast olid osa võtnud, läksid Riiga tagasi, viies kaasa paganate röövilaevad, umbes kolmsada, peale selle väiksemad laevad, ja jaotasid hobused ja kogu saagi võrdselt oma-

vahel, annetades kirikule osad ja kiites koos piiskoppide ja kogu rahvaga jumalat, kes kohe hulga piiskoppide saabumisel oli andnud nii kuulsusrikka võidu paganate üle. Siis nimelt mõistis Liivimaa kirik, et jumal tõesti võitleb tema eest, sest selles sõjas langes Eestimaa pea, see on Saaremaa vanemad ja Ridala ja teiste provintside vanemad, kes kõik seal tapeti. Ja nõnda pani issand vaikima nende kõrkuse ja alandas vägevate upsakust.

4. **ABT THIDERICI PIISKOPIKS PÜHITSEMISEST.** Liivimaa piiskop niisiis, saanud kõrgeimalt ülempreestrilt volituse ülemeremaades, mis jumal Liivimaa kiriku läbi ristiusu alla heidab, peapiiskopi asemel piiskoppe nimetada ja ametisse pühitseda, võttis Theoderici, tsistertslaste ordu abti Dünamündes, endale jätkuvas töös abiliseks, ja lubades piiskopkonna Eestimaal, pühitses ta piiskopiks.

KRAHV BERNARDI ABTIKS PÜHITSEMISEST. Bernardi Lippest aga pühitses ta abtiks. Seda krahv Bernardit, kes kunagi veel oma maal oli palju taplusi, põletamisi ja rööve toime pannud, oli jumala karistusel tabanud jalgade nõrkuse häda, nii et teda mõlemast jalast lombakana hulga päevi korvis kanti. Seetõttu südametunnistusest vaevatuna võttis ta vastu tsistertslaste ordureeglid, ja õppinud mõne aasta ordukorda ja teadust, sai isand paavstilt jumalasõna kuulutamise ja Liivimaale minemise volikirja; ja nagu ta ise sageli on jutustanud — kui ta oli võtnud ristimärgi õndsa neitsi maale[4] minekuks, muutusid pöiad kohe kindlaks ja jalad said jälle terveks; ja kohe Liivimaale saabumisel pühitseti ta Dünamünde abtiks ja sai hiljem semgalite piiskopiks.

5. **MÕÕDU[5] SISSESEADMISEST KÜMNISE ASEMEL.** Ka liivlased, pärast paljusid sõdade raskusi rõõmutsedes niihästi piiskoppide saabumise kui ka võidu pärast oma vaenlaste üle, tulevad Väina äärest ja Toreidast ja kõigilt Liivimaa rajadelt kokku, anudes piiskoppe ja paludes endil kergendada kristlaste kohustusi ja eriti kümnist, tõotades igavest ustavust niihästi sõdades paganate vastu kui ka kõigis ristiusu asjades. Nende sõnadega nõusse jäädes sisendavad piiskopid Riia piiskopile, et kui ta nende tahtmise rahuldab, saab ta nad endale alati ustavaks. Ja see, ihates omasid isaliku armuga soosida ning ka silmas pidades ähvardavaid ränki sõdu ümbruskonna paganahõimudega, seadis nende palvel kümnise asemele mingi vakamõõdu, mis oli kaheksateistkümmend sõrme[6], tasuda igalt hobuselt aastas,

[4] Maarjamaale ehk Liivimaale.

[5] Kindlamääralise viljamaksu.

[6] Tõenäoliselt oli tegemist silindrikujulise vakaga, mille kõrgus ja põhja läbimõõt oli 18 tolli. Selle maht võis olla umbes 52 l (või umbes 70 l).

ja kinnitas nelja piiskopi ürikute pitserdamisega; siiski nõnda, et kui nad kunagi, unustanud oma ustavuse, segaksid end uskmatute sepitsustesse ja rüvetaksid paganate usukommetega oma ristimise sakramenti, peavad nad sellest peale tasuma kümnist ja täielikult pidama teisi ristiusu kohustusi.

6. Kui see nii oli korraldatud, läks kirikupea Albert, jätnud kolm piiskoppi Liivimaale ja usaldanud enda asemele neljanda, just siis ametisse pühitsetu, uuesti Saksamaale koguma ristisõitjaid ja mida oli vaja tulevaks aastaks, et Liivimaa kirik suuremasse hädaohtu ei satuks, kui kord ristisõitjad tulemast lakkavad.

7. **BEVERINI LINNUSE TEISEST PIIRAMISEST.** Vahepeal kutsuvad sakalased ja ugalased, seni veel terved ja puutumata, suure sõjaväe kokku, tungivad lätlaste provintsidesse, ja ajades neid välja metsade pelgupaikadest, võtavad kinni paljud Russini sugulastest ja sõpradest ja löövad maha; ja rüüstanud Trikātas Talibaldi ja ümberkaudseid provintse, kogunevad nad Beverini linnuse juurde. Ja olles piiranud linnust ja võidelnud kogu päeva lätlastega ja kandnud vägeva tule kokku, ütlevad lõpuks: „Kas te olete unustanud oma tapetud Ümera ääres, et te veel ei anu meilt rahutegemist?" Ent need vastu: „Kas teiegi ei mäleta enam oma vanemaid ja lugematuid Toreida all tapetuid, et usuksite koos meiega ühteainsasse jumalasse ja võtaksite vastu ristimise koos igavese rahuga?" Seda kuulnud, nad vihastasid, ja pöördudes linnuse alt minema, läksid kiiresti koos röövsaagiga oma maale tagasi.

PÕHJATUKS NIMETATAVAST SÕJAKÄIGUST PIKI MERERANDA SAKALASSE. Ent Beverini lätlaste vanemad Dote ja Paike, läinud Riiga, palusid härdasti abi sakalaste vastu. Ja ristisõitjad, minnes liikvele koos sõjateenistuse vendadega, ja Theoderic, piiskopi vend, ja Caupo koos kõigi liivlastega ja Bertold Võnnust lätlastega, olles kogunud Metsepooles suure sõjaväe, liikusid edasi mere äärde ja käisid kolme päeva tee piki randa, ja pöörates sellejärel sakalaste provintsi suunas, läksid kolm päeva edasi kõige viletsamat teed pidi mööda metsi ja soid, ja nende hobused nõrkesid teel ja peaaegu sada neist kukkus maha ja lõppes; ja lõpuks seitsmendal päeval jõudsid nad küladeni ja jagunesid mööda kogu maad laiali ja tapsid mehed, keda leidsid, võttes kõik lapsed ja neiukesed kinni, ja ajasid hobused ja kariloomad kokku Lambite küla juurde, kus oli olnud maja[7], see on nende kogunemiskoht; ja järgmisel päeval saatsid nad liivlasi ja lätlasi metsade pimedaisse pelgupaika-

[7] Ladina tekstis eestikeelne sõna.

desse, kus eestlased ennast varjates peidus olid, ja nad leidsid õige palju mehi ja naisi ja vedasid need metsadest välja koos kogu varaga, ja löönud mehed maha, viisid muu maja juurde. Ja kaks lätlast, Dote ja Paike, läksid külasse ja äkki tormasid üheksa eestlast nende kallale ja võitlesid nendega kogu päeva; ja lätlased, haavates ja tappes paljusid neist, langesid lõpuks ka ise. Kolmandal päeval, läinud üle Pala jõe, laastasid vapramad sõjaväe hulgast kogu selle provintsi, mida nimetatakse Nurmegundeks; ja pistes kõik külad põlema ja tappes mehed, viisid nad naised ja hobused ja kariloomad kaasa ja jõudsid kuni Järvamaani välja. Pöördunud öösel tagasi ja korraldanud mängu suure kisaga ja kilpide tagumisega, süütasid nad järgmisel päeval linnuse[8] ja pöördusid teist teed minnes rõõmuga Liivimaale tagasi, jagades kogu röövsaagi võrdselt omavahel.

KATKUST. Ja puhkes suur katk üle kogu Liivimaa ja inimesed hakkasid haigestuma ja surema, ja suri väga suur osa rahvast, alates Toreidast, kus paganate surnukehad lebasid matmata, kuni Metsepooleni ja nii Idumea kui lätlaste ja Võnnuni; ja surid vanemad, keda kutsuti Dabreliks ja Ninnuseks, ja paljud teised. Samuti oli suure suremise nuhtlus Sakalas ja Ugandis ja teistel Eestimaa aladel; ja paljud, kes olid põgenedes pääsenud mõõgahoobist, ei suutnud pääseda kibedast katkusurmast.

LÄTLASTE MITMEST SÕJAKÄIGUST UGANDISSE. Beverini lätlased aga, minnes jälle vähestega Ugandisse, võtsid seal kinni küladesse toiduainete järele tagasi minevaid eestlasi, tapsid, kes iganes oli meessugu, naised jätsid alles ja viisid endaga kaasa ja tõid palju saaki. Ja kui nad olid koju tagasi minemas, tulid neile teel vastu teised lätlased, kes taas läksid Ugandisse; mis ühed olid järele jätnud, võtavad teised, mis ühed olid tegemata jätnud, teevad teised tasa, kes oli ühtede käest pääsenud, tapetakse teiste poolt; provintsidesse ja küladesse, kuhu ühed ei jõudnud, tulevad nende järel teised ja pöörduvad palju saaki ja vange kaasa vedades tagasi. Ja tagasipöördumisel tulevad neile teel jälle teised lätlased vastu, kes lähevad Ugandisse; need viivad täielikult lõpule, mis jäi eelmistel lõpule viimata. Sest nad tapavad kõik mehed, keda nad kätte saavad, ei säästa rikkaid ega vanemaid, vaid mõistavad kõigile mõõgateraga kohut. Russin aga, nii nagu teisedki, kättemaksuks oma sõprade eest küpsetas kõigist, keda kätte sai, ühed elusalt, teised saatis muul viisil hirmsasse surma.

SÕJAKÄIGUST ALISTESSE. Kui ka need pöördusid tagasi oma linnustesse, läksid väikese hulgaga

---

[8] Tõenäoliselt Lõhavere (Leole) linnus.

liikvele jälle teised Beverini lätlased; ja minnes läbi metsade Sakala provintsi, mida kutsutakse Alisteks, ja leides kõik oma majadest, lõid nad maha suurest väiksemani, ja tapnud neist paljud, viisid kaasa naisi ja hobuseid ja kariloomi ja jagasid omavahel koos kogu röövsaagiga. Sellest kohkunud Alistegunde ja ühtlasi ka teised sakalased läkitasid oma saadikud Riiga ja said rahu, andnud oma poisse pantvangideks, ja nad lubavad ühtlasi vastu võtta ristimise sakramendi.

SÕJAKÄIGUST ÜLE JÕE. Ka Theoderic, piiskopi vend, oma sulastega ja Bertold Võnnust, kogunud sõjaväe, lähevad Ugandisse, kui talv on juba tagasi tulemas; ja leides kogu maa lätlaste poolt laastatud ja Tartu linnuse, mille lätlased olid samuti varem maha põletanud, maha jäetud, lähevad nad üle jõe, mida nimetatakse Emajõeks, ja tungivad küladesse, ja leides väheseid, liiguvad edasi metsadesse, kus paganad olid kõige tihedamas rägastikus teinud mingi raidtõkke ja kõikjal ümberringi raiunud suured puud maha, et sõjaväe tulles päästa seal ennast ja oma vara.

PAGANATE RAIDTÕKKE VALLUTAMISEST. Nad tormavad niisiis lähenevale kristlaste sõjaväele julgesti vastu, ja kaitstes end tee raskuse tõttu õige kaua, kuid suutmata lõpuks hulgale vastu panna, pööravad selja ja tormavad metsadesse. Kuid teised jälitavad põgenejaid ja löövad kinnivõetud maha, viivad naised ja lapsed vangi, ajavad hobuseid ja palju kariloomi ära, riisuvad palju vara. Sest sinna oli kokku põgenenud inimesi kogu sellest provintsist[9] ja neil oli kogu vara kaasas. Ja jaganud kogu saagi omavahel, läksid nad koos vangidega Liivimaale tagasi.

ESIMESEST SUUREST SÕJAKÄIGUST JÄRVAMAALE. Pärast issanda sündimise püha[10] pühitsemist aga, kui saabub karm pakane ja põhjatud teed kinni külmuvad, saadavad piiskopid sõna mööda kõiki Liivimaa linnuseid ja kõiki lätlaste provintse, et need tuleksid koos sakslastega sõjakäigule; ja saates välja oma rüütlid koos ristisõitjatega ja sõjateenistuse vendadega, määrasid nad sõjaväe kogunemise Beverini linnuse juurde. Ja nendega läks Eestimaa piiskop Theoderic; ja pühitsenud issanda ilmumise püha[11], liikusid nad edasi Ugandisse, ja oli nelja tuhande ümber sakslasi, jalamehi ja ka ratsamehi, ja liivlasi ja lätlasi teist niipalju. Ja nad läksid Tartu provintsi, ja läinud üle Emajõe, tulid raidtõkke juurde, mille kristlased olid enne ära lõhkunud; ja kui ristisõitjad seal puhkasid, liikusid liivlased ja lätlased ja kes olid sõjaväe hulgast kiiremad edasi

[9] Ilmselt Jogentaganast.
[10] Jõulud, 25. XII 1211.
[11] Kolmekuningapäev, 6. I 1212.

Vaigasse, ja rüüstates kogu provintsi, kogunesid Somelinde linnuse juures. Järgmisel päeval tulid nad omade juurde Vaigasse, ja puhates kolm päeva, rüüstasid kogu maa ümberkaudu ja andsid majad ja külad tuleroaks, ja võttes paljud kinni ja tappes paljud ära, said ohtralt saaki. Ja liikudes neljandal päeval edasi Järvamaale, jaotasid nad sõjaväe mööda kõiki provintse ja külasid laiali, ja võtnud palju paganaid kinni, lõid need maha ja viisid naisi ja lapsi vangi, röövides palju kariloomi ja hobuseid ja saaki — ja külas, mida kutsutakse Karedaks, oli nende kogunemine; kõik, mis ümberkaudu oli, laastasid nad põletamisega. Aga Kareda küla oli siis väga ilus ja suur ja rahvarohke, nagu olid kõik külad Järvamaal ja kogu Eestimaal, mida kõiki hiljem meie omad sageli laastasid ja põletasid. Kolme päeva pärast kogu saagiga tagasi pöördudes põletasid nad läheduses olevaid külasid ja provintse, nimelt Mõhut ja Nurmegundet, ja jõudsid nii lõpuks välja järve äärde, mida kutsutakse Võrtsjärveks, ja läksid mööda jääd liikudes rõõmuga Liivimaale tagasi.

8. **VENELASTE SÕJAKÄIGUST.** Nüüd läks Novgorodi suurkuningas Mstislav, kuuldes sakslaste sõjaväge Eestimaal olevat, ise ka viieteistkümne tuhande mehega liikvele ja läks Vaigasse ja Vaigast liikus edasi Järvamaale, ja leidmata sakslasi, läks edasi Harjumaale ja piiras Varbola linnust ja võitles nendega mõne päeva; ja linnuse omad lubasid talle, et ta lahkuks, seitsesada marka nogaatasid ja ta pöördus oma maale tagasi.

9. **PREESTER SALOMONI SAKALASSE LÄKITAMISEST.** Pärast sakslaste sõjakäigult Riiga tagasitulekut läkitas aga Eestimaa piiskop oma preestri Salomoni Sakalasse, et ta juhiks neid usukuulutuse sõnaga ja pühitseks ristimise sakramenti, mille nad juba ammu olid tõotanud vastu võtta. Ja ta tuli Viljandi linnusesse ja mõned võtsid ta seal vastu ja tervitasid teda nagu Juudas issandat tervitas — suu, mitte aga südame tervitusega. Ja jutlustades neile lunastusesõna, ristis ta neist mõned. Kuid sakalased ja ugalased, kuuldes, et venelaste sõjavägi on Eestimaal, kogusid sõjaväe kõigist oma provintsidest. Niisiis lahkus preester Salomon, kui ta nende kogunemisest kuulis, koos omadega linnusest ja mõtles Liivimaale tagasi minna.

PREESTRI JA TEMA KAASLASTE TAPMISEST. Kuid Lembito Sakalast, võtnud salga eestlasi, ajas preestrit taga ja tappis ta öösel, kui oli leidnud, ja tema tõlgid Theoderici ja Philippi koos mõningate teistega, kes kõik langesid Kristuse usu eest ja siirdusid, nagu loodame, märtrite osasaamisse. Seesama Philipp aga oli leedulaste hõimust ja piiskopi õukonnas üles kasvatatud ja

niivõrd ustavaks tehtud, et teda läkitati kuulutajana teisi paganahõime õpetama, ja nii nagu ta sai märtrisurma osaliseks, nõnda on ta ka ära teeninud saama igavese õndsuse osaliseks.

10. Lembito aga pöördus pärast nende tapmist tagasi oma sõjaväe juurde ja venelaste Eestimaal viibides läksid nad vahepeal ise Venemaale, ja tungides Pihkva linna sisse, hakkasid rahvast tapma; kui aga venelased kära ja kisa tegid, tulid nad saagiga ja mõnede vangidega kiiresti põgenedes tagasi Ugandisse; ja tagasipöördunud venelased leidsid oma linna rüüstatud[12].

11. **RAHU UUENDAMISEST EESTLASTEGA.** Siis saatsid liivlased, lätlased ja eestlased, olles katku ja nälja tõttu, mis püsisid visalt nende kallal, sõja raskustest tülpinud, vastastikku saadikuid ja tegid rahu, jätnud riialased välja. Ja kui sõjad lakkasid, lakkas sedamaid nälg ja inimeste suremine.

12. **PIISKOPPIDE TAGASIPÖÖRDUMISEST SAKSAMAALE.** Pärast seda kui mere- ja Väina jää oli lagunenud, pöördusid Verdeni ja Paderborni piiskop oma ristisõitjatega Saksamaale tagasi ja Riiga jäi Philipp, Ratzeburgi piiskop. Ta oli keiser Otto õukonnas olnud kõrgemate hulgast ja kui ta vastu kuulutati kirikuvande otsus, tuli ta ise, et juuresolemisest pääseda, neljaks aastaks ristisõitjana Liivimaale[13].

13. Pärast nende ärasõitu pahandasid Pihkva venelased oma kuningakese Vladimiri peale, sest ta oli oma tütre andnud naiseks Riia piiskopi vennale, ja ajasid ta koos perega[14] linnast ära[15]. Põgenedes Polotski kuninga juurde, sai ta sellelt vähe lohutust, mistõttu sõitis oma meestega alla Riiga, kus ta väimees ja piiskopi pere ta auga vastu võtsid.

XVI

ELJATEIST-KÜMNENDAST AASTAST. 1.

Oli issanda lihakssaamise tuhande kahesaja kaheteistkümnes ja ülemkarjase neljateistkümnes aasta ja Liivimaa kirik rõõmutses ta päralejõudmisest koos ristisõitjatega. Ja kõik tõttasid koos kuningas Vladimiriga teda jumalakiitusega vastu võtma; ja piiskop andis kuningale õnnistuse ja kallimeelsuses kingitusi kõigest, mis ta oli Sak-

[12] Novgorodi ja Pihkva kroonikad nimetavad Pihkva põletajatena (ajavahemikus 20. V – 29. VI 1212) leedulasi.

[13] Lahkus Liivimaalt juunis 1215.

[14] „Pere" (lad. *familia*) on siin kasutatud mitte perekonna, vaid laiemas tähenduses, pidades silmas kodakondseid, teenijaskonda.

[15] Aprillis või mais 1212.

samaalt kaasa toonud, ja laskis heasoovlikkusepüüdes tema eest kõige poolest küllaldaselt hoolitseda.

EESTLASTE SÕJAKÄIGUST KOIVA JÕESUHU JA RAHU UUENDAMISEST KOLMEKS AASTAKS. Eestlased aga olid suure sõjaväega kõigist Mereäärseist provintsidest kokku tulnud ja püsisid Koiva jõesuus, pidades enda juures riialaste saadikut Isfridi; kuulnud piiskopi ja ristisõitjate saabumisest, saatsid nad ta Riiga tagasi, olles piinanud mitmel viisil. Ja ise läksid nad põgenedes oma maale tagasi. Sellejärel läkitasid liivlased ja lätlased saadikud Eestimaale ja soovitasid uuendada rahu, mis nad omavahel olid teinud. Ja eestlased rõõmustasid ja saatsid nendega koos oma mehed Toreidasse; ja kutsuti piiskop koos sõjateenistuse vendadega ja vanematega Riiast ja need tulid eestlaste saadikutega kokku, uurides, mis on õige ja mis on nii paljude sõdade põhjuseks. Ja pärast paljusid vaidlusi tehti lõpuks kolmeks aastaks rahu kõige poolest, jättes siiski sakalased kuni Pala jõeni piiskopi ja sakslaste võimu alla, et nemad, kes pantvange andes olid lubanud ristiusu vastu võtta, ristiusu õiguse ja ristimise täielikult vastu võtnuna rõõmu tunneksid. Kui eestlastega rahu tehtud, jäi niihästi Riias kui ka Liivimaal ja Eestimaal inimeste suremine järele, ent sõdadest polnud siiski rahu. Sest mõned truuduseta liivlased, kes ikka veel olid verejanulised pojad, kiskudes lõhki ema — kiriku rindu, otsisid igasugust nõu, kuidas sõjateenistuse vendi, kes Sigevaldes olid, kurja kavalusega kinni pidada ja ära petta, et kui nemad maalt välja heidetud, hõlpsamini piiskopi peret koos muude sakslastega välja lüüa.

2. **POLOTSKI KUNINGA KOKKUSAAMISEST RIIA PIISKOPIGA JA RAHU UUENDAMISEST.** Vahepeal saatis Polotski kuningas sõna ja kutsus piiskoppi, määrates ette päeva ja koha, et see tuleks Jersika juures tema ette vastust andma kunagi tema maksualuste liivlaste kohta ja et nad läbi rääkides valmistaksid kaupmeestele ette ohutu tee Väinal ja rahu uuendades suudaksid hõlpsamini leedulastele vastu panna. Piiskop aga, võtnud kaasa oma mehi ja kuningas Vladimiri koos sõjateenistuse vendadega ja liivlaste ja lätlaste vanematega, läks ülesjõge kuningale vastu. Ja temaga koos läksid kaupmehed oma laevadega ja kõik panid endale sõjariistad ümber, püsides valvel leedulaste varitsuse pärast Väina mõlemal kaldal. Ja tulnud kuninga juurde, hakkasid nad temaga arutama seda, mis õiglus nõudis. Kuningas aga, kõnetades piiskoppi kord meelitustega, kord karmide ähvardustega, palus, et too jätaks liivlaste ristimise järele, kinnitades olevat enda voli oma orje liivlasi ristida

või ristimata jätta[1]. Sest venelaste kuningail on kombeks, kui on mõne rahva alistanud, seda mitte ristiusu alla heita, vaid sundida maksma endale andamit ja raha. Kuid piiskop arvas, et pigem tuleb kuulata jumala kui inimeste sõna, enam taevase kui maapealse kuninga sõna — selle järgi, mis ta ise oma evangeeliumis käsib, öeldes: „Minge õpetage kõiki rahvaid, ristides neid isa ja poja ja püha vaimu nimel.“ Ja seetõttu kinnitas ta visalt, et ei tagane alustatust ega jäta kõrgeima ülempreestri poolt tema peale pandud usukuulutamise ametit unarusse. Kuid ta ei keelanud ka andmast kuningale tema andameid — selle järgi, mis issand jälle ütleb oma evangeeliumis: „Andke keisrile, mis keisri kohus, ja jumalale, mis jumala kohus“, sest ka piiskop ise oli omalt poolt mõnikord seda maksu liivlaste eest kuningale tasunud. Liivlased aga, tahtmata kahte isandat teenida, nimelt nii venelasi kui sakslasi, käisid piiskopile ühtesoodu peale, et ta nad päriselt venelaste ikkest vabastaks. Kuid kuningas, jäämata sõnade õigete põhjendustega rahule, vihastas lõpuks, ähvardas anda tuleroaks kõik Liivimaa linnused ja ühtlasi ka Riia enda, käskis oma sõjaväel linnusest välja tulla, ja lastes paista, nagu astuks ta sakslastega võitlusse, seadis väljal kogu oma rahva koos oma vibuküttidega üles ja hakkas nendele lähenema. Siis astusid kõik piiskopi mehed koos kuningas Vladimiriga ja sõjateenistuse vendadega ja kaupmehed, olles sõjariistad ümber pannud, kuningale julgesti vastu. Ja kui nad jõudsid vastamisi, manitsesid kuningat Johannes, Õndsa Maarja kiriku praost, ja kuningas Vladimir koos mõningate teistega, minnes keskele vägede vahele, et ta ei häiriks oma sõnadega vastset kirikut, et ka teda ennast koos ta rahvaga ei häiriks sakslased, kes olid kõik tugevad oma sõjariistus ja kel oli suur himu võidelda venelastega. Nende südidusest kohkunud, käskis kuningas oma sõjaväel tagasi minna, ja siirdunud piiskopi juurde, avaldas talle austust, tervitades teda kui vaimulikku isa, samuti võttis see teda ennast kui poega vastu. Ja jäädes kõneluse ajaks kokku, arutasid nad läbirääkimisel hoolikalt kõike, mis rahusse puutus.

RAHU SÕLMIMISEST KUNINGAGA JA LIIVIMAA VABAKS JÄTMISEST. Siis lõpuks jättis kuningas, võib-olla jumala sisendusest õppust võttes, kogu Liivimaa vabana isand piiskopile, et nende vahel kinnitataks igavene rahu niihästi leedulaste kui teiste paganate vastu ja kaupmeestele oleks alati tagatud vaba tee Väinal. Ja kui see oli toime-

[1] Ristimine pani vastristitud feodaalsesse sõltuvusse ristimist korraldavast feodaalisandast.

tatud, pöördus kuningas, sõites koos kaupmeestega ja kogu oma rahvaga Väinat pidi üles, rõõmuga oma linna Polotskisse tagasi. Aga ka piiskop koos kõigi omadega, sõites veel suurema rõõmuga alla, läks Liivimaale tagasi.

3. **LÄTLASTE TÜLIST SÕJATEENISTUSE VENDADEGA JA LIIVLASTE VANDENÕUST KOOS LÄTLASTEGA.** Pärast nende tagasipöördumist puhkes põldude ja mesipuude pärast suur tüli Võnnu sõjateenistuse vendade ja Autine lätlaste vahel, kes siis olid piiskopi osas[2]. Ja et vennad olid mõnele lätlasele ülekohut teinud, jõudis kaebus piiskopini ja isand piiskop läks liikvele koos auväärse isanda Philippiga, Ratzeburgi piiskopiga, ja kutsus sõjateenistuse vennad koos liivlaste ja lätlastega nõupidamisele, et tüli vaigistamisega tuua nad tagasi endisele üksmeelele. Ja nad vaidlesid üksteisega sõneldes kaks päeva ega suutnud omavahel mingile rahukokkuleppele jõuda. Sellepärast sõlmisid liivlased ja lätlased sakslaste juurest lahkudes omavahel vandenõu ja kinnitasid oma vandenõu paganate kombel mõõkadele astumisega. Nende hulgas esimene oli Caupo, kelle sõnad olid sedamoodi, et ta kunagi ei tagane Kristuse usust, kuid astub piiskopi ees liivlaste ja lätlaste eest välja, et neil kergendataks ristiusu kohustusi. Kuid kõik teised, tema kavatsusest hoolimata, astusid vandenõusse sõjateenistuse vendade vastu ja mõtlesid kõik sakslased ja Kristuse nime liivlaste maalt välja lüüa. Seda näinud, pöördusid piiskopid ja sõjateenistuse vennad koos kõigi oma sõpradega, kes olid ühes nendega tulnud, igaüks oma kindlustusse tagasi.

TOREIDA LIIVLASTE VANDENÕUST JA LIIDUST KRISTUSE NIME JA RIIALASTE VASTU. Siis kogunesid Sattesele liivlased oma linnusesse ja saatsid lenevardelastele, holmlastele ja toreidalastele ja kõigile liivlastele ja lätlastele sõna, et nad nõu peaksid. Ja kõik olid nendega nõus ja hakkasid kindlustama kõiki oma linnuseid, et kui vili koristatud, ootamatult linnustesse tagasi tõmbuda. Ja jutt sai teatavaks Danielile Lenevardest, kes oli seal foogtiameti pidaja, ja ta laskis kinni võtta selle provintsi liivi vanemad, kes olid õelate kavatsuste kaasteadjad, ja heitis nad köidikuisse ja süütas nende linnuse põlema.

ÄRAANDJATE LINNUSTE PÕLETAMISEST. Samuti lasksid riialased, mõistes holmlaste väga pahu mõtteid, hävitada ülemise osa nende kivilinnusest, mille oli ehitanud nende esimene piiskop Meynard. Ja Toreidas lasksid nad öövaikuses toreidalaste linnuse põlema süüdata, et need pärast linnusesse kogunemist riia-

[2] Autine oli 1209—1213 piiskopi, hiljem ordu valduses.

laste vastu tõsisemaid võitlusi ette ei valmistaks. Nii tehti pärast linnuste põletamist truudusetute nõu tühjaks. Sattesele liivlased aga, kes juba ammu olid oma linnusesse taandunud, hakkasid Sigevalde sõjateenistuse vendade vastu sõda alustades nende peret jälitama ja mõningaid neist tapma. Ent need, minnes välja Sigevalde linnusest, mille nad olid hiljuti ehitanud, ajasid neile vastuastujad põgenema, ja jälitades neid, tapsid mõned neist. Ka lõid liivlased, eelmistest arvukamad ja tugevamad, nad nende linnusesse tagasi, astudes neile uuesti vastu ja neid taga ajades ja mõned nendest tappes. Ja sel kombel võitlesid nad mitu päeva. Ja piiskop kuulis nende tülist, ja läkitanud saadikud, päris järele nende sõja põhjust. Ja liivlaste saadikud tulid Riiga, ja esitades palju kaebusi sõjateenistuse vendade meistri Rodolfi peale, teatasid, et neilt on ära võetud põlde ja niite ja vara. Ja piiskop saatis preester Alebrandi, kes oli nad ristinud, koos mõningate teistega; ja läinud sinna, nägid need asjata vaeva ega suutnud tüli ennast lõpetada. Ka piiskop ise tuli koos Ratzeburgi Philippiga Toreidasse, ja kutsunud liivlased koos sõjateenistuse vendadega, kuulas nende tüliasja. Ja liivlased oma sõjariistadega istusid teisel pool jõge ja kõnelesid sakslastega ja süüdistasid sõjateenistuse vendi paljus. Ja piiskop lubas, et kõik ülekohtuselt äravõetu tagastatakse. Mis puutub aga sellesse, mis nad olid võtnud ära nende üleastumiste pärast, siis seda ei lubanud nad tagastada, sest selle olid nad õigusega omandanud. Ja tarkade meeste nõuandel nõudis piiskop nende poisse pantvangideks, et nad ristiusust ei taganeks. Kuid nemad ei mõelnud mitte pantvange anda ega piiskopi või sõjateenistuse vendade sõna kuulata, vaid ristiusu koos kõigi sakslastega maalt välja juurida. Sellest aru saades läksid piiskopid Riiga tagasi. Kuid neile järgneja palus pisarsilmi, et saadetaks uuesti Ratzeburgi piiskop koos praostiga [vaatama], kas nad ehk on rahunenud ja õndsakstegeva õpetuse manitsused ikkagi vastu võtnud. Ja saadeti nende liivlaste juurde Ratzeburgi Philipp koos praost Johannesega ja Theodericiga, piiskopi vennaga, ja Caupoga ja õige paljude teistega. Ja kõik võtsid koos liivlastega istet nende linnuse ees, arutades rahu ja õigluse asju. Kuid mõned neist, tulles selja tagant, teatasid valelikult, et sõjateenistuse vennad rüüstavad sõjaväega provintsi. Siis võtsid nad praosti ja Theoderici, piiskopi venna, ja foogt Gerhardi ja rüütlid ja vaimulikud koos kõigi sulastega suure kisa ja käraga kinni, vedasid linnusesse ja panid nad vahi alla, pekstes neid. Ja nad tahtsid piiskopi kinni võtta, kuid neid takistas ja ähvardas tema preester ja tõlk Henric lätlaste

hulgast. Aga nende kisa ja märatsemise lakates palus piiskop talle ta praost koos kõigi teistega tagasi anda ja lisas ähvardusi sellise mõnitamise eest. Ja kõik toodi tagasi ja piiskop manitses neid ikka ja jälle, et nad ei põlgaks ristimise sakramente, ei teotaks oma ristiusu ega jumala austamist ega pöörduks paganausku tagasi, ja nõudis kaht või kolme nende poisikest pantvangiks. Ent nemad, vastates küll lahkesti, ei hoolinud pantvangide andmisest. Ja lausub piiskop: „Oo teie, uskmatu südamega ja karmi palgega ja libitseva keelega, tundke ära oma looja." Ja ütleb, et kas nad vahest ei teeks rahu, tunnistaks tõelist jumalat ja ei jätaks maha paganate kombetalitusi. Aga midagi saavutamata, vaid just nagu oleks asjata õhku peksnud, pöördusid nad Riiga tagasi. Ja liivlased ei hakanud sellest sugugi vähem sõdima sõjateenistuse vendade vastu.

4. **SATTESELE LINNUSE PIIRAMISEST JA SELLE VALLUTAMISEST.** Piiskop Albert niisiis, tahtes lusted nisust eraldada ja maal tekkinud kurja välja juurida, enne kui see rohkeneb, kutsub kokku ristisõitjad koos sõjateenistuse meistri ja tema vendadega ja riialased ja liivlased, kes veel olid jäänud ustavaks. Ja nad tulevad kõik kokku, ja kogunud suure sõjaväe ja võtnud kaasa kõik, mis oli tarvilik, liiguvad edasi Toreidasse, piirates sisse selle Dabreli linnuse, milles olid usutaganejad liivlased, ja mitte ainult sõjateenistuse vendade liivlased, vaid ka piiskopi liivlased Koiva teiselt kaldalt, kelle pealik ja vanem oli Vesike. Ja liivlased, väljudes linnusest tagantpoolt, haavasid mõningaid sõjaväe hulgast, võtsid ära nende hobused ja sõjavarustuse ja pöördusid tagasi linnusesse, öeldes: „Olge kindlad, liivlased, ja võidelge, et te ei peaks sakslasi orjama." Ja nad võitlesid, kaitstes end hulga päevi. Sakslased aga purustavad paterellidega linnuse kindlustuse, pilluvad palju suuri kive linnusesse, tapavad inimesi ja palju veoloomi. Ühed ajavad liivlasi kaitselt nooltega minema, vigastades neist õige paljusid, teised püstitavad kaitseehitise, mille järgmisel ööl tuul maha paiskab — ja puhkeb suur kisa ja rõõmuhõiskamine linnuses, ja osutades oma jumalaile austust muistsete kommete järgi, tapavad nad loomi, ohverdades koeri ja sikke, ja viskavad kristlaste pilkamiseks piiskopi ja kogu sõjaväe palge ees linnusest alla. Kuid kogu nende vaev läheb tühja. Sest püstitatakse kindlam kaitseehitis, tugevdatakse kiiresti puutorni ja lükatakse kraavi kohale, kaevatakse alt linnust. Vahepeal kõnetab Russin linnuse tipult Bertoldit, Võnnu meistrit, kui oma draugi[3], see on seltsimeest, võttes

[3] Ladina tekstis on lätikeelne sõna *draugum*. See on kroonikas ainus.

kiivri peast ja kummardudes kindlustuselt alla, ja kuulutab rahu ja endise sõpruse sõnu. Ja äkki, saades ammukütilt noole pähe, kukkus ta maha ja suri hiljemini. Nõnda siis ei puhka sakslased valli kallal kaevates päeval ega öösel, niikaua kui nad jõuavad linnuse ülaosa ligi, kui vall praguneb, kui oodatakse juba kogu kindlustust maha tulema. Ja liivlased, nähes oma kõige kindlama linnuse kõrget osa juba alla kaldumas, saadavad, hing heitunud ja vaim segaduses, oma vanemad, Asse koos teistega, piiskopi juurde, paluvad andestust ja anuvad, et neid ei tapetaks. Piiskop aga veenab, et nad pöörduksid tagasi ususakramentide juurde, saadab linnusesse oma lipu, mille ühed tõstavad üles ja teised viskavad maha. Sellepärast seotakse Asse piinamiseks kinni, sõda algab uuesti, puhkeb viimne võitlus, eelmisest vihasem. Siis lõpuks alistudes, tõstavad nad üleval õndsa Maarja lipu üles, painutavad oma kaela piiskopi ees ja paluvad härdalt, et ta heidaks neile armu, et nad võtavad ärapõlatud Kristuse usu viibimata jälle vastu, et nad peavad edaspidi kindlalt kinni kõigist pühadest asjadest, et nad kunagi enam ei tuleta meelde paganate kombetalitusi. Piiskop aga, halastanud nende peale, keelab sõjaväel, et see linnusesse sisse ei tungiks, palujaid ei tapaks, paljude hingi põrgusse ei saadaks. Ja ustavalt sõna kuulates ja piiskopile austust osutades katkestas sõjavägi võitlused ja heitis ebaustavaile armu, et nad ustavaiks saaksid. Ja piiskop pöördus koos omadega tagasi oma linna, viies kaasa nende liivlaste vanemad, teistele tehes kohuseks, et nad tuleksid järele ristimise sakramenti uuendama ja endise rahu vaikust uuesti jalule seadma.

RAHU TAASTAMISEST LIIVLASTEGA. Ja liivlaste saadikud tulid piiskopi kannul Riiga, paludes andestust kogu rahvahulga ees. Ja piiskop lausub: „Kui te ebajumalate kummardamisest lahti ütlete ja kogu oma südamest tagasi pöördute ühe jumala kummardamisele ja tasute jumalale ja meile väärilise hüvituse oma nii määratute süütegude eest, siis alles taastame me teie poolt katkestatud rahu ja võtame teid tagasi vennaliku armastuse soosingusse." Ent nemad ütlevad: „Millist hüvitust nõuad sa meilt, isa?" Piiskop aga, küsinud nõu teiselt, Ratzeburgi piiskopilt ja Halberstadti dekaanilt[4], kes oli siis seal, ja abtilt ja oma praostilt ning ka sõjateenistuse vendade meistrilt ja oma teistelt tarkadelt, vastas neile, öeldes: „Selle eest, et te ususakramendid ära põlgasite ja sõjateenistuse vendi, oma isandaid, sõjaga tülitasite ja tahtsite kogu Liivimaa ebajumalate

[4] Burchard von Schladen. Dekaan on kõrgem katoliku vaimulik, eriti toomkapiitli eestseisja.

kummardamisele tagasi viia ja eriti, et te kõrgeima jumala põlastamiseks ja meie ja kõigi kristlaste pilkamiseks heitsite sikke ja muid loomi, ohverdades neid paganate jumalaile, meile ja kogu sõjaväele näkku, nõuame me kogu teie provintsilt mõõduka summa hõbedat, nimelt sada oseringi[5] ehk viiskümmend marka hõbedat; peale selle olete kohustatud tagastama sõjateenistuse vendadele hobused ja nende sõjavarustuse ja muu neilt äravõetu." Seda kuulnud ja ikka veel tahtmata anda mingit hüvitust, pöördusid äraandjad tagasi omade juurde; nad venitasid asjaga ja pidasid omavahel aru ja otsisid riukaid, kuidas sõjas röövitut endale jätta ja piiskopile õigusega ettenähtust mitte midagi anda. Ja nad saadavad teised, eelmistest paremad, ja need kõnelevad piiskopile küll selgeid sõnu, kuid hauvad südames pettust. Nende truudusetust märgates viib Alabrand, nende esimene preester, nad kõrvale, õpetades neid ja öeldes: „Rästikute sugu, kuidas te saate ära põgeneda jumala viha eest, kes te alati olete tulvil truudusetuse sappi ega taha anda mingit hüvitust oma pahategude eest? Kandke niisiis mingit meeleparanduse vilja, ja kui te tõesti tahate pöörduda jumala poole, on jumal igatahes teiega, nii et teie, kes te senini olite kaksipidise südamega ja ebakindlad, saate nüüd kindlaks oma teedel ja näete issanda abi enda üle. Sest teil pole veel olnud täit usukindlust, te pole veel tahtnud jumalat austada oma kümnise tasumisega. Nüüd aga anuge isand piiskoppi, et ta unustaks kõik teie üleastumised ja paneks teie pattude täielikuks andekssaamiseks selle teile peale, et te siiralt jumalasse uskudes võtate endale täielikult kõik ristiusu kohustused ja tasute jumalale ja jumala teenreile kümnist oma viljadest nii nagu kõik teised rahvad, kes on uuesti sündinud püha ristimise lättest. Ja issand suurendab teil üheksat ülejäänud osa, et saate vara ja raha poolest rikkamaks kui varem. Ja jumal päästab teid teiste rahvaste kallaletungist kui ka kõigist teie ahistustest." Kuulnud selliseid lunastavaid manitsusi, said liivlased rõõmsaks, ja pöördunud Toreidasse tagasi, andsid preester Alebrandi sõna kõigile teada. Ja see meeldib kõigile, sest neid ei sunnitud kohe tasuma mingit rahatrahvi, nad loodavad taas tuleval aastal eestlastega koos sõja sakslaste vastu lõpule viia. Ja tulid Riiga kõik vanemad, kes olid terveks jäänud, nii Dabreli linnusest kui ka piiskopi liivlased teiselt poolt Koivat, Vesike omadega, ja teised Metsepoolest, paludes piiskoppi, nagu Alebrand oli õpetanud, et ta neid

---

5 Arvatavasti 1/2 marga raskune võrukujuline hõbedakang. See hõbedakogus oleks umbes 10 kg.

täielikult ristiusus kinnitaks ja hüvituseks nende pahategude eest neid igal aastal kümnist tasuma kohustaks. Ja see jutt oli vastumeelt nii piiskoppide kui ka teiste arusaajate meeste silmis, kes kartsid nende lubaduse igasugust pettust ja salakavalaid sepitsusi täis olevat. Kuid siiski, andes järele nende tungivale anumisele ja eriti võttes kuulda ristisõitjate ja kogu rahva palveid, nõustus piiskop nende palvega ja võttis nad uuesti poegadeks ja andis rahu ja kinnitas nende lubaduse, et nad edaspidi on ustavad ja tasuvad igal aastal kümnist.

5. Sest ajast peale tasuvad Dabreli linnuse liivlased igal aastal kümnist, nagu nad tõotasid, ja issand on neid tänini kaitsnud iga paganate või venelaste kallaletungi eest. Piiskopi liivlased aga on tema halastuse ja suure helduse tõttu tasunud tänini mõõtu kümnise asemel. Ka idumealased ja lätlased, kes sõtta ei tulnud ega teotanud ususakramente, tasuvad igal aastal kümnise asemel nelja piiskopi poolt kindlaksmääratud esimest mõõtu kuni tänase päevani. Kuid kes neist sellesse sõtta tulid või saadikuid läkitasid või sõtta minnes teelt tagasi läksid või vähemalt saduldasid oma hobused minekuks, hüvitasid selle rahaandmisega oma foogtidele.

6. Ka tulid Riiga lätlased Autinest, esitades piiskoppidele kaebuse Võnnu sõjateenistuse vendade peale endile tehtud kahju, peale selle neilt äravõetud puude[6] pärast. Ja nad valisid vahekohtunikud ja tehti otsus, et lätlased, andnud vande, saavad oma mesipuud tagasi enda valdusse, sõjateenistuse vennad aga saavad vande põhjal põllud ja hüvitavad lätlasi kahjutegemise eest küllaldase raha andmisega.

7. Ja kuningas Vladimir läks nendesamade lätlastega Autinesse ja oli nendega, pidades nende foogti ametit, kuni tehti vahetus: sõjateenistuse vennad jätsid Koknese linnuse täielikult piiskopile ja ise said jällegi Koknese kolmanda osa asemel Autine oma valdusse. Ja Vladimirile määrati ta väimehe Theoderici foogtikoht Idumeas, kui Theoderic läks Saksamaale.

8. Sel ajal tulid leedulased Koknesesse, paludes rahu ja läbipääsu eestlaste juurde. Ja anti rahu ja lubati läbipääs seni veel pööramata eestlaste juurde. Ja tulles kohe sõjaväega, läksid nad rahulikult läbi lätlaste maa ja tungisid Sakalasse; võtnud kinni palju mehi ja tapnud, võtsid nad kogu nende vara ära ja röövisid nende naisi, lapsi ja kariloomi, viies need endaga kaasa. Ja viies ära suure saagi, pöördusid nad teist teed mööda oma maale tagasi. Ja sakslased said pahaseks nende peale, et nad rüüstasid juba piiskopile

[6] Mesipuude.

alistatud Sakalat. Ja vastates ütlesid need, mis oligi tõsi — et eestlased kõnnivad ikka veel sirge kaelaga ega kuula ei sakslaste ega muude rahvaste sõna.

XVII

1. Oma ametissepühitsuse viieteistkümnendal aastal pöördus Liivimaa kiriku ülemkarjane tagasi Saksamaale, jättes enda asemele eespool meenutatud auväärse Ratzeburgi kiriku piiskopi Philippi, kes oli jumalakartuses ja kogu oma eluviisis väga andunud, ja silmad ning käed alati taeva poole tõstetud, vaevalt kunagi laskis oma võitmatut vaimu palvetamisel lõdvaks. Rüütleid armastades, vaimulikke õpetades, hellitades liivlasi ja sakslasi suure vagaduse ja armastusega, valgustas ta uut kirikut paganahõimude keskel üpris väga sõna ja eeskujuga. Ja kirik tõmbas tema päevil veidi hinge sõdade raskustest, ehkki nad kartsid iga päev seestpoolt ja väljastpoolt liivlaste ja eestlaste salakavalate õelate mõtete sepitsusi, kes haudusid alati halba sakslaste ja Riia linna vastu.

2. Leedulased aga, hoolimata sakslastega tehtud rahust, tulid Väina äärde, ja kutsunud mõned Koknese linnusest välja, heitsid oda Väinasse, öeldes üles rahu ja sõpruse sakslastega. Ja nad kogusid suure sõjaväe, ja läinud üle Väina, tulid lätlaste maale, ja riisunud külakesed paljaks, tapsid paljud; ja Trikātasse jõudes võtsid nad kinni Talibaldi, selle provintsi vanema, ja ta poja Waribule; ja läinud üle Koiva, leidsid nad Ümera juures inimesed nende külades eest, ja võtnud kinni ja tapnud mõned neist, pöördusid äkki kogu oma saagiga tagasi. Ja Rameko, nähes, et ta isa ja vend viiakse vangi, läks koos kõigi lätlastega liikvele ja nendega üheskoos Bertold Võnnust sõjateenistuse vendadega, ja nad läksid neile järele. Ja kui ta nende lähedale jõudis, kartis Rameko oma isa tapmist, kui ta neile selja tagant kallale tungib, ja juhtis nad teist teed mööda ringi. Kuid seda märgates põgenesid leedulased kiiresti ja pääsesid nende käest ära. Kui nad aga pärast Väina ületamist oma maa piirialadele jõudsid, põgenes Talibald nende juurest ja pöördus rõõmsalt tagasi oma kodumaale, kümme päeva leiba söömata.

3. Sel ajal läks Daugeruthe, kuningas Vissewalde naise isa, rohkete kingitustega Novgorodi suurkuninga juurde, sõlmides temaga rahuliidu. Tagasiteel võtsid sõjateenistuse vennad ta kinni, viisid Võndu ja heitsid köidikuisse. Ja teda peeti seal palju päevi,

kuni ta juurde tulid Leedumaalt mõned ta sõbrad. Pärast seda pistis ta enda mõõgaga läbi.

4. Vahepeal lõikas Vladimir, idumealaste ja lätlaste foogt, ohtralt, mida ta polnud külvanud, otsustades nende kohtu- ja tüliasju, ja et ta otsused polnud Ratzeburgi piiskopile ega ka kõigile teistele meeltmööda, läks ta lõpuks, täites paljude soovi, ära Venemaale.

5. Ka rüütlid Koknesest ja lätlased rüüstasid sel ajal tihtipeale seele ja leedulasi, laastasid nende külasid ja piirimaid ja tegid neile palju kurja, ühtesid tappes, teisi vangi viies ja sageli teel varitsedes. Sellepärast tulid leedulased, kogunud sõjaväe, üle Väina Lenevarde provintsi ja võtsid liivlasi külades kinni ja tapsid neid ja võtsid palju saaki, ajades naisi ja lapsi ja kariloomi endaga kaasa, ja viisid vangi selle provintsi vanema Uldewene. Neile sattus aga peale Volquin, Kristuse sõjateenistuse meister, kelle vennad olid koos kaupmeestega Väinat mööda üles sõitnud.

LEEDULASTE PÕGENEMISEST. Nõnda siis jälitas meister vähestega leedulasi ja tungis neile selja tagant kallale ja võitles nendega; ja langes leedulaste pealik ja vanem ja ta tapeti, ja paljud koos temaga; ja teised, kes olid eelväes, põgenesid ja pääsesid ja viisid Uldewene endaga kaasa. Tema väljaostmiseks anti hiljemini sellesama tapetud leedulase pea, et nad, saanud vähemalt pea tagasi, võiksid pidada temale väärilised matused paganate kombe kohaselt jootudega.

6. Järgmisel talvel tuli Vladimir koos naise ja poegadega ja kogu oma perega tagasi Liivimaale ja lätlased koos idumealastega võtsid ta vastu, ehkki suurt rõõmustamata, ja preestrid Alabrand ja Henric saatsid talle teravilja ja kingitusi. Ja ta asus Metimne linnusesse, mõistes kohut ja kogudes provintsist, mis tal tarvis oli.

LEEDULASTE KUNINGAKESE STECSE JA TEMA KAASLASTE TAPMISEST. Ja tulid jälle leedulased koos oma kaaskonnaga üle Väina ja nendega oli nende juht ja pealik Stecse, kelle tuleku üle sakslased rõõmutsesid. Ja tulid kõik korraga kokku — Bertold Võnnust oma vendadega, kutsudes kaasa kuningas Vladimiri koos teiste, sakslaste ja lätlastega. Ja nad läksid neile vastu, pannes varitsused teele, ja sööstsid nende kallale, tappes nende juhi, eelnimetatud Stecse ja õige palju teisi, ja ülejäänud põgenesid, et koju sõna viia. Ja kirik elas väheseid päevi rahus.

XVIII

1. UUETEISTKÜMNENDAST AASTAST. Oli kirikupea kuueteistkümnes aasta ja ta tuli koos paljude ristisõitjatega Liivimaale tagasi, leides kiriku tundmas mingil moel rõõmu rahust ja vaikusest ja ülalnimetatud auväärse Ratzeburgi piiskopi seda juhtimas enda asemel. Ja korraldanud kõik, mis korraldada oli, tõttas ta jälle Saksamaale, et võiks järgmisel aastal hõlpsamini jõuda Rooma kirikukogule[1], millest oli teatatud juba kahe aasta eest, jättes eelnimetatud piiskopi Riiga oma majja ja oma ülalpidamisele. Ja sealsamas oli Vladimiri naine ja kogu ta pere, keda kõik armastusega teenisid.

2. Vladimir ise aga kogus Idumeas ja Lätimaal vara ja raha, mõistes kohut ilmalikes kohtuasjades. Ja astudes tema vastu välja, ütles talle Alebrand, idumealaste preester: „Sinul, kuningas, kes sa oled ära teeninud olema kohtunikuks inimeste üle, tuli mõista õiglast ja õiget kohut, mitte vaeseid rõhuda ega nende vara ära võtta, et sa ei kallutaks meie vastristituid, neid segadusse ajades, Kristuse usust rohkem kõrvale." Ja kuningas sai vihaseks ja lausus ähvardavalt Alabrandile: „Mul tuleb, Alebrand, sinu maja rikkusi ja küllust vähendada." Sest ta tõigi hiljem venelaste kuningate suure sõjaväe tema majja ja laastas kõik, nagu allpool jutustatakse. Vähe aja pärast läks ta koos kogu perega Venemaale tagasi.

3. **VREDELANDI LINNUSE EHITAMISEST.** Pärast seda siirdus Ratzeburgi piiskop Philipp koos ristisõitjatega ja foogt Gerhardiga Toreidasse ja ehitas piiskopile linnuse, millele andis ka nime — Vredelande[2], just nagu maale rahu toov, lootes, et selle linnuse läbi tuuakse maale rahu ja sinna tuleb preestrite ja kõigi tema meeste pelgupaik. Ja sinna tulid tema juurde Talibaldi pojad Tālavast, Rameke koos oma vendadega, andes end piiskopi võimu alla ja lubades venelastelt vastuvõetud ristiusu muuta ladinlaste kombeks ja tasuda kahelt hobuselt iga aasta mõõdu teravilja, et nad nii rahu kui sõja ajal oleksid piiskopi kaitse all ja oleksid sakslastega üks süda ja üks hing ja tunneksid rõõmu nende kaitsest eestlaste ja leedulaste vastu. Ja piiskop võttis nad rõõmuga vastu, saates nendega kaasa oma preestri, kes oli Ümera lähedal, et see neile ususakramente jagades kristliku õpetuse algmeid annaks.

[1] Lateraani kirikukogu toimus 1215. a., kokkukutsumine kuulutati välja 19. IV 1213.

[2] Saksakeelne *Vredelande* tähendab tõlkes „Rahumaa".

4. TEISEST SÕJAKÄIGUST JERSIKASSE. Vahepeal süüdistasid Koknese rüütlid Meynard, Johannes, Jordan koos teistega Jersika kuningat Wyssewaldi, et see juba palju aastaid ei tule piiskopi, oma isa juurde, pärast seda kui oli temalt oma kuningriigi vastu võtnud, vaid kogu aja annab leedulastele nõu ja abi, ja kutsusid teda ühtelugu välja, nõudes hüvitust. Tema ei hoolinud sellest, ei tulnud ega saatnud vastuseandjat. Ent nemad, hankinud enne piiskopi nõusoleku, tulid oma sulaste ja lätlastega ühtekokku ja läksid kõigi sulastega üles Väina äärde. Ja Jersika linnusele lähenedes, võtsid nad kinni kellegi venelase, kelle nad kinniseotult vedasid öösel endaga kaasa linnuse juurde. See, ronides esimesena üle kraavi, nagu tal oli kästud, rääkis valvuriga, teised järgnesid ükshaaval. Ja valvur arvas tulevat oma linlasi, kes olid ära olnud. Ja nad ronisid ükshaaval üles, kuni nad lõpuks kõik hõivasid kindlustuse kantsi. Ja kogunenud kõik ühtekokku, valvasid nad linnust ringi ümber kindlustuse ega lasknud ühelgi venelasel linnusest välja minna, enne kui nägid päevavalgust. Ja kui valgeks läks, laskusid nad alla linnusesse ja röövisid kõik, mis seal oli, ja võtsid paljud vangi ja lasksid teistel põgeneda. Ja võtnud palju saaki, pöördusid nad koju tagasi, jättes linnuse sinnapaika ja jagades omavahel kõik, mis nad olid kaasa toonud.

5. RAHU LÕPPEMISEST. Oli kolmas aasta ja eestlastega tehtud rahu jõudis lõpule[3]. Ja piiskop, kutsunud kokku kõik preestrid ja pidanud kapiitli koosoleku ja nendega, ühtlasi ka rüütlitega ja kokkukutsutud liivlaste vanematega nõu, otsustas teha sõjakäigu Eestimaale, sellepärast et need ei tulnud ega kandnud hoolt rahu uuendamise eest, vaid pigem ihkasid alati Liivimaa kiriku purustamist. Ja piiskop saatis sõna mööda kõiki lätlaste ja liivlaste ja kogu Väina ja Koiva ümbruse linnuseid ja kogus suure ja tugeva sõjaväe. Ja Riias oli palju ristisõitjaid ja kaupmehi, kes kõik läksid rõõmuga välja sõjateenistuse meistri ja tema vendadega, pannes sõjaväe kogunemise Koiva jõesuhu. Ja piiskop tuli koos nendega sinna; ja mõned liivlastest tahtsid pöörata sõjaväe Kuramaale. Kuid senini polnud tulnud aeg, mil jumal tahtnuks selle hõimu peale halastada. Ja andnud õnnistuse, pöördus piiskop Riiga tagasi. Sõjavägi aga liikus edasi Salatsi poole ja nad tulid provintsi, mida kutsutakse Soontaganaks. Ja sakslased pidasid meeles oma sõnu ja rahu, mis nad olid varemini neile provintsi omadele andnud, ja rahulikult läbi selle provintsi minnes, ei teinud nad neile midagi kurja, ei ajanud inimesi nende majadest minema ega ajanud põ-

[3] See oli sõlmitud 1212. a. alguskuudel.

genejaid taga, vaid läksid täiesti heatahtlikul viisil, kuni jõudsid teistesse provintsidesse, kes kunagi polnud kandnud hoolt riialastega rahutegemise eest, arvates, et riialased ei suuda tulla sõjaväega nende nii kaugetesse maakohtadesse. Ja meie omi oli umbes kolm tuhat sakslast ja liivlasi ja lätlasi teist niipalju. Ja nad läksid merejääl, minnes Salatsist mööda, kuni tulid, kuhu ihaldasid, nimelt Ridalasse.

SÕJAKÄIGUST RIDALASSE. Kui nad sinna tulid, jagasid nad oma sõjaväe mööda kõiki teid ja külasid laiali ja leidsid kõik mehed ja naised ja lapsed ja kõik inimesed suurtest väiksemateni oma külades eest, mingitest sõjaväe tuleku kuuldustest hoiatamata, ja lõid neid oma vihas ja tapsid kõik mehed. Aga ka nii liivlased kui lätlased, kes on teistest rahvastest julmemad, mõistmata armu heita nõnda kui evangeeliumi sulane oma kaassulase peale, tapsid arvutult rahvast ega tahtnud säästa kedagi väljadel ega külades, surmates mõned naised ja lapsed. Ja värvides kõik teed ja kõik paigad paganate verega, jälitasid nad neid kõigi mere ääres asuvate provintsideni, mida kutsutakse Ridalaks[4]. Lätlased koos teistega jälitasid ka mõningaid neist, kes merejääle põgenesid, tapsid kohe, kelle kätte said, ja viisid kõik asjad ja vara ära. Ja Talibaldi pojad röövisid kolm leisikat[5] hõbedat, kaasa arvamata riideid ja hobuseid ja rohket saaki, mis nad kõik viisid Beverini. Samuti ajas ka kogu sõjavägi esimesel päeval ja teisel ja kolmandal põgenevaid eestlasi kõigis paikades taga, ja nad tapsid, kus aga juhtus, kuni nad ise kui ka nende hobused väsimusest nõrkesid. Siis lõpuks tulid nad neljandal päeval kõik kogu oma röövsaagiga ühte kohta kokku, ja ajades kaasa hobuseid ja palju kariloomi ja viies endaga kaasa naisi ja lapsi ja tüdrukuid ja suurt saaki, pöördusid suure rõõmuga Liivimaale tagasi, õnnistades issandat paganate kallal toime pandud kättemaksu eest. Ja oli segadus paganate seas ja nutt ja suur halamine. Ka Eestimaa ei suutnud oma poegi taga nuttes lohutust leida, sest nad olid hukkunud niihästi siin kui tulevases elus, ja kõige enam tapetute hulga pärast, kellel ei olnud arvu.

6. **TULEKAHJUST RIIA LINNAS.** Pärast seda, paastu[6] ajal puhkes südaööeelses vaikuses Riia linnas suur tulekahju. Ja põles linna esimene osa, nimelt esimesena ehitatud ja esimesena müüriga piiratud osa alates Õndsa

[4] Ladinakeelses tekstis: „mida nimetatakse Rotelewic ja Rotalia" (*que Rotelewic et Rotalia vocantur*). Neist Ridala paralleelnimedest on esimene skandinaavia-, teine ladinapärane.

[5] Leisikas (lad. *Livonicum talentum*, s. t. liivi pund) oli 40 marka ehk umbes 8 kg.

[6] 4. III—18. IV 1215.

Maarja kirikust, mis põles maha koos suuremate kelladega, kuni piiskopi majani ühes naabermajadega sõjateenistuse vendade kirikust saadik. Ja rahvas kurvastas kõige enam mahedakõlalise sõjakella ja linnale sündinud kahju pärast. Ja valati teine kell, eelmisest suurem.

7. **SAKALA LINNUSE VALLUTAMISEST.** Pärast seda kui nad siis väsinuna on sõjaretkest puhanud ja nii nad ise kui ka nende hobused endise jõu saavutanud, määravad nad paastu ajal teise sõjakäigu. Ja riialased, minnes koos sõjateenistuse vendadega, kutsuvad liivlasi ja lätlasi endaga kaasa ja liiguvad edasi Sakalasse; jättes seljataha Viljandi linnuse ja rüüstates kogu maa ümberringi, kogunevad nad lõpuks ootamatult Lembitu linnuse juurde, mida kutsutakse Leoleks. Eestlased aga, kes olid linnuses, astuvad esimestele tulijatele julgesti vastu, ajavad hirmu peale. Kuid need, kogunenud ühte, ootavad omade tuleku ära ja järgmisel päeval ja kolmandal linnust rünnates kannavad valli kohale puuriida kokku ja panevad tule otsa ja süütavad valli, mis oli palkidest ja mullast kokku pandud; ja tuli, tõustes järk-järgult, läheneb üleval kindlustusele. Nõnda siis need, kes linnuses olid, nähes tuld valli hävitamas ja kartes, et seeläbi linnus vallutatakse, lubavad raha, et nad linnuse alt lahkuksid. Sakslased aga kinnitavad, et nad ei nõua neilt midagi muud, kui et nad end ristida laseksid ja tõelise rahuloojaga lepitatuna saaksid nende vendadeks nii selles ajalikus ilmas kui ka tulevases. Seda jälestades kardavad nad ennast neile kätte anda. Kuid liivlased ja lätlased koos kogu sõjaväega lisavad tuld ja ähvardavad mahapõletamise ja tapmisega.

RAHU ANDMISEST JA NENDE RISTIMISEST. Need aga paluvad, kui vall on juba hävitatud, härdalt armu, kartes, et nad tapetakse, tulevad linnusest välja ja tõotavad end ristida lasta. Kohal on preestrid Johannes Stric ja sõjateenistuse vendade preester Otto. Ristitakse kõige truudusetum, Lembitu koos kõigi teistega, niihästi naiste kui ka laste ja meestega, kes olid linnuses; nad lubavad igaveses ustavuses ristiusu kohustustest kinni pidada. Selle lubaduse murdsid nad siiski hiljemini oma salakavalate riugastega. Vahepeal pöördus sõjavägi, olles tunginud linnusesse ja röövinud kogu vara, viinud välja hobused ja veised koos kõigi kariloomadega ja võtnud palju saaki ja jaganud omavahel, rõõmuga tagasi Liivimaale, viies kaasa selle linnuse vanemad, Lembitu koos teistega, kes lasti oma maale tagasi, kui nad olid oma pojad pantvangideks andnud. Ja kõik õnnistasid issandat, kes imelisel viisil oli linnuse nende kätte andnud ilma ambude või masinate rünnakuteta. Ja Kristuse

nimi jõudis ka teiste provintsideni.

8. **PREESTRI JA TA KAASLASTE MÄRTRISURMAST.** Vredelandi linnuses oli keegi tsistertslaste ordu preester Frederic Altzellast, kelle piiskop oli isand paavsti volitusel evangeeliumitööle võtnud. Ta pühitseb palmipuude pühal[7] rohkete pisaratega issanda kannatuse müsteeriumi ja peab juuresolijaile mahedate manitsustega virgutusekõne issanda ristist; ja pühitsenud issanda ülestõusmise püha[8], tahtis ta oma õpilasega ja mõningate teistega laevaga alla Riiga sõita. Ja saarlased, tulles talle jõesuus vastu, tungisid talle kallale, ja võtnud ta koos poisikese ja mõningate liivlastega kinni, viisid oma röövilaevadega minema; ja läinud Adja jõel kaldale, vaevasid teda seal mitmesuguste piinadega. Sest kui ta taeva poole pöördunult koos oma õpilasega palvetes issandale kiitust kuulutas ja tänu avaldas, mõnitasid need, pekstes mõlemat oma nuiadega pähe ja selga ja öeldes: „Laula! Laula! Pappi"[9] — selle järgi, nagu on kirjutatud: „Minu seljal on patused töötanud. Kuid õiglane issand raiub nende kaelad läbi", nagu pärastpoole juttu tuleb. Pärast seda, olles teinud kõvad ja kuivad puud teravaks ja torganud neile sõrmeküünte ja liha vahele ja lõhestanud neid liigehaaval ja torgehaaval, panid nad neile tule külge ja piinasid julmalt. Ja lõpuks tapsid nad, lüües neile oma tapritega abaluude vahele, ja saatsid nende hinged ilma mingi kahtluseta taevasse märtrite osasaamisse, visates nende kehad ära, nagu on kirjutatud: „Sinu pühakute ihu [on nad andnud] maa metselajatele; nad on valanud nende verd nagu vett Jeruusalemma ümber ja polnud kedagi, kes oleks matnud." Nad viisid ühtlasi mõned liivlased endaga kaasa Saaremaale vangi ja need jutustasid pärast tagasitulekut meile kõik eelräägitu.

9. **MEYNARDI JA TA KAASLASTE TAPMISEST.** Ka Meynard Koknesest kogus koos oma võitluskaaslastega jälle sõjaväe Jersika kuninga Wissewaldi vastu. Ja Wissewald sai kuulda ja läkitas käskjalad leedulaste juurde, kes tulid ja ootasid neid Väina taga. Ja nendest teadmata, tulid need, kes olid Meynardiga, vallutasid Jersika ja said suure röövsaagi ja hobuseid ja kariloomi. Ja Väina teiselt kaldalt ilmusid leedulased, paludes, et neile viidaks laevu, et nad saaksid tulla nende juurde rahu uuendama. Liiga kergeusklikena nende petlike sõnade suhtes saadavad nad, lihtsameelsed, neile laevad üle. Ja leedulased hakkavad kohe üle tulema ja ühed veavad teisi üle

[7] 12. IV 1215.
[8] 19. IV 1215.
[9] Need kolm sõna on ladina tekstis eestikeelsed.

ja neid järgneb aina rohkem ja rohkem. Lõpuks hakkas kogu sõjavägi, sööstes Väinasse, nende juurde üle ujuma. Nähes nende hulka ja kartes ära oodata kokkupõrget nendega, sõidavad mõned rüütleist laevaga Väinat mööda alla ja pöörduvad tervena Koknesesse tagasi; teistele, kui nad koos lätlastega on teed mööda tagasi minemas, tungivad leedulased selja tagant kallale, ja omade vähesust nähes pistavad lätlased põgenema. Ja võitlesid rüütlid Meynard, Johannes ja Jordan, ja suutmata nii suurele sõjaväele vastu panna, langesid lõpuks nende poolt tapetuna. Ja said kuulda piiskop ja riialased ja leinasid neid, öeldes: „Kuis on langenud vaprad sõjas ja sõjariistad hukka saanud!"

XIX

1. EITSMETEISTKÜMNENDAST AASTAST.

SAARLASTE SÕJAKÄIGUST VÄINALE. Oli kirikupea Alberti seitsmeteistkümnes aasta ja uuesti puhkes sõda kõigil Liivimaa rajadel. Sest pärast Ridala-sõjakäiku ja Sakala Lembitu allaheitmist hakkas kogu Eestimaa raevutsema Liivimaa vastu ja nad võtsid nõuks, et purustavad kolme sõjaväega korraga tulles Liivimaa, nii et saarlased piiraksid Riia sisse ja suleksid sadama Väinal, ridalased ründaksid Toreida liivlasi ja sakalased ja ugalased laastaksid vahepeal lätlaste maad, et liivlased ja lätlased omaenda sõdadega kinni olles ei saaks riialastele appi tulla.

2. Ja saarlased tulid suure laevaväega Dünamündesse, tuues kaasa röövilaevu ja venesid, ja täitsid need kividega ja lasksid jõesuudmes merepõhja; ja tehes puuehitisi ja täites samuti kividega, heitsid need Väina suhu, et sulgeda tee ja sadam tulijaile. Ja mõned neist tõusid oma venedel üles linnani, ja sõudes siia ja sinna, hõivavad viimaks kalda ja välja. Ja sõjateenistuse vennad koos teistega linnast seisid värava juures. Ja mõned sulased koos liivlastega, nähes vaenlasi väljal, tungisid äkki neile kallale ja ajasid neid laevadeni taga, tappes mõned neist; ja kui nad põgenesid, purunes üks nende röövilaev ja läks põhja kõigiga, kes sellel olid, ja teised pääsesid ja läksid tagasi omade juurde Dünamündesse. Ja riialased läksid liikvele kõigi omadega, keda nad suutsid saada, ja läksid nende järel allapoole, ühed laevadega ja teised maad mööda. Kui saarlased neid nägid, pöördusid nad neist ära Väina teisele kaldale, lahingut nendega ära ootamata. Ja äkki nägid riialased, silmitsedes eemalt, merel kahte koget tulevat, mil-

lel olid Borchard, Oldenburgi krahv, ja piiskopi vennad Rothmar ja Theoderic. Need lähenesidki Väinale ja nägid vaenlasi enda ees mere kaldal ja teisel kaldal riialasi ega tundnud ära, kes olid kristlased; kuid riialased andsid neile lippude näitamisega märku. Ja kui nad neid ära tundsid ja ühtlasi aru said vaenlaste hulgast, pöörasid nad oma laevad vaenlaste poole ja tõttasid neile vastu. Ja mõned riialastest olid oma laevadel ja ka need järgnesid Väinal neile selja tagant; ja teised ootasid kaldal asjade käiku. Nõnda siis põgenesid vaenlased, nähes, et kristlaste sõjaväed ümbritsevad neid igalt poolt, kiiresti oma laevade juurde ja valgusid nende vahelt merele laiali ja kadusid neil silmist; ja riialased ajasid neid taga ja võtsid neilt mõned laevad ära ja ülejäänud pääsesid. Ja riialased võtsid ristisõitjad rõõmuga vastu ja õnnistasid issandat, kes ka seekordses kimbatuses oli oma rahvast lohutanud. Aga oma tugevat voolu vabaks saada tahtev jõevesi, nagu ka meri marutuulte tõugetega lammutasid pärastpoole nende sügavusse lastud ehitised, samuti purustasid sakslased, tõmmates välja, mis oli järele jäänud, ja taastasid vaba tee kõigile Väinasse sisse sõita tahtjaile.

3. **RIDALASTE SÕJAKÄIGUST LIIVIMAALE.** Aga saarlaste Väinal olles tungisid Liivimaale ridalased, kogunud oma Mereäärsetest provintsidest sõjaväe kokku, rüüstasid ja põletasid Metsepooles külasid ega suutnud leida kedagi liivlastest, kes kõik olid oma naiste ja lastega linnustesse põgenenud. Ja liivlased kogusid omade kogu kokku, et vaenlastele vastu astuda. Ja ridalased kuulsid nende tahtmisest ja ühtlasi ka omade saarlaste põgenemisest Väinalt, põgenesid ka ise ja pöördusid oma maale tagasi.

EESTLASTE SÕJAKÄIGUST LÄTLASTE JUURDE. Vahepeal tulid ka sakalased ja ugalased suure sõjaväega lätlaste maale ja piirasid Autine linnuse sisse; ja läksid välja sõjateenistuse vennad Võnnust, tahtes nendega võidelda; ja need said sellest sõna ja samuti põgenesid ise. Ja tulles vastu õhtut Trikātasse, leidsid nad Talibaldi metsade pelgupaikadest saunade juurde tagasi pöördunud olevat ja võtsid ta kinni ja kõrvetasid teda elusast peast julmalt tulel, ähvardades teda otsaga, kui ta neile kogu oma raha kätte ei näita. Ja ta näitas neile kätte viiskümmend oseringi. Kuid nad ei kõrvetanud teda sugugi vähem. Ent tema ütles: „Kui ma teile kogu enda ja oma poegade raha ära näitan, ei kõrveta te mind vähem“, ega tahtnud neile rohkem avaldada. Siis, pannud ta jälle tulele, küpsetasid nad teda nagu kala, kuni ta hinge heitis ja suri. Ja et ta oli kristlane ja ustavate lätlaste hulgast, loodame me, et nii suure martüüriumi eest ilutseb ta hing rõõmsalt igaveses

rõõmus pühade veretunnistajate seltsis. Ja eestlased pöördusid oma maale tagasi ja issand ajas nende nõu tühja.

LÄTLASTE SÕJAKÄIGUST EESTLASTE JUURDE. Siis said Talibaldi pojad Rameko ja Drivinalde, nähes, et nende isa on surnud, hirmus vihaseks eestlaste peale. Ja nad koguvad koos oma sõprade ja sugulastega lätlaste sõjaväe, ja nendega koos läksid sõjateenistuse vennad Võnnust koos teiste sakslastega; ja nad tungisid Ugandisse, rüüstates ja andes tuleroaks kõik külad, ja kõrvetasid kättemaksuks Talibaldi eest elusalt kõiki mehi, keda nad kätte said, ja pistsid põlema kõik nende linnused, et neil ei oleks seal mingit varjupaika. Ja nad otsisid neid üles metsade pimedaist pelgupaikadest, ja nood ei suutnud end kuskil nende eest peita, ja tapsid metsadest väljatoodud ära ja viisid nende naised ja lapsed endaga kaasa vangi ja võtsid palju saaki, ajades hobuseid ja kariloomi ära, ja pöördusid oma maale tagasi.

LÄTLASTE MITMESUGUSTEST SÕJAKÄIKUDEST UGANDISSE. Ja tagasiminejatele tulid teel vastu jälle teised lätlased ja liikusid edasi Ugandisse, ja mis ühed olid tegemata jätnud, viisid teised täide. Sest need jõudsid küladesse ja provintsidesse, kuhu teised polnud tulnud, ja kes enne teiste eest olid ära põgenenud, ei suutnud nende eest pääseda. Ja nad võtsid paljud kinni ja tapsid kõik mehed ja vedasid naised ja lapsed vangi ja viisid kariloomi ja hulga saaki kaasa. Ja tagasi pöördudes kohtavad nad teel jälle teisi lätlasi, valmis sõjakäiguks Ugandisse, kes ise ka himustavad saaki röövida ja kättemaksuks oma kunagi eestlaste poolt maha löödud vanemate[1] ja sugulaste eest ihkavad mehi tappa. Ja nad liiguvad edasi Ugandisse, rüüstamata sugugi vähem kui enne, võtmata sugugi vähem vange kui eelmised. Sest nad võtavad kinni neid, kes tulevad metsadest põldudele või küladesse toidu järele, ning ühtesid tulega kõrvetades, teistel mõõkadega kõri maha lõigates teevad neile mitmesugust piina, kuni nad annavad neile välja kogu oma raha, juhatavad neid kõigisse oma metsade pelgupaikadesse ja annavad naised ja lapsed nende kätte. Kuid isegi siis ei muutunud lätlaste meel leebemaks, vaid võtnud ära raha ja kogu vara, naised ja lapsed, võtsid nad lõpuks pea maha, mis ükspäinis oli jäänud. Ja käies läbi kõik provintsid kuni Emajõeni Tartus, ei säästa nad kedagi, vaid tapavad, mis iganes on meessugu, veavad naised ja lapsed vangi; ja oma vaenlastele kätte maksnud, pöörduvad nad rõõmsasti kogu oma saagiga koju tagasi.

[1] Vanemad (*parentes*) on siin isa-ema tähenduses.

JÄLLE UGANDISSE SELLEKSSAMAKS. Ja tulid jälle ühtekokku Bertold Võnnust omadega ja piiskopi vend Theoderic oma rüütlite ja sulastega ja Talibaldi pojad oma lätlastega; ja läinud sõjaväega Ugandisse, võtsid nad kinni palju eestlasi, kes varemini olid pääsenud lätlaste eest, ja tapsid nad ja panid põlema külad, mis olid alles jäänud; ja mis iganes olid eelmised vähem teinud, saatsid nood hoolikalt täide. Ja nad käisid läbi kõik provintsid ja läksid üle Emajõe ja jõudsid välja Vaigani, rüüstamata sugugi vähem seda maad, mis oli jõe taga, ja panid külasid põlema ja tapsid mehi, võtsid naisi ja lapsi kinni; ja toime pannud kogu kurja, mis nad suutsid, pöördusid tagasi Liivimaale. Ja nad määrasid jälle teised, kes läheksid kohe Ugandisse ja teeksid neile samasugust kurja. Ja kui need tagasi tulid, saadeti jälle teised, ja lätlased ei jätnud järele ega andnud rahu eestlastele Ugandis. Kuid neil polnud rahu ka endal, kuni nad samal suvel üheksa sõjaväega seda maad rüüstates tegid ta mahajäetuks ja tühjaks, nii et seal ei leidunud enam inimesi ega toitu. Nad mõtlesid nimelt nii kaua nendega sõdida, kuni kas tulevad need, kes olid alles jäänud, rahu ja ristimise järele, või üldse nad maa pealt juurtega ära hävitada. Ja sündis nii, et jubă Talibaldi pojad ületasid arvu sada, keda nad kättemaksuks oma isa eest kas elusalt olid kõrvetanud või mitmesuguste teiste piinadega surmanud, kõnelemata loendamatutest muudest, keda lätlastest igaüks koos sakslaste ja liivlastega oli tapnud.

4. **RAHU ANDMISEST UGALASTELE JA USU VASTUVÕTMISEST.** Nõnda siis läkitasid need, kes veel olid Ugandis alles jäänud, nähes, et neil pole kuhugi põgeneda sakslaste ja lätlaste raevu eest, saadikud Riiga, paludes seda, mis rahusse puutub. Ja neile öeldi, et nad kunagi kaupmeestelt äravõetud varad tagasi annaksid. Ent nemad, öeldes, et lätlased olevat nende varade riisujad ära tapnud, ja kinnitades, et nad kuidagi tagasi anda ei saa, paluvad kõiki tüliasju rahule jättes neid ristida, et nad saavutaksid tõelise rahu ja sakslaste ning lätlaste igavese vennaliku armastuse. Ja sakslased rõõmustasid, ja kinnitades nendega rahu, lubavad saata preestreid Ugandit ristima. Ja sakalased, kuuldes kõigest ugalastele tehtud kurjast ja kartes, et neile sama juhtub, saatsid ka ise sõna, paludes, et nende juurde preestreid läkitataks, et pärast nende provintsis ristimise lõpuleviimist nemadki saaksid kristlaste sõpradeks. Ja saadeti preestrid Petrus Kakuwalde Soomest ja sõjateenistuse vendade preester Otto. Ja need läksid edasi Sakalasse ja viisid ristimise lõpule kuni Palani ja Ugandis kuni Emajõeni. Kui see oli tehtud, pöördusid nad

Liivimaale tagasi, suutmata veel elada nendega koos teiste eestlaste metsikuse tõttu.

5. **PIISKOPPIDE TAGASIMINEKUST SAKSAMAALE JA NENDE ROHKETEST KIMBATUSTEST MEREL.** Ratzeburgi piiskop aga, tõtates ühes Eestimaa piiskopi Theodericiga Rooma kirikukogule, usaldab end koos Saksamaale minevate ristisõitjatega mere hoolde ja kiirustab üheksa kogega Ojamaa poole[2]. Ja järgmisel ööl tõusis neile vastutuul koos äikesega, ja kui nad olid kannatanud kogu päeva suurt tormi, aeti nad viimaks uude sadamasse Saaremaal[3]. Niipea kui saarlased teada said, et need on tulnud Riiast, ähvardasid nad neid sõjaga. Ja saates sõna üle terve Saaremaa, kogusid nad suure laevaväe. Ja teised, olles tulnud hobustega, tegid mere kaldal puuehitisi ja täitsid need kividega, püüdes tõkestada sadamat, mille juurdepääs oli kitsas, et pärast sadama sulgemist kõik kinni võtta ja ära tappa. Sakslased aga, läinud oma paatidega, see on väiksemate laevadega kaldale, lõikasid mõõkadega viljasid põldudel, teadmata, et sõjavägi oli lähedal kaldal; ka teisel kaldal tegid nad päevast päeva sedasama. Lõpuks võtsid saarlased, pannud varitsuse välja, kaheksa neist kinni, tapsid ühed, teised viisid vangi ja võtsid ära ühe paadi. Sellest kõvasti julgust saanud, saatsid nad sõna kõigisse Eestimaa provintsidesse, väites, et nad olevat Riia piiskopi koos kogu ta sõjaväega vangi võtnud. Ja tulid kõik suure sõjaväega. Ja kui varahommikul koitis, paistis kogu meri meie vastas mustavana, täis nende röövilaevu. Ja nad võitlesid meie vastu kogu päeva. Ka tõid mõned neist kohale puuehitisi ja vanu venesid, lasksid need põhja ja täitsid kividega ja tõkestasid meile sissepääsu sadamasse. Sellest väga kohkunud, arvasime, et ega me nende käest ei pääse.

KUIDAS ME JUMALA HALASTUSE LÄBI TULEDE EEST PÄÄSESIME. Mõned neist tõid kohale kolm määratu suurt kuivadest puudest ja loomarasvaga süüdatud ja suurtest puudest ehitistele pandud tuld. Ja esimene tuli, mis lõõmas kõrgemalt kui teised, aeti mere poole ja läheneb meile ja tugev lõunatuul lükkas seda ägedalt tõugates meie peale. Ja eestlased valvasid seda, tiireldes oma röövilaevadega tule ümber, ja juhtisid seda otse kogede keskele. Ja koged olid kõik ühte seotud, et meil oleks kergem end vaenlaste eest kaitsta, ja seda enam kartsime, et me ei suuda tule eest pääseda. Ja kui see tuli, kõrgem kõigist kogedest, sirutas juba oma leegid meieni, kutsusime piiskopi ta kambrikesest välja, kus ta oli, palvetades päeval

[2] Arvatavasti juuni keskpaiku 1215.

[3] Enamasti arvatakse, et see asus Sõrve lõunatipul.

ja öösel. Ja ta tuli ja nägi, et polnud meil muud nõu ega abi kui jumalik. Ja tõstes oma silmad ja mõlemad käed taeva poole, palus ta käegakatsutavast tulest päästa. Ja meie kõik nägime — ja ennäe! — äkki pööras lõunatuul idatuuleks ja tuul idast pööras tuulelipu, mis oli purje küljes, vastassuunda ja viis tule meist eemale, ajas selle täiesti rahulikult kogedest mööda meie taha merele. Ja me kõik õnnistasime issandat, et ta meid silmanähtavalt päästis käegakatsutava tulekahju eest. Ja nad lükkasid liikvele teise tule ja kolmanda, mille vastu kaua võideldes ja vett peale valades me rohkesti vaeva nägime; needki ajas lõpuks tuul meist eemale. Vahepeal sõudsid ühed eestlased meie ümber, haavates meist paljusid oma odade ja nooltega, ja teised, käies uuesti sama teed meie ümber, pildusid meie pihta kive ja nuiasid. Ja me kartsime nii sadama sulgemist kui ka võitluste raskusi.

KUIDAS ME SADAMASULUST VÄLJA PÄÄSESIME. Ja lausub meie laevnik Albert Sluc: „Kui te tahate kannatlikult sõna kuulata, päästab issand meid praegustest hädaohtudest. Et meie laevad pole lastitud, vaid tühjad ja neile jätkub väikesest sügavusest, võime teist teed välja minna, kui teie, vaprad ja sõjariistus mehed, lähete paatidesse ja tõmbate ankrud välja, heidate sügavale ja pöördute otse vaenlaste vahelt jälle meie juurde tagasi; teised järgnevad, vedades kogesid ankrute külge kinnitatud köitega, kuni me jõuame välja süvamerre.“ Ja me kõik kuulasime sõna ja vedasime, kuni me pärast raskuste ületamist jõudsime välja suurele avamerele. Need rüütlid ja sulased aga, kes paatides ankrud välja võtsid, kannatanud välja kõige raevukama kallaletungi, said nende odadest ja nooltest ning ka kivivisetest raskesti haavata. Olles võtnud kaasa kõveraks painutatud raua või raudkonksu, et heita see mõnele röövilaevale ja see sel viisil vallutada, heitsid nad selle viimaks ühele ja mõtlesid seda juba ligi tõmmata. Kuid eestlastel, kui nad hoogsalt sõudes nende eest põgenesid, oli vastas teisi röövilaevu. Ja kui selsamal tunnil oli piiskopil see palve õndsa neitsi poole: „Näita, et sa oled ema, näita, et sa oled ema“, näitas ta tõesti, et on ema. Sest see põgenev röövilaev, mis oli suur ja hulga meestega täidetud, lõhenes suure raginaga keskelt pooleks, olles sõitnud tugeva tõukega teisele peale, ja läks vett täis ja mehed kukkusid merre ja uppusid. Ja kõik teised sattusid segadusse. Ja nähes, et meie olime juba jõudnud süvamerele, kogunesid nad mere kaldale. Ja neid oli palju tuhandeid, kes niihästi ratsa kui jala olid kogu Eestimaalt kokku tulnud, ja röövilaevu umbes kakssada. Ja nad vihastasid üksteise peale

hirmsasti, tehes suurt kisa ja ka pekstes, sest nad polnud kahe nädala vaevast mingit kasu saanud ja olid paljud omadest kaotanud merre uppununa ja veel rohkem meie ammuküttide poolt tapetuna. Ja heisanud purjed, valgusid nad merel laiali ja läksid igaüks oma teed. Meie omad jälitasid neid paatidega ja võtsid neilt ühe suurema röövilaeva ära, mille nad viisid Ojamaale kaasa. Ja päästis meid tol päeval õnnis neitsi, nii nagu ta seni on päästnud kõik liivimaalased kõigist nende kitsikustest tänase päevani.

6. **PIISKOP PHILIPPI SURMAST.** Pärast seda kui issand meid saarlaste käest päästis, istusime selles sadamas, kuni aega sai kolm nädalat täis, sest merel olid iga päev marud ja pööristormid ja vastutuuled. Ja oli suur nälg ja toidupuudus ja piiskop jaotas armastusega kõik, mis tal oli. Ja me andsime iga päev tõotusi ja palvetasime, et issand meid sellest kohast päästaks. Ja sündis maarja-magdaleenapäeva[4] eelpäeval, kui me juba poolsurnutena laulsime vahelduslaulu[5] „Puhus lõunatuul", et vaibusid kõik vastutuuled ja issand andis meile soodsa tuule. Ja tõstes purjed, jõudsime järgmisel hommikul Ojamaale. Ja altarikivi ääres seistes tänas ta issandat, öeldes: „Me oleme käinud, issand, läbi tule ja vee ja sa juhtisid meid välja kosutavasse paika. Sest sa katsusid meid, jumal, proovisid meid tulega, nagu proovitakse hõbedat. Sa viisid meid püünisesse, sa panid kannatusi meile selga, sa panid inimesi meie peade üle. Sa päästsid meid, issand, kõigist meie ohtudest ja tõid meid jälle sellele kindlale kaljule." Tal oli nimelt suur igatsus jõuda kaljule, milleks oli Kristus, ja rohke ohkamisega loobus ta merel missatalitusest, kuigi ta siiski üle päeva jagas palveteenistuse ajal armulaua sakramenti.

RATZEBURGI PIISKOPI SURMAST. Ja issand täitis lõpuks ta soovi ja läkitas ta selsamal teekonnal Veronasse, kus ta kergest haigusest tabatuna andis oma hinge issanda hooleks. Ja ta keha on maetud ühe kunagise kardinali marmorhauda augustiinlaste ordu kloostris, mis on jõe kohal. Ja keegi veronalane nägi nägemuses sammast, säravat nagu välk, Alpide tagant tulevat ja seal puhkama laskuvat. Ka teised on tunnistanud, et nad nägid samasuguseid ingellikke nägemusi ta haua juures. Pole ime! See oli kindel ja vankumatu mees, nii et ei edus ega ebaedus ei saanud teda Kristuse-igatsusest eemale juhtida ega tahtnud ta ka kunagi katkestada oma vaikimisekorda enne varahommikust jumalateenistust ja enne esimese päevatun-

[4] 22. VII.
[5] Värsid, millega koor laulab vastu altariteenistust pidava preestri laulule.

ni[6] lõppu, olgu Riia tulekahju ajal, kui ta oma majast põgenema aeti, kui kõik põles, või isegi vaenlaste keskel merel või kolmandal korral, mil ta sai valvuri käest rängalt haavata, kui oli öösel müüril oma palvetes. Jumal andis talle niisiis koha, mida ta oli soovinud, kindla ja kaljul püsiva. Tema hing jäägu Kristusega ja tema mälestus õnnistusse.

7. **ROOMA KIRIKUKOGUST.** Issanda lihakssaamise 1215. aastal peeti Rooma kirikus kirikukogu[7] paavst Innocentiuse eesistumisel ja neljasaja patriarhi, kardinali ja piiskopi ja kaheksasaja abti kohal olles. Nende hulgas oli Liivimaa piiskop Albert koos Eestimaa piiskopiga. Nad teadustasid kõrgeimale ülempreestrile ja ühtlasi ka kõigile piiskoppidele Liivimaa kiriku hädadest ja sõdadest ja tegevusest. Ja kõik rõõmustasid kaasa paganate pööramise, samuti ka kristlaste sõdade ja arvukate võitude üle. Ja piiskop lausub: „Nii nagu sina, püha isa, ei tüdi oma pühaduse agarusega soosimast Jeruusalemma püha maad, mis on poja maa, nõnda ei pea sa selgi korral jätma üksildusse Liivimaad, mis on ema maa, mida on senini sinu lohutuste hoolitsusel paganate hulgas laiendatud. Sest poeg peab oma ema kalliks ja nii nagu ta ei taha, et ta oma maa hukkuks, nõnda ei taha ta muidugi, et ta ema maa ohtu satuks." Temale vastab kõrgeim ülempreester ja lausub: „Nagu poja maad, nõnda püüame ka ema maad alati oma isaliku hoolitsemise innuga edendada." Ja pärast kirikukogu lõppu saatis ta nad rõõmuga minema, andnud neile taas voli usku kuulutada ja ristisõitjaid pattude andestuseks [ristimärgiga] tähistada, et nad, siirdudes temaga koos Liivimaale, kaitseksid vastset kirikut paganate kallaletungide eest.

UGALASTE JA SAKALASTE RISTIMISEST. Rooma mõistab õigust, Riia aga kastab paganaid. Sest Riiast saadetud Petrus Kakewalde ja preester Otto kastavad vahepeal Sakalat ja Ugandit pühast lättest, kutsudes neid igavesele elule.

8. **SÕJAKÄIGUST SOONTAGANASSE.** Aga senini mässulised ridalased keelduvad senimaani kristlaste seadusi vastu võtmast. Nende vastu määratakse sõjakäik. Kui nõnda siis issanda sündimise püha[8] peetud, antakse liivlastele ja lätlastele käsk, et nad oleksid valmis, et koguneksid minema kristlase nime vaenlaste vastu. Nende vastu tulevad ka sakslased koos sõjateenistuse ven-

[6] Kõik kõrgema pühitsuse saanud katoliku vaimulikud on kohustatud igapäevaseks palveteenistuseks. See on jagatud 8 osaks ehk tunniks; esimene ja varaseim neist on varajane palvus ehk hommikupalvus, sellele järgneb esimene päevatund.

[7] 11.—30. XI 1215.

[8] Jõulud, 25. XII 1215.

dadega. Kohal on ka krahv Borgard ristisõitjatega, kes kõik üheskoos merejääd mööda minnes jõuavad Eestimaa esimesse provintsi. Ja jaotades sõjaväe mööda kõiki teid ja külasid, jälitavad nad põgenevaid eestlasi, tapavad kinnisaadud ära, röövivad naisi ja lapsi ja kariloomi ja kogunevad Soontagana linnuse juurde, piirates eestlased selles sisse ja võideldes nendega üheksa päeva.

SOONTAGANA LINNUSE VALLUTAMISEST JA USU VASTUVÕTMISEST. Nõnda siis püstitasid nad puust kaitseehitise ja see nihutatakse linnusele lähemale. Sellele astusid liivlased ja lätlased koos ammuküttidega, ja nad tapavad odade ja nooltega paljud eestlaste hulgast kindlustuse kantsis, haavavad paljusid ja löövad nad kaitselt tagasi. Sest eestlastel sai palju haavata ja palju surma, sööstes liiga julgesti heitlusse ja just nagu ammuküttidele rohkem võimalust andes. Sellepärast paluvad nad lõpuks rahu, andes pärast paljude tapmist ja vee- ja toidupuuduse tõttu alla. Sakslased aga ütlevad: „Kui te tahate oma truudusetuse sõjariistad maha panna ja võtta oma linnusesse vastu tõelise rahu, mis on Kristus, siis me säästame teid hea meelega ja võtame teid oma vennalikku armastusse." Niipea kui nad seda kuulevad, tõotavad nad kohe rõõmuga ristimise sakramendi koos kogu ristiusu kohustusega vastu võtta. Sellepärast saadeti juba üheteistkümnendal päeval preester Godfrid nende juurde linnusesse. Õnnistades neid, ütleb ta: „Kas te tahate ebajumalate kummardamisest lahti ütelda ja ühteainsasse kristlaste jumalasse uskuda?" Ja kui kõik vastavad: „Tahame", lausub ta, ise vett kallates: „Niisiis ristitakse teid kõiki isa ja poja ja püha vaimu nimel." Kui see oli täide viidud, anti rahu; ja võtnud vanemate pojad pantvangideks, pöördus sõjavägi kogu röövitud vara ja saagi ja vangidega Liivimaale tagasi, õnnistades paganate pööramise eest jumalat, kes on õnnistatud igavesti.

9. **SÕJAKÄIGUST SAAREMAALE.** Pärast väheseid päevi peatumist, olles jõudu kosutanud, kogunevad riialased koos liivlaste ja lätlastega jälle kokku; ja minnes merejääd mööda, mis püsiva karmi pakasega oli väga kõvaks külmunud, pöörasid nad oma sõjaväe Saaremaa poole. Ja mereteе väga hea leides jaotavad nad oma sõjaväe ära; ja käies kõiki teid ja külasid pidi ringi, võtavad paljusid kinni ja tapavad kõik mehed ära, naised ja lapsed ja kariloomad viivad endaga kaasa. Ühe linnuse juurde tulevad nad kokku, ja võideldes nendega, kes linnuses olid, tapavad mõningad nendest neid haavates; ja liiga ägeda pakase pärast pöördusid nad kogu röövsaagiga ja vangidega oma jääteed mööda tagasi, püüdmata linnust ennast vallu-

tada. Ja kui mõned karjusid, et maleva ajab taga, ja teised läksid kiiresti tule juurde, langesid mõned nende hulgast nõrkedes ja külmast kangestunult maha ja surid ja teised läksid tervena tagasi.

10. **KUNINGAS VLADIMIRI ÄKILISEST SURMAST.** Kui aga issanda ülestõusmise püha[9] oli mööda saadetud, saatsid eestlased Polotski kuningale Vladimirile sõna, et ta sõjaväega tulles piiraks Riia sisse. Nad lubavad ka ise vahepeal liivlased ja lätlased sõjaga maha rõhuda ja ühtlasi sulgeda sadama Dünamündes. Ja kuningale meeldis truudusetute nõu, kes püüdsid alati Liivimaa kirikut tülitada, ja saates sõna Venemaale ja Leedumaale, kutsus ta kokku suure venelaste ja leedulaste sõjaväe. Ja pärast seda kui nad kõik olid kokku tulnud ja olid valmis ja kuningas hakkas laevale astuma, et nendega koos minna, kukkus ta äkki maha ja heitis hinge ja suri äkilist ja ootamatut surma, ja kogu ta sõjavägi läks laiali ja pöördus oma maale tagasi.

11. Ja need, kes piiskopi perest Riias olid, ja orduvennad, kuuldes eestlaste nõust, ostsid koge, kindlustasid selle ümberringi nagu linnuse ja panid sellele viiskümmend meest ambude ja sõjariistadega ja seadsid ta Väina jõesuhu sadama sissepääsu valvama, et saarlased tulles ei tõkestaks seda nagu varem. Kui nõnda siis kuningas surnud oli, tuli sõna Saaremaale; ja kuulnud ühtlasi, et ammukütid ja sõjariistus mehed valvavad Väina sadamat, tungisid nad Salatsile ja rüüstasid ülespoole sõites Asti järve ümber lätlaste külasid ja tapsid mehi, võttes naisi vangi. Ja mõned lätlased tulid kokku, ajasid neid taga ja tapsid mõned, kelle kätte said, ja ajasid teised põgenema laevadele. Ja väheseid päevi elas vaikuses kirik, mis oli ootamas oma piiskopi tulekut.

XX

KAHEKSATEISTKÜMNENDAST AASTAST.

Oli ülemkarjase kaheksateistkümnes aasta. Ta tuli Rooma õukonnast tagasi, ja saanud Haguenau's kuningas Friedrichilt lohutust, pöördus koos Eestimaa piiskopi Theoderici ja teiste ustavatega, rüütlite ja ristisõitjatega Liivimaale tagasi. Ja ta leidis Dünamündes oma mehed sadamat valvamas ja nad teadustasid talle oma sõjakäikudest Eestimaale ning ka kuninga surmast ja kuidas nad leidsid lohutust kõigis oma hädades. Ja oli rõõm kirikus niihästi piiskopi tuleku kui ka

[9] Lihavõtted, 10. IV 1216.

venelastest ja teistest paganahõimudest vabanemise üle.

2. **ESIMESEST SÕJAKÄIGUST HARJUMAALE.** Ja pärast seda tulid kokku piiskopid koos sõjateenistuse vendadega, võttes ette mingi Eestimaa jagamise; et see hiljemini püsima ei jäänud, siis pidasin ka kasutuks seda kirjeldada. Miks mitte öelda pigem, et jälle tulid kokku riialased liivlaste ja lätlastega ja meister Volquin oma vendade ja ristisõitjatega, ühtlasi ka Theoderic piiskopi meestega, ja läksid sõjaväega, kuid siiski rahulikult, juba ristitud Sakalasse, kutsudes enda juurde selle provintsi vanemad, kelle nõuandel nad liikusid edasi teiste eestlaste juurde, ja nad olid neile juhtideks. Õndsa neitsi taevaminemise päeval[1] aga tungisid nad Harju provintsi, mis on keset Eestimaad, kus ka kõik ümbruses asuvad hõimud tavatsesid Raikkülas iga aasta nõupidamiseks kokku tulla. Kui me sinna jõudsime, jaotasime oma sõjaväe nii kõiki teid ja külasid kui ka selle maa provintse pidi laiali, pannes põlema ja laastates kõik, tappes, mis iganes meessugu, võttes naised ja lapsed kinni, ajades palju kariloomi ja ka nende hobuseid ära. Lõpuks me tulime kokku suure Loone küla juurde, mis on oja taga keset maad, ja seal kolm päeva puhates rüüstasime kogu maa ümberkaudu ja jõudsime Revala küladeni välja. Neljandal päeval võeti kinni üheksa neist, kes olid pandud varitsusse küla juurde, ja mõned tapeti. Ja sõjavägi pöördus tagasi suure röövsaagiga ja nad viisid ära arvutult veiseid ja lambaid. Ja eestlased ajasid neid suure malevaga taga, tahtes neile selja tagant kallale tungida. Kuid nende jumalate arp langes vastupidisele poolele. Ja riialased pöördusid rõõmuga Liivimaale tagasi, jaotades armastuses kõik, mis nad olid toonud.

3. **VENELASTE SÕJAKÄIGUST OTEPÄÄLE.** Pärast seda said Pihkva venelased ugalaste peale pahaseks, et need olid vastu võtnud ladinlaste ristimise ja nende oma ära põlanud, ja nõudsid neid sõjaga ähvardades neilt maksu ja andamit. Ugalased aga küsisid selle kohta nõu Liivimaa piiskopilt ja ühtlasi sõjateenistuse vendadelt ja nõudsid peale selle abi. Need, keeldumata sellest ja tõotades ühtlasi koos nendega elada ja surra, kinnitasid, et ugalased on vabad venelastest, nagu nad enne ristimist alati olid, nii on ka nüüd. Nõnda siis ärkas pärast Polotski suurkuninga Vladimiri surma uus Liivimaa kiriku vastane, Vladimir Pihkvast, kes läks suure Pihkva venelaste väega liikvele ja tuli Ugandisse ja võttis aset Otepää mäel ja saatis mööda kõiki ümbruskonna külasid ja provintse oma sõjaväe, kes kogu maad põletades ja röövides tappis

[1] Rukkimaarjapäeval, 15. VIII 1216.

palju mehi ja viis naisi ja lapsi vangi. Ja seal oli keegi sakslasest kaupmees Isfrid, kes, olles kaotanud kogu oma vara, põgenes Riiga ja tõi sinna teate.

4. Siis tulid kokku riialaste vanemad koos piiskoppide ja sõjateenistuse vendadega; ja pidades silmas, et neid ähvardab võib-olla sõda venelastega, võtsid nad ette kõigi Liivimaa kiriku poolt alla heidetud ja ristitud Eestimaa provintside mingi jagamise, määrates Liivimaa kirikule ja Riia piiskopile kolmanda osa kõigist Eestimaalt tulevaist tuludest ja andameist, et nagu vaevas ja sõdades, nõnda oleks ta osaline ka lohutustes; teise osa mõistsid nad Eestimaa piiskopile, kolmanda aga sõjateenistuse vendadele nende vaevade ja kulude eest.

5. Ja ugalased tulid jälle piiskoppide juurde, nõudes abi venelaste vastu. Ja piiskopid saatsid oma mehi koos sõjateenistuse vendadega Ugandisse. Nad kogusid kõik eestlased nendest provintsidest kokku ja ehitasid üheskoos nendega üles Otepää mäe ja elasid seal, kindlustades linnuse väga tugevasti niihästi venelaste kui teiste seni veel ristimata hõimude vastu. Venelased tulid ka harjunud kombel Tālava lätlaste maale oma maksu koguma; kogunud selle, panid nad Beverini linnuse põlema. Ja Bertold, Võnnu sõjateenistuse meister, nägi, et nad valmistuvad sõjaks, sest põletavad lätlaste linnuseid, laskis nad kinni võtta ja heitis vangihoonesse. Novgorodi kuninga saadikute tulles laskis ta nad siiski lahti ja saatis auga Venemaale tagasi. Ugalased aga, tahtes venelastele kätte maksta, läksid koos piiskopi meestega ja ühtlasi sõjateenistuse vendadega liikvele ja läksid Venemaale Novgorodi poole; ja leides maa eest kuuldustest hoiatamata, jaotasid nad ilmumise pühal[2], kui need on harilikult rohkem oma söömingute ja joomingutega tegevuses, oma sõjaväe mööda kõiki külasid ja teid ja tapsid palju rahvast ja viisid õige palju naisi vangi ja võtsid palju saaki, ajades hobuseid ja palju kariloomi ära; ja tule ja mõõgaga ülekohtu eest kätte maksnud, pöördusid nad rõõmustades kogu röövsaagiga Otepääle tagasi.

6. **JUBA TEISEST SÕJAKÄIGUST JÄRVAMAALE.** Pärast ilmumise püha saatsid riialased kõigile liivlastele ja lätlastele sõna ja kogusid suure sõjaväe ja läksid Sakalasse ja võtsid selle provintsi vanemad endale juhtideks, ja ugalased tulid nende juurde koos oma sakslastega; ja nad liikusid edasi Järvamaale, jaotasid oma sõjaväe mööda kõiki selle piirkonna külasid ja provintse ja rabasid seda maad suure nuhtlusega, olles Kareda külas kuus päeva paigal ja põletades ja rüüstates kõik ümberkaudu. Ja kes olid hobuste poolest kangemad,

[2] Kolmekuningapäeval, 6. I 1217.

liikusid edasi Virumaale, ja olles seda maad samamoodi rüüstanud ja mehi tapnud ja naisi ja lapsi vangi võtnud, pöördusid suure saagiga Karedale tagasi. Ja tulid sinna nende juurde selle Järvamaa provintsi vanemad, paludes rahu ja et nad lahkuksid nende rajadest. Nemad rääkisid neile: „Kui te tahate tõelist rahu, siis peate saama tõelise rahulooja, see on Kristuse lasteks, et te tema ristimise vastuvõtmisega võiksite saavutada meie alatise vendluse." Seda kuulnud, said järvalased rõõmsaks, ja et nad suudaksid hoida rahu riialastega, lubasid nad niihästi nende ristimisest kinni pidada kui ka neile alatist maksu anda. Sellejärel me ristisime seal mõned, ja võtnud nende poegi pantvangideks, pöördusime kogu oma röövsaagiga Liivimaale tagasi, kiites jumalat ka selle hõimu pööramise eest.

7. **OTEPÄÄ LINNUSE PIIRAMISEST VENELASTE POOLT.** Pärast seda kui Liivimaa sõjavägi oli Järvamaalt tagasi pöördunud, kogusid novgorodlased otsekohe paastu ajal[3] suure venelaste väe, ja nendega koos läks Pihkva kuningas Vladimir oma kodanikega, ja nad saatsid käskjalgu üle kogu Eestimaa, et need tuleksid piirama sakslasi ja ugalasi Otepääl. Ja tulid mitte ainult saarlased ja harjulased, vaid ka juba ammu ristitud sakalased, lootes sel viisil heita endalt sakslaste ikke ja ühtlasi ka nende ristimise. Ja nad läksid venelastele vastu ja piirasid nendega üheskoos Otepää linnuse ümber ja võitlesid sakslastega ja nendega, kes olid nendega koos, seitseteist päeva ega suutnud neile kahju teha, sest linnus oli väga tugev. Kuid piiskopi vibumehed, kes olid linnuses, ja sõjateenistuse vennad haavasid venelastest paljusid ja tapsid oma ambudega. Samuti haavasid venelased oma vibude nooltega mõningaid linnuses. Ja venelased käisid ringi mööda provintse ja võtsid paljud kinni, ja tapnud nad, heitsid nende kehad vette, mis oli mäejalal, et need, kes linnuses olid, sellest ei ammutaks. Ja nad tegid kõike kurja, mis suutsid, laastates ja põletades kogu maa ümberringi. Ja iga kord, kui nad oma kombe kohaselt kogu hulgaga püüdsid mäe kindlustusse üles ronida, lõid sakslased ja eestlased nad vapralt tagasi; seetõttu tuli neil seal üle elada paljude oma meeste tapmine. Ja kuuldes omade piiramisest, saatsid piiskopid koos sõjateenistuse vendadega neile appi umbes kolm tuhat meest. Ja nendega läksid sõjateenistuse meister Volquin ja Bertold Võnnust ja Theoderic, piiskopi vend, ühes nendega, koos liivlaste, lätlaste ja mõningate ristisõitjatega. Ja nad jõudsid Rastijärve äärde ja kohtasid linnusest tulevat poisikest. Nad võtsid ta teejuhiks ja jõud-

[3] Paast oli 8. II– 26. III 1217.

sid hommiku saabumisel linnuse juurde, ja jättes saarlased paremale, läksid edasi venelaste juurde ja võitlesid nendega. Nähes aga, et sõjavägi on suur ja tugev, pöördusid nad ära linnuse poole. Sest venelasi ja saarlasi oli peaaegu kakskümmend tuhat, kelle suurt hulka kartes nad läksid üles linnusesse. Ja langesid mõned sõjateenistuse vendadest, vaprad mehed Constantin, Bertold ja Helyas, ja mõned piiskopi perest, ja kõik teised jõudsid tervena linnusesse. Ja meeste ja hobuste suure hulga tõttu oli linnuses nälg ja toidumoona ja heinte puudus ja hobused sõid üksteisel sabad ära, samuti ka venelaste sõjaväes, kui oli puudus kõigest. Lõpuks kolmandal päeval pärast kokkupõrget pidasid need läbirääkimisi sakslastega.

8. **RAHUTEGEMISEST VENELASTEGA.** Nad tegidki nendega rahu, kuid siiski nii, et kõik sakslased lähevad tagasi Liivimaale, jätnud linnuse maha. Ja kuningas Vladimir kutsus oma väimeest Theoderici, et see tuleks rahu kinnitamiseks temaga koos Pihkvasse. Ja see uskus teda ja läks alla tema juurde. Novgorodlased kiskusid ta kohe tema kätest ja viisid endaga kaasa vangi. Sakslased aga tulid, kui rahu oli tehtud, koos liivlaste ja lätlastega venelaste ja saarlaste vahelt läbi linnusest alla ja läksid Liivimaale tagasi. Ka olid sakalased tunginud vahepeal lätlaste maale; ja rüüstanud nende külasid ja viinud Ümeralt inimesi vangi, pöördusid nad Sakalasse tagasi — unustanud kõik varem vastuvõetud sakramendid, ja hoolimata kunagi sakslastega tehtud rahust, murdsid seda.

XXI

ii piiskop Albertil

käes oli üheksateistkümnes aasta.
Ei saanud sõdadest rahu
Liivimaa rahvas.

SÕJAST SAKALA VASTU. Eelnimetatud auväärne ülemkarjane saatis nimelt oma saadikud Otepääl tehtud rahu kinnitamiseks niihästi Novgorodi kui Sakalasse, paludes neid ka oma venna Theoderici pärast. Et need on inimesed täis kõrkuse ülespuhutust, ühtlasi ka ülearu ülbed oma uhkuses, ei hoolinud nad ei piiskopi palveist ega rahust sakslastega, vaid tegid salasepitsusi eestlastega ja mõtlesid nõu, kuidas sakslased maha rõhuda ja Liivimaa kirik hävitada. Sellest teada saanud, läks eelnimetatud ülemkarjane koos tagasiminevate ristisõitjatega Saksamaale, usaldades selgi korral Liivimaa issanda Jeesuse Kristuse ja tema ema valve

alla. Ja seletades kõigile sõdade viletsust ja omade kaotust, manitses ta vapraid ja suursuguseid mehi, et need seaksid end müürina issanda koja ette, ja võtnud risti, rändaksid pattude andekssaamiseks ristisõitjatena Liivimaale. Ja krahv Albert Lauenburgist kuulis kõigest kurjast, mida venelased koos eestlastega olid teinud Liivimaa kirikule; ja võtnud risti pattude andekssaamiseks, asus ta oma rüütlitega ja toimekate ja suursuguste meestega Liivimaale teele, ja koos temaga tulid abt Bernard Dünamündest ja ristisõitjad, ehkki vähesed. Ja ta võeti suure rõõmuga vastu. Issand oli teda senini pidanud oma nooletupes kui äravalitud noolt, et sobival ajal saata teda Liivimaale oma kirikut vaenlastest vabastama.

2. Pärast seda kui tema Riiga tuli, saatsid eestlased venelastele väga palju kinke, paludes, et nad tuleksid sõjaväega Liivimaa kirikut hävitama. Kuid Novgorodi suurkuningas Mstislav oli läinud parajasti võitlema Ungari kuninga[1] vastu Galiitsia kuningriigi pärast, olles jätnud uue kuninga[2] oma aujärjele Novgorodis. See, läkitanud oma saadikud Eestimaale, lubas tulla suure sõjaväega ühes kuningas Vladimiri ja õige paljude teiste kuningatega. Ja eestlased said rõõmsaks ja saatsid sõna üle kogu Eestimaa ja kogusid väga suure ja tugeva sõjaväe. Ja nad asusid Pala äärde Sakalas. Nende pealik ja vanem Lembit kutsus kokku kõik kõigist provintsidest. Ja tulid nende juurde nii ridalased kui harjulased, nii virulased kui revalased, järvalased ja sakalased. Ja neid oli kuus tuhat, kes kõik ootasid viisteist päeva Sakalas venelaste kuningate saabumist. Kuuldes nende kogunemisest, läksid riialased liikvele ja tõttasid kiiresti neile vastu, ihates venelastest ette jõuda. Ja nendega läksid krahv Albert oma rüütlite ja sulastega, sõjateenistuse meister Volquin oma vendadega, abt Bernard Dünamündest, praost Johannes, liivlased ja lätlased, samuti ka üliustav Caupo, kes kunagi ei jäänud issanda võitlustest ega sõjakäikudest eemale. Nad kõik tulid Sakala ligidale, kus on sõjaväe palvetamise ja läbirääkimiste koht[3]. Ja neid oli umbes kolm tuhat valitud meest. Ja nad seadsid sakslased keskmisele teele, liivlased aga panid paremale, lätlastele aga andsid vasakpoolse tee. Ja teisi saatsid nad küladesse, kes, võtnud mõned inimesed kinni, said neilt teada sõjaväe suuruse, ühtlasi ka, et see on juba vastu tulemas ja võitle-

[1] András II (1175—1236), Ungari kuningas 1205—1236.

[2] Smolenski vürst Svjatoslav Mstislavitš (Borissovitš). Oli Novgorodi vürst aastail 1218—1219 (alates 1. VII 1218), Henriku järgi aasta varem.

[3] Arvatakse, et see koht oli Êvele (saksa keeli Wohlfahrt) Valmierast paarkümmend kilomeetrit kirdes.

miseks valmis. Seda kuulnud, liikusid nad ettevaatlikult ja heas korras edasi ja jõudsid õhtu saabumisel Viljandi linnuse juurde, kus öösel puhkasid; ja pidanud sealsamas missatalituse, läksid nad apostel Matteuse päeval[4] vaenlastele vastu. Ja nad leidsid, et need on kõrvale pööranud teise kohta, järgnesid neile otsekohe, ja nähes neid võitlemiseks valmis äkki vastaspoolelt metsadest esile tulevat, läksid nende peale; ja sakslased võitlesid keskmisel teel, kus oli nende suurem ja tugevam salk. Minnes, ühed ratsa ja teised jala, oma lahingukorras pikkamööda edasi, läksid nad nende keskkohalt läbi, ja murdes nende lahingurivi, ajasid nad põgenema.

3. **SAKALASTE LAHINGUST, MILLE NAD NENDEGA PIDASID.** Ka lätlased, võideldes vasakul tiival, ründasid julgesti koos sakslastega oma vastaseid — nende vastu olid seatud sakalased ühes Lembito ja oma muude vanematega. Haavates paljusid lätlaste hulgast ja mõningaid tappes ja vapralt võideldes, panid nad kaua vastu. Kuid nähes, et sakslased olid keskmise väesalga põgenema pööranud, pöörasid nad ka ise selja. Ja lätlased ajasid neid taga ja tapsid neist paljud ja teised põgenesid. Ja Veko, Roboami vend, tundis Lembitu ära ja ajas teda taga ja tappis ta, võttes ta riided; ja teised, võtnud ta pea maha, viisid selle Liivimaale kaasa. Ja langesid seal ka teised vanemad Sakalast — Wottele, Maniwalde koos õige paljude teistega. Liivlased aga, kes olid seatud paremale, põikasid eestlaste odasid halastamatult enda peale lendamas nähes kõrvale sakslaste juurde ja ajasid koos nendega põgenejaid taga. Kuid eestlased, kes olid tulnud nende vastu, tungisid kallale mõnedele meie omadest, kes olid tagapool järele tulemas; kuid need lõid nad mehiselt tagasi ja pöörasid nemadki põgenema. Ja pärast seda kui kõik eestlased olid põgenema pööratud, jälitasid liivlased ja lätlased ja saksid neid ja tapsid neid metsipidi, nii et peaaegu said arvu tuhat täis, igatahes arvutult, suutmata neid mööda metsi ja soid kokku lugeda, ja võtsid neilt ligi kaks tuhat hobust ära ja võtsid kõik nende sõjariistad ja sõjavarustuse ja jagasid järgmisel päeval kõik röövitu võrdselt omavahel.

4. **CAUPO SURMAST.** Aga odaga mõlemast küljest läbi pistetud Caupo, meenutades usukindlalt issanda kannatust ja võtnud issanda ihu sakramente, heitis siiralt ristiusku tunnistades hinge, olles enne jaotanud oma vara kõigile Liivimaal rajatud kirikuile. Ja leinasid teda niihästi krahv Albert kui abt ja kõik, kes olid nendega. Ja ta keha põletati ja luud viidi Liivimaale ja maeti Kubeselesse.

[4] Madisepäeval, 21. IX 1217.

5. SAKALASTE TAGASIPÖÖRDUMISEST USU JA RAHU JUURDE. Pärast lahingut aga läks sõjavägi edasi Pala äärde Lembitu külasse; ja olles seal kolm päeva paigal, saatsid nad liivlasi ja lätlasi riisuma ja põletama kõiki provintse ümbruskonnas. Ja nende juurde tuli Lembitu vend Unnepewe koos teistega, kes olid alles jäänud, paludes endise rahu uuendamist. Ja sakslased ütlesid neile: „Et te olete vastuvõetud püha ristimise sakramendid ära põlanud ja paganate ja venelaste nõuandel Kristuse usku rüvetanud, selle eest on issand teid löönud. Nüüd siis pöörduge ustavalt tagasi Kristuse juurde ja me võtame teid edaspidi oma vennaliku armastuse osasaamisse.“ Ja neile meeldis see. Ja pärast pantvangide vastuvõtmist anti neile juba teistkordselt rahu[5], et nad kõigist ristiusu kohustustest ustavalt kinni peaksid. See sündinud, pöördus sõjavägi kogu oma saagiga Liivimaale tagasi ja õnnistas neile jumalast antud nii kuulsusrikka võidu eest issandat, kes on õnnistatud igavesti.

SÕJAKÄIGUST HANILASSE. Pärast seda kui krahv Albert jõudis sakalaste tapatalgutelt tagasi, ihkas ta ise ette võtta teise sõjakäigu Saaremaale ja käskis teha suurema masina ja õhutas kõiki selleks teekonnaks. Selsamal talvel kuulutati mitu korda välja sõjaväe kokkutulek, kuid et voolas paduvihma ja merejää lagunes, ei võinud nad Saaremaale pääseda, sest see on meresaar. Sellepärast läksid riialased alles paastu ajal[6] koos liivlaste ja lätlastega välja ja seadsid end minema teiste eestlaste vastu; ja tulnud Salatsi äärde ja saatnud oma maakuulajad ette, kohtasid nad saarlasi. Ja kohe, kui saarlased riialaste sõjaväe ära tundsid, pöördusid nad põgenema. Ja riialased jälitasid neid kogu oma sõjaväega terve selle päeva, ja järgmisel päeval tungisid Saaremaa ümber asuvatesse Mereäärsetesse provintsidesse ja jaotasid oma sõjaväe mööda kõiki teid; ja maad rüüstates tapsid nad kõik kinnisaadud mehed, viisid naisi ja lapsi vangi, ajasid palju veoloomi endaga kaasa ja võtsid suure saagi, külad ja majad andsid tuleroaks. Ja tulnud oma sõjaväega kokku, olid nad puhates mõne päeva keset maad paigal. Ja nende juurde tulid vanemad Hanilast ja Karuselt ja kõigist provintsidest, mis asuvad Ridalast kuni Revala ja Harjumaani välja, paludes, mis rahusse puutub ja et nad nende piiridest tagasi läheksid.

RAHUTEGEMISEST RIDALASTEGA JA USU VASTUVÕTMISEST NENDE POOLT. Ja riialased laususid: „Kui te tahate ennast pühast lättest kasta lasta ja saada koos meiega tõelise rahulooja, see on Kristuse

[5] vt. XVIII, 7.
[6] 28. II—15. IV 1218.

lasteks, siis me kinnitame teiega tõelise rahu ja võtame teid vastu oma vendlusse." Seda kuuldes said eestlased rõõmsaks, ja andnud pantvange, alistusid Liivimaa kirikule, et võtta vastu ristimise sakramendid ja tasuda iga aasta maksu. Ja anti rahu ja riialased pöördusid suure röövsaagiga tagasi, kiites jumalat ka selle hõimu allaheitmise eest.

6. **TEISTKORDSEST RAHUTEGEMISEST JÄRVALASTEGA.** Pärast sakalaste teistkordset ristiusku pööramist tulid ka järvalased, samuti juba teist korda, ja andsid krahv Alberti ja kõigi riialaste vanemate juuresolekul end Riia kiriku alla, andes oma poegi pantvangideks, et ka nemad [järvalased] võtavad vastu ristimise müsteeriumi ja tasuvad Liivimaa kirikule alatist maksu või kümnise asemel sisseseatud viljamõõtu. Ja nad pöördusid oma maale tagasi, rõõmustades rahu vaikuse üle.

7. **LAHINGUST SAARLASTEGA SALATSI ÄÄRES.** Selsamal ajal läksid saarlased liikvele ja tulid sõjaväega Metsepoolesse, ja oli neid umbes tuhat nende paremate hulgast ja nad rüüstasid paljaks kogu selle provintsi Metsepooles. Pärast seda tungisid nad teise kihelkonda Letegores; ja rüüstates maa ümberkaudu, tapsid mõned mehed, viisid naisi ja lapsi endaga kaasa. Ja kui nad preestri majale lähenesid, nägi preester Godfrid neid tulevat. Ja hüpanud otsekohe oma hobuse selga, põgenes ta nende eest ja käis ringi oma kihelkonda mööda, kutsudes kõiki mehi kokku paganatega võitlema, ja saatis kogu öö läbi naaberkihelkondadesse sõna, et need järgmisel päeval sõtta tuleksid. Ja tuli Vesike oma liivlastega ning ka mõned piiskopi sulastest Vredelandi linnusest; ja nad tulid kokku ja ajasid saarlasi taga. Ja neid oli ainult seitse sakslast piiskopi sulaste hulgast ja kaheksas oli preester Godefrid. Ja ta sidus oma sõjariistad ümber ja pani oma raudrüü endale selga otsekui hiiglane, kes tahab oma lambad huntide lõugade vahelt välja kiskuda. Ja nad sööstsid selja tagant neile kallale, raiudes neid väga vapralt. Kuid ka nood, pöördunud neile vastu ja pannes väga kaua vastu, haavasid õige paljusid nende hulgast. Lõpuks pärast pikka lahingut pistsid saarlased põgenema, ja neist langes umbes sada ja teised põgenesid. Ja piiskopi sulased ajasid ühes liivlastega neid üle Salatsi mereäärset tasast teed mööda taga ja võtsid neilt ära umbes nelisada paremat hobust, mis nad pärast jagasid omavahel koos suure röövsaagiga, õnnistades issandat, kes väheste läbi tegi teoks võidu vaenlaste üle.

XXII

1. AHEKÜMNES AASTA.

Kakskümnes ametiaasta
ju piiskopil jõudis,
Ei antud sõdadest rahu
liivlaste maale.

Selsamal aastal tulid eelnimetatud Riia piiskop ja samuti ka Eestimaa oma ja abt Bernard, kes samal aastal pühitseti Zemgalesse piiskopiks, koos Liivimaalt tagasimineva krahv Albertiga Taani kuninga juurde, paludes teda anuvalt, et ta pööraks järgmisel aastal oma laevaväe Eestimaale, et eestlased saaksid enam alandatud ja lõpetaksid koos venelastega kallaletungimise Liivimaa kirikule. Ja kui kuningas sai teada venelaste ja eestlaste suurest sõjast liivimaalaste vastu, lubas ta järgmisel aastal tulla oma sõjaväega Eestimaale, niihästi õndsa neitsi auks kui ka oma pattude andekssaamiseks[1]. Ja piiskopid rõõmustasid. Ja auväärne Liivimaa kiriku Albert lahkus taas, kogus ristisõitjaid ja jutlustas neile pattude andestust ja saatis neid Liivimaale, et nad seisaksid tapluse päeval issanda koja eest ja kaitseksid vastset kirikut paganate rünnakute vastu. Ta ise aga lükkas sel aastal edasi oma teekonna Liivimaale, et tuleval aastal tulla tugevamana ja suurema hulgaga. Ja ta seadis enda asemele Halberstadti dekaani[2], kes koos Henric Borewiniga, Vendimaa aadlimehega, ja mõningate teiste ristisõitjatega läks Liivimaale, et seal oma palverännuaasta lõpule saata.

2. **LAHINGUST VENELASTEGA PUIDES.** Aga pärast õndsa neitsi taevaminemise püha[3], kui suvine kuumus oli juba mööda minemas, kuulutati sõjakäik revalaste ja harjulaste vastu, kes senini olid ikka olnud vastuhakkajad ja teistest julmemad. Ja tulid kokku riialased koos liivlaste ja lätlastega, ja nendega koos läksid Heinric Borewin ja meister Volquin oma vendadega, ja tulid Sakala lähedale, kus harilikult on sõjaväe palvetamise ja läbirääkimise koht, kus ka krahv Albert käskis silla teha, ja seal otsustasid nad rüüstata Revala provintsi. Ja minnes järgmisel päeval läbi Sakala, tulid nad Viljandi linnuse lähedale. Ja sinnasamasse nende juurde tulid tagasi nende maakuulajad, kelle nad olid välja saatnud selle provintsi vanemaid kokku kutsuma, et need oleksid neile harjunud kombel teejuhtideks, ja tõid kaasa venelaste saadikuid, keda nad olid

[1] Läbirääkimised ja salajase kokkuleppe sõlmimine toimusid Schleswigi riigipäeval 1218. aasta juunis.

[2] Burchard von Schladen.

[3] Rukkimaarjapäeval, 15. VIII 1218.

külades kinni võtnud; need olid tulnud venelaste poolt saadetuna, et koguda sõjaväge mööda kogu Eestimaad, ja olles selle kokku kogunud, juhtida see venelaste sõjaväe juurde, et tulla üheskoos Liivimaale. Ja nad seadsid need rahva keskele, pärides neilt nende lähetamise ülesannet. Ent need teatasid, et suur venelaste kuningate sõjavägi tulevat homme Ugandist ja minevat Liivimaale ja et nemad on saadetud selleks, et nad eestlaste sõjaväe ühtaegu venelaste juurde juhiksid. Seda kuulnud, pöördus liivimaalaste sõjavägi jalamaid sama teed tagasi, mis ta oli tulnud, ja järgmisel päeval läksid nad Puide teed mööda Ugandi poole venelastele vastu. Ja venelased, läinud kogu päeva üle jõe, mida nimetatakse Emajõeks[4], tulid ka ise liivimaalastele vastu; ja ootamatult pöördusid meie maakuulajad meie juurde tagasi, öeldes, et venelaste sõjavägi on juba lähenemas. Ja me tõusime kiiresti ja seadsime oma sõjaväe nõnda, et liivlased ja lätlased võitleksid jala, sakslased aga oma hobustel. Ja seadnud sõjaväe üles, liikusime nende poole. Ja kui me olime jõudnud nendeni, tõttasid need, kes olid meie hulgast esimesed, sedamaid nende juurde ja võitlesid nendega ja lõid nad põgenema, ja ajades neid väga vapralt taga, võtsid ära Novgorodi suurkuninga[5] lipu ning ka teiste kuningate kaks muud lippu ja tapsid [lipu]kandjad mehed. Ja neid langes teel siin ja seal ja nende taga läks kogu meie sõjavägi, kuni lõpuks liivlased ja lätlased, kes jooksid jalgsi, ära väsisid. Ja igaüks istus oma hobuse selga ja jälitas venelasi.

3. Venelased aga, põgenenud umbes kaks miili, jõudsid väikese jõe[6] äärde; sellest üle läinud, jäid nad seisma. Ja nad kogusid terve oma sõjaväe ühtekokku ja mängisid trummi ja oma vilespille, ja Pihkva kuningas Vladimir koos Novgorodi kuningaga julgustasid neid võitluseks, liikudes ringi sõjaväe hulgas. Sakslased aga, pärast seda kui olid löönud nad jõeni tagasi, jäid ka ise seisma, suutmata venelaste rohkuse tõttu ka ise üle jõe nende juurde minna. Ja nad kogunesid ka ise jõe [äärsele] künkakesele, oodates omade pärale jõudmist, kes tulid järele. Ja nad seadsid sõjaväe teistkordselt üles, nii et ühed seisid jala ja teised ratsa venelaste vastas. Ja kes iganes liivlastest ja lätlastest jõe [äärsele] künkakesele tuli, kuhu rivid olid seatud, see läks, venelaste sõjaväe hulka näinud, jalamaid tagasi just nagu nuiaga

[4] Siin Väike-Emajõgi.

[5] Vsevolod Mstislavitš (Borissovitš), Novgorodi vürst aastail 1219—1221 (Henriku järgi aasta varem).

[6] On arvatud, et see võis olla Õhne jõgi või selle parempoolne harujõgi Rulli jõgi. Kui nii, siis ei saanud lahingupaik olla Puides (mida ongi osutatud ainult teesuunana), vaid Õhne jõest 10—20 km lääne pool.

näkku löödud, ja pöörates selja, pistis põgenema. Ja kõik nad põgenesid üksteise järel, nähes venelaste nooli enda peale tulevat; lõpuks hakkasid kõik korraga põgenema. Ja jäid seisma sakslased üksinda, keda oli ainult kakssada. Kuid ka mõned neist hiilisid minema, nii et jäi järele vaevalt sada, ja kogu lahingu raskus veeres nende peale. Venelased aga hakkasid üle oja tulema ja sakslased lasksid neil, kuni kaunis palju oli üle tulnud, ja lõid nad otsekohe jälle jõeni tagasi ja tapsid mõningad neist. Ja jälle teised tulevad üle oja sakslaste vastu, jälle need lõid nad tagasi. Aga üks vägev novgorodlane läks liivlastest kaugelt ringi minnes üle oja luurele, ja Theoderic Koknesest, tulles talle vastu, raius tal ära parema käe, mis hoidis mõõka, ja lõi põgeneja jälitamisel maha, ja teised tapsid muid. Niisiis lõid nad maha, kes aga üle jõe nende vastu tuli, ja sel viisil võitlesid nad nendega jõe ümbruses üheksandast päevatunnist peaaegu päikeseloojakuni. Ja Novgorodi kuningas, nähes, et tema omadest oli ligi viiskümmend tapetud, keelas oma sõjaväel edaspidi nende vastu üle minna. Ja venelaste sõjavägi eemaldus oma tulede juurde.

SAKSLASTE LAHINGUST TAGASIPÖÖRDUMISEST. Kõik sakslased aga läksid lauldes teed mööda tagasi tervena ja puutumatuna, peale ühe rüütli — Heinric Borewini, kes kukkus noolest haavatuna maha, ja teise, kellegi lätlase Veko, kes võitles väga kaua üksinda puu najal üheksa venelasega ja langes ise lõpuks selja tagant haavatuna ja suri. Kõik teised aga, liivlased ja lätlased, läksid tagasi ilma mingi vigastuseta; paljud nendest tulid metsadest, kuhu nad olid põgenenud, tee peal jälle tagasiminevate sakslaste juurde, rõõmustades koos nendega, sest et nii vähesed on pääsenud nii suure hulga venelaste käest. Ja kõik kiitsid lunastaja heldust, kes tõi nad tagasi ja päästis vaenlaste käest, pealegi et nad omade nii vähese hulgaga tapsid venelastest umbes viiskümmend ja võtsid nende sõjariistad ja sõjavarustuse ja hobused. Aga venelasi oli kuusteist tuhat sõjariistus meest, keda Novgorodi suurkuningas oli juba kaks aastat üle kogu Venemaa kokku kutsunud, paremais sõjariistus, mis Venemaal olemas olid.

4. Kolm päeva hiljem tulid nad Liivimaale järele. Ja esmalt nad muidugi rüüstasid ja panid põlema lätlaste külad Ümera ääres ja nende kiriku ja sellejärel kogunesid Urele linnuse juures ja olid seal kaks päeva paigal; kolmandal päeval tulid nad Raupa ääres preester Alebrandi kirikumõisa, nagu Vladimir talle kunagi oli ennustanud. Puhates seal kolm päeva, panid nad põlema kõik kirikud ümberkaudu, niihästi liivlaste kui idumealaste omad; ja rüüstates kõik provintsid ja külad,

viisid nad naisi ja lapsi vangi ja tapsid kõik kinnivõetud mehed ära ja põletasid põldepidi kõikjal kokkupandud vilja.

VENELASTE TEISEST SÕJAVÄEST. Ja tuli Jaroslav, Vladimiri poeg, teise sõjaväega ja piiras sõjateenistuse vennad Võnnus ümber ja võitles nendega selle päeva. Ja järgmisel päeval, ületanud Koiva, liikus ta edasi Idumeasse nii Novgorodi kuninga kui ka oma isa poole ja laastas koos teistega rüüstates lätlaste, idumealaste ja liivlaste maa, tehes kurja, mis suutis. Ja riialased, kuuldes kõigest kurjast, mida venelased Idumeas tegid, läksid jälle koos sõjateenistuse meistri Volquini ja Heinric Borewini ja ristisõitjate ja oma liivlastega liikvele ja tulid Toreidasse ja kutsusid mehed ümberkaudseist provintsidest enda juurde kokku, tahtes jälle venelastega võidelda. Ja nad saatsid nende juurde maakuulajaid, kes kohe leidsid Immekülas salga venelasi ja ajasid neid Raupani taga. Need aga, pöördunud omade juurde tagasi, teatasid, et sakslaste sõjavägi on tulemas. Seda kuulnud, tõmbusid venelased kohe sellest paigast tagasi, ja läinud üle Koiva, piirasid võndlaste linnuse ümber ja võitlesid võndlastega kogu päeva.

5. **VÕNDLASTE LINNUSE PIIRAMISEST.** Ka sõjateenistuse vendade vibukütid tulid oma linnusest alla, läksid võndlaste juurde sisse ja tapsid oma ambudega palju venelasi ja haavasid õige paljusid, nii et paljud raskesti haavatud suurtsugu mehed kanti kahe hobuse vahel kanderaamidel poolsurnult minema. Võnnu sõjateenistuse meister[7] aga oli koos oma vendadega eelmisel päeval ära läinud sakslaste kogunemisele. Vahepeal piiras kogu venelaste sõjavägi nende linnuse sisse. Seetõttu läksid nad öösel oma linnusesse tagasi, minnes ettevaatlikult vaenlaste vahelt läbi. Hommiku saabumisel rääkis Novgorodi kuningas rahuvalmilt sõjateenistuse vendadega — nähes, et paljud ta suurtsugu meestest on vigastatud ja teised tapetud, ja arvestades, et võndlaste linnust ennast ta vallutada ei suuda, ehkki see on väiksem linnus, mis Liivimaal on. Need ei hoolinud sellisest rahust ja tõrjusid nad ambudega enda juurest tagasi.

6. **VENELASTE LAHKUMISEST.** Sellejärel pöördusid venelased jälitavate sakslaste kallaletungi kartes linnuse alt minema, ja olles läinud terve päeva, jõudsid Trikatasse ja läksid kiiresti maalt välja. Ja Ugandisse tulles kuulsid nad leedulaste sõjaväest Venemaal, ja läinud tagasi Pihkvasse, leidsid ühe osa linnast leedulaste poolt rüüstatuna.

7. Siis tungisid mõned lätlased, minnes väikese hulgaga liikvele, Venemaale ja tegid külasid rüüs-

[7] 1217. aastast Rodolf.

tates ja inimesi tappes ja teisi kinni võttes ja saaki riisudes kättemaksuks omade eest kõiksugust kurja, mis suutsid. Ja kui need tagasi tulid, läksid jälle teised ega jätnud mingit kurja tegemata, mis nad teha suutsid.

8. **SAARLASTE SÕJAKÄIGUST VÄINALE JA EREMIIDI MÄRTRISURMAST.** Ka saarlastel oli olnud nõu tulla venelastega ühel ajal koos muude eestlastega Liivimaale kirikut hävitama. Kuid sakslaste ja venelaste kokkupõrke tagajärjel läks nende nõu tühja, nii et sakalased ei tulnud, ka saarlased mitte, vaid üksnes harjulased, kes koos mõningate teistega järgnesid venelastele ja jõudsid Võnnu all nende juurde ja läksid nendega üheskoos jälle minema. Saarlased aga tungisid laevadega Väinale, ja võtnud saartel mõned vangi, röövisid palju kariloomi ja tapsid ühe eremiidi, kes oli Dünamündest ära tulnud ja valinud eremiidielu naabersaarel ja ootas seal oma märtrisurmavõitlust. Selle lõpule viinud, siirdus ta õnnelikult ja kaheldamatult pühade osasaamisse.

9. **SÕJAKÄIGUST REVALASSE, MIDA LIIVLASED KÜLMAKS NIMETAVAD.** Ja Pihkva venelased läkitasid saadikud Liivimaale, öeldes end sakslastega rahu tegevat. Kuid nende kavatsused koos eestlastega olid alati kurjad ja igasugust salakavalust täis. Seda mõistes saatsid riialased liivlastele ja lätlastele sõna ja kogusid sõjaväe, et minna eestlaste vastu. Ja paastu alguse[8] paiku tulid nad Salatsi äärde kokku, ja seal olid Volquin, sõjateenistuse meister, koos Heinric Borewiniga ja ristisõitjatega ja liivlased ja lätlased, ja nad läksid merejääl, kuni jõudsid Soontaganasse. Ja võtnud seal linnusest teejuhid, läksid nad kogu öö läbi edasi Revala provintsi poole. Ja põhjast käis neile väga külm tuul vastu. Oli nimelt nii käre pakane, et paljudel võttis külm jäsemete otsad ära, ja ühtedel külmusid ninad, teistel käed ja kolmandatel jalad ja kõigil meil kasvas hiljem, kui olime koju tagasi läinud, näole uus nahk peale, kui vana ära tuli. Mõned isegi surid hiljem. Nad jagasid aga oma sõjaväe kolme salka ja Vesike oma liivlastega võttis ühe salga ja vasakpoolse tee, lätlased aga parempoolse, sakslastele aga jätsid nad harjunud kombel keskmise tee. Ja Vesike, jättes oma tee maha, läks keskmist teed sakslastest ette koos oma liivlastega, kes süütasid — et end soojendada — varahommikul enne valget esimese küla, mille nad leidsid. Ja seda tuld nähes tundsid kogu provintsi eestlased otsekohe Liivimaa sõjaväe ära ja pagesid igaüks oma pelgupaikadesse. Sakslased aga tulid järele, ja leides küla enne valget

[8] 20. II 1219.

põlema pandud ja arvates, et teejuht on eksinud, tapsid ta sealsamas. Kui aga hommik kätte jõudis, käisid nad ringi kõiki külasid pidi, pannes neid põlema ja tappes inimesi ja võttes teisi kinni ja röövides palju kariloomi ja saaki; õhtuks jõudsid nad külasse, mida kutsutakse Laitseks, ja puhanud seal öösel, läksid järgmisel päeval edasi teise, naaberkülla, mida kutsutakse Kulnaks, ja said suure röövsaagi. Kolme päeva pärast läksid nad ära üle merejää, mis oli lähedal, ajades endaga kaasa kogu röövsaaki ja vange — seal lähedal on nüüd taanlased oma linnuse[9] ehitanud. Ja liikudes kümme päeva vähehaaval mööda jääd tagasi, tegime vangide ja röövsaagi pärast peatuse, oodates ka saarlasi või teisi eestlasi, kui need juhtumisi peaksid tulema järele meiega võitlema. Ja kui me jõudsime Salatsile, jagasime kogu saagi omavahel ja pöördusime rõõmuga Liivimaale tagasi, nii nagu hõiskavad võitjad, kui nad saaki jagavad.

[9] Tallinna.

XXIII

AHEKÜMNE 1.
ESIMESEST
AASTAST.

Kakskümmend üks jõudis
piiskopil kätte ju aasta.
Ei antud sõdadest puhkust
liivlaste maale.

Sest sel aastal tehti palju sõjakäike ja sõda algas uuesti. Kui nüüd eelnimetatud kirikupea Saksamaalt tagasi pöördus, tuli koos temaga palju ja suursuguseid ristisõitjaid. Nendest esimene oli Saksi hertsog Albert Anhaltist, siis Rodolf Stotelist, linnusekrahv[1], keegi noor krahv ja õige palju teisi, kes olid valmis kirikut kaitsma ja tapluse päeval seisma issanda koja eest.

2. **TAANI KUNINGA SÕJAKÄIGUST REVALASSE.** Selsamal ajal läks ka Taani kuningas suure sõjaväega liikvele ja temaga koos tulid auväärne Lundi kiriku peapiiskop Andreas ja piiskop Nicolaus ja kolmas piiskop[2], kuninga kantsler, ja nendega oli kaasas Eestimaa piiskop Theoderic, kunagi Riias pühitsetu, kes, jätnud Liivimaa kiriku maha, hoi-

[1] Querfurti krahv Burchard, Magdeburgi linnusekrahv.
[2] Petrus Jacobi, Roskilde piiskop (1217 —1224).

dis kuninga poole, ja slaavlaste vürst Wizzlaus omadega. Nad kõik maabusid oma sõjaväega Revala provintsis ja asusid Lindanisesse, mis oli kunagi olnud revalaste linnus; ja lammutanud vana linnuse, hakkasid teist, uut ehitama. Ja revalased ja harjulased kogusid nende vastu suure sõjaväe ja saatsid oma vanemad salakavalate rahusõnadega kuninga juurde. Ja kuningas uskus neid, tundmata nende salakavalust, ja andis neile kingitusi ja piiskopid ristisid nad ja saatsid rõõmuga minema. Omade juurde tagasi pöördunud, tulid nad kolme päeva pärast[3] kogu oma sõjaväega õhtu eel, kui söögiaeg möödas oli, ja sööstsid viiest kohast taanlastele kallale ja võitlesid nendega ootamatult.

AUVÄÄRSE THEODERICI, EESTIMAA PIISKOPI SURMAST. Ja mõned neist, arvates kuninga olevat telgis, mis oli auväärse Eestimaa piiskopi Theoderici oma, tungisid tema juurde sisse ja tapsid ta, ja teised, jälitades muid, tapsid paljud nende hulgast. Isand Wenezlaus aga seisis oma slaavlastega orus, mis on mäe merepoolsel nõlval. Ja nähes neid lähenevat, astus neile kohe vastu.

LAHINGUST EESTLASTEGA. Ja võideldes nendega, lõi ta nad põgenema ja jälitas neid, lüües maha ja tappes neid teel. Teised eestlased aga, kes taanlasi jälitasid, jäid nende põgenemist nähes, kes slaavlastega olid võidelnud, ka ise seisma, jättes taanlaste tagaajamise katki. Ja kogunesid kõik taanlased ühes kuningaga ja mõned sakslased, kes olid nendega koos, ja astusid eestlastele vastu, võideldes nendega vapralt. Ja eestlased põgenesid nende eest. Ja pärast seda kui kogu nende hulk oli põgenema aetud, ajasid taanlased koos sakslaste ja slaavlastega neid taga ja tapsid väikese hulgaga neist enam kui tuhat meest ja ülejäänud põgenesid. Ja kuningas ja piiskopid tänasid jumalat võidu eest, mille jumal neile paganate üle oli andnud. Ja eelnimetatud piiskop Theoderici kohale seadsid nad oma kapellaani Wescelini; ja kui linnus oli valmis ehitatud ja [oma mehed] sinna paigutatud, läks kuningas tagasi Taani. Ja sinna jäid maha piiskopid koos kuninga meestega, kes kogu selle aasta revalastega võitlesid, kuni need viimaks ristimise sakramendi vastu võtsid.

3. **SEMGALITE PÖÖRAMISEST.** Pärast ülemkarjase tagasipöördumist Liivimaale koos oma ristisõitjatega tulid tema juurde semgalid Mežotnest, paludes abi leedulaste vastu. Ja piiskop lausus: „Kui te tahate ristitud saada ja ristiusu seadused vastu võtta, siis anname teile abi ja võtame teid vastu oma vendluse ühendusse." Ja need ütlesid: „Ristida lasta me

[3] Taani ajalookirjutaja Olaus Petri (16. sajandist) esitab lahingupäevana 15. juuni.

teiste semgalite ja leedulaste metsikuse tõttu küll ei julge, kui sa ei kaitse meid nende kallalekippumise eest, saates oma mehed meie juurde meie linnusesse, kes meie juurde jäädes võivad meile jagada ristimise sakramenti ja õpetada kristlaste seadusi." Ja nende nõu meeldis piiskopile ja ühtlasi riialastele ja ta läkitas nendega oma saadikud ka nende nõusolekut küsima, kes kodus olid. Ja nad tulid ikka ja jälle, paludes sedasama.

NENDE RISTIMISEST. Siis lõpuks läks piiskop Saksi hertsogiga ja mõningate teiste ristisõitjatega ja Õndsa Maarja praostiga ja oma meestega[4] liikvele ja läks Zemgalesse, ja jäädes Mežotne linnuse juures rahulikult paigale, kutsus selle provintsi semgalid enda juurde kokku. Ustavalt sõna kuulates, nagu nad olid lubanud, tulid need kõik kokku ja võtsid evangeeliumiõpetuse vastu; mehi ristiti umbes kolmsada, nende naisi ja lapsi kaasa arvamata, ja oli rõõm nende pööramise pärast. Pärast seda paigutas piiskop nende palvel oma mehi mõningate ristisõitjatega nendega ühes Mežotne linnusesse ja saatis teised laevaga Riiast kohale tooma, mis tarvis oli. Ise aga pöördus ta koos hertsogi ja teistega Riiga tagasi.

4. Siis aga kogub Vesthard, teiste semgalite vanem naaberprovintsist, mida kutsutakse Tērveteks, kuuldes Mežotne omade pööramisest, sõjaväe kõigilt oma rajadelt; ja murdnud rahu, tuli ta linnuse alla ja võitles sakslastega kogu päeva, kandes kokku virna puid ja pannes tule otsa; nad võitlesid väga vapralt, suutmata siiski linnust vallutada. Ja nooltega tapeti Vesthardi õepoeg. Seda nähes sai ta kurvaks ja pöördus kohe oma sõjaväega linnuse alt ära. Ja ta kuulis, et teised sakslased tulevad laevaga Missa jõge mööda, läks neile kärmesti vastu, ja kohates neid kitsal kohal, kus jõe sügavus oli väike, võttis nendest kolmkümmend meest või veidi enam kinni ja tappis nad ja teised läksid põgenedes Riiga tagasi. Nende hulgas oli Segehard, tsistertslaste ordu preester, saadetud Dünamündest sellesse linnusesse piiskop Bernardi teenistusse, kelle piiskopkonnale see koht[5] oli ette määratud. Istudes kaldal ja nähes paganaid tulevat, pani ta paganate metsikust oodates mungarüü käise üle pea. Ja ta andis vaimu issanda kätesse ja sai maha löödud koos teistega, kelle hinged märtrite seltsis kahtlemata rõõmutsevad koos Kristusega; nende tegevus oli püha, sest kutsutuna tulid nad paganaid ristima ja issanda viinamäge istutama, mida nad on istutanud oma verega, sellepärast on nende hinged taevas ühevääriliseд pühakute omadega. Nõnda siis läksid sakslased, kes linnuses

[4] Vasallidega.
[5] Mežotne.

olid, kuuldes omade tapmisest ja et neil ei olnud, mis aastaks tarvis oli, ja pidades ühtlasi silmas semgalite ja leedulaste ning ka kuralaste metsikust kristlase nime vastu, kõigi omadega liikvele; jättes linnuse maha, läksid nad ära Riiga. Juba ristitud semgalid aga langesid tagasi, ja lastes meelest vastuvõetud sakramendid, liitusid teiste semgalitega, heites nendega ja leedulastega vandenõusse ja sõlmides liidu riialaste ja liivlaste ja kõigi kristlaste vastu. Ja ühtlasi kogunesid nad kõik, niihästi senini paganad kui ka ristitud, sellesse linnusesse kokku, kaevasid seda ja ehitasid selle kindlustuse väga tugevaks; ja minnes sõjakäigule Holmi liivlaste vastu, hakkasid nad neid tapma ja rüüstama. Ka liivlased, tungides nende piiridesse, tegid neile samasugust kurja. Ja piiskop ja Saksi hertsog Albert kuulsid omade tapmisest ja kõigest kurjast, mis semgalid tegid, ja saatsid kõigi liivlaste ja lätlaste juurde, andes neile käsu, et nad oleksid valmis, kui issand neile kunagi soodsa tee kingib, paganaile kättemaksu korraldama.

5. **LÄTLASTE SÕJAKÄIGUST.** Vahepeal läksid Koknese lätlased ja mõned teised sõjateenistuse vendade lätlased, Meluke ja Warigribbe, unustamata kogu kurja, mis Pihkva venelased ja novgorodlased möödunud aastal Liivimaal olid korda saatnud, Venemaale ja tegid külasid rüüstates ja mehi tappes ja naisi vangistades kogu maa Pihkva ümbruses paljaks, ja kui nad tagasi tulid, läksid teised ja tegid samasugust kurja ja tõid kogu aeg palju saaki koju. Ja jätnud oma adrad maha, elasid nad venelaste maal, varitsedes neid väljadel ja metsades ja külades, võtsid kinni ja tapsid neid ja võtsid ära nende hobuseid ja kariloomi ja naisi, andmata neile üldse hingerahu.

VENELASTE SÕJAKÄIGUST LÄTLASTE JUURDE. Pihkva venelased aga kogusid sügise paiku sõjaväe ja tulid lätlaste maale ja rüüstasid nende külasid ja jäid peatuma Meluke ja Warigribbe alal, laastates kõik, mis neil oli, ja põletades vilja, ega jätnud tegemata mingit kurja, mis nad teha suutsid. Ja Võnnu sõjateenistuse meister saatis kõigile lätlastele sõna, et need tulek-sid venelasi maalt välja lööma. Kuid venelaste lahkudes näis lätlastele, et venelaste jälitamine toob neile vähe kasu.

6. **SÕJAKÄIGUST JÄRVAMAALE.** Ja nad pöörasid oma sõjaväe Sakalasse, ja võtnud sakalasi endaga kaasa, läksid üle Pala, ja tungides Järvamaale, lõid seda maad suure nuhtlusega, tappes mehi, vangistades naisi, võttes hobuseid ja kariloomi ja palju saaki; nad ütlesid, et need olevat läinud revalastele taanlaste vastu appi. Ja sinna tulid sõjateenistuse meistri Rodolfi juurde selle Järva

provintsi vanemad, öeldes, et nad on riialaste rahu juba ammu krahv Alberti juuresolekul vastu võtnud ja ühtlasi on valmis vastu võtma nende ristimist, paludes teda, et ta oma sõjaväega nende piiridest välja läheks. Ja Rodolf võttis nende poisikesi pantvangideks, uuendades nendega rahu. Siis tõotasid nad sestpeale täita kõik varemalt nende poolt vastuvõetud kohustused ja pidada kinni usust ja kristlikest seadustest. Ja nad käisid sõjateenistuse vendadele peale, et need rutem tagasi läheksid, et minna koos nendega sõjaväega Virumaale, et kanda see ristiusu ike ka nendesse provintsidesse. Ja nad lubasid neile ja pöördusid kogu oma röövsaagiga Liivimaale tagasi.

7. **SÕJAKÄIGUST VIRUMAALE.** Pärast Järvamaa sõjakäiku kutsusid Võnnu sõjateenistuse vennad piiskopi mehed, foogt Gerhardi kõigi liivlaste ja lätlastega ja noore krahvi piiskopi perest koos muude riialastega enda juurde kokku ja suundusid Sakalasse; võtnud kaasa sakalasi ja ka ugalasi, liikusid nad edasi Järvamaale, ja olles valinud järvalaste hulgast endale teejuhid, tungisid kogu öö Virumaale sisse, mis on viljakas ja väga kaunis ja oma tasaste väljadega avar maa. Ja neile järgnesid järvalased niihästi ratsa kui jala. Ja virulased polnud kuulnud Liivimaa sõjaväge tulevat ja olid kõik oma külades ja majades; ja hommiku tulles jaotasid nood sõjaväe kõigisse provintsidesse ja andsid ühed järvalastele, teised ugalastele, ja kolmandad andsid liivlastele ja lätlastele rüüstata. Ja nad leidsid kogu rahva üle terve Virumaa külades eest ja lõid neid maha suurest väiksemani ega säästnud neid, niipalju kui nad iganes meessugu leidsid, ja naisi ja lapsi kinni võttes ja hobuseid ja palju kariloomi kokku ajades said nad palju saaki. Ja sakslased panid oma kogunemise suurde külasse, mida kutsutakse Tõrmaks; liivlased ja lätlased valisid oma maja Avispeale, sakalased võtsid aset Revele provintsis, järvalased puhkasid oma provintsides, ugalased olid sealsamas paigal, rüüstates oma naaberprovintsi, mida kutsutakse Pudiviruks. Ja kui nad viis päeva olid kogu seda maad väga rängalt löönud ja rahvast palju tuhandeid tapnud, tulid viimaks meie juurde provintside vanemad, kes põgenemise teel olid pääsenud, paludes anuvalt rahu. Ja Rodolf, sõjateenistuse vendade meister, lausus: „Kas siis teie ikka veel rahu igatsete, kes te sageli olete oma sõdadega meie rahu rikkunud? Kuid teile ei anta [muud] rahu peale selle tõelise rahulooja rahu, kes on mõlemast teinud ühe, ühendades ja lepitades maise taevasega. Kes on taevast alla tulnud kui rahvaste ihaldatud kuningas, kui nende ootus ja lunastaja. Kes käskis oma jüngreid, öeldes: „Minge õpetage kõiki

rahvaid neid ristides." Kui te niisiis tahate ristitud saada ja koos meiega sedasama ühtainsat kristlaste jumalat austada, siis me anname teile selle rahu, mis ta meile andis, mille ta lahkudes oma kummardajatele jättis, ja võtame teid vastu meie igavese vendluse ühendusse." Ja neile oli kuulutus meelepärast ja nad tõotasid otsekohe ustavalt vastu võtta kõik ristiusu kohustused koos riialaste ristimisega. Nende hulgas olid aga Thabelin, kelle meie omad olid kunagi Ojamaal ristinud, ja teine, Kyriawan, kes palus meid, et talle antaks hea jumal, öeldes, et tal olevat seni olnud paha jumal; see mees oli nimelt kuni selle ajani olnud kogu oma tegevuses väga õnnetu. Kuid pärast seda kui ta oli meie poolt ristitud, sai ta väga õnnelikuks inimeseks, nagu ta hiljem meile tunnistas, ja ristimisega tuli kõik hea tema kätte. Nõnda siis me lubasime tema pealekäival palvel sealsamas talle armuliku jumala, kes annab talle siinses elus küllaldaselt ajalikku vara ja tulevikus igavese elu. Ta uskus meid ja me katehhiseerisime teda kohe ja sõjateenistuse meister Rodolf seisis tema juures vaderiks. Ja kui me pidime teda juba püha õliga võidma, tõusis suur kisa ja meie sõjavägi jooksis kõiki tänavaid pidi kokku ja kõik jooksid sõjariistade juurde, karjudes, et meie vastu tuleb suur paganate maleva. Seetõttu jooksime meie, heitnud kiiresti ülipüha võidmisõli ja muud sakramendid kõrvale, kilpide ja mõõkade teenistusse ja tõttasime väljale, korraldades oma read vastaste vastu, ja meiega koos seisid virulaste vanemad. Ja suure hulgana lähenesid meile need, keda me pidasime vaenlasteks. Ja need olid sakalased, meie kaasvennad, kes kogu oma röövsaagiga meie juurde tagasi tulid.

VIRULASTEGA TEHTUD RAHUST JA PANTVANGIDE ANDMISEST JA USU VASTUVÕTMISEST. Sellepärast läksime tagasi ja viisime ristimise lõpule, lükates teiste ristimise oma ajani edasi. Ja anti rahu ja me pöördusime, võtnud vastu pantvangid Virumaa viiest provintsist, vangide ja kogu saagiga Liivimaale tagasi, kiites issandat paganate pööramise eest. Ja viis vanemat Virumaa viiest provintsist järgnesid oma kingitustega Riiga, ja võttes vastu püha ristimise müsteeriumi, andsid enda ja kogu Virumaa õndsa Maarja ja Liivimaa kiriku hoolde; ja olles rahu kinnitanud, pöördusid nad rõõmustades Virumaale tagasi.

8. SUUREST SÕJAKÄIGUST SEMGALITE VASTU MEŽOTNES. Pärast issanda sündimise püha[6] tulevad Liivimaa kiriku vanemad kokku ja kuulutavad sõjakäigu Mežotnesse kogunenud usutaganeja rahva vastu, kuid neid takistavad vihmarohked lõuna-

[6] Jõulud, 25. XII 1219.

tuuled. Sellepärast kogunevad nad pärast õndsa neitsi puhastamise püha[7] pühitsemist teistkordselt, kutsudes kokku suure sõjaväe Liivimaalt ja Lätimaalt, kellega koos on esimesena kohal auväärne Liivimaa ülemkarjane koos Saksi hertsogiga ja kõigi ristisõitjatega ja sõjateenistuse meister oma vendadega. Ja neid on neli tuhat sakslast ja teist neli liivlasi ja lätlasi; nad lähevad edasi Holmi, viies kaasa suure masina ja teisi väiksemaid ning muid riistu linnuse ründamiseks. Ja läinud kogu öö läbi ja seadnud Missa ääres sõjaväe korda, liiguvad nad edasi linnuse juurde ja sõdivad nendega hulga päevi, võttes ära küla, mis oli ümbruskonnas, ja riisudes saaki ja piirates linnuse sisse. Mõned neist püstitavad kaitseehitist, mõned seavad paterelle üles, mõned käsitsevad ambusid, mõned ehitavad siile[8], hakkavad altpoolt valli kaevama, mõned täidavad puid kokku kandes kraavi ja kaitseehitis lükatakse peale, selle all teised kaevavad. Paljud linnuses olevatest semgalitest saavad visatud kividest viga, paljud nooltest haavata ja paljud tapetakse liivlaste ja lätlaste odadega kaitseehitiselt. Mässuline jõuk ei jäta ometi vastupanu. Viimaks seatakse suurem masin üles ja heidetakse linnusesse suuri kive, mille suurust nähes nad tunnevad linnuses suurt hirmu. Hertsog ise hakkab masina juhtijaks; ta heitis esimese kivi ja purustas nende ärkeltorni[9] ja mehed selle sees; ta heitis teise ja paiskas kindlustuse plangud koos palkidega maha; ta heitis kolmanda — ja lüües kindlustuse kolmest suurest puust läbi, surub need kokku ja põrutab inimesi vigaseks. Seda nähes põgenevad linnuse omad kindlustusest ja püüavad pääseda kindlamatesse kohtadesse, kuid et neil pole pelgupaika, paluvad nad armu ja anuvad, et võiksid tulla alla piiskopi juurde. Neile antakse rahu ja lubatakse läbipääs, Made ja Gayle koos teistega tulevad alla. Neile öeldakse, et nad annaksid üle linnuse ja kõik, mis selles on, et neile endale elu alles jääks. See viis pole meelepärast, nad pöörduvad linnusesse tagasi, võitlus läheb senisest suuremaks. Kõik sõjasekeldused hakkavad uuesti peale, rüütlid katavad end sõjariistadega, ronivad koos hertsogiga vallile ja ihkavad vallutada linnuse tippu, kuid lüüakse ikka veel nende poolsurnute poolt tagasi, kes linnuses olid. Pärast seda tehakse hulgast puudest virnu, pannakse tuli otsa ja kiusatakse truudusetuid igal viisil, kuni nad lõpuks nõrkedes järgmisel hommikul alla annavad ja kindlustusest ükshaaval alla tulles meie

[7] Küünlapäev, 2. II 1220.

[8] Raudkonksudega palk, millega kisti maha kaitseseinu või tõkestati teed (eriti ratsaväel).

[9] Ladina tekstis on saksakeelne sõna *erker(um)*.

sõjaväele alistuvad ja kaelad alla painutavad. Lõuna paiku, kui allatulnute arv on tõusnud juba peaaegu kahesajani, ennäe, tuleb äkki Vesthard ettevaatlikult oma semgalite ja leedulaste suure jõuguga metsadest, ihates meile kallale tungida. Ja me korraldasime kohe oma lahingurivid nende vastu ja paigutasime jalamehed linnuse ümber. Ja tulevad meie hulgast mõned rumalad, kelle arv on lõpmatu, ja nabides need vanemad kinni, kes olid linnusest alla tulnud, tapavad neist sada ja rohkem isandate teadmata, kes on läinud ära väljale paganate vastu võitlema. Viewald aga, Askrade vanem, astub vaenlastele lähemale ja kutsub neid, et nad tuleksid väljale sakslastega võitlema. Ent need ütlevad: „Me saime semgalitelt tasu, et tuleksime teie sõjaväge vaatama. Nüüd siis, olles teie sõjaväge näinud, läheme oma maale tagasi, tahtmata teiega tehtud rahu murda." Ja leedulaste lahkudes lähevad sakslased tagasi linnuse juurde ja leidsid vanemad tapetud. Kes olid linnusesse jäänud, ei julge omi tapetuna nähes enam välja tulla. Puhkeb uus lahing, nooled lendavad, kaitseehitiselt tapavad liivlaste ja lätlaste odad paljud nende hulgast, süüdatakse tuled, alt õõnestatud vall variseb koos kindlustusega juba maha. Seda nähes ja et neil pole enam mingisuguse kaitse lohutust, paluvad nad anuvalt kogu öö, et neile kinnitataks rahu julgeolek ja et nad, tulles linnusest alla, ellu jääksid. Piiskop koos hertsogi ja kogu väehulgaga halastas neile, saatis neile linnusesse püha ristimärgi, ja nad uskusid neid ja lubasid nüüdsest peale mitte kunagi püha ristimise sakramenti teotada. Ja nad tulid oma naiste ja lastega linnusest alla ja läksid ära oma küladesse. Sõjavägi aga, minnes üles linnusesse, röövis raha ja kogu vara ja hobused ja kariloomad, ja liivlased ja lätlased tõid kõik ära, jätmata sinna midagi järele. Ja olles linnuse põlema süüdanud, pöördusid nad kogu röövsaagiga tagasi Liivimaale, tänades jumalat selle äraandliku rahva kallal toime pandud kättemaksu eest, kes, unustanud oma sõnad, sülitas Kristuse usule, irvitas ristimisarmu üle ega kartnud ennast paganate usukommetega uuesti rüvetada.

9. Zemgalest tagasi pöördunud riialased tuletasid meelde kõike kurja, mis harjulased ja saarlased olid õige sageli teinud Liivimaa kirikule, ja kui nad olid kaks nädalat puhanud, niihästi ise kui nende hobused, kogusid nad jälle suure liivlaste ja lätlaste ja sakslaste sõjaväe, ja nendega olid Saksi hertsog Albert, nende vanem, ja meister Volquin oma vendadega ja piiskopi vend Theoderic teiste kiriku meestega. Ja nad tulid kokku Sakala lähedal, kus oli olnud sõjaväe läbirääkimiste ja palvetamise koht, ja pida-

nud seal missatalituse, liikusid edasi Pala äärde, kutsudes sinna enda juurde kokku sakalasi ja ugalasi ning ka järvalasi; ja nad valisid endale nende seast teejuhid ja jaotasid kogu sõjaväe kolme salka, ja kui oli liisku heidetud, said liivlased vasakpoolse tee, eestlased aga võtsid liisuga parempoolse tee, sakslased aga koos lätlastega võtsid harjunud kombel enda alla keskmise tee. Minnes nõnda siis hommikul enne valget liikvele, liikusime keskmist teed mööda edasi Nurmegundesse, ja kui päike oli juba tõusnud, tõusid meie palge ette arvukad tuled ja suitsud Järvamaal. Järvalased aga oli Liivimaa kirik juba korduvalt ära võitnud ja nende pojad olid Liivimaal pantvangiks ja nad olid valmis olnud niihästi iga aasta oma maksu maksma kui ka ristimist vastu võtma. Seetõttu saarlased, kogunud suure sõjaväe kokku, küsisid arbuga oma jumalate tahet, kas nad peaksid võitlema taanlastega Revalas või Järva provintsi sisse tungima. Ja arp langes järvalastele. Ja jumal saatis nad selsamal päeval, mil meie tulime. Nad jagasid oma sõjaväe samal hommikul mööda kõiki külasid, rüüstates neid ja põletades, ja nende tulesid ja suitse nähes panid mõned meie omadest, nimelt hertsog Albert oma rüütlitega ja meister Volquin oma vendadega, sõjariistad ümber ja liikusid edasi Järvasse vaenlastele vastu. Ja leides kõik külad süüdatud ja riisutud, ruttasid nad nende kannul veel enam ja kohtasid mõningaid järvalasi, kes olid põgenemisega vaenlaste eest pääsenud. Ja igaüks nendest tõi sõna, öeldes: „Saarlased on rabanud meie maad väga suure nuhtlusega ja mina üksinda olen põgenema pääsenud, et teile teatada." Kuulnud nõnda siis Kristuse nime vaenlastest, tõttasime nende peale ja võtsime pärast üheksandat tundi neli neist küla süütamisel kinni; löönud need maha ja võtnud nende hobused ära, tõttasime teistele järele ja liikusime koos lätlastega, kes olid kergemad neid jälitama, edasi küla juurde, mida kutsutakse Karedaks, kus oli nende maja ja kogunemine. Kui me selle juurde tulime, nägime kogu nende hulka äkki meie vastu võitlemiseks väljale tulevat. Ja suure häälega karjudes ja kilpe tagudes lähenesid nad meile, ja need, kes olid jäänud külla maha, järgnesid omadele; ja meie omade vähesust nähes nad jooksid ja heitsid oma odasid meie peale. Karjusid ka lätlased ja need, kes olid meiega, kes kõige enne olid tulnud ja keda seni oli väga vähe, ja jooksid samuti odasid heites nendele peale. Meie tee aga oli lume külmumise tõttu kitsas ja kõik tulid üksteise järel. Ja sellepärast polnud kaugel selja taga järgnevad sakslased seni veel tulnud ja meile esimestele oli nende viivitamine ränk. Lootes nõnda siis issandale, seadsime lätlased

vasakule, ükshaaval teed mööda tulevad sakslased aga asusid paremale. Ja kui me nägime sõjateenistuse vendade lippu lähenevat ja ühtlasi hertsogit oma suure lipuga järgnevat, saime väga rõõmsaks. Ja nähes meie vähesust ja nende suurt hulka, lausus hertsog: „Kas need on siis tõesti Kristuse vaenlased?“ Ja keegi lausus: „Need nad on.“ Ja tema lausus: „Mingem siis nüüd nende kallale.“ Ja sedamaid tõttasid nad koos sõjateenistuse vendadega ja ühtlasi teiste sakslaste ja lätlastega neile peale, ja tungides nende keskelt läbi, tapsid paremalt ja vasakult; ja langes neid igalt poolt nagu heina, mis niitja palge ees maha langeb. Ja nad lõid nad külani ja ajasid neid, põgenejaid, mööda tänavaid ja majasid taga, ja tirinud välja, tapsid nad ja nabisid kinni, kes olid majade otsa roninud ja ennast puuvirnade otsas kaitsesid, ja hukkasid kõik mõõgateraga ega tahtnud kellelegi nendest armu heita. Ja sööstsid välja järvalaste naised, kes olid saarlaste poolt vangi viidud, ja lõid ka ise malkadega juba enne löödud saarlasi, öeldes: „Löögu sind kristlaste jumal!“ Ja sakslased jälitasid neid külast väljale, tappes neid mööda välju nende hiiest saadik, ja rüvetasid seda nende püha metsa paljude nende tapetute verega.

Lätlased aga, järgnedes ümber küla, tulid ühtedele põgenejatele vastu, ja tuulutades neid siia ja sinna, tapsid nad ja võtsid hobused ära, riisusid nende sõjavarustuse ja pöördusid tagasi tapluskohale ja võtsid hobused ja riided ja suure röövsaagi, vangid aga koos naiste ja lastega andsid järvalastele tagasi. Kuid hobused ja kogu muu röövsaagi jagasid sakslased lätlastega võrdselt omavahel, õnnistades issandat, kes oli väheste käe läbi teoks teinud nii kuulsusrikka võidu paganate üle. Tapetuid oli aga tapluskohal umbes viissada ja palju teisi langes mööda välju ja teid ja mujal. Meie omadest aga langes kaks ja lätlastest kaks[10], Russini vend ja Drunwaldi vend Asti järvelt, noor krahv piiskopi perest ja üks hertsogi rüütel, kelle mälestus olgu õnnistatud ja kelle hinged puhaku Kristuses. Liivlased aga, kes olid läinud teist teed vasakule, ja eestlased, kes olid pööranud paremale, nii nagu nad ei tulnud lahingusse, nõnda ei saanud ka saagi jagamisel osa, kuid nad tungisid oma otseteed mööda läbi öö Harjusse ja jagasid hommiku saabumisel sõjaväe mööda kõiki külasid, lõid mehi maha ja viisid naisi vangi ja kogusid palju röövsaaki. Sakslased koos lätlastega tegid neile järgnedes järgmisel päeval samasugust kurja ja panid oma kogunemise Loone külla, mis on keset maad. Liivlased aga määra-

[10] Seda tekstikohta, sakslaste ja lätlaste vastandamist, peetakse peamiseks argumendiks krooniku saksa päritolu kasuks.

sid oma maja mujale ja sakalased jäid paigale Revala lähedal; vanemate käsust üle astudes rüüstasid nad ka Revala provintsi, mis oli taanlaste sõna juba vastu võtnud. Varbolased aga saatsid meile sõna, paludes, mis rahu on ja et me nende piiridest välja läheksime. Ja meister Volquin lausus: „Kui te tahate koos meiega ühtainsat jumalat kummardada ja ennast püha ristimise lättest kasta lasta ja oma poegi pantvangideks anda, teeme me teiega igavese rahu." Ja see sõna oli varbolastele meelepärast ja nad andsid pantvange.

10. Meie omad saatsid samuti oma saadikud peapiiskopi, auväärse isand Andrease ja teiste taanlaste piiskoppide ja kuninga meeste juurde, kes olid Revala linnuses[11]. Need läkitasid kohe kuninga mehi meie juurde, tänades jumalat ja meid paganate, niihästi saarlaste kui harjulaste ründamise eest, lisades pealeselle, et kogu Eestimaa olevat Taani kuninga oma, temale Liivimaa piiskoppide poolt üle antud. Ja nad palusid varbolaste pantvangid neile üle anda. Meister Volquin aga, tuues kindlalt ette, et ta ei tea midagi Eestimaa annetamisest Taani kuningale, teatas Saksi hertsogi ja kõigi juuresolekul, kes sinna nendega olid kokku tulnud, et riialased on kogu Eestimaa õndsa neitsi lipu all ristiusu ikke alla heitnud, välja arvatud ainult Revala provints ja Saaremaa. Ja ta lausus: „Selle kõnealuse Harju provintsi pantvangid me anname küll nende isadele tagasi, tahtes sellega meeleldi Taani kuningale austust osutada, ometi sel tingimusel, et riialaste õigusest selle läbi midagi ei kahaneks." Sellejärel pöördusime oma röövsaagiga Liivimaale tagasi, jätnud selle provintsi pantvangid sinna maha. Väga suur oli aga liivlaste röövsaak, kes, olles piiranud sisse harjulaste maa-alused koopad[12], kuhu need olid harjunud alati pelgu minema, lämmatasid kõik, nii mehed kui naised, tehes suitsu ja tuld koobaste suus, suitsutades ööd kui päevad. Ja ühed juba hinge vaakuvana, teised poolsurnuna, kolmandad surnuna koobastest välja tirinud, tapsid nad need ja viisid teised vangi ja riisusid kogu nende vara ja raha ja riided ja palju saaki. Aga lämbunuid oli kõigist koobastest umbes tuhat inimhinge mõlemast soost. Ja pärast seda pöördusid liivlased koos sakslastega tagasi, õnnistades jumalat, et ta ka harjulaste kõrgid südamed oli ristiusule alandlikuks teinud.

11. Selsamal aastal, kui oli surnud Theoderic, auväärne Eestimaa piiskop, kes Revalas jumalakartmatute mõõkadest tapetuna märtrite osasaamisse siirdus, nagu loodame, seadis Liivimaa ülem-

[11] Tallinnas.

[12] Arvatakse, et nn. Iida urked Kuimetsa lähedal.

karjane Albert tema asemele oma venna Hermanni, Breemeni lähedalt Püha Pauluse [kloostri] mitte vähem auväärse abti, ja läkitades saadikud läbi Kuramaa ja Sambia Saksamaale, teatas talle sellest teost. Kui too sellejärel Magdeburgi peapiiskopi[13] juurde ilmus, pühitseti ta selle poolt Eestimaale piiskopiks. Seda kuulnud, tõkestas Taani kuningas talle mõneks aastaks tee Liivimaale. Sel põhjusel tõotas too piiskop, tulnud kuninga juurde, piiskopkonna temalt vastu võtta ja ustavalt tema poole hoida.

XXIV

iiskopil saabus ju kakskolmatteinegi aasta Kätte, liivlaste maa on saanud veidike puhkust.

Seesama ülemkarjane muretses jutlustajate saatmise eest Eestimaale — tema mureks oli alati hool kõigi kirikute eest —, ta saatis preester Alabrandi ja Ludovici Sakalasse. Need, ristinud õige paljusid Järvast ja teistest provintsidest, pöördusid jälle Liivimaale tagasi. Ja läkitanud saadikud Venemaale, kõneles piiskop novgorodlastega rahusõnu ega viivitanud vahepeal teiste preestrite Eestimaale saatmisega. Nendest oli esimene Petrus Kaikewalde Soomest, ja Henric, lätlaste jumalasulane Ümeralt. Minnes üheskoos Eestimaale, läksid nad läbi juba varem ristitud Ugandi, kuni jõudsid Tartu ligidal jõeni, mida nimetatakse Emajõeks. Ja asudes jõest peale laiali külvama kristliku õpetuse seemet, kastsid nad ümberkaudseid külasid uuestisünni pühast lättest. Ja kui nad olid pühitsenud püha ristimise müsteeriumi Lohkvas ja ühtlasi ka teistes külades, liikusid nad edasi Saadjärvele, ja kutsunud rahva kokku, ristisid seal umbes kolmsada.

Ja pärast seda käies teistes külades ringi, tegid nad samuti. Ja nad tulid Vaigasse, ja õpetades selle maa inimestele pühi müsteeriume, ristisid kõik; ja kutsunud lõpuks Riolesse, mis oli nende äärmine linnus, inimesed kokku, jagasid nad neile evangeeliumiõpetust. Ja ristinud seal viissada mõlemast soost, liikusid nad edasi Virumaale.

Ja neid võtsid vastu virulased esimesest provintsist, mida kutsutakse Pudiviruks — ja ristiti nad kõik neljateistkümnest külast koos Tabeliniga, nende vanemaga, kelle taanlased poosid hiljem üles, sellepärast et ta oli vastu võtnud riialaste ristimise ja and-

[13] Albert I (von Kevernburg), Magdeburgi peapiiskop 1206–1233.

nud oma poja sõjateenistuse vendadele pantvangiks. Aga muud virulased teistest provintsidest, söandamata taanlaste ähvarduse tõttu riialaste preestreid vastu võtta, kutsusid taanlased kui oma naabrid endi juurde ja need ristisid nad. Nõnda siis uskusid virulased, et on üks jumal kristlastel, niihästi taanlastel kui sakslastel, ja üks usk ja üks ristimine, ja võtsid vahet tegemata oma naabritelt ristimise vastu, arvates, et sellest ei tule mingit lahkheli. Riialased aga väitsid, et Virumaa on nende oma, sest on nende omade poolt ristiusu alla heidetud, ja saatsid eelnimetatud preestrid seda ristima.

2. Kuid taanlased, himustades seda oma naabermaad ennakult hõivata, läkitasid oma preestrid nagu võõrale lõikusele. Need ristisid mõned külad ja saatsid omasid teistesse, kuhu nad ise nii kiiresti ei jõudnud minna, ja käskisid kõigis külades teha suured puuristid ja saatsid pühitsetud vett talupoegade kätega ja käskisid piserdada naisi ja lapsi; niiviisi üritasid nad Riia preestreist ette jõuda ja püüdsid sel kombel haarata kogu maa ennakult taanlaste kuninga kätte. Seda mõistes läksid Petrus ja Henric ära Järvamaale, ja ristinud seal esimestes külades õige palju inimesi, said kuulda, et taanlaste preester Wolther on sinna tulnud; nad läksid talle vastu ja ütlesid, et see maa on riialaste võimu all, ja kinnitasid, et see viinamägi on istutatud õndsa neitsi lipu all ristisõitjate innu ja riialaste vaevaga.

Ja minnes pärast seda koos tolle preestriga taanlaste linnusesse, jutustasid nad sedasama auväärse Lundi peapiiskopi Andrease ees. Kuid see peapiiskop ütles, et kogu Eestimaa, olgu riialaste vallutatud või senini veel alistamata, olevat Taani kuninga oma, Riia piiskoppide poolt temale üle antud; ja läkitanud saadikud Riiga, käskis ta, et nood ei nopiks allarippuvaid viinamarju ega saadaks oma preestreid Eestimaa nurkadesse jutlustama. Riia piiskop, auväärne Albert, kirjutas talle vastu, et selle Eestimaa kiriku viinamäe on tema omad hulga aastaid enne taanlaste aega, juba ammu istutanud, paljude verega ja paljude sõjahädadega harinud ja ta preestrid pole ilmunud mitte Eestimaa nurkadesse, vaid kesk Järvamaad, aga ka Virumaale ja peapiiskopi enda palge ette välja.

Seda teada saanud, sai Taani kuningas Riia piiskopi vastu mõnevõrra ärritatud, ometi kutsus ta selle koos sõjateenistuse vendadega enda ette[1]. See ei tulnud, vaid tõttas sellesama asja pärast kõrgeima ülempreestri[2] juurde, kuninga juurde tulid sõjateenistuse vennad, Rodolf Võnnust koos teistega. Ja kuningas andis neile nende kolmanda osana Eesti-

[1] Kui oli 1220. a. uuesti Eestimaal.
[2] Paavst Honorius III (1216—1227).

maast juba ammu riialaste poolt alla heidetud ja ristitud Sakala ja Ugandi koos juurdekuuluvate provintsidega[3], jättes kõrvale Liivimaa piiskopi koos ta vennaga, hiljuti ametisse pühitsetud Hermanniga. Ja see sõnum jõudis Riiga ja piiskop Bernard koos teiste riialastega võttis selle karmilt vastu ja nad tulid orduvendadega kokku, määrates sõbralikult kindlaks Eestimaa kolmeksjaotamise ja eraldades piiskoppidele nagu seni, nõnda ka edaspidi oma osad; vendadele jätsid nad nende kolmandiku. Ka taanlased saatsid pärast seda, kui nad kogu Revala provintsi olid ristinud, oma preestrid harjulaste juurde; ja olles need ristinud, õhutasid neid, et nad läheksid sõjaväega järvalaste peale, et need sellest hirmust haaratuna lahkuksid riialaste võimu alt ja võtaksid vastu nende võimu ja ristimise. Ja harjulased käisid sellel järvalaste maal selsamal suvel oma sõjavägedega üheksal korral, rüüstates neid ja õige paljud neist tappes ja vangi võttes, nii et nad teiste hulgas lõid ka taanlaste preestrile endale haavu, kuni lõpuks enamik valis taanlaste võimu ja ristimise. Samal kombel võtsid ka esiti riialaste poolt alistatud virulased taanlaste ähvardusest hirmutatuna nende sõna ja võimu vastu. Sellejärel pühitses peapiiskop uue piiskopi[4] Virumaale ja Järvamaale, määrates Revala piiskopile Harjumaa provintsid.

3. Vahepeal tuli Rootsi kuningas Johannes, olles kogunud suure sõjaväe, koos oma hertsogi[5] ja piiskoppidega Ridalasse, ihates Eestimaal mõned osad ja valitsusvõimu kätte saada. Ja ta asus Lihula linnusesse, kuhu isand paavst oli kinnitanud piiskop Hermanni[6], Liivimaa oma venna, sest selle provintsi olid riialased kunagi vallutanud ja usu algmeisse pühendanud. Ja rootslased käisid ringi mööda provintsi, õpetades ja ristides neid ja kirikuid ehitades. Ja nad jõudsid taanlaste juurde Revalasse ja vestlesid nendega. Ka riialased läkitasid saadikud nende juurde, öeldes, et need provintsid on nende poolt ristiusule alistatud, ja manitsedes neid ka, et nad äraandlike eestlaste salakavalaid sõnu liialt usaldades enda ümber vähem hoolt ei kannaks. Kui aga seesama kuningas oli paigutanud oma mehed koos hertsog Karli ja piiskopiga[7] linnusesse, nimelt Lihula omasse, pöördus ta Rootsimaale tagasi. Ja et neil ühel pool oli Liivimaa ja teisel pool taanlased, hakkasid nad ka ise, asudes keskel, paganate ees vähem hirmu tundma. Ja juhtus ühel päeval[8], kui esi-

[3] Väikesed Kesk-Eesti maakonnad Soboliitz, Vaiga, Mõhu, Nurmegunde, Alempois.
[4] Ostrad, piiskop 1220—1227.
[5] Hertsog Karl.
[6] 18. IV 1220.
[7] Linköpingi piiskop Karl.
[8] Rootsi kroonika andmeil 8. VIII 1220.

mene aovalge paistma hakkas, et saarlased tulid merelt suure sõjaväega, ja piiranud need rootslased ümber, võitlesid nendega ja panid nende linnusele tule otsa. Ja rootslased läksid välja neile vastu ja võitlesid nendega ega suutnud nii suurele hulgale vastu panna. Ja rootslased langesid nende poolt tapetuna ja linnus vallutati ja hertsog langes ja piiskop tapeti tule ja mõõga läbi ja siirdus, nagu me usume, märtrite osasaamisse. Ja varsti pärast seda tulid taanlased, korjasid nende surnukehad kokku ja matsid nad leinates maha. Samuti pidasid ka riialased, kuuldes nende tapmisest, nende pärast palju päevi õhates leina. Tapetuid oli aga umbes viissada, vähesed neist pääsesid põgenemisega ja jõudsid taanlaste linnusesse. Teised kõik varisesid mõõgatera läbi, nende mälestus on õnnistatud ja nende hinged puhaku Kristusega.

4. Liivimaa piiskop aga läks üle mere, tuli Lüübekisse, ja olles Taani kuninga salasepitsustest teada saanud, lahkus oma ustavate sõprade abiga salaja linnast ja saabus rutuga Rooma õukonda kõrgeima ülempreestri juurde, kes ta palved halastavalt ja isalikult ära kuulas. Ja Taani kuningas läkitas tema vastu oma saadikud, kes Liivimaa kiriku sugugi mitte tähtsusetut asja Rooma õukonnas segasid ja enda mitte eriti mõistlikule asjale kasu tõid. Ja Liivimaa piiskop läks keiser Friedrichi juurde, kes oli siis äsja keisrivõimule[9] tõstetud, otsides temalt nõu ja abi niihästi Taani kuninga kui ka venelaste või teiste paganate tülika kallalekippumise vastu, sest Liivimaa koos kõigi allaheidetud provintsidega oli hoidnud alati keisririigi poole. Keiser aga, olles hõivatud mitmesugustest ja kõrgetest riigiasjadest, pakkus piiskopile vähe lohutust, sest ta oli tõotanud Jeruusalemma püha maad külastada, ja selle eest hoolt kandes jättis ta piiskopi abist ilma, manitsedes teda siiski ja õpetades kõnelema niihästi taanlastega kui ka venelastega rahu ja sõpruse sõnu, kuni vastsele istandusele peatselt ehitatakse kindel hoone peale. Ja et piiskop ei saanud mingit lohutust ei kõrgeimalt ülempreestrilt ega keisrilt, läks ta tagasi Saksamaale. Ja heade meeste nõuandel vaatas ta, et pigem minna Taani kuninga juurde kui Liivimaa kirikut hädaohtu saata. Taani kuningas takistas nimelt lüübeklasi andmast ristisõitjaile Liivimaale laevu, kuni ta pole pehmitanud piiskoppi endaga nõustuma. Seetõttu läks lõpuks see auväärne ülemkarjane koos oma venna piiskop Hermanniga eelnimetatud Taani kuninga juurde ja andis niihästi Liivimaa kui Eestimaa tema võimu alla, siiski nõnda, et tema kloostrite prelaadid kui ka tema mehed ja kõik riialased koos liivlaste ja

[9] 22. XI 1220.

lätlastega annaksid sellele leppele oma nõusoleku. Ja selsamal ajal suri sünnitamisel kuninganna, nimelt Taani kuninga abikaasa[10]. Ja keegi lausus, et nüüd siis peab selle kuninga võimu alla antud vastne kirik, mis oli iga päev valmis sünnitama vaimulikku järelkasvu, tema valitsemise ajal kahtlemata hädaohtu sattuma. Ja ta rääkis tõtt, nagu allpool välja tuleb.

5. Vahepeal[11], kui teised tülitsesid maade valitsemise pärast, läks Ümera lätlaste preester jälle Eestimaale, võtnud kaasa teise, tollal äsja ametisse määratud preestri Theoderici. Ja läinud läbi Sakala, tulid nad Pala äärde ja sellest jõest alates kastsid püha ristimise lättest naaberprovintsi, mida kutsutakse Nurmegundeks; tehes peatuse igas suuremas külas, kutsusid nad rahva kokku ja andsid neile evangeeliumiõpetust. Ja käies seitse päeva ringi, ristisid nad iga päev kolmsada või nelisada mõlemast soost. Pärast seda läksid nad Järvamaale; ja läinud viimasesse provintsi Virumaa pool, mida kutsutakse Loppegundeks, mis polnud veel ristitud, pühitsesid nad igas suuremas külas püha ristimise müsteeriumi, kuni tulid külla, mida kutsutakse Kettiseks, ja tegid seal sedasama; sinna ehitasid taanlased hiljem kiriku, nii nagu nad on teinud ka paljudes teistes meie ristitud külades. Jõudes lõpuks külasse, mida Reinevereks kutsutakse, saatsid nad teistest küladest rahvast kokku kutsuma. Ja lausus talupoeg, kes oli nende vanem: „Meie oleme juba kõik ristitud.“ Ja kui nad küsisid, kelle ristimisega nad on ristitud, vastas see: „Kui me olime Jalgsema külas, kui taanlaste preester seal oma ristimise sakramenti toimetas, ristis ta mõned mehed meie omadest ja andis meile püha vett ja me pöördusime tagasi oma küladesse ja piserdasime selle veega ja ristisime igaüks oma pere, naised ja lapsed — ja mida me teile peale selle teeme? Sest kui me oleme kord ristitud, ei võta me teid enam vastu.“ Seda kuulnud, preestrid pisut muigasid, ja puistates jalgade tolmu nende peale, tõttasid teistesse küladesse ja ristisid Virumaa rajamail kolm küla, kus oli mägi[12] ja väga ilus mets, kus, rääkisid kohalikud, olevat sündinud saarlaste suur jumal, keda kutsutakse Tharapitaks, ja sellelt kohalt Saaremaale lennanud. Ja teine preester läks ja raius maha nende jumalate kujud ja näod, mis olid seal tehtud, ja need panid imeks, et verd välja ei voolanud, ja uskusid rohkem preestrite jutlusi. Viinud niisiis ristimise selles provintsis seitsme päevaga lõpule, pöördusid preest-

[10] Kuninganna Berengaria, Portugali printsess, suri 27. III 1221.

[11] 1220. a. (pärast põiget 1221. aastasse).

[12] Arvatakse, et Ebavere mägi.

rid tagasi teise provintsi, mida kutsutakse Mõhuks; ja viibides seal samuti terve nädala, käisid nad ringi mööda külasid ja ristisid iga päev umbes kolmsada või viissada mõlemast soost, kuni nad, viinud ristimise lõpule, hävitasid paganate usukombed ka sellel alal. Ja liikudes sellest provintsist edasi Vaigasse, leidsid nad teel palju külasid, kus veel ükski preester polnud käinud, ja ristisid seal kõik mehed ja naised ja lapsed; läinud ümber Võrtsjärve, tulevad nad Vaigasse, ja et Vaiga oli juba varem ristitud, läksid nad tagasi provintsi, mida kutsutakse Jogentaganaks, ja külastades üksikuid külasid, mis enne olid jäänud veel ristimata, nimelt Igaveret, Vetpoolet ja Vasulat ühes paljude teistega, ristisid kõik nende mehed ja naised ja lapsed. Ja olnud seal terve nädala ja teinud sellel alal püha ristimise müsteeriumi teoks, pöördusid nad rõõmustades tagasi Emajõe äärde ja viisid mõlemal pool jõge samuti vagadusetöö ja õpetustegevuse ristimatute hulgas lõpule ja läksid lõpuks Otepääle tagasi; ja usaldanud istutatud ja pühast lättest kastetud viinamäe jumala hoolde, kes tahtis anda kasvamist, pöördusid nad Liivimaale tagasi.

6. Vähe aega hiljem aga läks seesama preester Theoderic jälle Järvamaale ja Virumaale oma ristitute juurde tagasi ja elas seal koos nendega. Ja seda kuulda saades võtsid taanlased ta koos sulasega kinni ja saatsid paljaksriisutuna tagasi Liivimaale, võtnud neilt ära hobused ja kõik, mis neil oli. Ka saatsid vennad pärast rootslaste hukkumist Ridalasse Riia piiskopi preestri Salomoni, kelle need lahkesti vastu võtsid, tõotades alati hea meelega Riia kirikut teenida, taanlaste võimu ja ristimist aga mitte kunagi vastu võtta. Ja nad kogusid kogu oma alalt maksu, nagu neil varem oli alati kombeks, saates selle sama preestri kaudu riialastele; ja tulid taanlased, võtsid kõik ära ja saatsid ta paljaksriisutuna tagasi Liivimaale.

Ka läks Hartwic, sõjateenistuse vendade noor preester, Ugandisse ja elas seal koos oma vendadega ja ristis kõik, kelle ta ristimata leidis. Samuti läks ka senine lätlaste preester Ugandisse ja tuli Valgatabalvesse Pihkva pool ja avas ristimise sakramendi pühitsemisega kõigis nendes kaugeimates külakestes neile ristiusu; ja viinud ristimise lõpule, pöördus ta Liivimaale tagasi. Samal ajal viidi ristimine lõpule üle kogu Eestimaa ja ristiti palju rahvast kõigis Eestimaa piirides ja provintsides — ja nõnda, et ühed preestrid ristisid [tuhat] ja enam, teised viis tuhat, mõned nendest kümme tuhat nende tuhandete seast ja enam. Ja kirik rõõmustas rahu vaikuse üle ja kogu rahvas kiitis issandat, kes pärast väga paljusid sõdu pööras lõpuks paganate südamed ebajumalakum-

mardamiselt nende jumala kummardamisele, kes on õnnistatud igavesti.

7. Selsamal ajal ka vallutasid Jeruusalemma maa kristlased Egiptuse linna Damietta ja elasid selles ja jumala kirikul oli võit ja triumfid paganate üle kõikjal terves maailmas, ehkki meil mitte pikka aega. Nimelt tulid kohe järgmisel aastal pärast lihavõtteid[13] saarlased suure sõjaväega ja piirasid taanlased Tallinnas sisse, võitlesid nendega neliteist päeva ja süütasid palju tulesid, lootes neid sel viisil ära võtta. Ja taanlased läksid mõnikord linnusest välja ja võitlesid nendega ja löödi nende poolt jälle linnusesse tagasi. Ja nähes nelja koget merel tulevat, kartsid saarlased, et Taani kuningas tuleb sõjaväega. Ja jättes taanlaste linnuse sinnapaika, läksid nad ära oma laevadele ja pöördusid Saaremaale tagasi. Ja taanlased lasksid otsekohe kinni võtta Revala ja Harju ning ka Viru provintsi vanemad ja poosid kõik üles, kes aga iganes olid saarlastega ühes olnud nende linnusepiiramisel või nende õelates salanõudes. Ja ülejäänutel panid nad maksu peale kahe- või kolmekordse, kui enne oli tavaks anda, ja võtsid neilt rohkeid ja ränki hüvitusi. Seetõttu hakkasid eestlased taanlaste peale suuremat viha kandma ja alati haudusid nende vastu kurikavalaid salasepitsusi, kuidas nad saaksid neid oma piiridest välja lüüa.

XXV

õudnud on 1.
piiskopil Albertil
kätte ta 23. pühitsusaasta,
Harvu päevi siis
rahu sai liivlaste maale.

Kui nõnda siis Dasseli krahv Adolf oli läinud ära Saksamaale, tuli eelnimetatud auväärne Riia ülemkarjane jälle tagasi ühes teiste ristisõitjatega, kuigi vähestega, kelle seas oli suursugune mees Bodo Homburgist koos teiste rüütlite ja vaimulikega. Ja sellesama piiskopi tagasijõudmisel said riialased teada, et mitte ainult Eestimaa, vaid ka Liivimaa on üle antud Taani kuninga võimu alla. Ja nad kõik hämmeldusid kõvasti ja kõnelesid kõik koos ühest suust vastu, nii kloostrite prelaadid kui kiriku mehed[1] ja kodanikud ja kaupmehed ja liivlased ja lätlased, öeldes, et nad on seniajani meie issanda Jeesuse Kristuse ja ta armastatud ema auks paganate vastu issanda võitlusi võidelnud ja mitte Taani kuninga auks ja et nad pigem tahavad sellelt maalt

[13] 11. IV 1221.

[1] Vasallid.

lahkuda kui eelnimetatud kuningat teenida. Ja see sõnum jõudis Lundi kiriku auväärse peapiiskopi kõrvu, kes Tallinna linnuse piiramisel polnud paganate kallaletungide läbi mitte vähe katsumusi tunda saanud, ja ta tundis, et vajab väga riialaste abi, ja läkitas saadikud Riia piiskopi juurde, lubades anda Liivimaale endise vabaduse tagasi. Ja see piiskop läks koos sõjateenistuse meistri ja oma meestega tolle peapiiskopi juurde Tallinna ja nad said temalt lohutust ja kingitusi ja ta lubas neile, et tahab kogu oma agarusega anda Liivimaale jälle ta vabaduse tagasi, et sakslased vaid tunneksid taanlastega koos rõõmu ühest rahust ja ühisest sõjast paganate ja venelaste vastu. Sakalas ja Ugandis aga andsid nad kõik kuninglikud ja ühtlasi ilmalikud õigused sõjateenistuse vendadele ja usaldasid piiskopile vaimulikud õigused, ja need pöördusid rõõmustades Liivimaale tagasi.

2. Pärast nende tagasipöördumist tuli keegi rüütel Godescalc, Taani kuninga saadik, kuninga poolt saadetuna võtma selle linna foogti ametit kuninga kätte. Ja temale hakkasid vastu kõik üle kogu Liivimaa, nii liivlased ja lätlased kui sakslased — sedavõrd, et isegi kaupmehed keelasid talle tüürimeest laeva jaoks niihästi Ojamaalt Liivimaale tulemiseks kui ka Liivimaalt Ojamaale tagasiminemiseks. Ja ta lahkus hämmelduses Liivimaalt ja läks suurele ja laiale merele, ja ta läks ilma laevajuhita ja vastutuul loopis teda. Ja et ta oli ju tulnud Liivimaale vastu selle tahtmist, kes tuuli käsutab, siis ei tõusnud tuuled sugugi ärateenimatult tema vastu ja õigluse päike ei paistnud talle, sest ta oli solvanud tema ema Maarjat, keda nimetatakse mere täheks, sellepärast ei näidanud see ka talle kindlat teed. Sel kombel Liivimaalt välja aetuna läks see rüütel tagasi Taani, loobudes edaspidiseks kuninglikust foogtiametist õndsa neitsi maal. Nõnda, nõnda valvab mere täht alati oma Liivimaad; nõnda, nõnda kaitseb maailma valitsejanna ja kõigi maade keisrinna alati omaenese maad; nõnda, nõnda käsutab taeva kuninganna maapealseid kuningaid. Kas ta ei käsuta, kui on nuhelnud paljusid Liivimaa vastu võitlevaid kuningaid? Kas ta ei nuhelnud, kui lõi äkilise surmaga Polotski suurkuningat Vladimirit, kes oli tulemas sõjaväega Liivimaale[2]? Ja kas ta ei võtnud Novgorodi suurkuningalt, kes Liivimaad esimest korda laastas, sedamaid ära tema kuningriiki, nii et ta oma kodanikud ta häbistaval viisil välja ajasid[3]? Ja kas ta ei tapnud tatarlaste läbi teist Novgorodi kuningat, kes teist korda Liivimaad

[2] XIX, 10.
[3] Vsevolod Mstislavitš (Borissovitš) 1221. või 1222. a. Laastamise all on mõeldud 1218. a. sõjakäiku (XXII, 2—6).

rüüstas[4]? Kas ta küllalt ei alandanud tule ja mõõgaga kuningas Wissewaldi Jersikast, kes riialasi[5] rüüstas? Kas ei hukkunud julma surma läbi hiljem, nagu allpool kõneldakse, Tartus kuningas Vjatško, kes kunagi oli Kokneses piiskopi mehed surma saatnud[6]? Ka rootslased — kas ma söandan öelda —, kes tungisid õndsa neitsi lipu alla heidetud Ridala provintsidesse, kas ei tapnud neid saarlased[7]? Kas ei seganud ta pika ja imeliku vangipõlvega väheste käe läbi[8] ka Taani kuningat, kui võib öelda, kes tahtis segada Liivimaad oma võimuga? Kas ta ei tapnud Suellegatet kui ka õige paljusid teisi leedulaste pealikuid ja vanemaid oma sulaste liivimaalaste läbi[9]? Kas ei langenud Ako, kunagi äraandlike Holmi liivlaste pealik, koos õige paljude teistega riialaste poolt tapetuna[10]? Kas Russin, lätlaste vanem, ei saanud otsa Dabreli linnuses[11]? Kas ei varisenud ega surnud katku ajal kõik Toreida vanemad, keda öeldi truudusetuteks[12]? Kas ei langenud kõik Saaremaa ning ka Ridala provintside vanemad Toreida all riialaste poolt tapetuna[13]? Kas ei langenud Sakalas riialaste poolt tapetuna Lembit, Vytamas koos teiste oma truudusetute vanematega[14]? Ja kes iganes siis veel alles jäid ja pärastpoolt oma truudusetuses kanged püsisid, kas ei hukkunud nad kõik? Ennäe jumalaema — kui leebe omade vastu, kes teda ustavalt Liivimaal teenivad, kuidas ta neid alati kaitseb kõigi nende vaenlaste eest, ja kui halastamatu nende vastu, kes püüavad tungida tema maale või teha takistusi tema poja usule ja aule sellel maal! Ennäe, kui palju ja kui suuri kuningaid on ta karistanud! Ennäe, kui palju truudusetute ja paganate pealikuid ja vanemaid on ta maa pealt hävitanud, kui mitu korda andnud omadele võidu vaenlaste üle! Sest alati on ta senini Liivimaal oma lippu kaitsnud, nii ees käies kui järel tulles, ja lasknud võidutseda vaenlaste üle. Ja kes paganate või taanlaste või mistahes rahvaste kuningaist on iganes võidelnud Liivimaa vastu ega ole hukkunud? Pange tähele ja vaadake, te venelaste või paganate või taanlaste vürstid või mistahes rahvaste

---

[4] Teise rüüstamise all on mõeldud 1221. a. sõjakäiku (XXV, 3), mida juhtis hiljem Kalka lahingus langenud Svjatoslav Vsevolodovitš, Vladimir-Suzdali suurvürsti Georgi Vsevolodovitši vend. Tema polnud aga Novgorodi vürst, kelleks Vsevolod Mstislavitši järel oli hoopis Vsevolod Georgijevitš (Georgi Vsevolodovitši alaealine poeg).

[5] XIII, 4; XVIII, 4, 9.

[6] XI, 9; XXVIII, 6.

[7] XXIV, 3.

[8] XXVIII, 1. Kuningas Valdemar oli Schwerini krahvi Heinrichi vangis 7. V 1223 24. XII 1225.

[9] IX, 4.

[10] X, 8.

[11] XVI, 4.

[12] XV, 7.

[13] XV, 3.

[14] XXI, 3.

vanemad, kartke seda nii leebet halastuse ema, kummardage seda jumalaema, taotlege endale uuesti selle oma vaenlastele nii julma kättemaksja heasoovlikkust, ärge tahtke edaspidi tema maale kallale tungida, et oleks teile emaks see, kes on seni alati olnud oma vaenlaste vaenlane ja on neid, kes kiusavad taga tema omi Liivimaal, ise alati veel enam taga kiusanud. Pidage silmas ja vaadake ka teie, kelle käes on võim ja foogtiametid tema maal, et te vaeseid liiga ei rõhuks — ma nimetan vaeseid liivlasi ja lätlasi või keda tahes vastristituid, õndsa neitsi sulaseid, kes siiani on kandnud ta poja Kristuse nime teiste paganahõimude juurde ja kannavad koos meiega edaspidigi. Kutsuge oma vaimusilma ette nende mõnede julm surm, kes olid oma alamatele karmid, kohkuge sügavalt järele mõeldes. Sest õnnis neitsi ei tunne heameelt suurest maksust, mida vastristitud tavatsevad tasuda, ei lepita teda raha, mis on neilt igasuguste maksukogumistega ära võetud, ega taha ta, et neile pandaks raske ike, vaid pigem mis oleks talutav ja meelepärane; „Minu ike on hea ja minu koorem kebja," ütleb ta poeg, kes nõuab neilt lihtsalt seda, et nad usuksid tema nime sisse ja ära tunneksid, et tema koos isaga on tõeline jumal ja ainus ja et nad uskudes saaksid elu tema nimel, kes ta on õnnistatud igavesest ajast igavesti. Aamen.

3. Samal ajal tulid ka Riia kodanikud koos kaupmeestega ja liivlaste ja lätlastega Toreida juurde kokku, sidudes end vandega ja pidades salanõu niihästi Taani kuninga kui ka kõigi oma vastaste vastu. Ja sõjateenistuse vennad saatsid oma sulased ja võtsid mõned liivlaste vanemad kinni ja heitsid Sigevaldes köidikuisse, millest teiste nõu tühja läks. Ja venelased saatsid Pihkvast tagasi rahukirja, mis oli Otepää all tehtud[15], ja tulid sellejärel suure sõjaväega, ja sõjaväe eesotsas oli Novgorodi kuningas, kelle tatarlased kohe järgmisel aastal tapsid. Ja selles sõjaväes oli enam kui kaksteist tuhat venelast, kes olid tulnud niihästi Novgorodist kui ka teistest Venemaa linnadest kristlaste vastu, kes Liivimaal olid. Ja nad tulid lätlaste maale ja olid seal leedulasi oodates kaks nädalat paigal, laastates seda, mis naabruses oli. Pärast seda lähenesid nad Võnnule. Sõjateenistuse vennad oma võndlastega astusid nendele värava juures vastu, ja suutmata hulgale vastu panna, süütasid majad ja külad põlema ja taandusid oma linnusesse. Venelased aga, jättes linnuse sinnapaika, läksid üle Koiva ja tulid Toreidasse ja rüüstasid kogu maa, põletades kõik külad ja kirikud ja vilja, mis oli juba väljadel kokku pandud, ja võttes inimesi kinni ja tappes; nad tegid maal palju

[15] XX, 8; XXI, 1.

kurja. Leedulased aga, tulles sama Võnnu-lähedast teed, järgnesid venelastele, ja läinud üle Koiva, tulid nende juurde; ja kus venelased tegid vähem kurja, tegid leedulased selle tasa. Ja Riiast läksid välja sõjateenistuse vendade meister omadega ja rüütel Bodo mõningate ristisõitjatega; ja lahkheli tõttu, mis maal oli, tuli teisi järele vähe. Ja meister läks omadega ja teistega, kes tulid tema järel, Koiva äärde ja tõkestas venelastele kalda, et nad ei tuleks üle tema alale[16]. Ja mõned liivlased, läinud üle jõe, ajasid taga ühte Koiva jõesuust vangide ja saagiga tulevat leedulaste salka ja tapsid neist umbes kakskümmend ja teised pääsesid põgenema venelaste juurde. Ja teise, venelaste salga leidsid nad Kogelse külas, tapsid nendest samuti seitse, ja ühed läksid põgenedes omade juurde tagasi ja teised pääsesid end metsadesse peites. Ja venelased ütlesid: „Siin ei ole meil hea olla, sest liivlased ja sakslased kogunevad igalt poolt meie ümber." Ja keskööl liikvele minnes hakkasid nad maalt välja minema; ja jäädes järgmisel ööl Ikevaldasse, panid rüüstates ümberkaudse provintsi põlema. Ka kolmandal ööl tegid nad Ümera ääres samasugust kurja; ja tõtanud Ugandisse, laastasid neli päeva samal viisil seda maad ja läksid tagasi Venemaale. Leedulased aga, julgemata sakslaste kartuses venelastest lahku lüüa, läksid koos nendega Pihkvasse ja jäid nende juurde terveks kuuks, et hiljem turvaliselt oma maale tagasi minna.

4. Sõjateenistuse vennad aga koos teistega, kes olid järgnenud Ümera äärde, mõeldes leedulastele vastu minna, läksid Väina äärde tagasi, ja pannud nende vastu varitsuse välja, ootasid neid koos piiskopi perega Koknesest kolm nädalat; kuid sõjateenistuse vennad tüdisid ja läksid Riiga tagasi. Theoderic aga, rüütel Koknesest, läks koos teiste rüütlite ja piiskopi sulastega väheste lätlastega Pihkva poole teele, otsides neid seitse päeva, ja lõpuks nad leidsid nende jäljed ja tõttavad kohe nende juurde. Ja et sakslasi oli ainult viisteist, lätlasi aga rohkem, nii et kõik kokku oli neid üks vähem kui üheksakümmend, paganaid aga kuussada, panid nad, kartes küll nende hulka, kogu lootuse issandale ja lähevad julgesti neile vastu. Ka leedulased, nähes neid endale peale tulevat, korraldavad oma sõjaväe vastupanuks; ja seadnud kakssada oma paremat ratsanikku eraldi üles, et need ajaksid põgenevaid sakslasi taga, tulevad kõik teised suure jõuguga sakslastele vastu. Ja oma vähesuse tõttu ei suutnud sakslased nendega võidelda, vaid võitles see, kes kunagi tegi, et üks ajab tuhandet taga ja kaks kihutavad taga kümmet

[16] Koiva jõgi oli orduala piir.

tuhandet. Temale lootes lähenevad nad neile kõrgele tõstetud lipuga, ja lahingu alates langes esiti nii ühtede kui ka teiste hulgast; ja et ligioleva metsa tõttu oli tee kitsas, tulid esmalt lahingusse sakslased ja kõik lätlased tulid nende järel, karjudes sakslaste keeles, nagu nad olid välja õpetatud, et nad võtaksid kinni, kisuksid maha, tapaksid ära. Sellest kisast kohkusid leedulased väga, ja arvates palju sakslasi järgnevat, pöördusid põgenema; ja langes nende kõige vapram ja teistest umbes sada ja ülejäänud põgenesid mööda metsi, visanud sõjariistad minema. Ja sakslased korjasid kogu nende sõjavarustuse kokku, ja mida nad endaga kaasa ei suutnud viia, põletasid tules ära, ja püüdsid kinni nende hobused ja viisid umbes nelisada kaasa, kiites seda, kes nende eest võitles. Sakslastest aga tapeti seal kolm, kelle hinged puhaku rahus koos Kristusega. Aamen. Leedulased, kes olid pääsenud metsadesse, kas uppusid Väinast ülemineku raskuse tõttu Väinasse, kuna oli juba talvine aeg, või poosid end metsades üles, et mitte minna tagasi oma maale, sest nad olid rüüstanud õndsa neitsi maad, kelle poeg maksis kätte; olgu tal kiitus läbi aastasadade.

5. Ka läksid Riia kaupmehed oma kaupadega Ridalasse, ja tulid taanlased ja võtsid nad kinni, öeldes maa olevat kuninga oma, ja sidusid nad kinni ja viisid endaga kaasa Tallinna. Ja Riia piiskop ja sõjateenistuse meister saatsid sõna, paludes lasta nad vabaks; ja need ei tahtnud. Pärast seda teatati taanlastele, et riialased tulevad sõjaväega; ja nad lasksid nad sedamaid vabaks. Ja riialased ei läinud Eestimaale, vaid läksid koos liivlaste ja lätlastega Ugandisse, ja kutsunud sakalasi ja ugalasi enda juurde kokku, läksid Venemaale oma vaenlaste juurde, kes olid Liivimaad rüüstanud. Ja jättes Pihkva seljataha, tungisid nad Novgorodi kuningriiki ja rüüstasid kogu maa ümbruskonnas, süüdates maju ja külasid, ja viisid palju rahvast vangi ja tapsid teised ära. Ja lätlased jõudsid kiriku juurde, mis ei olnud Novgorodi linnast kaugel, võtsid pühapildid, kellad, viirukipannid ja muu seesuguse kaasa ja tulid suure saagiga sõjaväe juurde tagasi. Ja tasunud vaenlastele kätte, pöördus kogu sõjavägi, ilma et keegi oleks viga saanud, rõõmustades tagasi igaüks oma koju, ja lakkas venelaste haukumine Liivimaa kiriku vastu. Ka lätlased ja sakalased ja ugalased, tungides alatasa Venemaale, tapsid seal paljud ja viisid mõlemast soost paljud vangi ja võtsid palju saaki. Samuti tõid ka Koknese lätlased ja sakslased, tungides Venemaale, kõik aeg palju röövsaaki ja palju vange ära.

Selsamal ajal olid sõjateenistuse vennad oma sulastega nii Ugandi kui Sakala kõigis linnustes, kandes

hoolt foogtiametite eest ja kogudes makse ja hoides piiskopile tema osa. Ja nad ehitasid kõik linnused üles ja kindlustasid väga tugevasti, ja kaevates alla kaevud, täitsid need sõjariistade ja ambudega; ja ajanud eestlasi venelaste kartuses linnustesse kokku, jäid nendega üheskoos sinna.

6. Ugalased aga läksid sõjaväega kesktalve paiku suures, sügavas lumes [teele], ja läinud Virumaast mööda ja üle Narva jõe, rüüstasid naabermaad[17] ja tõid vange ja saaki ära. Nende tagasi pöördudes läksid sakalased sama teed, ja läinud üle Narva jõe, liikusid väga kauget teed mööda edasi maale, mida kutsutakse Ingeriks, mis on Novgorodi kuningriigi oma. Ja nad leidsid selle maa inimesi täis ja igasugustest kuuldustest hoiatamata ja lõid neid ingerlasi väga suure nuhtlusega, tappes mehi ja palju rahvast ja võttes mõlemast soost paljusid kinni, ja tapsid lambaid ja veiseid ja palju kariloomi, mida nad ei saanud endaga koos ära viia, ja pöördusid tagasi suure röövsaagiga ja Eestimaa ja Liivimaa olid täis vene vange; ja kõige kurja eest, mis venelased olid liivlastele teinud, said nad juba samal aastal kahe- või kolmekordselt tagasi.

XXVI

akskümmend neljas 1.
saabus piiskopil ametiaasta,
Ja veel ei maal olnud rahu,
ei puhkust.

Selsamal aastal olid tatarlased paganlike polovetside maal, keda mõned nimetavad partlasteks ja kes ei söö leiba, vaid toituvad oma kariloomade toorest lihast. Ja tatarlased võitlesid nendega ja võitsid nad ja lõid kõik mõõgateraga maha ja teised põgenesid venelaste juurde, paludes neilt abi. Ja läks sõna üle terve Venemaa, et võideldaks tatarlastega, ja tatarlaste vastu tulid välja kuningad kogu Venemaalt ega suutnud nendega võidelda ja põgenesid nende eest.[1] Ja langes Kiievi suurkuningas Mstislav koos neljakümne tuhande mehega, kes seisid tema kõrval. Aga teine, Galiitsia kuningas Mstislav pääses põgenemise läbi. Ja muid kuningaid langes selles lahingus umbes viiskümmend. Ja nad ajasid neid kuus päeva taga ja tapsid nendest

[17] See oli ilmselt Vadjamaa.

[1] Juttu on Kalka lahingust, mille Henrik dateerib 1222. aastaga (märts 1222 – märts 1223).

enam kui sada tuhat meest, kelle arvu jumal üksi teadis, ja ülejäänud põgenesid. Ja Smolenski kuningas[2] ja Polotski kuningas[3] ja mõned teised Venemaa kuningad läkitasid oma saadikud Riiga, paludes, mis rahusse puutub. Ja rahu, mis oli juba ammu enne tehtud, uuendati kõiges.

2. Ka tuli Taani kuningas, kogunud suure sõjaväe, koos krahv Albertiga Saaremaale ja hakkas ehitama kivilinnust[4]. Ja taanlased läksid välja võitlema saarlaste vastu ega tulnud üksinda toime; kuid neile tuli krahv Albert omadega appi ja pööras saarlased põgenema ja nad tapsid neist paljud ja ülejäänud pagesid. Ja tuli auväärne Riia piiskop koos sõjateenistuse meistri ja tema vendadega ja mõningate liivlastega ja teistega, kes olid Liivimaalt saadetud, Taani kuninga juurde Saaremaale. Ja kuningas rõõmustas nende tuleku üle. Ja ta kõneles nendega selle annetuse üle, millega Liivimaa oli temale annetatud; ja nad ei nõustunud temaga, vaid vaidlesid kõik üksmeelselt vastu, nii nagu viimseni kõik Liivimaal asujad olid neid välja õpetanud, ja anusid teda, et ta lõpetaks sellise Liivimaa tülitamise ja jätaks õndsa neitsi maa vabaks. Sellepärast, pidanud oma tarkadega nõu, tagastas ta lõpuks piiskopile Liivimaa ja kõik Liivimaa juurde kuuluva kogu vabadusega. Sakalas ja Ugandis aga loovutas ta kuninglikud õigused sõjateenistuse vendadele, kõik vaimulikud aga Riia piiskopile, lisades, et nad näitaksid üles alatist ustavust temale ega keelduks oma abist tema omadele niihästi venelaste kui paganate vastu. Ja nad tõotasid niihästi temale kui tema omadele alati ustavat abi; sellepärast jätsid nad ka Theoderici, piiskopi venna, koos mõningate sõjateenistuse vendadega kuninga palvel sinna uude linnusesse ja pöördusid Liivimaale tagasi. Kuningas aga, viinud linnuse müüri kiiruga lõpule ja paigutanud sinna mehed, pöördus tagasi Taanimaale.

3. Saarlased aga, tulnud kõigist küladest ja provintsidest kokku, piirasid selle linnuse ümber ja saatsid mereäärsetele eestlastele[5] sõna, et need tuleksid neile appi. Ja mõned neist läksid Varbolasse ja vaatasid paterelli ehk masina kunsti, mille taanlased olid kinkinud varbolastele kui oma alamaile. Ja Saaremaale tagasi pöördunud, hakkasid nad paterelle ja masinaid ehitama ja õpetasid teisi. Ja igaüks neist tegi oma masinad. Ja nad tulid kõik korraga seitsmeteistkümne paterelliga ja heitsid viis päeva järjest palju suuri kive ega andnud neile rahu, kes linnuses olid, sest neil polnud maju

[2] Mstislav Davõdovitš.
[3] Leedulane Boriss Ginvilovitš.
[4] Asukoht on teadmata. On oletatud, et paiknes hilisema Kuressaare linnuse kohal.
[5] Läänlastele.

ega ehitisi ega olnud neil veel ehitamata linnuses kohta ega varjupaika ja paljud neist said vigastada. Aga saarlastest langesid paljud ammuküttide poolt haavatuna, ometi ei jätnud nad sellepärast linnuse ründamist järele. Pärast hulka päevi võitlust ütlesid nõnda siis saarlased nendele, kes linnuses olid: „Et te teate, et te selles linnuses ei saa üldse meie lakkamatu ründamise eest pääseda, soovitame ja palume, et te läheksite kõik välja tervelt ja puutumatult, tehes meiega rahu ja jättes linnuse ja meie maa meile." Nemad aga, võideldes lageda taeva all ja tundes puudust majadest ja kõigest vajalikust, võtsid tolle rahunõu vastu ja läksid linnusest välja ja viisid oma asjad endaga laevadele kaasa, jättes linnuse ja maa saarlastele. Ka pidasid saarlased rahu kindlustamiseks seal pantvangidena kinni seitse taanlast ja Theoderici, Riia piiskopi venna; kõik ülejäänud läksid taanlaste juurde Tallinna tagasi.

4. Siis lõhkusid saarlased linnuse ümberringi maha, jätmata kivi kivi peale, ja saatsid selle sõna üle kogu Eestimaa, et nad on vallutanud taanlaste kuninga linnuse ja kristlased oma maalt välja heitnud. Ja nad õhutasid eestlasi kõigis provintsides, et need heidaksid endalt taanlaste ikke ja hävitaksid maalt kristlase nime, öeldes, et taanlaste linnust on hõlpus vallutada, ja õpetasid neid masinaid ja paterelle ja muid sõjapidamisriistu ehitama. Ja maal sündisid kurjad asjad.

5. Pärast seda kui saarlased niisiis olid koos harjulastega oma vandenõude kõige pahemad sepitsused taanlaste vastu ja kristlase nime vastu täide viinud, kogunesid nad kõik, ka mereäärsed eestlased ühes nendega, korraga Varbola linnusesse kokku ja tapsid mõned taanlastest ja nende preestreist, kes nendega koos elasid, ja saatsid saadikud Virumaale, et need teeksid samuti. Virulased aga koos järvalastega, söandamata niisugust asja korda saata, sest nad on lihtsameelsed inimesed ja teistest eestlastest alandlikumad, tõid oma preestrid kokku ja saatsid need tervena taanlaste linnusesse[6].

Sakalased aga, kes elasid sõjateenistuse vendadega üheskoos Viljandi linnuses, jooksid kõik oma mõõkade ja odade ja kilpidega kokku, suutmata enam varjata oma südamete salakavalaid mõtteid nendesamade sõjateenistuse vendade vastu, võtsid mõned vendadest ja nende sulased ja saksa kaupmehed kinni ja tapsid nad. Ja et oli pühapäev, mil loetakse evangeeliumi: „Kui Jeesus laeva läks, vaata, siis tõusis suur liikumine mere peal"[7], preester Theoderic pidas missatalitust ja muud

[6] Tallinna.

[7] Neljas pühapäev pärast kolmekuningapäeva, 29. I 1223.

vennad seisid kirikus seal juures, tõusis tõesti suur liikumine ja segadus. Sest tapnud vennad ja sulased ja kõik sakslased, kes olid linnuse õuel, kogunevad nad kiriku juurde, otsides mitte palvetamist, vaid verevalamist, ihaldades mitte missa sakramente, vaid ihates häirida Jeesuse Kristuse rahu, tuues nimelt kaasa Kaini ülekohtu. Nõnda siis hõivavad nad kiriku ukse ja asuvad selle ümber, piiravad oma sõjariistadega relvastamata vendi, ja et nad saaksid neid hõlpsamini välja kutsuda, tõotavad neile rahu, andes salakavalalt kätt. Esimesena läks truudusetuid liialt usaldades nende juurde välja Mauritius, kes oli olnud nende foogt — nad tapavad ta, sööstes talle kohe kallale. Seetõttu teised valmistuvad end kaitsma, olles kohkunud kindlast asjast, aga kui oli pikalt viivitatud ja lõpuks rahu vannutud, lähevad nad ükshaaval nende juurde välja. Äraandjad võtavad neid kohe kinni ja panevad jalapakkudesse ja köidikutesse; ja röövinud kogu nende vara ja raha ja hobused, jagavad omavahel. Ja tapetute kehad heidavad nad mööda välju koertele järada, pannes, nagu on kirjutatud, su sulaste korjused taevalindudele söögiks ja su vagade liha metselajaile, nad on valanud nende vere kui vee ja ep olnud mahamatjat. Mõned nendest läksid ka teise linnusesse, mis oli Pala ääres[8], ja käskisid seal sedasama teha ja tapsid teel oma preestri koos teistega.

6. Pärast seda läksid needsamad sakalased Järvamaale, ja võtnud seal kinni Hebbi, kes oli nende foogt, viisid ta koos muude taanlastega oma linnusesse ja piinasid teda ja teisi julma piinamisega, rebides nende sisikonnad lõhki ja kiskudes veel elusa Hebbi südame ihust välja ja küpsetades tulel, ja jaganud selle omavahel, sõid ära, et saada tugevaks kristlaste vastu; ja nende kehad andsid nad järada koertele ja taevalindudele.

7. Korda saatnud nii nurjatu teo, saatsid Viljandi vanemad samal päeval Otepääle sõna, soovitades neile, et nemadki teeksid samuti. Ja tartlastele saatsid nad märgiks verest korpas mõõku, millega nad olid sakslasi tapnud, ja nende hobuseid ja riideid. Ja need kõik võtsid rõõmustades selle sõna vastu ja sööstsid sõjateenistuse vendadele kallale, sidusid nad kinni ja tapsid Johannese, kes oli olnud nende foogt, ja kõik nende sulased, ja kaupmeestest lõid nad õige paljud mõõgaga maha ja ülejäänud pääsesid, peites end — need heitsid nad hiljem köidikuisse. Ja röövinud sõjateenistuse vendade ja teiste sakslaste ja kaupmeeste kogu vara, jagasid nad selle omavahel ja jätsid tapetute kehad matmata väljadele; puhaku nende hinged Kristusega

[8] Arvatavasti Leole (Lõhavere) linnus.

rahus. Sel ajal oli koos sõjateenistuse vendadega Tartus nende kaasvend, preester Hartwic, kelle nad panid väga rammusa härja selga, sest et ta ise oli samavõrra rammus. Ja viinud ta linnusest välja, küsisid nad arbuga oma jumalate tahet, kelle nad nendest, nimelt preestri või härja, ohvriks valivad. Ja arp langes härjale ja ta toodi sedamaid ohvriks, preestri aga jätsid nad jumalate tahet mööda ellu; ta sai siiski suure haava, mis on hiljem terveks ravitud.

8. Siis läks sõna välja üle kogu Eestimaa ja Saaremaa, et võideldaks taanlaste ja sakslaste vastu. Ja nad heitsid kristlase nime välja kõigist oma piiridest. Aga nii Novgorodist kui Pihkvast kutsusid nad venelasi endale appi, kinnitades nendega rahu, ja paigutasid mõned neist Tartusse, mõned Viljandisse ja teised teistesse linnustesse, et võidelda sakslaste ja ladinlaste[9] ja kõigi kristlaste vastu, ja jagasid nendega hobuseid ja raha ja kogu sõjateenistuse vendade ning ka kaupmeeste vara ja kõike, mis nad olid röövinud. Ja nad kindlustasid väga tugevasti oma linnuseid ja ehitasid paterelle kõigis linnustes, õpetades üksteisele ammukunsti ja jagades omavahel suure hulga sõjateenistuse vendade ambe, mis nad olid röövinud. Ja nad võtsid tagasi oma ristiusu ajal lahutatud naised ja kaevasid oma kalmistuile maetud surnute kehad haudadest välja ja põletasid need endise paganate kombe kohaselt, ja pestes endid ja oma maju ja linnuseid veega ja puhastades luudadega, püüdsid sel viisil ristimise sakramenti oma piiridest täiesti hävitada.

9. Ja sakalased läkitasid saadikud Riiga, öeldes, et nad peavad küll lugu rahu uuendamisest, kuid edaspidi enam kunagi ristiusku vastu ei võta, senikaua kui maale on järele jäänud üheaastane või küünrapikkune poisike. Ja nad nõudsid tagasi oma pantvangidest poisse, lubades tagasi anda sõjateenistuse vendi, kes neil olid köidikuis seni elus — iga üksiku pantvangi eest üks vend või kaupmees —, mida tehtigi.

10. Selsamal ajal oli Sakalas eestlase majas kristlik kaupmees, ja kui kõik sakslased ära tapeti, kes maal olid, sööstis ka see eestlane selle oma külalise kallale ja tappis ta. Kui see oli tehtud, sünnitas tapja naine poja ja sel poisikesel olid kehal värsked haavad kõigis kohtades, kust isa oli süütut haavanud, ja kõige poolest sarnased tapetu haavadega; hiljem need said siiski terveks, kuid armid on näha tänapäevani. Ja paljud imestasid seda nähes ja tunnistades, pidades seda jumala kättemaksuks, sest ka selle tapja tappis kohe kristlaste sõjavägi.

11. Siis puhkesid uuesti sõjad kõigis Eestimaa piirides. Sest saar-

[9] Katolikuusuliste.

lased ja mereäärsed[10] ja varbolased üheskoos järvalaste ja virulastega piirasid taanlasi Tallinnas pika piiramisega, kuni issand need päästis. Sest liialt kaua linnuses vaevatud sakslased läksid koos taanlastega välja nende juurde, rünnates neid, ja jumal pööras eestlased põgenema ja paljud neist langesid kristlaste poolt tapetuna ja ülejäänud põgenesid. Ja kristlased võtsid nende härjad ja hobused ja palju saaki, kiites issandat, kes ka seekord oli nad nii suurest kurjast päästnud.

12. Kui ka lätlased nägid kõike kurja, mida eestlased kavatsesid Liivimaa vastu, hakkasid nemadki kohe eestlaste vastu sõda pidama. Ja Rameko omadega ja Warigerbe teiste lätlastega läksid Ugandisse, ja rüüstanud külasid ja võtnud inimesi vangi ja tapnud, tõid suure saagi. Ja nende tagasi tulles läksid jälle teised ja tegid samasugust kurja. Samuti tulid eestlased lätlasi taga ajades Lätimaale ja saatsid korda samasugust kurja.

13. Pärast seda läksid ka sõjateenistuse vennad Ugandisse ja tegid eestlastele samasugust kurja, riisudes ja pannes põlema mõned külad. Ja läinud Riiga tagasi, palusid nad piiskopi mehi ja ühtlasi kõiki sakslasi, et need annaksid neile abi eestlaste metsikuse vastu. Ent need kõik koos ütlesid ühest suust: „Kui te tahate jätta Õndsa Maarja kirikule ja Riia piiskopile tema kolmanda osa Eestimaast ja piiskop Hermannile tema kolmanda vabalt tagastada ja enda kolmanda osaga rahul olla, anname teile hea meelega abi.“ Ja nad lubasid edaspidi piiskoppidele nende osad tervelt kätte anda. Siis läksid kohe kõik kiriku mehed liikvele ja kutsusid oma liivlastest ja lätlastest koos riialaste ja sõjateenistuse vendadega sõjaväe kokku ja läksid Sakalasse ja ilmusid hommiku saabudes Viljandi linnuse lähedale, ja eestlased tulid välja ja võitlesid nendega kuni kolmanda tunnini; ja nemad pöördusid neist ära, jaotasid sõjaväe kõigisse küladesse ja rüüstasid maad, võttes vangi ja tappes, keda leidsid, ja tulid kogu sõjaväega kokku linnuse juurde, mis on Pala ääres, ja sõdisid nendega kolm päeva; ja teised läksid üle Pala, rüüstates ja põletades kogu Nurmegundet, ja tapsid seal õige paljud; ja kui need olid tulnud omade juurde, pöördusid nad kogu sõjaväega tagasi Liivimaale; ja nad raiusid kõigil meestel, keda nad vangi olid viinud, pea maha, et oleks neile kahekeelsetele ja truudusetutele paganarahvastele kätte makstud, ja kiitsid saaki jagades teda, kes on alati õnnistatud.

10 Läänlased.

XXVII

1. asta on piiskopil saabunud kakskümmend viies. Ei olnud veelgi kirikul sõdadest puhkust. Sest kui piiskop Bernard, kes oli esimene semgalite piiskop, tuli ühes paljude ristisõitjatega Saksamaalt tagasi, kogusid sakalased ja ugalased koos juurdekuuluvate provintsidega suure sõjaväe, ja tulnud Ümera äärde, rüüstasid lätlaste maad ja tapsid palju lätlasi ja viisid naisi vangi, ja jaotades oma sõjaväe mööda kogu provintsi, lõid maad suure nuhtlusega. Sest mõned läksid Trikātasse ja mõned Rosulasse, mõned Metsepoolesse, mõned Toreidasse ja leidsid õige palju mehi ja naisi kõigist küladest ja tapsid paljud neist ja viisid teised vangi, ja riisudes palju saaki, andsid kõik külad ja kirikud tuleroaks ja pärast seda panid oma sõjaväele kogu röövsaagiga kogunemise Letegoresse. Rameko aga koos väheste teiste lätlastega läks eestlastele Urele juures tagant järele ja tuli juhuslikult Waremarile peale, kes oli olnud venelaste pealik Viljandis, ja tappis ta ühes paljude teiste venelaste ja eestlastega. Ja riisunud sõjariistad ja palju saaki, pöördusid nad Võndu tagasi.

Ja sõnum kõigest liivlastele ja lätlastele tehtud kurjast sai Riias teatavaks ja kõik nutsid ja kurvastasid oma tapetud kaasvendade pärast. Ja põrmugi viivitamata, vaid otsekohe oma leivad, rahapungad ja pannid kõrvale heitnud, läksid nad, nii ratsa- kui jalamehed, sõjateenistuse vennad ristisõitjatega ja kaupmeeste ja liivlastega, Toreidasse. Ja saatnud maakuulajad välja, said nad teada, et vaenlased on juba Letegorest ära pöördunud, ja järgnesid neile ööd kui päevad. Seetõttu pöördusid kõik jalamehed ja õige paljud teised liigsest vaevast väsinuna Riiga tagasi. Kuid kes olid südames kindlad paganaile kätte maksma ja end müürina issanda koja ette seadma, ei läinud tagasi. Nende hulgas olid Johannes, Õndsa Maarja kiriku praost, preester Daniel ja sõjateenistuse vendade meister Volquin, kes kinnitasid ka muid, õhutades ja manitsedes neid, et nad näitaksid end ustavana ja tugevana issanda võitluste võitlemises nende usutaganejate vastu ja julgena. Ja nende juurde tulid sõjateenistuse vennad Sigevaldest ja Võnnust ja suur hulk liivlasi ja lätlasi, ja nad läksid vaenlaste järel teed mööda, mis on Koiva ääres. Vaenlased aga läksid ära teist teed, mis viib Ümera lähedal asuva kiriku juurde, ja paigutasid öösel oma hobused kirikusse ja saatsid seal korda

teisi nurjatusi, laastasid ja põletasid vilja ja maju ja kõike, mis oli preestri oma; kui hommik käes, liikusid nad edasi Ümera äärde. Ja juhtus, et kui üks osa sõjaväge oli juba läinud üle Ümera silla, tulid äkki külje pealt teist teed mööda kristlased ja tungisid vaenlaste sõjaväe keskele, rünnates neid, ja eestlased astusid neile väga vapralt vastu. Kuid neid kohutas see, kes kord kohutas vilisteid, nii et need põgenesid Taaveti eest. Ja sakslased astusid nendega võitlusse ja eestlased pöörasid selja, põgenedes kristlaste eest; ja nad ajasid neid taga, tuulutades neid ja pöörates nad tagasi mööda teed, kust nad tulid, ja tapsid neist õige palju; mõned ajasid ühtesid sillani taga, tappes neid sellel teel, ja võitlesid nendega silla juures, kus langes odast haavatuna sõjateenistuse vend Theoderic, vapper ja vaga mees; aga ülejäänud, läinud üle silla, tungisid neile kallale. Kuid need, jätnud maha kogu saagi ja oma hobused ja tapnud mõned vangid, põgenesid jalgsi metsadesse — ja tapeti neist kuussada ja rohkem, ja ühed hukkusid metsades ja teised uppusid Koivasse ja kolmandad pöördusid häbiga tagasi oma maale, et koju sõna viia. Kristlased aga, nii sakslased kui liivlased ja lätlased, olles riisunud nende saagi ja hobused ja veised, jagasid need omavahel võrdselt ja andsid oma vangistatud kaasvendadele, nii meestele kui naistele, tagasi endise vabaduse, õnnistades ja kiites seda, kes mitte ainult sel korral, vaid kogu aeg oli Liivimaal nende eest võidelnud ja alati andnud kuulsusrikka võidu usust taganevate hõimude üle.

2. Pärast seda kui Jeesuse Kristuse usust äralangevad eestlased Ümera juures lüüa said, saatis piiskop Bernard sõna üle kogu Liivimaa ja Lätimaa, kutsudes kokku kõiki, nii kiriku mehi kui sõjateenistuse vendi koos liivlaste ja lätlastega, et kõik tuleksid eestlastega võitlema. Ja nad kuulavad kõik ustavalt sõna ja tulevad ühtekokku. Kohal on ka ristisõitjad koos kaupmeestega. Ühed lähevad edasi laevaga Koivat mööda, teised jala, kolmandad hobustega; palvetamise ja läbirääkimiste kohale tulevad nad kaheksa tuhandega. Pidanud palve- ja läbirääkimistalituse, tõttavad nad Eestimaale ja ründavad jälle, juba teist korda, Viljandi linnust, mille sakslased olid kümne aasta eest[1] vallutanud ja ristiusule alistanud; nad ehitavad väiksemaid masinaid ja patereile ja püstitavad väga tugeva ja kõrge puutorni, mille lükkavad edasi kraavini, et saaks linnuse alt läbi kaevata, kuid neid takistavad õige suuresti linnuses olijate ammukütid, sest neil oli linnuses õige rohkesti sõjateenistuse vendade

[1] Tegelikult 12 aasta eest, kevadel 1211 (XIV, 11).

ambe kristlaste ambude ja paterellide vastu ja nad ehitasid paterelle ja masinaid kristlaste masinate vastu; nad võitlesid teineteisega hulga päevi. Sest linnuse sissepiiramine sündis augustis Peetruse ahelate päeval[2] ja õndsa neitsi taevaminemise päeval[3] andsid nad nõrkedes alla. Kuna oli nimelt üleliia kuum ja linnuses oli hulk inimesi ja kariloomi ja need juba nõrkesid näljast ja janust, puhkes tohutu tapetute leha tõttu linnuses suur taud ja inimesed hakkasid haigestuma ja surema ja teised, kes olid veel ellu jäänud, andsid, suutmata end kaitsta, ennast ja kogu oma vara kristlaste kätte, eriti kui nägid, et kristlased olid linnuse juba teist korda põlema süüdanud ja et nad ennast ja linnust äärmise vaevaga kaitsma peavad. Ja teinud seetõttu kristlastega rahu, läksid nad linnusest välja, võtsid jälle endale ristiusu kari ikke ja tõotasid nüüdsest peale usust taganemisega mitte kunagi enam ususakramente rikkuda ja tasuda kordasaadetu eest hüvitust; ja sõjateenistuse vennad ja kõik sakslased heitsid neile armu, ehkki nad oleksid pidanud kaotama nii elu kui kogu vara.

Linnuses olnud venelased aga, kes olid tulnud usutaganejaile appi, poos sõjavägi pärast linnuse vallutamist teiste venelaste hirmuks linnuse ees kõik üles. Ja kui rahu oli kõiges uuendatud, pöördusid kristlased linnusesse tagasi, ja riisunud kõik, mis linnuses oli, ja ajanud hobused ja kariloomad välja, jagasid need võrdselt omavahel ja lubasid inimestel ära minna oma küladesse; ja jaganud saagi, läksid nad edasi teise linnuse juurde, mis on Pala ääres, minnes neile samuti sõjaga kallale. Ent need, kartes oma linnuse vallutamist ja taude ja suremisi, nagu oli olnud eelmises linnuses, ja samasuguseid hädasid, andsid end nii ruttu kui võimalik kristlaste kätte, anudes ükspäinis elu ja vabadust ja jättes kogu oma vara sõjaväe kätte. Ja kristlased annetasid neile elu ja vabaduse ja saatsid nad nende küladesse, võttes kogu suure saagi ja hobused ja lambad ja veised ja kõik, mis linnuses oli. Ja kiites jumalat kahe linnuse äravõtmise ja selle nurjatu hõimu taasalistamise eest, pöördusid nad suure rõõmuga Liivimaale tagasi.

3. Ka olid Sakala vanemad läkitatud raha ja rohkete kingitustega Venemaale, et vahest saaksid nad venelaste kuningaid sakslaste ja kõigi ladinlaste vastu appi kutsuda. Ja Suzdali kuningas[4] saatis oma venna[5] ja ühes temaga arvuka sõjaväe novgorodlastele abiks, ja talle järgnesid

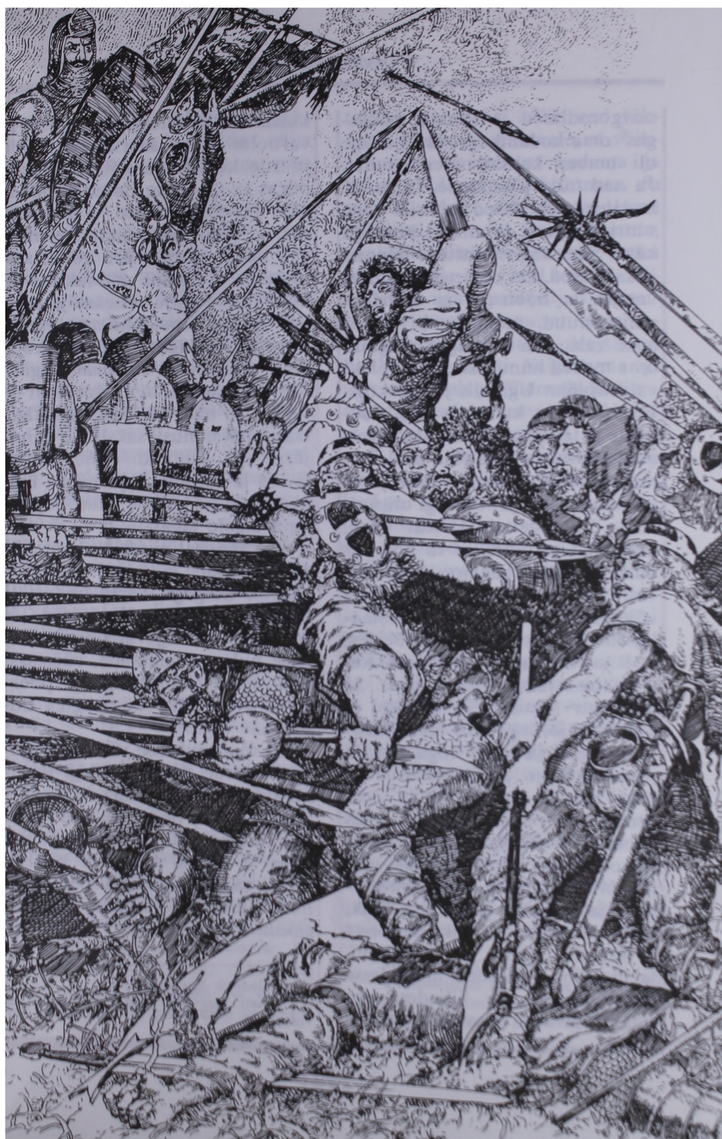
---

[2] 1. VIII 1223.

[3] Rukkimaarjapäeval, 15. VIII 1223.

[4] Vladimir-Suzdali suurvürst Georgi Vsevolodovitš.

[5] Jaroslav Vsevolodovitš (1191—1246), Novgorodi vürst (1215, 1222—1223 jt.), Vladimiri suurvürst (1238—1246).

novgorodlased ja Pihkva kuningas[6] oma kodanikega, ja sõjaväge oli umbes kakskümmend tuhat. Ja nad tulid Ugandisse Tartu lähedale ja tartlased saatsid neile suuri kingitusi ja andsid kuninga kätte üle sõjateenistuse vennad ja sakslased, kes olid nende juures vangis, ja hobuseid ja ambe ja palju muud, paludes abi ladinlaste vastu. Ja kuningas paigutas oma mehed linnusesse, et tal oleks valitsusvõim Ugandis ja üle kogu Eestimaa. Ja kuningas läks Otepääle ja tegi seal samuti. Ja pärast seda pööras ta oma sõjaväe Liivimaa poole Puidesse ja talle järgnesid ugalased ja sõjavägi oli suurem. Ja talle tulid seal vastu saarlased, paludes, et ta pööraks oma sõjaväe Tallinna taanlaste vastu, selleks et pärast taanlaste võitmist oleks hõlpsam liivimaalastele kallale tungida, ja öeldes, et Riias on palju ristisõitjaid, kes on valmis talle vastu astuma. Ja kuningas võttis neid kuulda ja pööras sõjaväega teist teed Sakalasse tagasi ja leidis kogu Sakala juba sakslaste poolt alistatud ja kaks linnust vallutatud ja oma venelased Viljandi juures üles poodud; ta vihastas väga, ja valades oma viha sakalaste peale välja, lõi seda maad suure nuhtlusega ja otsustas ise tappa kõik, kes olid pääsenud sakslaste eest ja suurest taudist, mis maal oli, ja ülejäänud pääsesid metsadesse põgenemisega. Ja liikudes oma suure sõjaväega edasi Järvamaale, kutsus ta järvalasi ja virulasi ja varbolasi koos saarlastega enda juurde kokku. Ja kõigi nendega piiras ta taanlaste linnuse Lindanise sisse ja võitles taanlastega neli nädalat ega suutnud ei neid ega nende linnust ära võtta, sest linnuses oli palju ammukütte ja need tapsid palju venelasi ja eestlasi. Sellest lõpuks hämmeldunud Suzdali kuningas[7] pöördus kogu oma sõjaväega Venemaale tagasi. See sõjavägi oli aga väga suur ja tugev ja nad püüdsid vallutada taanlaste linnust sakslaste kunsti järgi ega suutnud. Kuid purustanud ja rüüstanud provintsi ümberringi, pöördusid nad lõpuks oma maale tagasi.

4. Vahepeal piirasid sõjateenistuse vennad ja teised sakslased väikese hulgaga Tartu linnust ja võitlesid nendega viis päeva. Ja suutmata nii tugevat linnust väikese hulgaga vallutada, rüüstasid nad maad ümberringi ja pöördusid kogu oma röövsaagiga Liivimaale tagasi.

Ja sõjateenistuse vennad, kogunud sõjaväe, tungisid jällegi Eestimaale ja lõid järvalasi suure nuhtlusega, sest need pidasid alati taanlastega sõda, ja tapsid paljud neist ja võtsid kinni ja riisusid palju saaki. Ja järvalased tulid nende juurde Keitisesse, tõotades sakslastele ja kõigile kristlastele

---

[6] Vladimir Mstislavitš.

[7] Õieti suurvürsti vend Jaroslav Vsevolodovitš.

igavest truudust; sellepärast läksid nad kohe nende piiridest välja ja läksid kogu röövsaagiga oma maale tagasi.

5. Pärast seda saatsid novgorodlased kuningas Vjatško, kes oli kunagi surmanud Kokneses Riia piiskopi mehed, ja andsid talle raha ja kakssada meest kaasa, usaldades talle valitsusvõimu Tartus ja teistes provintsides, mis ta suudab endale alistada. Ja see kuningas tuli oma meestega Tartusse ja linnuse omad võtsid ta rõõmuga vastu, et saada tugevamaks sakslaste vastu, ja andsid talle andameid ümberkaudseist provintsidest; ja kes iganes andameid ei tasunud, nende vastu suunas ta sõjaväe ja laostas kõik talle vastuhakkajad maad Vaigast kuni Virumaani, Virumaalt kuni Järvamaani ja Sakalani ja tegi kristlastele kõike kurja, mis suutis.

6. Pühitsenud issanda sündimise püha[8], mõtlesid riialased Tartu linnust piirata. Ja nad tulid sõjateenistuse vendadega ja ristisõitjatega ja liivlaste ja lätlastega Asti järve äärde kokku ja neil oli suur sõjavägi. Ja neile tulid meelde kestvas hädas viibivad taanlased, kelle vastu võitlesid juba ammu kõik ümberkaudsed maad ja paganahõimud; ja loobunud retkest Tartusse, läksid nad kogu sõjaväega Harjumaale ja piirasid Loone linnust, võideldes nendega kaks nädalat ja ehitades masinaid ja paterelle ja väga tugeva puutorni, mille nad lükkasid linnusele lähemale, et võiksid selle alt linnust kaevata ja tipust neid paremini rünnata. Ja seda kuulda saades olid taanlased rõõmsad ja tulid nende juurde, avaldades tänu, et nad neile kaasa tundes neile appi olid tulnud. Pärast seda aga tapeti paljud ammuküttide poolt ja paisati masinameeste poolt maha ja ülejäänud hakkasid raskesti haigestuma ja surema. Pealegi lähenesid ka kaevajad juba kindlustuse tipule, nii et linnuse omad arvasid, et vajuvad juba koos kaevatuga alla. Sellepärast anusid nad lõpuks sõjaväge, et see kingiks neile elu ja vabaduse. Ja nad jätsid neile elu ja panid linnuse põlema, aga kõik hobused ja veised ja kariloomad ja vara ja raha ja riided ja kõik, mis linnuses oli, riisusid sakslased endale, jagades võrdselt liivlaste ja lätlastega; taanlastele aga andsid nad inimesed tagasi ja saatsid vabadena nende küladesse. Vahepeal saatsid sakslased mõningaid oma sõjaväest kolme teise väiksema ümbruskonnas asuva linnuse juurde, ähvardades neid sõjaga, kui nad ei anna end nende kätte. Ja need kolm juurdekuuluvat linnust andsid end riialaste kätte, saates neile selsamal sõjakäigul andameid ja õige palju vaipu[9]. Ja riialaste sõja-

[8] Jõulud, 25. XII 1223.

[9] Ladinakeelses tekstis sõna *waypa*. Arvatavasti oli tegemist mingi sõbaga (enda või hobuse katmiseks).

vägi pöördus tagasi Järvamaale ja mõned läksid provintsi rüüstama. Ja järvalased ja virulased tulid vastu, anudes rahu ja tõotades edaspidi ristiusu sakramente mitte teotada. Ja nad uuendasid nendega rahu ja võtsid nad jälle armu osaliseks, võttes neilt pantvange; taanlased siiski tülitasid neid hiljem, kippudes neile kangesti sõjaga kallale, sest nad olid riialastelt rahu ja ristiusu ikke vastu võtnud. Ja riialaste sõjavägi pöördus rõõmuga tagasi Liivimaale, kiites Jeesust Kristust, kes nad kõigil nende sõjakäikudel alati tervelt ja puutumatult välja viib ja tagasi toob. Vahepeal olid venelaste saadikud Riias, oodates asjade käiku ja imestades väga, et riialased kunagi ilma võiduta, tühjalt tagasi ei pöördu, sest Joonatani nool pole kunagi tagasi taganenud ega tema kilp lahingus kõrvale kaldunud ega Sauli mõõk tühjalt tagasi tulnud, kui venelaste kuningate suured ja tugevad sõjaväed oma vallutustega ei suuda kunagi ühtegi linnust ristiusule alistada.

XXVIII

li ülemkarjase Alberti pühitsuse kahekümne kuues aasta ja kirikul polnud veel sõdadest rahu. Sest kuningas Vjatško koos tartlastega tülitas kogu maad ümberringi ja lätlased ja liivlased läksid tihtipeale vähese hulgaga nende vastu ega suutnud neile kahju teha. Kuid ka sõjateenistuse vennad, kogunud pärast lihavõtteid[1] jälle sõjaväe, piirasid Tartut ja võitlesid nendega viis päeva ega suutnud omade vähesuse tõttu linnust ära võtta ja pöördusid ümberringi maad rüüstates saagiga Liivimaale tagasi.

Vahepeal tuli auväärne piiskop Albert koos paljude ristisõitjatega ja kogu oma kaaskonnaga Saksamaalt tagasi. Ja temaga tuli ta vend, mitte vähem auväärne piiskop Hermann, juba ammu valitud ja pühitsetud Eestimaale piiskopiks, keda Taani kuningas juba hulga aastaid tema piiskopkonda ei lasknud.[2] Kuid pärast seda kui sakslased olid Taani kuninga Saksimaale vangi viinud, läks eelnimetatud Riia piiskop sellesama oma vennaga kuninga juurde tema heatahtlikkust ja nõusolekut

[1] 14. IV 1224.
[2] 1220. aastast saadik.

muretsema. Ja kuningale meeldis, et ta läheks Liivimaale ja Liivimaalt Eestimaale oma piiskopkonda. Kui nad jõudsid Riiga, võtsid riialased ja kõik, kes Liivimaal olid, nad suure rõõmuga vastu ja kõik rõõmustasid kaasa ja kiitsid jumalat, et pärast paljusid hädasid ja kurbi sõdu oli jälle vallutatud ja tagasi saadud peaaegu kogu Eestimaa, peale ükspäinis Tartu linnuse, millel püsis jumala karistus.

2. Ja sõjateenistuse vennad leppisid nende piiskoppidega ja kiriku meestega ja kõigi riialastega kokku Riia alla kuuluvate Eestimaa provintside jagamise üle.[3] Ja nad andsid piiskop Hermannile Ugandi selle provintsidega, sõjateenistuse vennad aga said Sakala liisuga oma osaks, ja Õndsa Maarja kirikule Riias ja Riia piiskopile määrasid nad Mereäärse maa[4] seitsme kilegundaga.[5] Ja mereäärsed, kuuldes, et nad kuuluvad Riia kiriku alla, rõõmustasid kangesti ja tasusid täielikult kahe aasta andamid, mis nad taanlaste kallaletungi tõttu olid hooletusse jätnud. Ka ugalased rõõmutsesid samuti piiskop Hermanni võimu üle, kes oli Otepääl, kuid neid takistas kuningas Vjatško oma tartlastega, kes oli silmuseks ja suureks kuradiks sakalastele ja teistele ligidal asuvatele eestlastele.

3. Ja piiskopid läkitasid saadikud kuninga juurde Tartusse, paludes, et ta taganeks mässajaist, kes linnuses olid, kes olid teotanud oma ristimise sakramente, olid Jeesuse Kristuse usku kõrvale heites läinud tagasi paganausku, olid sõjateenistuse vennad, oma kaasvennad ja isandad, oma piiridest välja löönud, ühed tappes, teised vangi võttes, ja kõiki Jeesuse Kristuse usku tulnud naaberprovintse iga päev rüüstamisega laastanud. Ja kuningas ei tahtnud taganeda, sest novgorodlased ja venelaste kuningad olid annetanud talle selle linnuse koos juurdekuuluvate maadega põlise donatsioonina ja lubanud päästa sakslaste kallaletungist. Ja sinna linnusesse olid sellesama kuningaga kogunenud kõik kurjategijad naaberprovintsidest ja Sakalast, kes olid olnud äraandjad, oma vendade — sõjateenistuse vendade ja kaupmeeste tapjad ja kurjade salanõude väljamõtlejad Liivimaa kiriku vastu. Nende pealik ja isand oli seesama kuningas, sest ka ta ise oli olnud Liivimaal kõige kurja vana juur, kes tõelise rahulooja ja kõigi kristlaste rahu rikkudes tappis salakavalalt endale ustavad mehed, kes olid riialaste poolt appi saadetud leedulaste kallaletungi vastu, röövides kogu nende vara. Niisiis need kõik, usaldades oma ülalnimetatud väga tugevat linnust, põlga-

[3] See toimus 22.—24. VII 1224.
[4] Hilisema nimega Läänemaa.
[5] Ladina tekstis eestipärane sõna *kilegundu* (teisal *kylegundu*, *kiligundu*).

sid ära kristlaste rahu ja otsisid iga päev kristlastele halba. Sest seesinane linnus, mida sõjateenistuse vennad olid varem suure vaeva ja kuluga kindlustanud ja oma relvade ja ambudega täitnud, mis truudusetud olid kõik ära röövinud, oli tõepoolest kõigist Eestimaa linnustest tugevam. Peale selle oli kuningal seal kaasas ka õige palju oma vene vibukütte. Peale selle valmistasid nad ka saarlaste kunsti järgi paterelle ja teisi sõjapidamisriistu.

4. Nõnda oli siis Eestimaa kirik paljude sõjahädade kätte jäetud. Ta oli nagu sünnitav naine, kel on kurvastus ja suur valu, kuni ta sünnitab; kelle ihuviljagi jälitab lohemadu, see on nimelt Pehemott,[6] kes jõge neelates on ikka veel kindel, et Jordan talle suhu voolab. Nii paljudest sõjaahistustest ei suutnud niisiis eelnimetatud kirik, kes oli seni veel väike ja nõrk, muidu kuidagi pääseda kui Liivimaa kiriku abil, kes oli alati olnud vallutamise vaevades ta tõeline ja esimene ema ja kes oli ta sünnitanud uuestisünni kümbluse läbi Jeesuse Kristuse usus, ehkki paljud emad seda tütart, teda pettusega omastades ja alati valetades, enda poole olid tõmmanud; nendest üks on vene ema, alati sigimatu ja viljatu, kes püüab alistada endale maid mitte Jeesuse Kristuse usus uuestisünni lootuses, vaid andamite ja saagi lootuses.

5. Et niisiis Liivimaa kirik oma tütre Eestimaa kiriku, kelle ta oli sünnitanud Jeesusele Kristusele, praegustest hädadest päästaks, laskis auväärne Riia piiskop sõjateenistuse vennad ja ka kiriku mehed koos ristisõitjate ja kaupmeeste ja Riia kodanikega ja kõigi liivlaste ja lätlastega kokku kutsuda, kuulutades kõigile Liivimaa kirikusse kuulujatele sõjaretke välja. Ja ustavalt sõna kuulates tulid kõik oma sõjaväega Rastijärve äärde kokku, kutsudes endaga kaasa eelnimetatud auväärse Riia piiskopi koos ta venna, mitte vähem auväärse piiskop Hermanniga ja kõigi ta meeste, preestrite ja rüütlitega. Ja pidanud seal nõupidamised ja palvetalitused, saadavad nad sõjaväest paremad ja vapramad ette, et need, läinud öö ja päevaga Ugandist läbi, võiksid järgmisel hommikul Tartu linnuse juurde tõtata. Need, jaotades uuesti oma väesalgad, määravad ühed linnust ründama ja suunavad teised Virumaale senini vastuhakkajaid rüüstama, kes toovad kolme päeva pärast külluses lambaid, veiseid ja muud, mis sõjaväele tarvis oli. Piiskopid aga, tulles koos ristisõitjate ja kogu hulgaga järele, jõuavad õndsa neitsi taevaminemise päeval[7] linnuse juurde. Eelmisel aastal just selsamal päeval vallutati Viljandi linnus. Niisiis katavad nad väljad telkidega, tun-

[6] Piibli koletis, algselt jõehobu.
[7] Rukkimaarjapäeval, 15. VIII 1224.

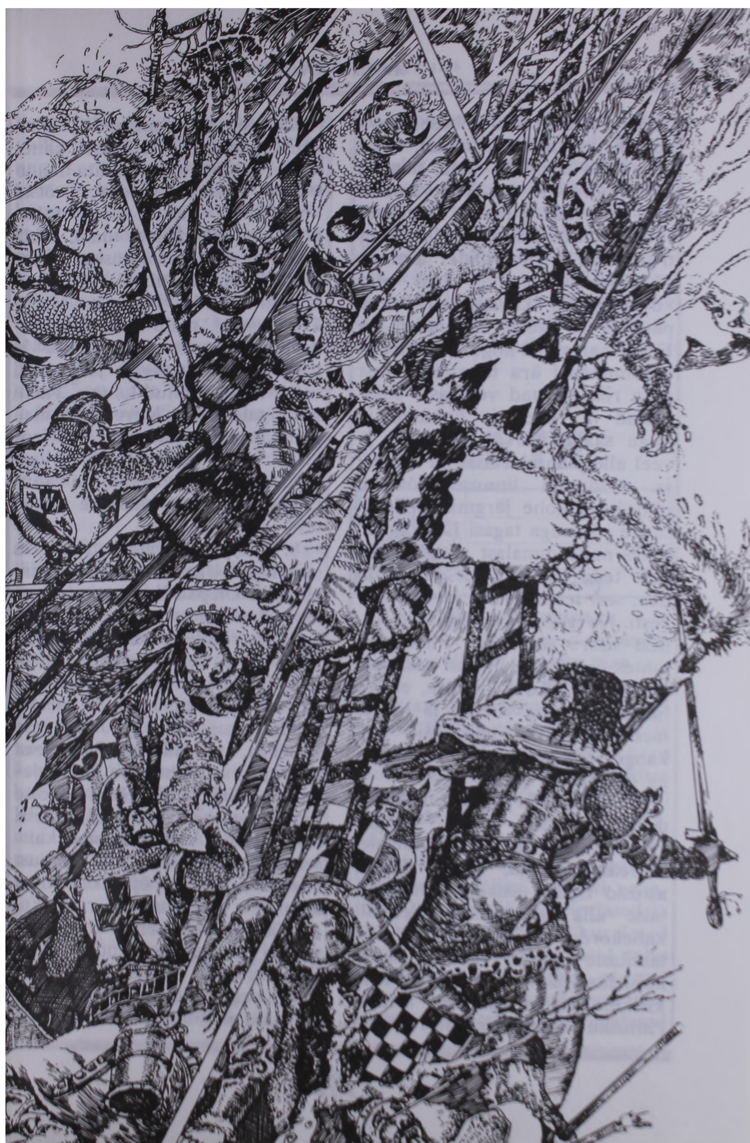
givad linnuse omadele kallale, ehitavad väiksemaid masinaid ja paterelle, valmistavad õige palju sõjapidamisriistu, püstitavad kaitseehitise ehk väga tugeva puust torni, mille nad valmistasid kaheksa päevaga osavalt suurtest ja väga kõrgetest puudest linnusega ühekõrgusena, lükkavad selle lähemale kraavi kohale ja hakkavad selle alt kohe maad kaevama. Pool sõjaväest määratakse öösel ja päeval kaevama, nii et ühed kaevaksid, teised kannaksid varisenud mulda välja. Sellepärast variseb hommiku saabumisel suur osa kaevatust vallilt alla ja varsti paigutavad nad kaitseehitise linnusele lähemale. Vahepeal saadetakse kuninga juurde läbirääkijad — preestrid ja rüütlid, lugupeetud mehed —, talle lubatakse vaba tee, et ta oma meeste ja hobuste ja kõigi asjadega ära läheks, kui ta ainult linnusest lahkuks ja selle usutaganeja rahva maha jätaks. Kuid kuningas, oodates novgorodlastelt päästmist, kinnitab kangekaelselt, et ta mingil juhul linnust maha ei jäta. Vahepeal tulevad venelased ja rüüstavad provintsis, kuuldused levivad telkides ja otsekohe tulevad sakslased, olles valmis, tõttavad väljadele, tahtes neile vastu astuda, ja jätavad teised linnust piirama. Et venelased ei tule, pöörduvad nad jälle tagasi linnust ründama; nad haavavad paljusid kindlustuse tipul ammunooltega ja tapavad teisi masinate heidetega, pilluvad paterellidega tulist rauda või tulepotte linnusesse ja ajavad linnuse omadele sellega suure hirmu peale, et ühed valmistavad riistu, mida nimetatakse siilideks ja sigadeks,[8] teised kannavad puuvirnu kokku, kolmandad panevad tule otsa; sel viisil võitlevad nad õige palju päevi. Niisamuti ehitavad ka need, kes linnuses olid, masinaid ja paterelle kristlaste masinate vastu ja suunavad oma vibukütid ja ammukütid teiste noolte vastu. Ja kaevates päeval ja öösel, nad ei puhka, sellest läheneb torn ikka enam linnusele. Väsinuile ei lubata mingit puhkust, päeviti nad võitlevad, öösiti korraldavad mänge ja teevad kisa. Nad veedavad kõik ööd uneta — liivlased koos lätlastega karjudes ja mõõku ja kilpe kokku tagudes, sakslased trummide ja vilespillide ja muude muusikariistadega, venelased oma pillide ja huigetega. Kõik kristlased tulevad jälle kokku, küsides jumalalt nõu. Nende hulgas oli suursugune ja rikas Fredehelm, ristisõitjate juht ja foogt, kes ütles: „See linnus on vaja haarata vägisi ülesronimisega ja kurjategijaile teiste hirmuks kätte maksta. Neile on ju alati kõigis senini liivimaalaste poolt vallutatud linnustes elu ja vabadus alles jäetud ja seetõttu pole ülejäänud sellest mingit hirmu tunda saanud.

[8] „Siga" oli väiksem kaitseehitis, mille varjus piirajad kaevasid linnuse valli (vt. XXX, 6).

Nüüd siis, kes iganes meie hulgast linnusesse ronides esimesena sisse tungib, seda ülendame suure auga ja sellele anname hobuseid ja parema vangi, kes linnuses on — peale kuninga, kelle me kõige kõrgemasse oksa pooduna kõigist ülemale tõstame." Kõigile meeldib see nõu, nad annavad issandale ja õndsale neitsile tõotusi ja kohe hommikul, kui missatalitus peetud, algab võitlus. Tehakse puulasud, kuid kogu vaev läheb tühja, sest jumala kättemaksuaeg pole veel tulnud. Nõnda siis süütavad eestlased üheksandal tunnil[9] linnuses suured tuled ja avavad kindlustuses suure mulgu, kust saadavad tulega täidetud rattaid alla, suunavad need torni peale ja viskavad sinna peale suuri puuhunnikuid. Kuid kristlaste tugevad sõjariistus mehed pilluvad tuled laiali, purustavad rattad, vähendavad kogu leekide söõstu ja kaitsevad oma torni. Vahepeal kannavad sõjaväe hulgast teised puid kokku ja süütavad silla, nende vastu jooksevad kõik venelased värava juurde kokku.

6. Johannes Appeldernist aga, piiskopi vend, väga kuulus rüütel, hakkas esimesena vallile üles ronima, võttes tule oma kätte. Tema sulane Petrus oli teisena otsekohe ta juures, ja ilma et mingit viivitust vahele tuleks, jõuavad nad kiiresti kindlustuseni välja. Seda nähes jooksevad sõjaväe hulgast teised kõik neile järele. Mis enam? Igaüks tõttab, et esimesena üles ronida, et Jeesuse Kristuse ja ta ema Maarja au ja kiitust ülendada ja ise saada kiitust ja tasu oma vaeva eest. Ja ronib üles — kes esimesena pärale jõudis, ma ei tea, jumal teab — ja talle järgnes kogu hulk. Igaüks tõstis nimelt oma kaaslast üles linnusesse ja teised tungisid mulku, mille kaudu linnuse omad olid rattaid tulega välja saatnud, ja esimesed valmistasid kohta järgnejaile ja ajasid eestlasi mõõkade ja odadega kindlustuselt minema. Pärast, kui niisiis juba palju sakslasi oli linnusesse tulnud, järgnesid neile ka lätlased ja mõned liivlastest ja hakkasid otsekohe rahvast tapma, nii mehi kui ka mõningaid naisi, heitmata neile armu, nii et said juba arvu tuhat täis. Aga ka venelased, kes kaitsesid end kõige kauem, võideti lõpuks ja nad põgenesid ülalt kindlustusse ja tiriti sealt jälle välja ja tapeti kõik koos kuningaga, umbes kakssada. Ka piirasid sõjaväe hulgast teised linnuse kõikjalt ümber, laskmata kellelgi põgeneda. Sest kes iganes suutis seest välja pääseda, laskudes linnusest alla, langes nende kätte, kes väljas olid. Nii jäi kõigist meestest, kes linnuses olid, ellu ainult üks, kes oli Suzdali suurkuninga vasall, kelle tema isand oli saatnud koos teiste venelastega sellesse linnusesse. Tema panid sõjateenistuse vennad hiljem rii-

[9] Pealelõunal umbes kella kolme-nelja paiku.

desse ja saatsid heal hobusel Novgorodi ja Suzdalisse tagasi, et ta viiks oma isandaile sõna, mis oli juhtunud. Kui aga kõik mehed olid tapetud, puhkes kristlastel suur rõõmuhõiskamine ja mäng trummidel ja vilespillidel ja muusikariistadel, sest et nad olid kurjategijaile kättemaksu toime pannud ja kõik Liivimaalt ja Eestimaalt sinna kogunenud truudusemurdjad ära tapnud. Pärast seda riisusid nad venelaste sõjariistad ja riided ja hobused ja kogu saagi, mis oli linnuses, ja veel allesjäänud naised ja lapsed; ja süüdanud linnuse põlema, pöördusid kohe järgmisel päeval suure rõõmuga tagasi Liivimaale, kiites neile jumalast antud võidu eest teda taevas, sest tema on hea, sest tema heldus kestab igavesti. Novgorodlased aga olid tulnud suure sõjaväega Pihkvasse, tahtes vabastada linnust sakslaste piiramisest. Kuid kuuldes, et see linnus on juba võetud ja nende mehed tapetud, pöördusid nad kange südamevalu ja meelepahaga oma linna tagasi.

7. Ka saatsid saarlased Theoderici, piiskopi venna vangist vabastatuna tagasi Liivimaale. Mereäärsed aga, tulnud Riiga, astusid tagasi piiskopi sõnakuulmise alla ja tasusid täielikult kahekordse maksu, mille nad olid taanlaste pärast kahel aastal hooletusse jätnud, ja tõotades Riia kirikule alatist ustavust, astusid ristiusku tagasi. Niisamuti andsid varbolased, tuues andamit ja kingitusi, end kõiges riialaste kätte. Kuid riialased, otsustamata nende suhtes midagi kindlat, võtsid kõhklemata vastu ainult seitse provintsi Mereäärsel maal, mida nad olid alati täie õigusega vallanud. Riialastel nimelt ei olnud kunagi puudu õigusest Mereäärsel maal, mida nad olid ristiusule allutamise ja ristimise ja maksu ja pantvangide järgi alati vallanud ega olnud kunagi Taani kuningale selle Mereäärse maa pantvange üle andnud. Ka virulased ja järvalased tulid Riiga, olles kuulnud Tartu linnuse vallutamisest, ja tõid isandaile hobuseid ja kingitusi.

8. Piiskop Hermann aga läks omadega Ugandisse ja hakkas ehitama Otepää linnust ja paigutas sellesse suursuguseid mehi ja aulikke rüütleid, nimelt Engelberti, oma õemehe Thisenhusenist, ja Theoderici, oma venna, ja Helmoldi Lüneburgist, aruka ja suursuguse mehe, ja Johannese Dolenist, annetades igaühele neist provintsi, see tähendab ühe kylegunda lääniks. Ta võttis sellesse linnusesse ka õige palju teisi sakslasi koos elama, et nad kaitseksid nii maad kui linnust vaenlaste eest ja õpetaksid oma alamatele eestlastele ristiusku. Eestlasi aga kui senini truudusetuid ei lubanud nad endaga koos linnuses elada. Sama piiskop kutsus ka preestreid endaga Ugandisse kaasa ja annetas neile kirikud

benefiitsiks ja varustas nad piisavalt vilja ja põldudega. Eestlasi nagu kord ja kohus õpetades, pani ta neile ka alati jumalast seatud kümnise ette, ja need võtsid selle vastu ja hakkasid seda nüüdsest peale igal aastal tasuma. Siis tegi ta korralduse anda tema preestreile ja vasallidele, mis vaja, ja tasuda ustavalt, mis lubatud. Ka seadis ta oma venna Rotmari praostiks, määrates tema konvendi[10] asukoha Tartusse ja kirjutades talle kakskümmend neli küla ja piisavalt tulusid ja põlde; ta tegi korralduse, et seal oleksid regulaarkanoonikud[11], ja otsustas, et see peab olema tema toomkirik.

9. Sõjateenistuse vennad aga läksid Sakalasse, ja vallates Viljandi linnust, hakkasid seda väga tugevaks ehitama. Ja pannes preestrid kirikuisse, määrasid nad neile küllaldased sissetulekud niihästi viljas kui põldudena ja võtsid eestlastelt kümnist. Peale selle nõudsid nad täielikult sisse kogu hüvituse kõige eest, mis neilt oli ära võetud, ja neile nii Ugandis kui Sakalas tehtud kahju eest. Kuid jagades ka Vaiga, andsid nad poole Ugandi külge ja teise poole koos Sakala ja Nurmegunde ja Mõhuga pidasid endale. Ka Novgorodi ja Pihkva venelased läkitasid saadikud Riiga, paludes, mis rahusse puutub. Ja riialased võtsid nad vastu, tehes nendega rahu ja tagastades neile andami, mis Tālavas alati oli nende oma. Tālava lätlased aga jagas Riia piiskop oma sõjateenistuse vendadega, ja võttes kaks osa, jättis piiskop kolmanda sõjateenistuse vendadele.

XXIX

äes oli piiskopi 1.

kakskümmend seitsmes
ju ametiaasta.
Ja vaikselt liivlaste maa
sai puhata rahus.

Pärast seda nimelt, kui väga tugev Tartu linnus vallutati ja kõik eestlased ja venelased koos kuningaga tapeti, haaras hirm riialaste ja sakslaste ees kõiki naabermaid ja kõiki paganahõime, kes ümberkaudu olid. Ja nad kõik saatsid oma saadikud kingitustega Riiga, niihästi venelased kui mereäärsed eestlased ja saarlased, semgalid ja kuralased ning ka leedulased, palusid rahu ja nende seltsi, kartes, et nad teevad nendega samuti, nagu tartlastega olid teinud. Ja riialased

[10] Toomkapiitli.

[11] Toomkapiitli liikmeid toomhärrasid nimetati kanoonikuteks. 1224. a. rajatud Tartu toomkapiitel koosnes regulaarvaimulikest, augustiinlaste ordu liikmetest.

võtsid nad vastu, andes rahu kõigile, kes neist iganes palusid, ja jäi vaikseks maa nende palge ees. Ja eestlased tulid välja oma linnustest, ehitades taas üles oma mahapõlenud külad ja kirikud, niisamuti ilmusid ka liivlased nagu lätlasedki välja metsade pelgupaikadest, kus nad juba palju aastaid sõdade ajal olid peidus olnud, ja igaüks läks tagasi oma külla ja oma põldudele, ja nad kündsid ja külvasid suures julgeolekus, mida neil polnud enne ligi nelikümmend aastat olnud, sest leedulased ja muud paganahõimud ei andnud neile kunagi — niihästi enne Liivimaal jumalasõna kuulutamist kui ka pärast ristimist — rahu ega julgeolekut. Nüüd siis puhkasid nad, tundes oma põldudel ja töödes rõõmu, ega olnud, kes oleks neid hirmutanud; ja ristiusku täielikumalt tundma saanuna tunnistasid nad Jeesust Kristust, jumala poega, kes pärast kurbi sõdu ja paljude tapmist ja pärast taude ja paljusid hädasid lõpuks halastas oma järelejäänud rahvale, andes neile rahu ja julgeoleku. Ja kogu rahvas puhkas jumala varju all, õnnistades teda, kes ta on õnnistatud igavesti.

2. Selsamal aastal[1] oli auväärne Riia piiskop saatnud oma preestri Mauritiuse Rooma õukonda paluma apostliku aujärje legaati Liivimaale. Ja kõrgeim ülempreester nõustus ta palvega ja saatis auväärse Modena piiskopi[2], oma õuekantsleri, koos sellesama preestriga Liivimaale, ja ta tuli oma perega ja ristisõitjatega ja kogu kaaskonnaga Väinale. Ja riialased läksid talle vastu, võttes ta vastu ja saates ta suure rõõmuga linna. Ka ta ise rõõmutses kaasa ja kiitis Jeesust Kristust selle eest, et leidis jumala viinamäe nii kuulsusrikkalt istutatud ja usklike kiriku paljude verega niisutatud ja nii suure ja nii laiali laotatud olevat, et selle oksad ulatusid kümne päevateekonna kaugusele Tallinnast saadik või laotusid teist teed mööda sama palju päevateekondi Pihkvani või Väina ääres kuni Jersikani[3], kusjuures sel oli ka juba viis eri piiskopkonda[4] oma piiskoppidega. Ja ta läkitas sedamaid oma saadikud tagasi Rooma õukonda, kirjeldades kõrgeimale ülempreestrile asjade tõde.

---

[1] Legaat nimetati 31. XII 1224, Liivimaale jõudis ta hiljemalt juuni algul 1225. Legaat oli paavsti volinik, lähetatud tavaliselt mingit konkreetset ülesannet lahendama. Liivimaal oli selleks reguleerida sakslaste ja taanlaste, Riia piiskopi ja Mõõgavendade ordu, pärisrahvaste ja vallutajate suhteid. 1225—1226 eraldas legaat Lääne-, Järva- ja Virumaa taanlaste ja sakslaste võimu alt ning allutas otse paavstile.

[2] Guillelmus (surn. 31. III 1251), Modena piiskop 1222—1233, oli 1225—1226 ja 1234—1238 paavsti legaadiks Liivimaal. 1220—1222 oli ta paavstikoja asekantsler.

[3] Tallinn ja Pihkva on Riiast linnulennult umbes 280 km kaugusel, Jersika 150 km (aga vastuvoolu mööda Väinat).

[4] Riia, Lihula, Seeli (ehk Zemgale), Tallinna (ehk Revala), Viru.

3. Ta ise aga, tundes muret äsja pööratud liivlaste ja teiste pärast, kes olid linnas, kutsus sageli kokku mehi ja naisi, jagas neile usinasti jumalasõna ja andis rõõmuga rohkesti patukustutust. Pärast seda, ihates näha ka teisi liivlasi ja lätlasi ja eestlasi, läks ta Toreidasse, ja temaga olid kaasas auväärne Riia piiskop ja Õndsa Maarja kiriku praost Johannes ja õige palju teisi tarku ja tasakaalukaid mehi. Ja esmalt tuli ta Kubeselesse, pidas seal liivlastele missatalituse ja jutlustas lunastussõna, et neid katoliku usus kinnitada. Ja siis tegi ta Vitiseles ja Letegores sedasama. Ja hiljem Metsepooles ja Idumeas ja Lätimaal niisamuti tehes külvas ta kõigile evangeeliumiseemet ja õpetas head vilja kandma ja selgitas neile virgalt ristiusku. Ja siis liikus ta edasi Ugandisse ja leidis seal eest usklike, niihästi sakslaste kui eestlaste kiriku ja Otepää linnuse uutest elanikest asustatud ja tugevaks üles ehitatud. Ja ta õnnistas issandat selle eest, et ta ka Eestimaal leidis usklike koguduse. Ja eestlasi Jeesuse Kristuse usus õpetades ja sakslasi ustavalt üles kutsudes manitses ta, et nad sõbralikult koos elades vastastikku kurja ei õhutaks ja et sakslased vastristitute õlgadele ükskõik missuguse rõhumise talumatut iket ei paneks, vaid issanda kerge ja leebe ikke, ja et nad alati ususakramente õpetaksid. Ja õnnistanud neid, suundus ta Sakalasse, kus ta esimeses kihelkonnas, mille ta Võrtsjärve ääres leidis, äsja pööratud eestlasi väga hardalt õpetades manitses, et nad mitte kunagi meie issanda Jeesuse Kristuse usust ei taganeks. Ja sealt liikus ta edasi Viljandi linnusesse, mis on sõjateenistuse vendade oma ja mille need juba siis samuti olid väga tugevaks ehitanud. Ja ka need tulid välja, tõtates rõõmuga apostliku aujärje legaadile vastu, ja võtsid ta linnusesse vastu ja andsid talle teada kõigest kurjast, mis nad seal ristiusu pärast olid eestlaste poolt kannatanud. Ja ta kutsus eestlasi, mehi ja naisi, nende kirikute juurde kokku ja läks nende juurde ja ustavalt manitsussõnu jagades hoiatas neid, et nad edaspidi ei julgeks nii palju kurja korda saates ususakramente teotada. Jagades seal samuti ka sõjateenistuse vendadele hardalt püha õpetuse manitsusi, õpetas ta neid, et nad oma alamatele, neile rumalatele eestlastele, kümnise võtmisel või mistahes asjades liialt karmid ei oleks, et need poleks selliste asjaolude tõttu sunnitud jälle paganlusse tagasi pöörduma. Ka tulid Tallinnast sinna tema juurde taanlaste saadikud, võttes teda rõõmuga vastu ja teatades talle oma hädadest ja sõdadest. Samuti tulid tema juurde ka eestlaste saadikud Mereäärselt maalt, kes alati taanlastega võitlesid, pakkudes talle oma maid ja provintse, nagu nad ka riia-

lastele alati pakkusid, kui ta neid ainult kaitseks taanlaste ja saarlaste eest. Ja ta võttis need vastu. Pärast seda pöördus ta tagasi lätlaste maale ja Trikātas tulid lätlased kogu provintsist, mida kutsutakse Tālavaks, tema juurde kokku; ta jutlustas neile rõõmuga jumalasõna ja seletas hoolikalt kõiki ususakramente. Ja kui ta liikus sealt edasi Võndu, võeti ta sõjateenistuse vendade ja teiste seal elavate sakslaste poolt väga hardalt vastu ja ta leidis seal väga suure hulga võndlasi ja lätlasi. Sellepärast jutlustas ta hommiku saabumisel, kui kõik lätlased olid kokku kogunenud, neile rõõmuga issanda Jeesuse Kristuse rõõmustavat õpetust, ja tuletades sageli meelde sellesama issanda Jeesuse kannatust, rõõmustas neid, rõõmsaid, õige suuresti, rõhutades nende ustavust ja kindlameelsust, sest et nad on vabatahtlikult ja ilma mingi sõdade segaduseta esimesena ristiusu vastu võtnud ega ole hiljem kunagi liivlaste ja eestlaste kombel ristimise sakramente teotanud, kiitis nende alandlikku meelt ja kannatlikkust, kes nad, kandes rõõmuga meie issanda Jeesuse Kristuse nime eestlaste ja teiste paganahõimude juurde, olid paljud oma rahva hulgast sellesama ristiusu pärast tapetuna märtrite osasaamisse saatnud, nagu me usume. Ka võndlasi ei jätnud ta ilma oma õpetuse ustavaist manitsustest ja ka nende isandaid, sõjateenistuse vendi, kohustas ta tähele panema, et nad alamaile alati kerge ikke peale paneksid ja ustavalt koos elaksid. Ja pärast seda, jagades Sigevaldes samasuguseid vagaduseõpetusi, manitses ta kogu hingejõuga liivlasi, et need edaspidi, jättes oma ristimise sakramendid unustusse, paganlusse tagasi ei läheks. Ja manitsedes kohustas ta alati sõjateenistuse vendi ning ka teiste provintside muid sakslasi tähele panema, et nad, õpetades liivlastele, lätlastele ja vastristituile ristiusku ja pannes nende õlgadele Jeesuse Kristuse leebe koorma, säästaksid neid nii kümnises kui ka teistes asjades, et nad ülearu koormatuna tagasi uskmatusse ei pöörduks. Ja kõik selle korda saatnud, pöördus ta tagasi Riiga.

4. Ja seal tulid tema juurde sakslased, liivlased ja lätlased, paludes otsust mitmesugustes kohtuasjades. Ja ta vastas igaühele vastavalt selle asjale ja kaebusele ja otsustas paljude kohtuasja ja tülid.

Kuuldes apostliku aujärje legaadist Riias, läkitasid ka Novgorodi venelased ja teised muudest linnadest tema juurde oma saadikud, paludes talt juba ammu sakslastega tehtud rahu kinnitamist. Ja ta kuulas nende seda laadi palved ära, kinnitades nende usku ka rohke julgustamisega, ja saatis kõik rõõmuga oma maale tagasi. Tema juurde kutsutuna tuli ka semgalite pealik Viesthard,

keda ta rohkete selgituste ja pikkade vestluste varal Jeesuse Kristuse usku kutsus. Kuid see, mõistmata oma paadunud uskmatuses lunastusesõna, ei võtnud veel ristimist vastu, vaid lubades jälle tulevikus, laskis isand legaadi jutlustajal endaga koos Zemgalesse tulla. Nõnda siis tuldi kõigist ümberkaudsetest maadest, et näha Rooma õukonna legaati; nende hulgas olid ka Jersika kuningas Wissewald, krahv Burchard, taanlaste piiskopid Tallinnast, ka saarlased ja mereäärsed eestlased, kes pakkusid end tema kaitse alla, lubades preestrid ühes kogu kristlaste õigusega vastu võtta, kui ta neid ainult taanlaste kallalekippumisest päästaks. Ja ta lubas neile täieliku vabaduse ja läkitas oma saadikud taanlaste ja saarlaste juurde, et need, jättes sõjad maha, võtaksid temalt rahu vastu ja oleksid kuulekad tema korraldustele.

5. Tema aga, ihates näha veel teisi vastristituid, külastas liivlasi Holmil; ja pidanud seal missatalituse ja külvanud püha õpetuse seemet, liikus edasi Üksküllasse, kus ta esimeste pühade piiskoppide mälestust meenutades ka neid liivlasi jumalateenimises kinnitas. Sellejärel ei kutsunud ta Lenevardes ja Askrades liivlasi sugugi vähem ebajumalate kummardamiselt tagasi ja õpetas neile hoolega üheainsa jumala kummardamist. Lõpuks Kokneses jagas ta samuti ustavalt pühade õpetuste manitsusi niihästi sakslastele kui venelastele ja lätlastele ja seelidele, kes koos elasid, manitsedes alati sakslasi, et need oma alamaile ülekohtuste koormiste või maksukogumistega liialt kahju ei teeks, vaid juurutaksid Kristuse usu usina õpetamisega kristlikke kombeid ja kaotaksid paganate usukombed ja juhataksid neid nii oma hea eeskuju kui sõnadega.

6. Kui aga apostliku aujärje legaat oli jälle Riiga tagasi pöördunud, läksid liikvele sakslased, kes olid Otepääl, tulid sügisesel ajal kogu oma kaaskonnaga virulaste vanemate kutsel Virumaale, ja hõivanud Virumaa linnused, lõid taanlased välja, öeldes, et selle maa on kõige esmalt liivimaalased õndsa neitsi lipu all ristiusu alla heitnud. Ja nad hakkasid valitsema kõigis Virumaa provintsides ja linnustes. Sellest teada saanud, kutsus seesama isand legaat need sakslased enda juurde kokku ja sundis neid kirikliku karistusega loovutama selle maa kõrgeima ülempreestri kaitse alla; ja saates kohe saadikud taanlaste juurde Tallinna, sundis ta samamoodi ka neid loovutama tema kätte selle maa ning ka teised maad, mille pärast sakslased taanlastega võitlesid. Taanlased aga, julgemata astla vastu tagant üles lüüa, lubasid ustavalt Rooma õukonna sõna kuulata ja loovutasid isand legaadi saadikute kätte Virumaa, Järvamaa, Harjumaa ja Mereäärse maa ja kinnitasid selle

donatsiooni, saates Riiga oma pitserdatud kirja. Kui see oli sündinud, kõrvaldas seesama legaat kõik sakslased ja taanlased, saates oma mehed, ristisõitjad ja preestrid, Virumaale, ja pidas need maad oma võimu all.

7. Pärast ilmumise püha[5] aga, mil neil külmadel maadel on tee lume ja pakase tõttu käimiseks parem, läks isand legaat vaimulike ja sulastega Riiast ära, võttes endaga kaasa semgalite piiskopi Lamberti, Riia kiriku praosti Johannese, ka Riia kodanikke ja koos paljude muudega mõned sõjateenistuse vennad; ja läinud läbi Liivimaa, tuli ta lätlaste provintsi ja lätlaste juurest — ehkki suure nõrkusega kehas — Sakalasse, ja puhanud Viljandis kaks päeva, läks ta sellejärel Järvamaale ja Kareda külas tulid talle vastu kõik järvalased, kellele ta jutlustas rõõmuga jumalasõna, õpetades katoliku usku; kogunud need kõrgeima ülempreestri käe alla, läks ta edasi Virumaa esimese linnuse juurde, mida kutsutakse Agelindeks, ja kui oli seal suurima rõõmu ja ülistusega vastu võetud, kutsus ta kogu nende hulga kokku, ja jagades igavese elu õndsust toovaid manitsusi, ilmutas neile Jeesuse Kristuse nime. Ja liikunud edasi Tarvanpele, tegi ta seal samuti. Ja sinna tulid taanlased, nii nagu nad olid kutsutud. Ja tehti rahu, esiteks sakslaste ja taanlaste vahel, siis eestlastega kõigist provintsidest. Ja pärast seda läks seesama legaat Tabelini provintsi, kus kõik Virumaa vanemad tulid tema juurde kokku, kuuldes temalt õpetust ja ristiusku. Ja ta võttis nad kõik kõrgeima ülempreestri käe alla ja seadis nende hulgast vanemad ja kohtunikud kõigisse nende provintsidesse ja tuli siis tagasi Tarvanpele. Ja sealt läks ta taanlaste linnusesse Tallinnas ja ka seal võtsid taanlased ja rootslased ja kõik seal elunejad ta rõõmuga vastu. Ja pärast seda hakkas ta neilt nõudma poisikesi, Virumaa pantvange, ja nad ei tahtnud neid tema kätte välja anda, kuid kirikliku karistusega ära hirmutatud, olid nad lõpuks sunnitud need tagasi andma ja ta saatis pantvangid Virumaale nende vanematele tagasi. Ka varbolased võtsid isand legaadi rahu vastu ja tulid tema juurde Tallinna. Kuid taanlaste tungival palvel andis ta need koos muude harjulastega neilesamadele taanlastele tagasi. Selle kiligunda aga, mis kutsutakse Mereäärseks, võttis ta koos kogu muu Mereäärse maa, Virumaa ja Järvamaaga kõrgeima ülempreestri võimu alla. Ka Revala eestlased kogunesid üheskoos taanlastega tema ette, ta jagas neile vagalt igavese õndsuse sõnu ja manitses ustavalt, et nad sõbralikult koos elades edaspidi truudusetuse nõust hoiduksid. Kui see

[5] Kolmekuningapäev, 6. I 1226.

kõik oli toimetatud, läkitas ta oma preestrid Mereäärsele maale ja pöördus ise Sakala kaudu Riiga tagasi. Need preestrid aga, nimelt Petrus Kakinwalde koos oma kaasvenna, teise preestriga, läksid Soontaganasse ja mereäärsed võtsid nad rõõmuga vastu ja kuulsid neilt jumalasõna, ja nad ristisid mehed ja naised ja lapsed, kes varemini olid ristimata jäänud, niihästi Soontaganas kui ka Maianpatas ja Paehalles. Ja pärast seda pöördusid nemadki rõõmustades Liivimaale tagasi, kiites jumalat usu laialilaotamise eest.

8. Kui apostliku aujärje legaat oli Riiga tagasi pöördunud, tulid tema juurde kokku piiskopid, preestrid ja vaimulikud, sõjateenistuse vennad koos kiriku vasallidega ja Riia kodanikud. Ja kõigi nende juuresolekul pidas ta Õndsa Maarja kirikus issanda paastu ajal[6] pidulikult kontsiili[7] Innocentiuse korralduste[8] pärast — meeldetuletuseks ja mõningate uute juurdelisamiseks, mis näisid olevat vastse istandiku kirikule tarvilikud. Pärast seda kui kõik oli korda saadetud ja lõpule viidud, mis ta suutis lõpule viia, ja patukustutused antud, pöördus ta, olles jätnud kõigiga hüvasti ja õnnistanud, tagasi laevade juurde, usaldades Liivimaa õndsale jumalaemale Maarjale ja ta armastatud pojale, meie issandale Jeesusele Kristusele, kelle päralt on au ja kuulsus igavesest ajast igavesti. Aamen.

Mäletan, mälestus rõõmu mul teeb. Muud tead, neitsi Maarja, jumalaema, au sul', heida, oh, armu sa mul'!

9. Küll palju ja kuulsusrikast on sündinud Liivimaal paganate Jeesuse Kristuse usku pööramise ajal, mida kõike pole võimalik kirjeldada või meelde tuletada, et see lugejaile tüütukski ei saaks. Kuid see vähene on kirja pandud sellesama meie issanda Jeesuse Kristuse kiituseks, kes tahab, et ta usk ja nimi kantaks kõigi rahvaste juurde tema enese kaasaaitamisel ja kinnitusel, kelle läbi niisugused [asjad] on teoks saanud, kes on alati andnud enda omadele Liivimaal nii palju ja suuri ja kuulsaid võite paganate üle, ja ikka pigem väheste meestega kui suure hulgaga, ja ta armastatud ema [kiituseks] — tema ja ta poja, sellesinase meie issanda Jeesuse Kristuse auks on pühendatud kõik need äsja pööratud maad. Ja et see nii kuulsate tegude eest temale võlgnetav kiitus laiskade hooletuse tõttu tulevikus unustusse ei langeks, sobib see isandate ja kaaslaste palvel tagasihoidlikus kirjatükis kirja panna ja järelpõlvedele jätta.

[6] Arvatavasti esimesel paastupühapäeval, 8. III 1226.

[7] Kirikukogu, kiriklik nõupidamine.

[8] 1215. a. toimunud IV Lateraani kirikukogu otsused.

et ka nemad jumalale kiitust jagaksid ja oma lootuse temale paneksid, jumala tegusid ei unustaks ja ta käske taga nõuaksid. Ei ole aga siin midagi muud juurde lisatud kui see, mida me peaaegu kõik oma silmaga nägime; ja mida me oma silmaga ei näinud, seda saime teada nendelt, kes nägid ja juures olid. Ja mitte meeldida püüdmise või ajaliku kasu pärast pole me seda kirja pannud, vaid pigemini oma üleastumiste andekssaamiseks, selle meie issanda Jeesuse Kristuse ja õndsa neitsi Maarja, sellesinase issanda ema kiituseks, kes koos isa ja püha vaimuga on alati olnud ja on ja saab olema õnnistatud igavesest ajast igavesti. Aamen.

XXX

1. Jõudiski
auväärsel piiskopil
kakskümmend kaheksas aasta,
Vaikuse rahuga see kaunistas
kirikut siin.

Liivimaalt lahkudes oli apostliku aujärje legaat kaua laevade juures mere ääres[1] paigal, oodates tuulte armu. Ja äkki nägi ta saarlasi Rootsist saagiga ja õige paljude vangidega tagasi tulevat. Neil on kõik aeg olnud kombeks vangidele ja nõtradele naistele ja neitsitele palju häda ja kõlvatusi teha, naerdes neid ära ja võttes teisi endale naiseks, igaüks kolm või kaks või enam, ja lubades endale lubamatut, sest ei ole sünnis Kristuse ühendus Belialiga ega ole sobiv pagana abieluside kristlannaga; ka oli neil kombeks müüa neid kuralastele ja teistele paganatele. Saades teada kõigest kurjast, mis nad olid Rootsis teinud, nimelt kirikuid põlema pannud ja preestreid tapnud ja sakramente ära viinud ja teotanud, ja taolistest hädadest, haletses isand legaat niisiis vange, paludes issandat, et kurjategijaile kätte tasutaks. Ja tulnud Ojamaale, külvas ta jumalasõna, pakkudes kõigile kristlase nime [kandjaile] pattude andekssaamiseks püha ristimärki, et nurjatuile saarlastele kätte maksta. Sakslased kuulavad sõna, võtavad risti vastu; ojamaalased keelduvad; taanlased ei võta jumalasõna kuulda. Ainult saksa kaupmehed ihkavad lunastada endale taevaseid [asju], muretsevad hobused, seavad sõjariistad korda ja tulevad Riiga. Riialased rõõmustavad, lähevad tulijaile vastu. Rõõmustavad ka liivlased ja lätlased ja ristitud eestlased, et viivad ka ristimata saarlastele kristlase nime.

2. Sel aastal olid maad, mille pärast oli olnud lahkheli sakslaste

[1] 20. aprilli paiku oli legaat Riias, 28. IV—23. V Dünamündes, 6. VII 1226 Visbys.

ja taanlaste vahel, nimelt Virumaa, Järvamaa ja Ridala, olnud magister Johannese, isand legaadi kaaslase hoole all. Murdnud nüüd siis rahu, hakkas seesama magister Johannes taanlastega sõdima[2]. Ka taanlased rüüstasid ja põletasid Ridalat, riisudes palju saaki; niisamuti ajasid magistri sulased neid taga, lõid viiskümmend neist maha ja piirasid viiskümmend nende hulgast Maianpata linnuses sisse. Kuid kolme päeva pärast neile halastanud, sest need olid kristlased, lasksid nad neil minna. Legaat saatis ka õige palju sakslasi Virumaale sellelesamale Johannesele appi — niihästi taanlaste vastu kui saarlaste märatsemise vastu. Kuid riialased, kuuldes nende sõdadest, läkitavad saadikud ja teevad taanlastega rahu, et nad suudaksid paremini saarlastele kallale tungida ja usku paganate seas laiali laotada.

3. Kui siis issanda sündimise ja ilmumise pühad[3] on peetud, katab lumi maad ja jää vood, sest sügavusepealsed tarduvad ja veed lähevad kõvaks otsekui kivid ja tekib jää ja tee on parem maa peal ja vee peal. Kui nõnda siis oli tekkinud tee üle mere, kuulutavad riialased sedamaid sõjaretke, ihates oma püha ristimise kastmisega kasta neid Saaremaa paganaid, kes elavad meresaarel, ja kutsuvad kõik kokku jõe äärde, mida Emajõeks[4] nimetatakse. Kui aga Fabianuse ja Sebastianuse püha[5] on peetud, tulevad kõik sakslased, riialased, liivlased koos lätlastega ja eestlased kõigist oma provintsidest kokku, ja kandes kaasas toitu ja sõjariistu, järgnevad auväärsele isandale Liivimaa piiskopile, kellega ühes on semgalite piiskop[6] ja meister Volquin oma vendade ja ristisõitjatega[7]. Ja pidanud missatalituse, lähevad nad jääd mööda edasi Saaremaa poole. Sõjavägi oli nimelt suur ja tugev, oli ligi kakskümmend tuhat meest, kes, seadnud oma salgad korda, marssisid eraldi oma lippudega ja tümistasid oma hobuste ja sõidukitega merejääd, tekitades otsekui kõva äikesemürinat sõjariistade kokkutärisemisest ja sõidukite rappumisest ja kukkuvate ja jälle tõusvate meeste ja hobuste liikumisest ja kärast siin ja seal jääl, mis oli lõunatuultest ja vihmavetest, mis olid siis üle ujutanud, ja järgnenud pakasest sile kui klaas. Ja suure vaevaga läksid nad üle mere, kuni jõudsid lõpuks rõõmustades Saaremaa randa.

4. Tulles nõnda siis juba üheksandal päeval Muhu linnuse juurde, kavatsevad nad seal üheainsa

[2] Õigupoolest alustas sõda Tartu piiskopi vasall Johann von Dolen mais 1226; magister Johannes asus tema poolele.
[3] Jõulud 25. XII 1226 ja kolmekuningapäev 6. I 1227.
[4] Pärnu jõgi.
[5] 20. I 1227.
[6] Lambert.
[7] Üks 1234. a. dokument teatab, et ka viitselegaat Johannes.

öö puhata, põrkavad aga kokku linnuse omadega. Need, kartes ähvardavaid lahinguid ja ammunooli, tõmbuvad tagasi oma linnuse eluhoonetesse ja läkitavad öösel ülempreestrile ja teistele sõjaväe vanematele pettust täis sõnu, öeldes, et võtavad Kristuse usu ja kristlaste rahu vastu — et sõjaväe edasi liikudes tuua sellele lüüasaamist ja tagatulijatele lahingu kaotamist. Ja ülemkarjane koos muude vanematega tahtis neid vastu võtta ja rahu anda, kuid takistasid nende pettused ja kuritööd, sest ei aita tarkus ega nõu issanda vastu; tahtmata oma võltse kombeid maha jätta, ikka veel janunedes juua kristlaste verd ja ihates korda saata muid nurjatusi, polnud need oma väga kurja meele tõttu püha ristimise kingitust ära teeninud; pannes lootuse oma linnuse tugevusele ja tahtmata rahu ja rääkides igasuguseid häbematusi, olid nad ära teeninud pigem mahatapmise kui ristimise. Ja et nad rahu vist küll ei tahtnud,

rahu neil pages eest,
kättemaks üksinda jäi.

Nõnda siis ründavad sakslased esmalt valli, lootes ronida üles linnusesse, kuid lüüakse nende poolt tagasi; nad saavad kivi- ja odaheidetest vigastada, mistõttu on sunnitud võitlema niihästi nõu kui jõuga. Nad ehitavad masinaid, heidavad paterellidega nende paterellide vastu kive linnusesse, valmistavad sea, mille all kaevavad linnust, kuni jõuavad valli keskpaigani. Eemaldanud siis sea, panevad nad asemele tugeva puutorni; sellele tõusevad üles vaprad sõjariistus mehed ja ammukütid, saates oma ammunooli, piike ja odasid saarlaste pihta kindlustuses. Need heidavad välja nende pihta kive ja ammunooli. Pärast seda kui on koitnud kuues päev, nimelt esimene pärast Maarja puhastamise püha[8], et puhastamisepäev ise ei muutuks tapetute verest ebapuhtaks, ägenes varahommikul võitlus veelgi, nii et nad lammutasid juba ka kõvera raua ehk raudkonksuga kindlustust, kiskudes sellest ükshaaval välja kõik kõige suuremad puud, mille varal kindlustus püsis, nii et mõningane osa kindlustusest tuli juba maani maha. Kristlaste vägi rõõmustab, nad karjuvad, paluvad jumalat. Ka need karjuvad, rõõmustades oma Tarapitha üle. Ühed hüüavad appi hiit, teised Jeesust, kelle nimel ja kiituseks nad ronivad vapralt üles, jõuavad valli harjani, aga lüüakse ka nende poolt väga vapralt tagasi. Seda, kes esimesena üles ronib, surutakse paljude odalöökide ja kivihoopidega, kindlasti küll üksnes jumal hoidis teda keset nii paljusid raevutsevaid vaenlasi vigastamata. Sest kui ta üles ronib, tõukab vaenulik jõuk ta kohe tagasi, ja kui ta ikka ja uuesti

---

[8] Küünlapäev, 2. II 1227.

üles ronib, löövad vaenlased ta nii mitu korda tagasi, kui mitu korda ta püüab ülespoole ronida, kuni see sakslane jõudis lõpuks,

küll pika mõõgaga tõrjudes
vaenlaste piike,

kindlasti jumala ingli kergitusel kõige kõrgema kindlustuseni, mis oli vaenlaste peade kohal; ja et ta ei saaks viga vaenlaste odadest altpoolt, paigutas ta kilbi jalgade alla ja

kilbil seistes üksinda
vaenlaste vastu ta võitles,

kuni jumal saatis teise ja kolmanda. Kolmas, oh häda, tõugatakse tagasi ja libiseb kõrgelt alla tagasi. Kaks kaitsevad end sellest hoolimata vaenlaste hulga vastu, nende vastu ronib selja tagant viis saarlast sellesama kõige kõrgema kindlustuse otsa, heites nende pihta oma odad. Esimest neist, odaga tagasi tõugatut,

sakslane mõõgaga lõi,
kukkudes surma ta sai

ja teised pöörduvad põgenema. Teised sakslased ronivad neile järgnedes vapralt üles, et tulla esimestele appi. Ehkki vaenlaste raev lööb neid väga vapralt tagasi ja paljud neist saavad pihta, saades haavata, ja teised tapetakse, hõivasid nad siiski, lootes issandale ja tõrjudes suure vaevaga vaenlaste hulga eemale, lõpuks kindlustuse tipu. Ülesronimine oli niisiis väga raske, sest mägi oli kõrge ja jäätunud ja kividest müür mäe otsas külmunud nagu jää, nii et jalga ei saanud kuskile toetada. Kuid nad jõuavad üles — mõned redelit mööda, mõned köit mööda, hoides ennast kinni, tõesti issanda ingli kergitusel — ja rõhuvad igalt poolt põgenevatele vaenlastele selga. Kristlastel hõiskamise ja võidurõõmu hääl! Paganail hääl Ramas, segaduse ja hukatuse nutt ja halamine! Nad tungivad linnusesse ja tapavad rahvast,

Saaremaa paganarahvale
armu nad ei saa anda,
siis maha löövad nad muist,
vangideks võtavad muist.

Liivlased koos lätlastega ei lase kedagi neist põgeneda, käies ümber linnuse ringi, saavutanud vaenlaste üle võidu, rõõmustavad võitjad, lauldes jumalale kiitust. Kes ikka kaitses Taavetit vilistite eest, see päästab ka omad, andes võidu vaenlaste üle. Nad vallutavad linna, röövivad saaki, riisuvad vara, toredaid asju, ajavad hobuseid ja kariloomi ära; mis üle jääb, põletavad nad tules. Tuli neelab saarlaste linnust, aga kristlased röövivad rõõmsalt saaki.

5. Teinud Muhu linnuse tuhaks, tõttab sõjavägi teise linnuse juurde, mis on kesk Saaremaad ja mida kutsutakse Valjalaks. Ja Valjala on tugevam linn saarlaste muude linnade seas. Selle juures jäi sõjavägi paigale, seades valmis sõjapidamisriistad, nimelt

paterellid ja suure masina ja kõige suuremad kuuse- ja männipuud torni tegemiseks linnuse kindlustuse vastu. Aga liivlased, lätlased ja eestlased koos mõningate sakslastegagi käisid kõigis provintsides ringi, tõid hobuseid ja toredaid veiseid ja kraami ja palju saaki, palju vilja ja sellesarnast ja põletasid külad tulega maha. Valjalased aga, suutmata suure rahvahulga tõttu, kes linnuses oli, kiviviskeid taluda, niisamuti ka ammunooli välja kannatamata, vaadates pealegi valmispandud riistu, millega oli hõlpus linnust vallutada, paluvad rahu; haaratud hirmust jumala ees, ja võib-olla tundes jubedust tapetud muhulaste pärast,

käituvad allaheitlikult,
rahust nad räägivad sõnu

ja paluvad härdasti anda neile püha ristimise sakramenti. See on kristlaste rõõm,

issandal' kiituselaul,
rahvale saab rahu nüüd.

Nõutakse paremate poegi pantvangideks. Valjala saarlased, kes kunagi olid kõrkuse lapsed, saavad sõnakuulmise lasteks. Kes kunagi oli susi, saab nüüd äkki talleks. Kes kunagi oli kristlaste tagakiusaja, saab nüüd äkki kaasvennaks, võtab rahu vastu ega räägi vastu pantvangide andmisele, palub ustavalt ristimisarmu ega kohku ära alatise andami tasumise ees.

Antakse üle suurtsugu meeste pojad, kellest esimese, kui see oli katehhiseeritud, kastis auväärne Riia piiskop rõõmu ja suure hardusega püha ristimise lättest, teised preestrid kastsid teisi; ka viiakse nad rõõmuga linna, et nad Kristust kuulutaksid ja Tharaphita, kes oli saarlaste jumal, välja viskaksid; pühitsenud kaevu keset linnust ja täitnud vaadi, ristivad nad esiteks katehhiseeritud vanemad ja paremad, sellejärel teisi mehi ja naisi ja lapsi. Ja sünnib väga suur meeste, naiste ja laste tunglemine, kes karjuvad: „Tõtta mind ristima“, hommikust õhtuni, nii et ka preestrid ise, keda oli kord viis, kord kuus, ristimisetööst väsivad. Nõnda siis rõõmustasid ka preestrid ise, ristides suurima hardusega palju tuhandeid rahvast, keda nad nägid suurima rõõmuga ristimise sakramendi juurde tõttavat, ja lootsid, et see töö on neile pattude andekssaamiseks. Ja mida nad sel päeval ei suutnud, viisid nad järgmisel ja kolmandal lõpule.

Kui need müsteeriumid olid Valjala linnas pühitsetud, tulid saadikud kõigist Saaremaa linnadest ja kiligundadest saadetuna, otsides rahu ja paludes ristimise sakramenti. Sõjavägi rõõmustab, ja kui on võetud pantvange, antakse rahu ja vennalik armastus. Öeldakse, et nad annaksid vangistatud rootslased vabana tagasi. Nad kuulavad sõna, lubavad tagasi anda ja viivad preestrid, kes

Kristust jutlustaksid, Tharaphita koos muude paganate jumalatega välja viskaksid ja rahvast püha ristimisega niisutaksid, oma linnuste juurde kaasa. Nõnda siis ristivad preestrid kõigis Saaremaa linnustes kogu rahva mõlemast soost suure rõõmuga ja rõõmust pisaraid valades, sest nad on sünnitanud issandale uuestisünni kümblusega nii palju tuhandeid vaimulikku järelsugu, jumalale paganate hulgast armastatud uue mõrsja.

Paganaid allikaveel kastavad,
palg silmavees.

6. Nii, nii Riia ikka kastab
rahvaid!
Nõnda nüüd keset merd niisutab
saarlaste maad
Pestes puhastab pahast,
andes taevasid riike
Niisutust kõrgemat toob,
kuid annab madalat ka.

Need jumala annid on meie rõõm. Jumala ja meie issanda Jeesuse Kristuse ja õndsa neitsi Maarja au on nende Riia sulastele annetanud Saaremaal sellise rõõmu: võita mässajad, ristida vabatahtlikult ja alandlikult tulijad, võtta pantvange ja andameid, tagasi anda kõik kristlase nimega vangid, tulla võiduga tagasi. Mida kuningad polnud senini suutnud, selle viis õnnis neitsi oma sulaste riialaste läbi oma nime auks kiiresti ja leebelt täide. See on täide saadetud, see on tehtud — nimelt kogu rahvas ristitud, Tharaphita välja visatud, vaarao uputatud[9], vangid vabastatud, pöörduge rõõmuga tagasi, riialased!

Kuulsuseküllane võidutriumf
on teid alati saatmas,
Issandal' kiitus ja au,
jumalal' tähtede peal.

Lõpp

[9] Selle piiblivõrdlusega on vihjatud saarlaste ristimisele: kurat on uputatud ristimise lainetes.

KROONIKA TEKSTI ISIKU- JA KOHANIMEDE REGISTER

Henriku Liivimaa kroonika

9 (N6)
H 46

Tallinna Raamatutrükikoda,
Tallinn, Laki t. 26
Tellimus nr. 410

ISBN 5—450—01319—1